

Володимир Островий

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА
ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
В.О. ҐЕРИНОВИЧА (1900-ті-1940-і рр.)**

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

**Володимир
Островий**

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ГРОМАДСЬКА
ДІЯЛЬНІСТЬ В.О. ГЕРИНОВИЧА
(1900-ті-1940-і рр.)**

Монографія

**Хмельницький
2021**

УДК 37:929-051В.О.Геринович(477):908(477.43/44)-029:55

О – 77

Рецензенти:

Ю. В. Телячий, доктор історичних наук, професор, директор департаменту контролю у сфері вищої, фахової передвищої освіти і освіти дорослих Державної служби якості освіти України.

С. В. Трубчанінов, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол № 1. 2021 від 27.01.21 р.)*

О 77 Островий В.М.

Науково-педагогічна та громадська діяльність В. О. Гериновича (1900-ті – 1940-і рр.): монографія / [Островий В.М.]. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2021. 256 с.

ISBN 978-617-760071-7

У монографії досліджено науково-педагогічну та громадську діяльність географа, історика, краєзнавця, освітянина В. Гериновича (1883–1949 рр.). На основі аналізу та залучення до наукового обігу значної кількості архівних матеріалів, документів, публікацій у періодичних виданнях, наукових і науково-популярних праць В. Гериновича системно реконструйовано його життєвий шлях та наукову біографію.

Висвітлено становлення та еволюцію теоретико-методологічних та концептуальних поглядів ученого на географічне та історичне краєзнавство. Підкреслено, що він був одним із засновників антропогеографічного напрямку вітчизняної географічної науки, висвітлено вклад науковця в розвиток фізичної, економічної географії, археології.

Проаналізовано зв'язки вченого з науковими колами України та Європи. Розкрито внесок професора (згодом ректора) Кам'янець-Подільського інституту народної освіти В. Гериновича у становлення і розвиток вищої освіти на Поділлі. Досліджено вплив репресивної системи на громадську та науково-педагогічну діяльність, особисте життя вченого.

Результати дослідження будуть корисними для підготовки навчальних посібників з дисциплін професійного спрямування, в процесі викладання спецкурсів в системі вищої педагогічної освіти та післядипломної освіти педагогічних кадрів.

УДК 37:929-051В.О.Геринович(477):908(477.43/44)-029:55

ISBN 978-617-760071-7

© Островий В., 2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Історіографія, джерела та методологія дослідження	7
1.1. Історіографія проблеми.....	7
1.2. Джерельна база.....	14
1.3. Методологія дослідження.....	26
Розділ 2. Формування світогляду Володимира Олександровича Гериновича	32
2.1. Формування світогляду та наукових інтересів.....	32
2.2. Політична діяльність у складі Християнсько-суспільного союзу.....	43
Розділ 3. В. О. Геринович у роки Першої світової війни та Української революції (1914 – 1921 рр.)	51
3.1. На фронтах Першої світової війни. Участь в Українській революції (1914 – 1919 рр.).....	51
3.2. Громадська та просвітницька робота (1915 – 1921 рр.).....	61
Розділ 4. В. О. Геринович у Кам'янець-Подільському Інституті Народної Освіти (Соціального Виховання) (1921 – 1932 рр.)	73
4.1. Роль В. О. Гериновича у розвитку навчально-методичної бази закладу	73
4.2. Діяльність В.О. Гериновича щодо активізації наукових досліджень у виші	93
4.3. Участь В. О. Гериновича у розв'язанні питань матеріально-технічної бази інституту	110
4.4. В. О. Геринович на викладацько-науковій роботі.....	127
Розділ 5. В. О. Геринович під тиском карально-репресивної системи (1928 – 1940-і роки)	140
5.1. Харківський період біографії вченого.....	140
5.2. Перебування під слідством і в таборах ГУЛАГу.....	146
5.3. Повернення в Україну та останні роки життя. Реабілітація.....	164
Висновки	174
Список використаних джерел і літератури	179

Вступ

Розбудова незалежної Української держави вимагає відновлення історичної правди, яка в часи СРСР піддавалася фальсифікації. В контексті даної проблеми чільне місце обіймає національна наукова еліта, яка була піддана репресіям у 1930-ті – 40-і рр. Українська історія буде неповною та необ'єктивною без висвітлення історико-культурної, громадсько-політичної, освітньої діяльності видатних учених, науковців, політиків, громадських діячів першої половини ХХ ст. Важливим завданням сучасної історичної науки являється повернення чесного імені авторитетних діячів національного відродження, незаслужено забутих у період радянського минулого.

Одним із представників української інтелігенції, вилучених на півстоліття з вітчизняної історії, є професор В.О. Геринович (1883 – 1949 рр.), внесок якого у вітчизняну науку, розвиток географії, історичного та географічного краєзнавства, національної освіти, громадського життя залишається малодослідженим.

У зв'язку з цим актуальною є необхідність в повній та об'єктивній реконструкції життєвого шляху, наукової біографії вченого, зокрема переосмислення його науково-теоретичної спадщини. Як один із засновників антропогеографічного напрямку вітчизняної географії В. Геринович обґрунтував політико-географічне положення України, визначив її етнографічні кордони та окремішність української нації. Потребує вивчення внесок науковця в організацію та проведення науково-дослідної роботи з історичного краєзнавства, археології, ґрунтознавства. Значний інтерес викликають його досягнення як керівника та організатора вищої школи на Поділлі в статусі ректора Кам'янець-Подільського інституту народної освіти в 1920-х рр.

Актуальною залишається необхідність введення до наукового обігу нових історичних джерел щодо всебічного об'єктивного висвітлення життєвого та творчого шляху В. Гериновича, беручи до уваги його вагомий

внесок у науково-педагогічне та громадське життя України першої половини ХХ ст.

Мета наукового дослідження полягає у відтворенні та комплексному аналізі наукової, культурно-освітньої та громадської діяльності В. Гериновича в Україні та за її межами в першій половині ХХ ст.

Відповідно до поставленої мети визначені такі завдання:

– проаналізувати стан дослідження проблеми в історіографії, охарактеризувати джерельну базу;

– з'ясувати передумови та чинники, що впливали на становлення особистості Володимира Гериновича і формування його наукових інтересів, громадянсько-політичної позиції;

– розкрити громадську, просвітницьку та науково-педагогічну діяльність В. Гериновича в 1914 – 1921 рр.;

– дослідити основні віхи професійного зростання вченого;

– охарактеризувати обставини арешту, слідства та ув'язнення В. Гериновича, його роботу після повернення в Україну.

Об'єктом дослідження є громадсько-політичне, науково-педагогічне, культурно-освітнє життя України в першій половині ХХ ст.

Предметом дослідження є наукова, педагогічна, культурно-освітня та громадська діяльність професора В. Гериновича.

Хронологічні рамки дослідження визначаються специфікою дослідження й охоплюють життєвий шлях професора В. Гериновича з початку й до кінця творчої діяльності (1906 – 1948 рр.). Нижній хронологічний рубіж пов'язується з початком співпраці вченого з Науковим товариством ім. Т. Шевченка у м. Львові, публікацією перших науково-популярних статей у виданнях НТШ; верхня межа визначається встановленою датою написання ученим останнього прижиттєвого рукопису.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше*:

– визначено та охарактеризовано основні етапи становлення та розвитку наукового світогляду вченого;

– здійснено комплексне дослідження наукової спадщини, педагогічної та громадської діяльності В. Геріновича;

– систематизовано та опубліковано раніше невідомі рукописи вченого, упорядковано та оформлено матеріали, документи з родинного архіву;

дістало подальший розвиток:

– висвітлення творчого доробку В. Геріновича як географа, історика, краєзнавця на підставі комплексного розгляду його основних праць;

– запровадження до наукового обігу нових документальних джерел, фотоматеріалів із архівів України та Російської Федерації.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що положення, фактичний матеріал, висновки монографії можуть бути використані для підготовки наукових праць і навчальних посібників з історії України (зокрема вітчизняної біографістики); для проведення лекційних, практичних та семінарських занять з історії України, географії, краєзнавства у вищих навчальних закладах; у навчально-виховному процесі загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів.

Розділ 1.

Історіографія, джерела та методологія дослідження

1.1. Історіографія проблеми

Дослідження життєвого і творчого шляху В.О. Гериновича формувалося впродовж 1910 – 2000-і рр. у працях українських учених.

Аналіз літератури свідчить, що окремі аспекти життя і творчого доробку В.О. Гериновича були висвітлені ще за його життя. Так, 1910 р. у „Записках наукового товариства ім. Т. Шевченка” З.Ф. Кузеля дав схвальну рецензію на статтю В.О. Гериновича „Питанє про третичного чоловіка в новійшій літературі” [585], в якій відзначив внесок ученого в світову геологію та археологію початку ХХ ст. Незважаючи на переконання археологів ХІХ ст. в тому, що еоліти – це штучно створені первісною людиною третичного періоду знаряддя праці, В. Геринович наполягав на природному їх утворенні. Це було доведено наукою значно пізніше.

Внеском у розвиток географічної науки та її методологію початку ХХ ст. стала публікація В. Гериновичем наукових матеріалів у „Хроніці НТШ” з подальшим їх схваленням відомими українськими вченими С. Рудницьким та В. Левицьким [289, 368, 422]. Особливої уваги заслуговує „Географічна карта земель, де живуть українці”, була складена науковцем та опублікована 1910 р. у монографії С.Л. Рудницького „Коротка географія України” [633]. Це – перша вітчизняна наукова праця з географії, в якій було цілісно відображено природу України. Етнографічна карта Володимира Гериновича була схвалена С. Рудницьким та М. Грушевським [304].

Чимало матеріалів про Подільський період біографії вченого вийшло у педагогічному журналі „Шлях освіти” (1922 р.) у розділі „Література по вопросам народного просвещения, вышедшая за время с 1917 г. по 1922 г.” під рубрикою „География. Родиноведение”. Разом з іншими відзначені найкращі підручники в СРСР з географії, серед яких були праці В. Гериновича „Основи географії. Для ужитку 3 і 4 класи”, а також „Фізична географія. Для ужитку 12

кляси” [588, с. 272]. У тому ж часопису за вересень 1922 р. в статті „Кам’янець-Подільський ІНО! Його праця і значіння для трудових мас” викладач Інституту народної освіти К. Копержинський згадав про активну науково-педагогічну роботу в закладі приват-доцента В.О. Геріновича [580, с. 331].

На початку 1927 р. в бюлетені Укрнауки „Наука на Україні” опубліковано звіт Науково-дослідної кафедри (далі – НДК) Кам’янець-Подільського інституту народної освіти (далі – ІНО), де містяться відомості про керівника секції „Економіка” В.О. Геріновича та його наукові праці „Дністер як торговий шлях”, „Кромер як джерело історичної географії” [581].

На сторінках „Вісника природознавства” С.Л. Рудницький схвалив видання підручника В.О. Геріновича „Географія України” (1920 – 1921 рр.) та праці „Кам’яничина. Ч. I – II” з огляду на відсутність такого роду методичних та краєзнавчих розробок в УСРР [634, с. 274-275]. Підтвердженням високого професійного рівня здобутків В. Геріновича в галузі історичного та географічного краєзнавства стала публікація позитивного відгуку на адресу вченого, зробленого Л. Миловичем [593, с. 65]. К.В. Харлампович надав рецензію на статтю В. Геріновича „До історії Кам’янець-Подільського Інституту Народної Освіти”, в якій відзначив, що автор висвітлив переважно історію заснування та функціонування Кам’янець-Подільського державного українського університету [556, с. 126].

У статті проф. К. Дубняка „Матеріали до методології географії” [547], яка вийшла в „Записках українського науково-дослідного інституту географії та картографії” 1930 р., виділялися дві публікації Володимира Геріновича „Понятте, ціль і метода географії (1919 р.)” [393], „Сучасні погляди на географію (Концепція проф. В.П. Семенова-Тянь-Шанського)” (1929 р.) [430] як значний внесок у розвиток методології географії.

Авторитетний дослідник Поділля Ю. Сіцинський у статті „Матеріали до археології західнього Поділля” (1930 р.) відзначив активну участь В.О. Геріновича в археологічних розвідках регіону [643, с. 25]. „Записки Всеукраїнського археологічного комітету” розмістили рецензію археолога

С.С. Магури на статтю науковця „Стоянка неолітичної людини біля с. Великої Мукші, Китайгородського району, Кам'янець-Подільської Округи”. Разом із значимістю відкриття рецензент вказав на помилки, які допустив автор [543].

Після сфальсифікованого слідства над ученим 1932 – 1933 рр., його досягнення в галузі історичного краєзнавства, географії на десятиліття були викреслені з вітчизняної науки. Зокрема професор В. Герінович не згадувався в радянських довідкових, енциклопедичних виданнях 1960-х – 1980-х рр.

Важливим в оцінці доробку вченого став період 1991 – 2012-х рр., який характеризується початком досліджень його наукової біографії. Над проблемами його науково-теоретичної спадщини В. Геріновича, зокрема в галузі історичного та географічного краєзнавства, археології, географії, працювали дослідники Л. Божко, О. Вісьтак, О. Герінович, О. Завальнюк, Б. Заставецький, О. Комарніцький, М. Костриця, О. Котоній, Е. Мельник, А. Менделюк, В. Прокопчук, В. Савчук, Ю. Телячий, П. Тронько, А. Філінюк, О. Шаблій, С. Шевчук, П. Штойко та ін.

Першою науковою розвідкою, присвяченою життєдіяльності В.О. Геріновича, стала стаття О.М. Завальнюка та М.Б. Петрова [551]. Автори надали короткий аналіз життєвого і творчого шляху В.О. Геріновича, його діяльності в період Української революції (1917 – 1921 рр.). Вперше оглядово ознайомили громадськість з матеріалами слідчої справи. Науково-педагогічна та громадська діяльність вченого в Кам'янець-Подільському державному українському університеті на посаді викладача, декана, ректора Кам'янець-Подільського ІНО досліджувалася О.М. Завальнюком у ряді його статей [550, 552-563]. Серед них варто виділити брошуру „Герінович Володимир Олександрович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти”, в якій автор охарактеризував основні етапи біографії науковця [557].

Помітною подією у вивченні історії вищої освіти на Поділлі стало видання наукової праці за редакцією О.М. Завальнюка „Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення”. Вперше за довгі роки існування місцевої вищої школи відтворено її цілісну історію, починаючи

з часу заснування. Особливе місце відведено ректору ІНО В.О. Гериновичу, його організаторській, науково-педагогічній, громадсько-політичній діяльності [568, с. 49-57].

Інформацію довідкового характеру про професора В. Гериновича розміщено у монографії Л.В. Баженова „Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ – ХХ ст.” [539, с. 166-167]. Аналогічні відомості викладено у підручниках „Географія України” Ф.Д. Заставного [565, с. 35], „Історія географії в Україні” Я.І. Жупанського [549, с. 90-91], статті О.І. Шаблія у виданні „Географічна енциклопедія України” [673, с. 470].

Окремі аспекти діяльності вченого на посаді ректора Кам’янець-Подільського інституту народної освіти розкриті в джерелознавчій статті В.Г. Берковського „Матеріали фонду 166 ЦДАВО України як джерело до історії освіти на Кам’яниччині (20 – 30-ті роки ХХ ст.)” [540].

В 1993 р. вийшла друком монографія О.І. Шаблія „Академік Степан Рудницький – фундатор української географії”, в якій автор опублікував рецензію В. Гериновича на працю С. Рудницького „Коротка географія України” [653, с. 49-50]. Певний інтерес для дослідників становить інша праця О.І. Шаблія „Суспільна географія: теорія, історія, українські студії” (2001 р.), в якій важливе місце відводиться історії української суспільної географії та її визначним постатям, зокрема і В.О. Гериновичу [656, с. 452-453]. Видання розкриває ставлення вченого до загальної географії. У книзі „Олена Степанів. Наукові праці. Есе. Спогади”, яка була надрукована і упорядкована 2003 р. О.І. Шаблієм, відзначено особистий внесок В. Гериновича в розвиток національної географії 1918 – 1921 рр., в тому числі наукове обґрунтування ним етнографічних меж України [599, с. 97]. У монографічному дослідженні „Львівська суспільно-географічна школа (до 60-річчя кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету ім. І. Франка)” О.І. Шаблій опублікував складений ним перелік основних наукових та науково-популярних праць В.О. Гериновича (26 позицій) [655, с. 18]. У колективній статті за авторством О. Шаблія, О. Вісьтак та А. Менделюка

„Життєвий шлях і напрямки наукової діяльності професора Володимира Гериновича” зроблено короткий аналіз біографії професора та внеску в географічну науку [657, с. 8-16]. О. Шаблій деталізував доробок Володимира Гериновича в теорію і методологію географічної науки [662, с. 17-21].

27 листопада 2008 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка відбувся науковий семінар, присвячений 125-річчю з дня народження професора Володимира Гериновича. На семінарі пройшла презентація видання „Професор Володимир Геринович” за редакцією О.І. Шаблія, що стало значним внеском у дослідження його біографії [249]. У книзі здійснено спробу аналізу творчого доробку вченого, відзначено його внесок у розвиток краєзнавства, антропогеографії, географічного українознавства. Окрім висвітлення маловідомих сторінок життя та діяльності, вперше опубліковано рукописи Володимира Олександровича Гериновича „Дністер як торговельний шлях від кінця XVIII ст. до імперіалістичної війни (Матеріали до географії дністровського сточища)” [249, с. 157-190], „Економічна роль Чорного моря і її значення для політичної кон’юнктури Сходу Європи в 2 пол. XVIII ст.” [249, с. 135-157]. Робота семінару засвідчила наявність чималої кількості питань до творчої біографії вченого, що потребували подальшого наукового дослідження.

Аналіз покажчика змісту „Літературно-наукового вісника” за 1898-1932 рр. дозволив відслідкувати публікації В.О. Гериновича в цьому часопису [677, с. 90]. Окрім цього, перелік наукових праць В. Гериновича наведено у бібліографічному виданні Наукового товариства ім. Т. Шевченка [672, с. 175].

Відомості, що стосуються наукової біографії вченого, з’явилися 2010 р. у бібліографічному довіднику „Українські історики” (у статті В. Даниленка) [674, с. 293].

Науково-краєзнавча діяльність В.О. Гериновича знайшла відображення в дисертаційних дослідженнях В.В. Бездрабка [678], О.І. Вісьтак [679], В.С. Прокопчука [682]. Організаційна діяльність В. Гериновича в галузі

становлення та розвитку історичного краєзнавства Правобережної України прослідковується у працях В.С. Прокопчука [621-629].

Окремі напрями наукової діяльності вченого, зокрема друк підручників з географії, участь у створенні Кам'янець-Подільського краєзнавчого товариства, а також затвердження його статуту аналізує В.О. Савчук [639]. Він вперше дослідив внесок В.Геріновича у розробку теоретичних питань історичного краєзнавства на підставі невідомих рукописів „Єдиний і неділимий Схід Європи” (1919 р.), „Мала географія України” (1923 р.), „Наша спілка. Географія Спілки Радянських Соціалістичних Республік” (1926 р.) [638].

Про співпрацю професора В.Геріновича в 1930-х рр. з редакцією наукового журналу при ВУАН „Полуднева Україна” повідомила Т.П. Папакіна [248]. О.К. Котоній оглядово подала короткий зміст деяких географічних та етнографічних аспектів статей В.О. Геріновича „Стоянка неолітичної людини біля с. Великої Мукші Китайгородського району Кам'янецької округи”, „До історії Кам'янець-Подільського Інституту народної освіти” та працю „Кам'яниччина Ч. I – II [583].

Значно розширив та проаналізував наукові праці вченого в галузі географії П.І. Штойко. Так, у статті „Основні напрями географічних студій Володимира Геріновича” (2001 р.) автор відзначив його внесок не тільки в розвиток економічної географії, антропогеографії України, але й у розробку методології географічної науки [667, с. 101-103]. П.І. Штойко вперше здійснив спробу аналізу непростих особистих взаємин С.Л. Рудницького та В.О. Геріновича під час їхньої співпраці в Харківському науково-дослідному інституті географії і картографії 1928 – 1929 рр. [668].

Різнобічні аспекти громадської, науково-педагогічної діяльності В.О. Геріновича досліджували Л. Божко [541], О. Герінович [544], В. Даниленко [546], Б. Заставецький [564], О. Комарніцький [570-579], М. Костриця [582], О. Котоній [583], Е. Мельник та А. Філінюк [590], В.І. Марочко [589], А. Менделюк [591-592], В. Островий [245, 601-616],

О. Рубльов [632], В. Савчук [636-641], Ю. Телячий [645], П. Тронько [647-648], О. Шаблій [598, 653-662], С. Шевчук [663], П. Штойко [664-669] та ін.

Тематика репресій, спрямованих проти українських географів (у тому числі й В. Гериновича), відображена в публікаціях О. Завальнюка [554, с. 726-743], Л. Місінкевича [594], П. Штойка [664]. Матеріали, які частково висвітлюють репресивну політику влади, спрямовану проти вченого, опубліковані в праці „Остання адреса: Розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937 – 1938 роках” [600].

Отже, зазначений аналіз історіографії діяльності В.О. Гериновича свідчить про недостатню повноту розкриття діяльності вченого як педагога, громадського діяча. Тому необхідно зосередити увагу не тільки на його науковій спадщині, але й на науково-педагогічній та громадській діяльності.

Формування історіографії про В.О. Гериновича відбувалося впродовж таких основних етапів:

– 1910 – 1914 рр. – рецензії на наукові праці вченого, висвітлення на сторінках львівської преси громадської діяльності як члена Християнсько-суспільного союзу;

– початок 1920-х – середина 1930-х рр. – публікації про діяльність В.О. Гериновича в Кам'янець-Подільському державному українському університеті. У пресі та на сторінках наукових журналів дана оцінка наукової та методичної праці вченого (відображення на сторінках преси результатів історико-краєзнавчих розвідок на Кам'яничині; публікація матеріалів стосовно репресій проти вченого);

– 1991 – 2000-і рр. – дослідження вітчизняних географів та істориків з переосмислення об'єктивної оцінки науково-теоретичної спадщини вченого.

Таким чином, огляд наукової літератури з досліджуваної теми свідчить про відсутність ґрунтовного, об'єктивного вивчення життєвого, творчого шляху В.О. Гериновича, дослідження його внеску в розвиток системи вітчизняної освіти, культури і науки.

1.2. Джерельна база

Джерельна база дослідження складається з комплексу різноманітних опублікованих та архівних документів, матеріалів. Найбільш змістовна інформація про В.О. Гериновича знаходиться в архівних установах України та Російської Федерації.

Так, у ЦДАВО України означені документи, зосереджені у фонді „Міністерство Народної освіти” (Ф. 166), який є важливим джерелом у справі дослідження освітніх процесів на українських теренах, вивчення науково-педагогічної, адміністративної та господарської діяльності Володимира Гериновича в статусі ректора Кам’янець-Подільського ІНО. Архівні документи віддзеркалюють процеси функціонування Кам’янець-Подільського державного українського університету (далі – К-ПДУУ), інституту народної освіти, інституту соціального виховання (далі – ІСВ) та його структурних підрозділів. Матеріали, в яких відображено працю В.О. Гериновича на різних етапах науково-педагогічної роботи, умовно можна класифікувати за такими видами: документація адміністративного характеру, документи фінансово-господарського характеру, відомости щодо науково-педагогічної інфраструктури, студентські справи.

Особова справа вченого, що зберігається у фонді „Міністерство Народної освіти” (Ф. 166), розкриває науково-педагогічну значимість праць Володимира Гериновича [24]. У ній знаходяться рецензії відомих українських учених, географів, краєзнавців на підручники з географії, зокрема – „Географія України” (1922 р.) О.М. Кожухова [24, арк. 31], „Географія СРСР” (1925 р.) – В.О. Арнаутова [24, арк. 32], монографії „Кам’янецьчина Ч. І. Природа” (1926 р.), „Кам’янецьчина Ч. II. Населення і його економічна діяльність” (1927 р.), а також наукові статті „Теорія Вегенера про виникнення континентів та океанів” (1926 р.), „Стоянка неолітичної людини біля с. Великої Мукші Китайгородського району Кам’янець-Подільської округи” (1926 р.) – С.Л. Рудницького [24, арк. 28-30]. Тісна співпраця вченого з Всеукраїнським державним видавництвом у 1920-ті рр. відображена науковими рецензіями,

що знаходяться в фонді „Всеукраїнське державне видавництво” (Ф. 177): „Єдиний і невідимий Схід Європи” (1921 р.) [25], „Мала географія України” (посібник для трудшкіл) Л. Колесниченка [26]. В них дана позитивна оцінка науковим досягненням В.О. Гериновича в галузі географії, антропогеографії, методології, історичного краєзнавства. У цьому ж фонді знаходиться машинопис рукопису В. Гериновича „Нариси з антропології” за редакцією В.О. Арнаутова (ухвалено Головною радою для бібліотек дитячих установ соціального виховання й для самоосвіти) (1925 р.) [27], а також рецензія проф. О.О. Іванівського на працю „Наша Спілка. Географія Спілки Радянських Соціалістичних Республік” (1926 р.) [28].

Робота вченого в Науково-дослідному інституті географії і картографії м. Харкова (далі – УНДІГК) в 1928 – 1929 рр. представлена незначною кількістю архівних матеріалів (Ф. 166) [19-22]. Саме ці документи проливають світло на складні взаємини вченого з колективом та директором інституту С.Л. Рудницьким. Ретельний аналіз стенограмам засідань Ради інституту, загальних зборів аспірантів, різноманітних заяв і звернень до НКО, „Упрнауки”, в тому числі й самого В.О. Гериновича, надає уявлення про роботу установи та допомагає зрозуміти причини міжособистісних конфліктів, у центрі яких він опинився.

У Центральному державному історичному архіві України в м. Львові у фондах „Наукове Товариство ім. Т. Шевченка” м. Львова (Ф. 309) [29-31], „Редакція українського журналу „Нові шляхи” м. Львова” (Ф. 311) [32-33], „Редакція журналу „Літературно-науковий вісник” м. Львова” (Ф. 401) [34] зберігаються рукописи В.О. Гериновича в форматі науково-популярних робіт, статей, рецензій на праці польських науковців та ін. У фонді „Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили у Львові” (Ф. 736) [35-38] міститься інформація про діяльність вченого в складі товариства в 1909-1912 рр.

У Державному архіві Львівської області знаходяться матеріали про студентські роки В.О. Гериновича під час його навчання в Львівському

університеті, зокрема у фондах: „Університет імені Яна Казимира. Філософський факультет” (Ф. 26), „Товариство „Академічна Громада” м. Львова” (Ф. 296). Матеріали носять не лише інформативний характер, наприклад, про зарахування В.О. Геріновича до Львівського університету Франца Йосифа I на філософський факультет, існуючу систему навчального процесу, але й демонструють активну участь молодого педагога в суспільно-політичному, науковому та культурному житті студентства тогочасної столиці Галичини м. Львова в складі української організації „Академічна Громада” [39-44].

Запровадженими вперше в дослідження наукової діяльності вченого є матеріали фонду, які містяться в особовій справі Володимира Геріновича „Про здобуття наукового ступеня доктора філософії”, щодо підготовки та складання ним докторських іспитів 1907 – 1911 рр., [39]. З огляду на факт відсутності тексту дисертаційного дослідження В.О. Геріновича, вважаємо особливо цінною рецензію, надану відомими польськими вченими К. Гадачком і А. Реманом на його докторську дисертацію „Вік і географічне розміщення найдавнішої людини у Східній Європі” (польською мовою), [41, с. 38-38 зв.].

В архівному фонді „Український інститут радянської кооперативної торгівлі” (Р. 796) зберігаються документи, що висвітлюють наукову та педагогічну діяльність В.О. Геріновича після його повернення з ув’язнення до м. Львова у 1946 – 1947 рр. [45-49]. У звітах з навчальної роботи вишу містяться матеріали про роботу кафедри економічної географії, яку очолював учений [48, арк. 58-69]. Документи свідчать про значні досягнення ввіреного йому підрозділу. Про науково-дослідну роботу вченого йдеться в річних звітах, тематичні картках, рецензіях та ін. Зокрема в анотації заступника директора інституту з навчально-наукової роботи С.М. Білевича на монографію проф. В. Геріновича „Визначення ролі Дністра та його з’єднань з басейнами Західного Бугу та Дніпра в народному господарстві Європейської частини СРСР” відзначено позитивні сторони даної праці [46, арк. 31].

У фондах Державного архіву Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької обл.): „Кам’янець-Подільський державний український університет” (Ф.Р. 582); „Кам’янець-Подільський державний педагогічний інститут” (Ф.Р. 302); „Кам’янецький комітет охорони пам’ятників старовини, мистецтва і природи” (Ф.Р. 12); „Інспектура народної освіти виконкому Кам’янецької окружної ради” (Ф.Р. 5); „Кам’янець-Подільський окружний комітет КП(б)У” (Ф.П. 3); „Осередок КП(б)У Кам’янець-Подільського педагогічного інституту” (Ф.П. 4) знаходиться об’ємний масив матеріалів адміністративного, науково-педагогічного, суспільно-політичного характеру, документація фінансово-господарського характеру, листування з різноманітними державними установами, фізичними особами, документація щодо студентських справ, які відображають безпосередню діяльність В.О. Гериновича в 1919 – 1932 рр.

Науково-педагогічна, раціоналізаторська та методична робота ректора ІНО відображена у численних виступах-доповідях, матеріалах конференцій, що зберігаються у фонді „Кам’янець-Подільський державний педагогічний інститут” (Ф.Р. 302). Серед них – „Методи трактовки географії”, „Методи і форми обліку роботи”, „Укомплектування педагогічних вузів”, „Методи складання програм та розробка робочого плану” [121, арк. 6, 17-17 зв.; 22-22 зв.], „Умови кліматології України”, „Схід Європи” [213], „Клімат Кам’яниччини” [87], „Краєзнавство і його значіння в соціалістичному будівництві” [58, арк. 1-4] та ін. Матеріали особової справи В.О. Гериновича висвітлюють його діяльність на посаді викладача, декана та ректора Кам’янець-Подільського вишу впродовж 1919 – 1932 рр. [206]. У цьому ж архіві знаходяться кримінальні справи, заведені на осіб-викладачів і студентів Кам’янець-Подільського ІНО, які також були осуджені в причетності до Української військової організації (далі – УВО) [216-218].

Державний архів Управління Служби безпеки України (м. Київ) зберігає слідчу справу В.О. Гериновича (№59171), де містяться документи про арешт, протоколи допитів у справі його причетності до УВО та „контрреволюційної

діяльності”. Окрему групу документів складають звернення засудженого про реабілітацію [51].

Інформація про роботу В.О. Геріновича в Московському геологорозвідувальному інституті ім. С. Орджонікідзе в статусі професора кафедри гірничої економіки (1932 р.) виявлена в архіві Російського державного геологорозвідувального університету м. Москви [233].

Матеріали Державного архіву Вологодської області (Російська Федерація), (далі – ГАВО РФ) відображають перебування В.О. Геріновича на засланні після десятирічного ув’язнення. У фондах „Грязовецький сільськогосподарський технікум” (Ф. 4529) і „Вологодський державний педагогічний інститут” (Ф. 2076) зберігаються дані про його викладацьку діяльність в сільськогосподарському технікумі м. Грязовця та державному педагогічному інституті м. Вологди (1944 – 1946 рр.) [229-232].

Наукові праці В.О. Геріновича 1920 – 1930-х рр. містяться в фондах Архіву Академії Наук УСРР, журналу „Україна” (Ф. X), Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). Вони присвячені проблемам історії, географії, економіки України. Серед них: „Дністер як торговельний шлях від кінця XVIII ст. до імперіалістичної війни” (Матеріали до географії дністровського сточища) (1930 р.) [220], „Економічна роль Чорного моря і її значення для політичної кон’юнктури Сходу Європи в другій половині XVIII ст.” (1930 р.) [221], „Дунаєвецька текстильна фабрика (з нагоди її сторіччя)” (1929 р.) [222], археології („Трипільська стоянка в с. Кадиївцях на Кам’янецьчині”, „Стоянки неолітичної людини біля села Великої Мукши, Китайгородського району Кам’янець-Подільської округи” (1926 р.) [219].

Окрему групу рукописних документів складають рецензії науковців на краєзнавчі та географічні праці вченого: О. Неселовського – („Кам’янецьчина Ч. I – II.” (1926 – 1927 рр.) [224-225], С. Іваницького – („Екскурсант Кам’янецьчини” (1928 р.) [223]. Вказуючи на певні зауваження, рецензенти, загалом дали рукописам високу оцінку.

Особливий інтерес із спадщини В.О. Геріновича викликають наукові праці та науково-популярні публікації, що зберігаються:

– у фондах Національної книжкової палати України (відбиток статті В.О. Геріновича „Причинки до проблем Східної Європи” (1920 р.) [403] із „Записок Кам’янець-Подільського Державного Українського Університету” (Т. II.), що так і не був надрукований) [563, с. 43];

– у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНБ НАН України), а саме у відділі рукописів фонду (Ф. 238) „В. Дорошенко” виявлено нотатки, в яких зафіксований бібліографічний опис статей Володимира Геріновича за 1917 – 1918 рр., присвячених формуванню етнографічних меж України [228].

У дисертаційному дослідженні використано матеріали особистого архіву онука В.О. Геріновича – О.О. Геріновича, який складається з рукописів та фотоматеріалів датованих 1942 – 1948 рр. У фонді знаходяться рукописи: „Предложение о новом методе заготовки ниток и верёвок и о механизации производства. Общие методологические замечания” [235]; доповідь на тему „Дністер як торговий шлях” (економічно-історичний нарис), прочитана на науковій конференції Українського інституту радянської кооперативної торгівлі (20-23 січня 1947 р.) [236]; „Дністер – на службу будівництва комунізму” – (10 листопада 1947 р.) [237]; „Дністер як водний шлях” [238]; „Борьба партии с буржуазно-националистической идеологией” – (11 грудня 1947 р.) [241]; „Участь церкви в житті княжого Львова” [240]; „Філіппінські острови і їх економічне та стратегічне значіння” (До питання: „Боротьба за тихий океан”) – 25 листопада 1948 р. [244]; „Рукопис без назви” (присвячений вивченню природних багатств західної України, зокрема енергоносій) [239].

Крім архівних документів, значний масив інформації про громадську та науково-педагогічну діяльність В.О. Геріновича виявлено на сторінках періодичної преси. Інформація, що проливає світло на краєзнавчу діяльність В.О. Геріновича в складі Християнсько-суспільного союзу (далі – ХСС), представлена в партійному часопису „Руслан” [304, 308, 314, 362, 402, 416].

Відомості про перебування В.О. Геріновича в лавах австро-угорської армії (1914 – 1918 рр.) опубліковані у „Вістнику Союзу визволення України” (м. Відень) [321, 350, 429]. Його робота з вивчення українського етнографічного кордону на заході України відображена на сторінках львівського часопису „Українське слово” [295, 303, 367].

Військова, просвітницька діяльність В.О. Геріновича в складі УГА (1919 р.) ілюструється матеріалами з „Вістника Державного секретаріату військових справ ЗО УНР” [517], часопису „Стрілець” [286, 390, 261, 299, 316, 357, 327, 348, 366, 445, 451].

У часопису „Україна” (1919 р.) розміщено повідомлення про пробну лекцію В.О. Геріновича в К-ПДУУ на тему „Географічне положення України” [463], відзначено викладацьку роботу вченого [462, 464, 469-470, 486]. У газеті „Наш шлях” (1920 р.) міститься інформація про добродійну діяльність Володимира Геріновича [526], в статті „Університетське життя” опубліковано назву його наукової доповіді, яка була прочитана студентам К-ПДУУ [532].

Перша схвальна рецензія на підручник В.О. Геріновича „Географія України. Ч. II. Антропогеографія” (1920 р.) [525], надана С.Ф. Русовою – українським педагогом і громадською діячкою і опублікована на сторінках літературно-наукового додатку до часопису „Наш шлях”.

Відомості про діяльність Володимира Геріновича в студентській організації м. Львова „Академічна Громада” залишив І.П. Крип’якевич. Його спогади (Автобіографія) вперше оприлюднені в окремому випуску серійного видання „Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність”) [566].

Надзвичайно важливою подією в контексті продовження дослідження життєдіяльності Володимира Геріновича стала публікація автобіографічної праці „Криниця життя. Спогади, творчість, педагогіка” [544] онука вченого, провідного педагога Львівської державної музичної академії ім. М.В. Лисенка, завідувача кафедри оркестрового диригування, професора Олександра

Олександровича Гериновича. Автор оприлюднив раніше невідомі широкому загалу сторінки біографії родини, а також фотоматеріали з сімейного архіву.

Цікаву сторінку в біографії В.О. Гериновича відкрив М. Гординчук у публікації „Володимир Геринович у Станіславівці” [477]. Автор охарактеризував взаємини вченого з родиною Мартиновських під час відвідин місцевих шахт по видобутку земляного мила в 1930-х рр.

У своїх спогадах доктор географічних наук, професор Львівського державного університету Каленик Геренчук зазначав, що з цікавістю слухав лекції проф. В. Гериновича в Кам’янець-Подільському ІНО і вважав його своїм учителем [630, с. 14].

З початком підготовки масових репресій у 1930-х рр., спрямованих проти наукової інтелігенції, у кам’янецькій пресі з’явилася низка статей, у яких критикувалася діяльність вченого. Зокрема 1932 р. в газеті „Червоний кордон” у матеріалах „Проробкою листа тов. Сталіна, озброїться для боротьби на ідеологічному фронті” [521], „Вище більшовицьку пильність у теорії і практиці” [481] В. Гериновича звинувачували в „бухаринських установах”, які він, начебто, відобразив у книзі „Природні виробничі сили Кам’яниччини” [521]. Також піддано критиці його „опортуністичні помилки” [481]. Через рік після арешту В.О. Гериновича (1934 р.) газета „Червоний кордон” опублікувала статтю „За більшовицьку непримиренність до ворогів партії Леніна-Сталіна” [488], в якій вченого разом з іншими викладачами вишу назвали „націоналістами”, „контрреволюціонерами” та „шпигунами”.

Деякі відомості про життєвий та творчий шлях професора В. Гериновича подає емігрантська література, періодична преса. Так, інформацію довідкового характеру про Володимира Гериновича вміщено в „Енциклопедії Українознавства” за редакцією В. Кубійовича [676]. Відомості про його службу в лавах УГА на посаді референта освіти і пропаганди при диктатурі ЗО УНР Є.О. Петрушевича подано Д. Микитюком [644, с. 137].

Порушив проблематику наукової діяльності В.О. Гериновича й українсько-словацький дослідник М.І. Мушинка, який вперше опублікував

епістолярну спадщину С. Рудницького під назвою „Листи Степана Рудницького до Софії та Станіслава Дністрянських” (1991 р.) [246]. Тут вперше оглядово висвітлено маловідомі сторінки діяльності В.О. Гериновича в Українському науково-дослідному інституті географії та картографії (м. Харків) у 1928 – 1929 рр. [246, с. 24-25].

Варто виокремити згадку про вченого в американській газеті „Свобода” (1925 р.) – урядовому органі організації українського народного союзу в США, де рекомендовано для читання українській діаспорі його науково-популярну працю „Жителі Марса” (1911, 1914 рр.) [499]. Там само розміщався схвальний відгук на його статтю в „Вістнику Союзу визволення України” від 4 лютого 1917 р. „Листи з поля бою” [510].

Оригінальними джерелами для відтворення комплексної біографії В. Гериновича стали його праці наукового, популярного характеру, підготовлені впродовж 1906 – 1948 рр.

Захоплення географічною наукою Володимиром Гериновичем у студентські роки та інтерес до культурно-просвітницької діяльності демонструє журнал „Дзвінок” (український ілюстрований двотижневик для дітей і молоді). В ньому молодий вчений протягом 1906 р. опублікував одинадцять статей, присвячених різнобічним проблемам астрономії та явищам природи [273, 279-280, 359, 406-407, 427, 434-436, 439-440, 446-447]. Результатом тісної співпраці з „Науковим товариством ім. Т. Шевченка” і „Просвітою” (м. Львів) стала публікація науково-популярних статей: „Дещо з життя муравлів” (1907 р.) [288], „Про воздух”. (Оповіданє про свійства воздуха та про передказуванє погоди), (1908 р.) [405], „Трясенє землі” (1909 р.) [441], „Жителі Марса” (1911 р., 1914 р.) [311-312].

Молодий дослідник написав рецензії на праці польських учених географів – Łożiński Wałery. „Dołyiny rzek wschodnio-karpackih i podolskich”, Nalkowski Wacław. „Zarys geografii rozumowej” (1907 р.) [457-458].

Черговим етапом в науковій біографії вченого стала публікація статті „Питанє про третичного чоловіка в новійшій літературі” (1909 р.) в

„Літературно-науковому вістнику” (далі – ЛНВ) [388]. Саме вона була взята за основу докторської дисертації. Інформація про результати наукових розвідок В. Гериновича публікувалася на сторінках ЛНВ у рубриці „Хроніки (НТШ)” (1907 – 1913 рр.) [289, 368, 422], „Збірнику математично-природописно-лікарської секції НТШ” (1919 р.) [393].

Науково-популярні, краєзнавчі, етнографічні розвідки вченого дореволюційного часу друкувалися в львівській газеті „Діло”, провідному часопису Галичини, офіційному органі Українського національно-демократичного об’єднання [347, 376, 385].

У газетах „Наш шлях” [300], „Червона правда” [325, 340-341, 391-392], „Червоний кордон” [351, 355-356], „Комсомолец прикордоння” [358], „Більшовицька правда” [352] вчений розміщував статті інформативного, науково-популярного, краєзнавчого характеру протягом 1919-1932 рр. Одночасно видання рекомендували широкому загалу ознайомитися з краєзнавчими працями В.О. Гериновича та висвітлювали його співпрацю з Всеукраїнським фото-кіноуправлінням [480, 519, 523, 537].

Перебуваючи на посаді ректора ІНО, вчений ініціював заснування наукового видання „Записки Кам’янець-Подільського інституту народної освіти” (1926 р.) [185, арк. 8]. Будучи його науковим редактором, опублікував тут ряд праць: „Теорія Вегенера про виникнення континентів і океанів” [437], „Кам’янецький ботанічний садок” [332], „До історії Кам’янець-Подільського інституту народної освіти” [296], „Стоянка неолітичної людини біля с. Великої Мукші Китайгородського району Кам’янець-Подільської округи” [428], „Огляд навчання Кам’янець-Подільського інституту народної освіти” [375].

Роботу В.О. Гериновича на чолі НДК при Кам’янець-Подільському ІНО ілюструють матеріали бюлетеня Укрнауки „Наука на Україні” (1925 – 1926 рр.) [581].

Із заснуванням (1927 р.) Українським комітетом краєзнавства (далі – УКК) загальноукраїнського журналу „Краєзнавство”, В.О. Геринович публікував у ньому цілий ряд історико-краєзнавчих статей, зокрема:

„Кам'янецька округа” (1927 р.) [331], „Вірмени в Кам'янці” (1928 р.) [270], „До історії шовківництва на західній Придністрянщині (В межах УСРР) (1929 р.) [297], „Кам'янець на Поділлі” (1930 р.) [330] та ін. Праці вченого також друкувалися в науково-педагогічному журналі „Шлях освіти” (орган Наркомосвіти УСРР у м. Харкові) [318, 421].

Плідна праця науковця щодо геологорозвідувальної роботи на Кам'янецьчині (1929 – 1932 рр.) досить детально описана на сторінках газети „Червоний кордон” у статтях: „Природні виробничі сили Могилівщини” [401], „Використовуймо природні виробничі сили Кам'янецьчини” [267], „Антрацит на Кам'янецьчині” [252], „Буре вугілля на Кам'янецьчині” [258] та ін. статтях [264-266, 283, 324, 392, 453, 459-460, 478, 483, 501, 535].

Упродовж 20-х – 30-х рр. ХХ ст. В.О. Геринович видав значну кількість підручників та монографій для навчальних закладів з історії та географії України, зокрема: „Україна, відки пішла її назва, як і чому вона поширилася?” (1918 р.) [443], „Провідник по Поділлі” (1919 р.) [414], „Провідник по Київщині” [413], „Основи географії. Для ужитку 3 і 4 класи. (1920 р.) [381], „Основи географії. Для ужитку 12 класи. (1920 р.) [380], „Фізична географія. – Ч. III.” (1920 р.) [449], „Географія України. – Ч. II. Антропогеографія” (1920 р.) [278], „Фізична географія” (1922 р.) [448], „Географія України” (1922 р.) [277], „Основи географії” (1922 р.) [379], „Основи географії” (1924 р.) [377-378], „Порадник екскурсанта Кам'янецьчини” (1928 р.) [395], „Екскурсант Кам'янецьчини” (1928 р.) [306], „Природні виробничі сили Кам'янецьчини” (1930 р.) [400], „Природні виробничі сили Кам'янецьчини” (1931 р.) [399] та ін.

Особливої уваги заслуговує внесок В. Гериновича в українську картографію. На межі ХІХ – початку ХХ ст. визначити географічний простір України в рамках державних меж було неможливо, оскільки тогочасна наука розглядала її тільки як фізико-географічний регіон Східної Європи [669]. Завдяки активній праці В. Гериновича, С. Рудницького, М. Дольницького в першій третині ХХ ст. на науковому рівні обґрунтовано політичну та фізико-географічну індивідуальність України. Карти вченого розміщені в книгах

С. Рудницького „Географічна карта земель, де живуть Українці” [275], Б. Барвінського „Карта розселення слов’ян: границі цілої слов’янщини і границі розселення українських племен в часі утворення Руської держави (IX-X ст.)” [337], „Карта найважливіших місцевостей з історії українського народу (X-XX ст.)” [336].

У 2009 р. вперше були оприлюднені рукописи В.О. Геріновича в збірці „Володимир Герінович: з неопублікованого” [245]. За певних обставин зазначені рукописи не були свого часу надруковані, тому представляють інтерес для сучасної української історичної та географічної науки.

Системний підхід вимагав пошуку таких носіїв інформації, які б дозволили виявити теоретичні та фактологічні аспекти досліджуваної проблеми. У монографії використаний широкий спектр документів і матеріалів різнопланового характеру. Особливу цінність становлять архівні документи, рукописні матеріали, періодика.

Аналіз історіографії проблеми засвідчив, що дослідження науково-педагогічної та громадсько-політичної діяльності В.О. Геріновича (1906 – 1948 рр.) у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі розпочалося ще на початку ХХ ст. На різних етапах простежується певна цікавість до життєдіяльності вченого, однак системних досліджень, пов’язаних із формуванням особистості, наукових інтересів, політичних поглядів Володимира Геріновича в зазначений період не проводилося. Системного вивчення життєвого шляху вченого в період Першої світової війни, його участі в Українській революції 1917 – 1921 рр. не здійснювалося. Останнім часом, незважаючи на значну активність у вивченні біографії Володимира Геріновича, комплексного дослідження життєвого шляху та науково-теоретичної спадщини вченого також не проведено.

Вивчено та комплексно систематизовано джерельну базу, документи, опубліковані джерела і матеріали, більшість з яких вперше залучено до наукового обігу, що максимально повно висвітлює науково-педагогічну та громадсько-політичну діяльність вченого в зазначений період. Особливу

цінність з точки зору наукової новизни дослідження проблеми становлять архівні матеріали державних установ.

Результати досягнення поставленої в монографії мети здійснювалися шляхом застосування загальнонаукових і конкретно-історичних методів дослідження. Саме їх оптимальне поєднання дало можливість у найбільш повній мірі дослідити біографію та науково-теоретичну спадщину професора Володимира Гериновича, визначити його роль і місце у вітчизняній історії першої половини ХХ ст.

1.3. Методологія дослідження

Питання, пов'язані з дослідженням місця і ролі біографії у вітчизняній історії, представлені в працях І.М. Заболотної [680], О.І. Пилат [681], О.В. Романець [683], О.О. Синявської [684], М.Ю. Шевчишена [685] та ін. В основу зазначених розвідок було покладено наступні методологічні принципи: філософські (принципи руху і розвитку, зв'язку і взаємозалежності, єдності історичного і логічного); конкретно-наукові (зокрема, картографічний); загальнонаукові, а також традиційні (літературний, методи формальної логіки – порівняльний, аналогії, аналізу, синтезу та ін.); (структурно-системний підхід, моделювання).

Дане дисертаційне дослідження ґрунтується на методиці комплексного поєднання такої галузі історичної науки, як біографістика, що має своїм об'єктом вивчення видатної особи-діяча в її різноманітних зв'язках із суспільством та в єдності її індивідуального і суспільного. Вона базується на законах історичної методології, методів пізнання людини як особистості в історичному процесі, а також на широкому використанні методичних підходів інших наук, зокрема психології, соціології, філософії історіографії, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін. Значний внесок у її розвиток здійснив відомий український вчений В.С. Чишко [652].

Теоретико-методологічною основою дисертації (у відповідності з її метою та завданнями) стали діалектичні принципи пізнання історичної

дійсності-історизму, багатофакторності, всебічності та об'єктивності. Виходячи з цього, необхідно усвідомлювати, що творча біографія вченого може отримати справжню наукову оцінку лише тоді, коли її аналізують в контексті конкретної епохи (соціально-економічної формації) та притаманної їй теоретичної системи цінностей. Оскільки світогляд Володимира Ґеріновича формувався під впливом Австро-Угорської монархії, подій Української революції, а також становлення більшовицької тоталітарної системи, зазначені принципи дозволили не тільки простежити еволюцію поглядів ученого, але й виділити фактори впливу, особливо з боку української інтелігенції Галичини. Зважаючи на те, що всі політичні, соціально-економічні, соціокультурні фактори безпосередньо впливають на особистість, необхідно мати уявлення не лише про конкретні історичні, але й про загальні умови розвитку суспільства.

Використаний історико-генетичний метод дозволив виявити властивості, функції та зміни досліджуваної реальності в процесі її історичного руху, що дає можливість у більшій мірі наблизитися до відтворення реальної історії об'єкта. Цей підхід також дозволяє продемонструвати причинно-наслідкові зв'язки та закономірності історичного розвитку, а історичні події та особистості охарактеризувати індивідуально.

У дослідженні використано метод мікроісторії, який за допомогою співставлення чисельних джерел вивчає самосвідомість, родинні зв'язки, життєвий шлях окремих особистостей, цілих родин разом із цінностями, які вони сповідують. Це допомогло реконструювати окремі фрагменти, події в біографії родини В.О. Ґеріновича.

Застосований лінійно-хронологічний метод дозволив висвітлити життя діяча у контексті соціальних подій, з якими він пов'язаний. Також вдалося проаналізувати вплив особистості на суспільні відносини, або оцінку загального значення вченого для сфери, в якій він працював. Розглянуто діяльність В.О. Ґеріновича в контексті епохи, що його висунула. У цьому зв'язку застосовано метод історичної та психологічної реконструкції життєдіяльності вченого й інтерпретації фактів. Оскільки людина несе в собі

у мікромасштабі весь духовно-історичний світ, її духовне життя демонструє постійну змінність свідомості з історичною епохою.

В процесі дослідження особливого значення набуває метод щільних описів. Завдання методу полягає в тому, щоби, через максимально детальне („щільне”) відновлення біографії об’єкта дослідження, виявити „критичні моменти” – періоди, в яких відбувалася зміна поглядів на які-небудь феномени (події, явища, процеси тощо). Метод виходить з поняття синхронності біографії та поглядів особистості: тобто різкі чи поступові зміни об’єкту впливають і на різкі чи поступові зміни його поглядів з яких-небудь теоретичних чи практичних питань.

Історико-порівняльний метод дозволив розкрити сутність досліджуваних явищ в тих випадках, коли вона неочевидна, на основі наявних фактів; виявляти загальне і повторювальне, необхідне та закономірне з одної сторони, та якісно-відмінне – з другої. Цим саме заповнюються прогалини, а дослідження доводиться до завершеного вигляду. Метод дав можливість виходити за межі досліджуваних явищ та на основі аналогій проводити широкі паралелі.

Важливе значення відіграв конкретно-пошуковий метод дослідження, який передбачив виявлення, відбір, теоретичний аналіз, синтез, актуалізацію, класифікацію, узагальнення архівних і друківаних джерел з досліджуваної проблеми. Необхідною умовою є усвідомлення, що у біографії не може бути обмеженої джерельної бази. Тому, досліджуючи проблему, ми прагнули до її вичерпності для здійснення достовірного аналізу. Опис віднайдених нами джерел мав дати нам повне знання та розуміння всього життєвого шляху вченого. Джерельна база становить сукупність прямих і непрямих джерел, що зберігаються в наукових бібліотеках та архівах у першу чергу України, Росії, а також приватній колекції. Розпорошеність джерельної бази проблеми зумовлена різноплановістю діяльності Володимира Гериновича, зв’язків з функціонуванням самого суспільства. В процесі громадської та науково-педагогічної діяльності вченого, географія його місцезнаходження постійно

змінювалася. В першу чергу – це наукова та громадсько-політична діяльність у м. Львові під час та після завершення навчання. Також значну роль відіграла його безпосередня участь у Першій світовій війні. Внаслідок участі в подіях, пов'язаних із Українською революцією, В.О. Геринович опинився на Поділлі, зокрема у м. Кам'янці-Подільському. Активна наукова та адміністративна діяльність у місцевих вищих школах зумовила зв'язки вченого з Київським і Харківським науковими центрами УСРР. Подальший тиск карально-репресивної системи на наукову еліту в УСРР спричинили переїзд В.О. Гериновича до РСФРР (м. Москви) тощо.

З метою встановлення максимально наближених до дійсності даних, необхідно застосувати порівняльний аналіз джерел, фактів, подій, що вимагає висвітлення всього комплексу джерел. В процесі вивчення та пошуків джерельної бази відносно часто зустрічалися рукописні матеріали без зазначення авторства або з використанням криптонімів. Це значно ускладнювало процес їх ідентифікації. Для вирішення цих та інших проблем використано методи аналізу генеалогічний, текстологічний, археографічний, палеографічний. (Останній дозволив відокремити рукописи, які не належать авторству вченого).

У дисертаційній роботі також використано історико-структурний метод, який передбачає визначення, структурування основних складових періодів життя і діяльності В.О. Гериновича від народження і до завершення життєвого шляху (хронологічна реконструкція). Це дозволило виокремити суттєві якості особи, які принципово впливали на її життя та визначали лінію і характер поведінки [652, с. 189].

Проблемно-хронологічний метод дозволив виділити та проаналізувати не тільки основні етапи біографії вченого, а також його наукову, науково-педагогічну, громадсько-політичну, адміністративну діяльність, особливо на посадах викладача, декана, ректора Кам'янець-Подільського інституту народної освіти.

У зв'язку з арештом, проведенням слідства, а, в подальшому, і засудженням Володимира Гериновича Судовою Трійкою при Колегії ДПУ УСРР використано метод історико-правового аналізу вивчення архівних кримінальних справ. Спочатку проведено зовнішнє дослідження для визначення виду, часу і місця створення документа, а потім внутрішнє – аналіз конкретно тексту. В процесі аналізу змісту кримінальної справи було застосовано зворотній спосіб криміналістичного аналізу, за допомогою якого спочатку проаналізовано обвинувальний висновок, а далі – всі матеріали слідства. В процесі ознайомлення з матеріалами слідства зафіксовано та проаналізовано доказову базу, яка мала або підтвердити, або спростувати обвинувачення у злочинах, які інкримінували вченому.

При узагальненні фактичного матеріалу, результатів дослідження використовувалися узагальнюючий аналіз та метод систематизації.

Таким чином, зважаючи на значимість досліджень біографічного характеру, а також недостатню обізнаність науковців широкого загалу про життєдіяльність постаті Володимира Гериновича, необхідно було здійснити об'єктивне вивчення науково-теоретичної спадщини вченого, його внеску в розвиток історичної науки, вітчизняного краєзнавства, археології, географії.

Комплексне застосування представленої методології в дослідженні дало можливість виконати поставлені цілі та завдання в повному обсязі. Зокрема досліджено, відтворено та проаналізовано творчу біографію життєдіяльності В.О. Гериновича в науково-педагогічному, громадському житті України другої половини ХХ ст.

Аналіз історіографії проблеми засвідчив, що дослідження науково-педагогічної та громадсько-політичної діяльності В.О. Гериновича (1906 – 1948 рр.) у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі розпочалося ще на початку ХХ ст. На різних етапах простежується певна цікавість до життєдіяльності вченого, однак системних досліджень, пов'язаних із формуванням особистості, наукових інтересів, політичних поглядів Володимира Гериновича в зазначений період не проводилося. Системного

вивчення життєвого шляху вченого в період Першої світової війни, його участі в Українській революції 1917 – 1921 рр. не здійснювалося. Останнім часом, незважаючи на значну активність у вивченні біографії Володимира Ґеріновича, комплексного дослідження життєвого шляху та науково-теоретичної спадщини вченого також не проведено.

Вивчено та комплексно систематизовано джерельну базу, документи, опубліковані джерела і матеріали, більшість з яких вперше залучено до наукового обігу, що максимально повно висвітлює науково-педагогічну та громадсько-політичну діяльність вченого в зазначений період. Особливу цінність з точки зору наукової новизни дослідження проблеми становлять архівні матеріали державних установ, приватні фото, рукописні документи В.О. Ґеріновича, які знаходяться в родинному архіві Ґеріновичів.

Результати досягнення поставленої в дослідженні мети здійснювалися шляхом застосування загальнонаукових і конкретно-історичних методів дослідження. Саме їх оптимальне поєднання дало можливість у найбільш повній мірі дослідити біографію та науково-теоретичну спадщину професора Володимира Ґеріновича, визначити його роль і місце у вітчизняній історії першої половини ХХ ст.

Розділ 2.

Формування світогляду Володимира Олександровича Ґеріновича

2.1. Формування світогляду та наукових інтересів

Володимир Олександрович Ґерінович народився 22 листопада 1883 р. [206, арк. 157 зв.] у м. Сокаль на Львівщині (тоді – Австро-Угорщина), за його словами у малоземельній селянській родині, у власності якої було лише чотири морги землі, чого було недостатньо для утримання багатодітної родини [24, арк. 6].

Початкову освіту В.О. Ґерінович здобув в народній школі у м. Сокалі, потім навчався у Львівській гімназії. Для продовження навчання дітей сім'я Ґеріновичів оформила банківський кредит та, на жаль, повернути його вчасно не змогла. Після того, як банк відібрав землю та будинок, родина переїхала до м. Львова. Незабаром сестри В.О. Ґеріновича успішно склали іспити на право займатися учительською діяльністю в Галичині, що з часом стало приносити певні доходи, дало можливість утримувати матір й допомогти Володимиру здобути освіту [24, арк. 6].

Під час навчання в гімназії В.О. Ґерінович активно займався просвітницькою, громадською діяльністю: читав лекції по селах, організовував читальні. Тоді ж зацікавився політикою. Встановлено, що 1902 р. юнак брав активну участь у аграрних страйках на Західному Поділлі (частина сучасної Тернопільської області), очевидно, зі своїми однокурсниками. Саме за приналежність до таємного гуртка його відрахували з гімназії, тому Володимиру прийшлося завершувати навчання вже в м. Перемишлі 1903 р. Того ж року В.О. Ґерінович вступив на I курс філософського факультету Львівського університету імені Франца Йосифа I [40, арк. 31].

Опинившись у головному науковому центрі Галичини, В.О. Ґерінович відвідував лекції відомих вчених європейського рівня: професорів М. Грушевського, який викладав на першому курсі „Історію України-Руси”,

„Вибрані питання з історії Європи”, „Історію Східної Європи”, „Церковні відносини Східної Європи” [249, с. 9], Б. Дембінського, С. Закшевського, який читав історію середньовічної Польщі [71, арк. 2], Л. Фінкеля. Е. Дуніковський вів курс „Географія Галичини” [249, с. 9], Р. Зубер – „Географія Карпат”, „Історична географія”. А. Реман викладав фізичну та космічну географії, Е. Ромер – гідрографію. Разом з тим, В.О. Геринович прослухав курс лекцій в Краківському та Віденському університетах [206, арк. 12а].

Відомий учений-географ С.Л. Рудницький сформував у В.О. Гериновича інтерес до науки, залучаючи студентів університету до науково-дослідної роботи. Під його керівництвом студенти системно збирали матеріали до бібліографії природознавства України. (Напередодні першої світової війни вона нараховувала біля п'яти тисяч найменувань) [602, с. 47].

Під час навчання в університеті (1903 – 1907 рр.) В. Геринович брав участь у страйковому студентському русі в боротьбі за Львівський вільний університет [242, арк. 2].

На першому курсі він вступив до української студентської організації „Академічна громада” (яка на той час нараховувала 109 членів) за рекомендацією студента Лукашевича [43, арк. 18 зв.]. Головою товариства був студент Є. Савчук [43, арк. 69]. У 1904 р. його змінив І. Яримович [44, арк. 32]. Метою „Академічної громади” було стати осередком наукового і громадського життя українців-науковців Галичини. Завдяки активній праці в товаристві восени 1904 р. Володимира Гериновича обрали бібліотекарем „Академічної громади” [42, арк. 28; 44, арк. 51]. Тут він тісно співпрацював з І. Крип'якевичем. За свідченням І.П. Крип'якевича, „...в університеті не було жодної історичної школи, але різноманітність поглядів дозволяла більш талановитим студентам формувати свій власний світогляд, ...навіть дуже впливовий Грушевський не накидав нам якоїсь одної доктрини, а навпаки, вироблював критичний смисл до явищ і скептицизм... В сумі університет давав суцільного світогляду – зрештою, це був університет польський...” [566, с. 199].

„Академічна громада” була центром політичного життя українського студентства. За словами І. Крип’якевича, М. Грушевський, І. Франко, С. Томашівський та інші відомі діячі часто відвідували засідання, на яких велися жваві дискусії на актуальні теми. За політичними уподобаннями студентство розділилося на дві групи: націонал-демократів та соціалістів. Коли І. Крип’якевич вступив до „Академічної громади”, нею керували націонал-демократи І. Яримович, В. Геринович, О. Бойцун. Провідною політичною силою в системі багатопартійності Галичини була Українська національно-демократична партія (далі – УНДП). Вона стала авангардом українського політичного життя краю на зламі ХІХ – ХХ ст. Головна стратегічна мета партії полягала в утворенні незалежної Української держави, але при цьому найбільш „реалістичним” завданням стало домагання визнання автономії Галичини у складі Австро-Угорщини [566, с. 200]. Згодом більшість в „Академічній громаді” здобули соціалісти, які виступали проти реакціонерів і консерваторів [566, с. 91]. Для молоді, що виходила із селянства і дрібної інтелігенції, соціально-економічне та національне питання єдналися в одне – боротьбу проти суцільної колонізації. Серед студентів прогресивними поглядами виділялися М. Лозинський (співробітник газети „Діло”), О. Назарук, Я. Весоловський, М. Цеглинський та ін. Виходячи з вищевказаного, Володимир Геринович під час навчання в університеті стояв на засадах національно-демократичної ідеології.

В університеті при кафедрі географії, яку займав проф. Е. Ромер 1906 р., було створено географічний гурток, метою якого стала ґрунтовна підготовка майбутніх фахівців до самостійної науково-дослідницької роботи. Володимир Геринович був його головою до завершення навчання. Засідання відвідували науковці університету, зокрема С. Рудницький, Е. Ромер та ін. Під керівництвом Р. Зубера та Е. Дуніковського проводилися науково-дослідні експедиції до Підкарпатського нафтового басейну, в яких В. Геринович брав активну участь. Результати досліджень молодий вчений виклав у статтях

„Страдчанські печери”, „Скали у Розгірчу”, „Скали Уричу”, „Скали Бубнищу” [71, арк. 2].

З 1906 р. В.О. Геринович співпрацював з видавництвом „Руского товариства педагогічного”, друкував статті з географії та астрономії в науково-популярному журналі „Дзвінок” (ілюстрованому письмі для науки і забави руским діточкам і молодіжи). Серед них можна виділити статті: „Географія фізична” [279-280], „Про вулькани” [406-407], „Сонце і Місяць” [427], „Теорія Канта-Лапласа” [434-436], „Трясенє Землі” [440], „Фізична географія” [446-447] та ін. Досліджував В.О. Геринович і фізичну проблему збереження енергії, відображену в статті „Найважнійші права природи (Що то є право не пропащої матерії? Що то є право не пропащої сили?) [359]. У своїх публікаціях молодий дослідник не тільки намагався популяризувати серед молоді знання про землезнавство, але й формував національну самосвідомість. Так, у статті „Вступ до географії” [273] автор наголошував на необхідності розвитку української науки за допомогою збільшення кількості українських гімназій та відкриття національного університету. Молодий вчений відзначав вагомий внесок у дослідження західноукраїнських земель М.С. Грушевського і С.Л. Рудницького. Варто зазначити, що разом із публікаціями Володимира Гериновича розміщувались статті українських поетів, письменників та громадських діячів Галичини: М.М. Коцюбинського, І. Франка, О. Барвінського, Б. Лепкого, І. Крип'якевича, В. Щурата, А. Чайківського, Я. Окуневського, Є. Олесницького, І. Брилінського, Л. Мартовича та ін.

Інтереси вченого були різноплановими. Цікавився він й особливостями природи комах. У 1907 р. в збірці „Складанка” львівського товариства „Просвіти” вийшла його стаття „Дещо з життя муравлів” [288], в якій автор детально охарактеризував окремі види та особливості життєдіяльності комах.

Під впливом професорсько-викладацького складу університету В.О. Геринович брав активну участь у наукових семінарах, екскурсіях, писав рецензії до „Записок наукового товариства ім. Т. Шевченка” у Львові. Так, 1907 р. було опубліковано рецензію В.О. Гериновича на наукову працю

польського дослідника В. Лозинського „Долини східно-карпатських і подільських рік” [457]. Рецензент піддав аналізу походження та особливості утворення ерозії ґрунтів подільськими ріками, а також процес виникнення подільських річок. Одночасно він зауважив про ряд недоліків та обмеженість джерельної бази, на яку опирався В. Лозинський. Рецензував Володимир Олександрович і монографію В. Налковського „Нарис розумової географії” [458], що вийшла друком у Варшаві 1907 р. як підручник для учительських кандидатів Галичини. Рецензент вказав на помилки В. Налковського, який у своїй теорії північні сточища Карпат і „польську низину” називав перехідною країною між Східною і Західною Європою. В.О. Геринович зауважив, що польський дослідник проігнорував новітні відкриття західноєвропейських, російських учених-географів та опирався на етнографічні фактори, котрі не можуть впливати на геологічні особливості [458, с. 233].

Під керівництвом професора С.Л. Рудницького в канікулярний період В.О. Геринович здійснював краєзнавчі дослідження, пішки обійшов значну частину Західного Поділля, Галичини та Закарпаття, побував в Угорщині, Австрії, Чехії, Швейцарії, Італії [24, арк. 6-7]. Наслідком науково-дослідної роботи стали численні нариси, зокрема: „Кривчанські печери” [347], „З Будапешту до Відня” [314], „Природописні відносини наддністрянського низу” [402], „Нариси до землєписи Угорської України (Науковий фейлетон)” [362], „Етнографічні і антропологічні відносини галицького Подністров'я”, „Вододіл Сяну і Дністра як основа каналізації” [249, с. 9] та ін.

Учений багато часу приділяв громадській роботі: брав участь у заснуванні читалень, пожежних сторож, спілок. За активну громадську роботу його обрали заступником товариства „Просвіта” у Львові [249, с. 10].

8 квітня 1907 р. В.О. Геринович подав до деканату філософського факультету заяву з проханням дозволити йому скласти іспити з географії, геології та філософії для здобуття наукового ступеня доктора наук [39, арк. 5-6]. До заяви молодий учений додав пакет необхідних документів і рукопис своєї докторської праці „Вік і географічне розміщення найдавнішої людини у

Східній Європі”. Одночасно він сплатив за рецензування роботи по 20 корон професорам А. Реману та Р. Зуберу. Очевидно, рецензенти вказали на недоліки в роботі, які автор доопрацьовував протягом наступних трьох років [39, 6-7 зв.].

Щоб утримувати матір та одну з сестер, яка залишилася без роботи, В.О. Геринович вчителював у приватній гімназії Лучановського (м. Львів). [24, арк. 6]. Восени 1908 р. Володимир Олександрович склав іспит з історії, а в травні 1909 р. – з польської мови для викладання в гімназіях та реальних школах [250, с. 17].

1908 р. В. Геринович опублікував ґрунтовну працю „Про воздух” (Оповіданє про свійства воздуха та про передказуванє погоди), в якій ґрунтовно і доступно проаналізував природу повітря, дав практичні поради селянам щодо прогнозування погоди [405]. Наступного року у Львові в ЛНВ вийшла друком стаття науковця „Питанє про третичного чоловіка в новійшій літературі” [249, с. 10]. Одночасно він подав проф. А. Реману наукове дослідження „Географічне розміщення найдревнішого чоловіка на просторах Сходу Європи” на рецензування. Саме ця робота лягла в основу майбутньої докторської дисертації [71, арк. 4].

2 лютого 1909 р. у м. Львові зусиллями української інтелігенції було створено „Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили”. На той час воно нараховувало 105 членів. Серед його засновників був О. Колесса (голова). До Головної Ради увійшли В. Геринович, Б. Загайкевич, І. Кокорудз, І. Раковський, С. Рудницький, В. Левицький, І. Мерунович, І. Крип’якевич, В. Левицький, С. Томашівський та ін. [35, арк. 1]. Завданням товариства стало поширення знань шляхом організації загальнодоступних наукових і науково-популярних лекцій, доповідей, бесід. Головою філії товариства в м. Самборі був В. Геринович. Товариство тісно співпрацювало з „Науковим товариством ім. Т. Шевченка”, товариством „Просвіта”, гімнастичним товариством „Сокіл”, товариством „Руська захоронка” та ін. Його діяльність охопила дев’ятнадцять населених пунктів Східної Галичини. На засіданнях товариства

В.О. Герінович виступав з доповідями в м. Самборі, в яких роз'яснював значення етнографічної української території для розвитку національно-державницької свідомості українців, поширював знання з астрономії та землезнавства [35-38]. З цього приводу необхідно виокремити його праці: „Величина Землі” [30], „Революційний рух Землі”, „Ротаційний рух Землі” [31]. В них описано генезу розвитку наукових знань людства про місце Землі в сонячній системі, її величину та принципи обертання навколо Сонця. Особливу цікавість для науковця представляли розвідки про планету Марс. Одночасно учений співпрацював з видавництвом „Союза руских хліборобських спілок на Буковині” – „Народною бібліотекою” в м. Чернівцях, де 15 березня 1911 р. опубліковано його науково-популярну працю „Жителі Марса” [312]. В майбутньому вона буде перевидана в 1914 р. у м. Вінніпег (Канада) [311]. В цій праці вчений охарактеризував фізичні особливості планети, її супутників Фобоса і Деймоса, висунув припущення щодо існування життєвих форм на Марсі. Доступний науково-популярний стиль із сміливими гіпотезами, в яких дослідник застосував такі наукові методи дослідження, як порівняння та аналогії, захоплювали читача з перших сторінок викладу.

1909 р. вийшла друком невелика праця В. Геріновича „Трясенє Землі” [441]. Її актуальність визначалася наслідками найбільшим із документально зареєстрованих землетрусів, що стався на півдні Італії 28 грудня 1908 р., жертвами якого стало 250 тис. осіб. Автор намагався дослідити природу даного явища та знайти способи його передбачення. В роботі він звернув особливу увагу на геологічні зміни в природі, поведінку тварин, свідчення очевидців та науковців, вважав розробку даного питання для суспільства надзвичайно важливою.

У зв'язку з очікуваним наближенням до Землі комети Галея в травні 1910 р., в пресі та серед пересічно неграмотного населення Галичини розповсюдилися безпідставні чутки про можливу космічну катастрофу. У відповідь Володимир Герінович опублікував у львівському часопису „Діло” статтю „Перед днем 18 мая 1910 року” [385], де в доступній формі подав

історію уявлень людства про комети з найдавніших часів до початку ХХ ст. Роз'яснюючи природу комет, науковець зауважив про перебільшення повідомлень у пресі щодо можливості падіння космічного тіла на Землю, зокрема на Галичину. Потреба в публікації була очевидною, оскільки всеохоплюючий страх бойків, лемків та гуцулів призвів до масового продажу ними за безцінь власного майна, сільськогосподарського реманенту, землі тощо.

За свідченням С.Л. Рудницького, матеріальне становище вченого було вкрай важким, приходилося навіть голодувати. Тому Степан Львович Рудницький 1910 р. звернувся до відомого українського громадського діяча, радника Цісарського двору О.Г. Барвінського з проханням сприяти влаштуванню на роботу В.О. Гериновича [666, с. 43]. Очевидно саме їх знайомство допомогло Володимирі Олександровичу отримати посаду викладача Самбірської вчительської семінарії.

Викладаючи у вчительській семінарії м. Самбора [39, арк. 4], В. Геринович підтримував зв'язок з НТШ у м. Львові. Встановлено, що 15 березня 1909 р. він взяв участь у засіданні секції фізіографічної комісії при НТШ, яке носило історичне значення. Так, за ініціативою С.Л. Рудницького, прийнято рішення про створення окремого відділу під назвою „літературно-подібний” до географії України-Руси. Присутні вирішили вже з наступним виходом наукового збірника ввести цей порядок в дію. Важливість засідання визначалася пропозицією І. Чаковського започаткувати при фізіографічній комісії всебічне дослідження українсько-руської території [29, арк. 33]. Пропозицію С. Рудницького про заснування при НТШ природничого музею, який мав представляти природу всієї України, підтримали В. Левицький та І. Раковський [29, арк. 34 зв.]. Одночасно, на першому засіданні математично-природописно-лікарської секції доктор В.Й. Левицький запропонував В.О. Гериновичу підготувати до друку наукову статтю „Розвиток географії у 1901 – 1907 рр.” [422]. 17 вересня 1909 р. В.О. Гериновича офіційно прийняли в члени фізіографічної комісії [29, арк. 36 зв.].

1910 р. відомий український історик, етнограф З.Ф. Кузеля у рецензії високо оцінив працю науковця „Питанє про третичного чоловіка в новійшій літературі”, що була надрукована в „Літературно науковому віснику” (1909 р.): „...Належить працю д-ра Гериновича привітати щиро, як першу більшу статтю з майже нетиканого у нас поля. Написана ясно й інтересно, віддасть вона певно свою услугу і лише треба б побажати, щоб автор не покидав поля, на яким зачав працювати і не дав на себе довго чекати з іншою подібною роботою...” [585, с. 196].

3 лютого 1910 р. В.О. Геринович вдруге звернувся до деканату філософського факультету з проханням скласти іспити та надати рецензію на дисертацію. 10 березня вчений подав дисертацію „Вік і географічне розміщення найдавнішої людини у Східній Європі” для наукової оцінки професорам К. Гадачеку (засновник кафедри археології), А. Реману, Е. Ромеру [41, арк. 9]. Наукове дослідження складалося з двох розділів. У першому розділі автор простежив розвиток археологічних досліджень найдавнішої людини в Східній Європі від дилювіального періоду до XIX ст., коли розкопки набули системного та наукового характеру. Заключним етапом першого розділу стало дослідження третичного періоду з його артефактами (одного з двох геологічних періодів кайнозойської ери) в житті прадавньої людини. В другому розділі роботи В.О. Геринович порівняв палеолітичні археологічні знахідки з польських печер на північ від Кракова і поселень землеробів, знайдених на території Південно-Східної Європи. За словами К. Гадачека, докторант подав цікаву з наукової точки зору інформацію. Однак рецензенти вказали й на певні недоліки: не відокремлено дилювіальні (плейстоценові) зразки від неолітичних в районі печер м. Кракова та м. Ойцова, помилково зараховано неолітичні артефакти, які знаходили в чисельних польських поселеннях, до палеолітичного періоду. Не зважаючи на зауваження, 24 березня Володимир Геринович отримав позитивну рецензію: „...Дана праця є солідною науковою роботою...”, „...дав автор у своєму опрацюванні річ цінну та таку, яка заслуговує на звання докторської дисертації...” [41, арк. 38-

38 зв.]. Так, наприкінці 1911 р. у м. Відні Володимир Олександрович захистив докторську дисертацію і отримав науковий ступінь доктора філософії [206, арк. 56].

1910 р. сталися зміни в особистому житті Володимира Олександровича – він одружився з Христиною Данилівною Лепкою, донькою письменника і етнографа, заступника декана і парафіяльного священика в м. Старому Самборі Д. Лепкого. Від цього шлюбу 10 березня 1913 р. у них народився син Олександр [544, с. 9; 601, с. 163].

Вчений продовжував працювати у математично-природописно-лікарській секції при НТШ в м. Львові. 28 червня 1911 р. на засіданні секції В. Левицький дав схвальний відгук на його статтю „Начеркнене полуденникової лінії” [368]. Восени 1913 р. на черговому засіданні секції С. Рудницький запропонував надрукувати в „Науковій хроніці” НТШ статтю вченого „Дещо про нові погляди на єство географії” [289].

На початку ХХ ст. українська етнічна територія розглядалася європейськими географами як складова Східної Європи. Однак, українські вчені Г. Величко, В. Геринович, М. Дольницький, С. Рудницький, О. Степанів та ін. не визнавали усталеної парадигми. У своїх працях вони відстоювали ідеї україноцентризму в географії. В. Геринович написав чимало праць з географії України, історичного краєзнавства. У географічних дослідженнях учений обстоював ідею фізіоцентризму, акцентував увагу на описовій (дескриптивній) географії на відміну від загальної географії, визнавав антропогеографічне спрямування суспільної географії в руслі географічного детермінізму, надавав головну роль чиннику простору у формуванні антропогеографічних відносин. Антропогеографічний напрям виник паралельно з галузево-статистичним, коли економічна географія все більше відходила від суто географічного знання і наближалася до економічної науки. В центрі уваги цього напрямку знаходилася людина [249, с. 20-21].

Суспільні реалії ставили перед українськими географами проблеми формування української нації, обґрунтування географічних кордонів як

основи державності. С.Л. Рудницький та В.О. Герінович досліджували національно-територіальні межі, природоресурсний потенціал етнічної української території як передумови існування, розвитку нації і її державності [249, с. 22-23]. Знаковою подією для географічної науки початку ХХ ст. стало видання 1910 р. „Короткої географії України” С.Л. Рудницького. Вперше з’явилася наукова монографія, в якій автор комплексно описав географію етнічної України. За словами В.О. Геріновича: „Радіти мусить серце кожного Українця, коли читає звістку, що вийшла географія своїх земель. Перша загальна географія, що охоплює всі області України-Руси” [376, с. 3]. Пізніше (1916 р.) Володимир Олександрович назвав С.Л. Рудницького фундатором української географії [653, с. 50].

В напрямку наукового обґрунтування територіальних меж України активізувало свою діяльність НТШ у м. Львові. 25 вересня 1907 р. дійсний член НТШ, український історик С.Т. Томашівський виступив на сторінках наукової хроніки товариства з ініціативним проектом під назвою „В справі етнографічної карти України-Руси” [646]. На думку автора, проект мав носити цілісний характер, охопити всі етнічні українські землі від гірських Татр до Кавказу (виключно на наукових засадах). У зв’язку з цим особливої уваги заслуговує етнографічна карта України „Географічна карта земель де живуть Українці”, складена В.О. Геріновичем і розміщена в праці С.Л. Рудницького „Коротка географія України”. Карта Геріновича зафіксувала етнографічну територію України, окресливши шлях боротьби за територіальну цілісність та незалежність. Її автор зазначав: „...не знали ми землі своєї, не знали її величі, природи, багатства та краси...”, „...ми не маленькі, нікчемні, замкнені десь у куточку. Ми народ великий, замешкалий на широкій красній землі, для якої в будучині отвирає ся велика роль. Простір України більший від иньшої якої небудь європейської держави... Ні оден з європейських народів не займає стільки гарного простору як народ український...” [376, с. 2]. Карта була високо оцінена професором М.С. Грушевським.

Отже, значний вплив на формування Володимира Геріновича як особистості, вченого, патріота здійснила українська наукова інтелігенція Галичини, особливо професори М. Грушевський та С. Рудницький. В студентські роки В. Герінович брав активну участь в громадському житті регіону. Отримавши ґрунтовну академічну освіту європейського рівня, В. Герінович остаточно склався як антропогеограф та захистив докторську дисертацію. Надалі займався педагогічною діяльністю та співпрацював з Науковим Товариством ім. Т. Шевченка у Львові. У сферу його наукових інтересів входила розробка питань, пов'язаних з розвитком вітчизняної географії, географічним та історичним краєзнавством, археології, про що свідчать численні публікації.

2.2. Політична діяльність у складі Християнсько-суспільного союзу

У 1911 р. Володимир Герінович, будучи релігійною людиною, греко-католиком за віросповіданням, під особистим впливом О.Г. Барвінського відійшов від національно-демократичної ідеології та став членом поміркованої консервативної галицької Християнсько-суспільної партії. Вона була заснована 29 червня того ж року в м. Львові за ініціативи вченого, педагога, історика, дійсного члена Наукового товариства ім. Т. Шевченка О.Г. Барвінського. Консервативно-релігійна спрямованість ХСС була запозичена у чехів та німців, оскільки виховувала, на думку провідників, високу культуру, організованість та політичну свідомість нації [513, Ч. 52]. Необхідно зауважити, що попередником ХСС виступав католицький русько-народний союз (далі – КРНС), створений в 1896 р. О.Г. Барвінським [675, с. 46] за підтримки греко-католицької церкви та митрополита С. Сембратовича. КРНС мав представництво у Галицькому крайовому сеймі і стояв на позиціях прихильності цісарському престолу та австрійській монархії [542, с. 201]. Союз визнавав за українцями не тільки право на створення національного коронного краю в рамках австрійської імперії, але й можливість побудови незалежної Української держави в майбутньому. Цей орган виступав

за рівноправність української мови в крайовій адміністрації, судівництві, шкільництві, вимагав відкриття нових українських початкових, середніх шкіл, гімназій. КРНС гостро критикував москвофілів, звинувачуючи їх у антинаціональній і антидержавній діяльності. Не отримавши жодного мандату на виборах 1907 р. до австрійського парламенту, КРНС був реорганізований 1911 р. у ХСС. За статутом ХСС ставив за мету вводити практичні постулати християнства в суспільне життя на користь людини і народу. Формами діяльності ХСС були різноманітні збори, петиції, звернення, участь у виборах, підтримка християнської преси. До партії могли належати тільки повнолітні чоловіки католицького віросповідання. Першим головою партії став О. Барвінський. У межах ХСС діяли секції, створені за професійними, становими та іншими інтересами. До складу партії входили селяни, робітники, але більшість становила західноукраїнська інтелігенція (вчителі, священники). Незважаючи на малочисельність, ХСС все ж таки мав свої осередки в ряді міст Галичини. У вирішенні суспільних проблем партія відкидала будь-які прояви насильства та відстоювала легітимні методи боротьби. Фактично ХСС стала єдиною серед українських партій силою, що захищала католицьку церкву та християнську духовність [542, с. 201-202]. Партія виступала за проведення змін у політичному, суспільному, культурному і економічному житті шляхом реформ, закликала українські політичні об'єднання підтримувати австрійську монархію як гаранта національного розвитку українців. Серед відомих діячів, що входили до ХСС, можна виділити Д. Лопатинського, Ю. Дзеровича, Я. Гординського, О. Маковея, Р. Ковальова та інших. ХСС мав власний офіційний друкований часопис консервативно-народовецького спрямування, щоденну суспільно-політичну газету „Руслан” [671, с. 544]. (Саме в цьому часопису В. Геринович опублікував десять статей з історичного та географічного краєзнавства).

29 червня 1911 р. з нагоди започаткування союзу в залі львівського Політехнічного товариства відбулися установчі збори ХСС, на яких секретарював професор Самбірської вчительської семінарії В. Геринович

[494, Ч. 162]. Збори вітали створення ХСС, обговорювали важке становище українського населення в усіх галузях суспільно-політичного розвитку краю, особливо в освіті. Крім політичних діячів та духовенства, в роботі засідання взяло участь українське вчительство. Учасники засвідчили рішучість у боротьбі за українську справу в Галичині. Одночасно В. Геринович виступив з критикою діяльності національно-демократичних представників в парламенті, які не опікувалися проблемами українського народу, висловив позитивне враження щодо діяльності активних членів партії, закликав здобути авторитет серед пересічних громадян реальними справами [494, Ч. 181].

Довірочні збори ХСС 28 грудня 1911 р. урочисто відкрив радник Цісарського двору, старшина О.Г. Барвінський, відмітив критику ХСС з боку УНДП за релігійний характер, консерватизм, прихильність до поляків і русофілів, що було відображено у пресі [485, 487, 494, Ч. 181; 506]. Збори підтримали прагнення учительських організацій краю домогтися підвищення оплати праці вчителям не нижче, ніж у муніципальних урядників четвертого рангу, проаналізували становище народних шкіл у малих містечках Галичини. Після тривалої дискусії збори вирішили вимагати від влади ведення діловодства, викладання українською мовою в навчальних закладах та забезпечення інтересів національних шкільних Рад, які очолювалися не українцями [482]. На цих зборах В. Геринович виступив з вимогою до поляків та уряду задовольнити положення, викладені у рефераті доктора О. Маковея „Про політичне положенє...” від 26 грудня 1911 р. 22 позиції реферату зачіпали ряд важливих питань для українсько-руського населення Галичини. Умовно їх можна поділити на три частини: 1 – політичну; 2 – релігійну; 3 – культурно-освітню. Одночасно він запропонував видати окремою брошурою реферат доктора О. Маковея для громадського поширення між народом як політичне credo ХСС та висловити голові партії подяку за резолюції, які стали „...найліпшим поличником для наших ворогів, особливо клеветників...” [482, с. 2-3].

Зрозумілою була позиція ХСС щодо виборчої реформи сейму Австро-Угорщини: необхідно брати активну участь в боротьбі під час виборів до сейму і парламенту, щоб повноцінно представляти суспільно-політичні, культурні та соціально-економічні інтереси українства. Керівництво та активні діячі союзу, зокрема В. Геринович, О. Маковей, Р. Ковальов та ін., відстоювали абсолютну рівність перед державним законом українців та представників інших націй і народностей Австро-Угорщини [528]. Центральне місце в ідеології ХСС займало питання зміцнення та розвитку української родини (сім'ї), школи та заможного селянства, що було запорукою майбутньої величі української нації [512, 513, Ч. 53].

Попри протистояння польських урядовців та католицької церкви, 20 травня 1913 р. О.Г. Барвінський закликав українців Галичини виступити широким фронтом у справі виборів до крайового сейму, демонструючи високий рівень самосвідомості [524].

Займаючись політичною діяльністю, В. Геринович не полишав просвітницької роботи. На сторінках часопису „Руслан” боровся за формування національної свідомості українців, продовжував друкувати статті науково-пізнавального характеру з географічного та історичного краєзнавства [314, 362, 402] та ін. Публікації змальовували живописну красу української природи, її географію, історичне минуле; з перших рядків захоплювали пересічного читача, формуючи любов до рідного краю. Вчений окреслив етнографічні межі угорської України, показав складне соціально-економічне становище українців, беззахисних перед загрозою суцільної мадяризації [362, Ч. 34]. Атмосфера лихварства, безземелля та жорстока експлуатація вели до зубожіння українського корінного населення, змушуючи йти на заробітки вглиб Угорщини. Нелегке життя, за словами В.О. Гериновича, чекало українців і в містах Угорщини: „...Тут в Будапешті – говорив мені Мадяр, професор гімназії – пізнав я ваших Русинів. Се все бездомні і безземельні пролетарі, засуджені на голодну смерть...” [362, Ч. 54], і далі: „...животіє майже півміліонова маса українського народу, засуджена угорською,

шовіністичною політикою на знищенє...”. Українська мова швидко зникла з вжитку. Навіть українські священники почували себе мадярами, а деякі ледь розмовляли українською [362, Ч. 56]. „...Змадярщити усе, що не є мадярське, отсе оклик правління...”, – констатував він, стверджуючи, що таку політику влада почала зі школи за допомогою відданих їй вчителів [362, Ч. 54]. Крім того, угорська влада займалася конфіскацією українських часописів, які надходили з Галичини. Вчений не полишав надії щодо вирішення проблем пригніченого культурного та соціально-економічного становища підкарпатських русинів. Першим кроком стосовно забезпечення елементарних прав і свобод корінної української нації на Закарпатті вважав реалізацію нового проекту виборчої реформи. Саме українська інтелігенція, на його думку, мала стати провідником права, освіти і культури в мадяризованій частині України. В.О. Геринович наголошував: „...Учительство стане учити рідної історії а тоді розкриють ся змаганя, що ввели наш нарід в таке тяжке суспільне та національне поневоленє...” [362, Ч. 58]. Можна стверджувати, що вчений все ж розраховував на можливість та дієвість реформ у політичній системі тогочасної Австро-Угорщини.

Дбаючи про духовність української нації, він популяризував церковні свята в публікаціях „Велика Пятниця у нашого народа, Велика Субота у нашого народа” [260].

Переймався В.О Геринович і соціально-економічними проблемами. Зокрема у статті „Проект відводнення наддністрянської низини” [416] запропонував способи боротьби з частими паводками Дністра.

Важливе місце у своїй дослідницькій роботі вчений відвів етнографічним та антропологічним особливостям місцевого населення. Цікавою в цьому відношенні є розвідка „Природописні відносини наддністрянського низу” опублікована на сторінках часопису „Руслан” [402]. Автор проаналізував вплив історичного минулого на етнічний склад української території. Одночасно відзначив негативний вплив давньої

іноземної колонізації з боку татар, угорців, румун, німців та ін. на розвиток політичної та культурної свідомості населення краю [402, Ч. 209, с. 4].

Працював В.О. Геринович і над проблемами геополітики на Балканах, які були пов'язані з Балканськими війнами (1912 – 1913 рр.). У публікаціях „Адрійські пристані” [251], „Етнічний хаос на Балкані” [308] дослідив причини міжнаціональних протиріч в регіоні, спровокованих несправедливим розмежуванням етнографічних кордонів. Як наслідок, учений прогнозував криваві війни.

ХСС перебував на засадах підтримки Габсбурзької монархії. В. Геринович, як і інші члени союзу, вбачав у ній силу, здатну протистояти російському впливові на Балканах. Вірив у спроможність Австро-Угорщини забезпечити мир в регіоні за допомогою дипломатичних важелів. Сподівався, що імперія в змозі задовольнити соціально-економічні та культурні потреби найчисельнішої слов'янської групи на Балканах [492]. Відзначаючи активізацію воєнних приготувань Росії, ХСС критикувала її „історичну місію”, а також намагання при „необхідності” втрутитися в справи Балканських держав [475].

Активізація політичної діяльності ХСС припадає на початок 1914 р. В цей час у м. Львові розпочали роботу IV загальні збори ХСС, у яких взяв участь і В.О. Геринович [491, Ч. 28]. В резолюції сформулювали 24 пункти-звернення до уряду Австро-Угорської монархії, які стосувалися вирішення соціально-економічних та політичних проблем українського населення Галичини. Збори висловили вдячність митрополиту А.І. Шептицькому в справі здійснення виборчої реформи, вкотре підтвердили відданість ХСС австрійській монархії, яка, на їх погляд, була в змозі забезпечити розвиток українсько-руського народу в Галичині і на Буковині. Крім того, було висунуто ряд вимог щодо негайного відкриття українського університету в м. Львові, права викладання українською мовою в школах, гімназіях та семінаріях де навчалися українці.

До 1914 р. В.О. Геринович працював в учительській семінарії м. Самбір, сприяв поповненню книгами бібліотеки НТШ у м. Львові, з яким підтримував тісні наукові відносини [650, с. 96].

Отже, В.О. Геринович ще в студентські роки перебував на засадах національно-демократичної ідеології. Однак 1911 р. під впливом О. Барвінського політичні уподобання Володимира Олександровича змінилися і він став членом поміркованої консервативної галицької Християнсько-суспільної партії. Будучи членом ХСС, не полишав педагогічної роботи. До початку Першої світової війни залишався членом ХСС [491, Ч. 29]. З початком бойових дій 2 серпня 1914 р. газета „Руслан” у статті „Загальна мобілізація” [490] закликала широкі кола громадськості імперії виступити на захист цілісності Австро-Угорщини. В часопису було розміщено указ про загальну мобілізацію, з початком якої Володимир Геринович вступив до лав австро-угорської армії.

Володимир Геринович народився в українській багатодітній збіднілій родині, тому змалку привчився до праці. Від батьків також успадкував любов до рідного краю. Усвідомлюючи значимість навчання, батьки зробили все можливе, аби надати сину ґрунтовну освіту, що фактично і визначило подальший життєвий шлях майбутнього вченого. Вступивши до Львівського університету юнак отримав можливість ствердитися в середовищі української інтелігенції, розвинути свій науковий потенціал, сформувати громадянську позицію. Тут він познайомився зі студентським активом, за сприянням якого став членом „Академічної громади” – осередку наукового і громадського життя Галичини. У політичному відношенні В. Геринович стояв на національно-демократичних позиціях, боровся за український університет. Активно займався просвітницькою діяльністю, читаючи серед місцевого населення науково-популярні лекції, брав участь у заснуванні читалень, пожежних сторож. Одночасно намагався сприяти формуванню національної самосвідомості.

Під впливом своїх педагогів А. Ремана, Е. Ромера, М. Грушевського, С. Рудницького В. Геринович визначив сферою своїх наукових інтересів галузі географічної та історичної науки. Свої перші наукові розвідки почав друкувати на сторінках галицьких часописів поруч з відомими українськими громадськими діячами, науковцями та письменниками. Тематика статей була присвячена географії, астрономії, вітчизняній історії. Майбутній вчений співпрацював з провідною у Галичині газетою національно-демократичного спрямування „Діло”, молодіжним часописом „Дзвінок”, виданням „Літературно-науковий вісник”. Подорожуючи Західною та Східною Європою, зібрав та проаналізував краєзнавчий матеріал. Одночасно став співзасновником освітньо-наукового товариства наукових викладів ім. П. Могили, активно співпрацював з Науковим Товариством ім. Шевченка у м. Львові. Як антропогеограф надавав головну роль чиннику простору в історії. Одним з перших українських учених на початку ХХ ст. під керівництвом С.Л. Рудницького склав і опублікував етнографічну карту України, яку високо оцінив М. Грушевський. Досліджував природоресурсний потенціал етнічної української території.

Важливим етапом у науковій кар’єрі вченого стала підготовка та захист 1911 р. докторської дисертації на тему „Вік і географічне розміщення найдавнішої людини у Східній Європі”. Дана праця була високо оцінена вченими європейського рівня К. Гадачком, А. Реманом, С. Рудницьким.

Будучи глибоко релігійною людиною, греко-католиком за віросповіданням, В.О. Геринович 1911 р. відійшов від національно-демократичної ідеології та став членом поміркованої консервативної галицької християнсько-суспільної партії. Працюючи у Самбірській учительській семінарії, публікував науково-популярні праці з вітчизняної географії, етнографії, історії, геополітики на Балканах в партійному часопису „Руслан”.

Повністю підтримуючи політичний курс Австро-Угорської монархії, Володимир Геринович продовжував сподіватися на українську автономію, тому без вагань з початком Першої світової війни вступив до лав австро-угорської армії.

Розділ 3.

В. О. Геринович у роки Першої світової війни та Української революції (1914 – 1921 рр.)

3.1. На фронтах Першої світової війни. Участь в Українській революції (1914 – 1919 рр.)

Ще й досі, незважаючи на тривале становлення української незалежної держави, в окремих категорій вітчизняного суспільства панує негативний стереотип відносно українців, які боролися за національні інтереси в складі австро-угорської армії, легіоні УСС, УГА та армії УНР. В ході першої світової війни 1914 – 1918 рр. українські землі черговий раз стали розмінною монетою в політиці великих держав.

Значна частина українців Галичини підтримувала політичний курс Австро-Угорщини, тому з початком воєнних дій виступила на її боці.

Академік М.С. Грушевський зазначав, що в той час, коли українське життя в Росії штучно руйнувалося, спинялося всіма способами, галицьке нищилося ще більш грубо і варварськи. Після взяття м. Львова російською армією восени 1914 р. нова адміністрація приступила до ліквідації здобутків українського культурного життя в Галичині. Було закрито українські часописи, книгарні, товариства, навіть просвітні, почалися арешти і висилки до Росії громадських і наукових діячів. Українська мова була заборонена [587, с. 4].

В.О. Геринович був учасником бойових дій у роки Першої світової війни. На початку війни в 1914 р. його мобілізували до лав австро-угорської армії в чині рядового та направили воювати на Східний фронт проти військ Російської імперії. У чині поручника він пройшов усю війну, був неодноразово поранений, тричі нагороджений за хоробрість.

Перебуваючи в діючій армії, вчений публікував результати власних вражень та спостережень у Віденському тижневику „Вістник Союзу визволення України”.

У серії статей „Сучасні Легенди” (1916 р.) [429] він, як учасник бойових дій, змалював спустошуючий характер війни, грабіжництво та насильство з боку російських військ на українській етнічній території, формуючи серед українців образ ворога в обличчі російських військ.

Володимир Олександрович довідався від полонених росіян про корупцію серед військових посадовців [429, Ч. 98, с. 322]. Російське командування ігнорувало нагальні потреби простих солдат, забезпечувало їх лише амуніцією. Тому частою практикою стало дезертирство рядового складу. Аби покарати дезертирів, росіяни використовували козаків. Так, на підступах до одного з українських сіл на Східному фронті, поручник В. Геринович спостерігав у бінокль як російські козаки страчували дезертирів і палили селянські хати, повні людей. Пострілами в повітря австрійському підрозділу вдалося відволікти козаків, зав'язався бій. Козаки були змушені відступити. Таким чином вдалося врятувати мирних жителів та російських солдат. Росіяни дивувалися, що австрійці не стратили їх. Мешканець села особисто подякував В.О. Гериновичу за те, що відігнали козаків: „...Інакше було-б ціле село пішло з димом. А люди грошей не мали, щоб відкупитися...” [429, Ч. 99, с. 337]. Практика так званих „відкупів” була повсякденним явищем, як зазначав Володимир Геринович, зокрема на українській етнічній території, де побували російські козаки. Сталої платні не було, все залежало від обставин. Козаки, остерігаючись приходу основних військових частин росіян, брали те, що давали. А інколи було навпаки: вони просто підвищували плату, коли бачили наближення російських військ, палили села, маєтки, страчували населення. Підрозділ, яким командував В.О. Геринович, багато разів переривав такі торги і отримував подяку від населення: „...ми були б уже радо дали їм гроші, та нема їх у нас. Уже тиждень тому вибрали. А вже хотіли палити. Бога в серці не мають. У самий добрий час ви прийшли, пане, не знаю, що ви за шаржа, якби Бог вас зіслав. Дай, Боже, щоб вас куля не чіпалася...” [429, Ч. 103, с. 424].

В.О. Геринович відзначав стійкість, мужність та віру в перемогу українців у боях з ворогом [429, Ч. 102]. Одного разу він мав цікаву розмову із пораненим українським вісімнадцятирічним жовніром. За браком перев'язочних матеріалів, рану хлопця Володимир Олександрович перев'язав вишиваним українським рушником, який знайшов у захопленій церкві. Вченого вразило, що російські війська використовують церкву як вогневий рубіж. Не дивлячись на важке поранення, хлопець зрадів рушнику і зрозумів, що знаходиться на рідній землі та поранений за Україну [429, Ч. 103, с. 423]. В перерві між боями багато українців висловлювали думку з побажанням визволити столицю Наддніпрянської України.

Володимир Олександрович побачив трагедію слов'янських народів, які стали заручниками імперської політики в рядках із щоденника загиблого офіцера російської армії: „...По що? За що піду битися? Думкою лину в свій рідний край... там моя хата... мої рідні... Йду вже... Боже... Боже...” [429, Ч. 103, с. 405-406].

Свої спостереження про становище українців в австро-угорському війську вчений виклав у статті „Жовнір-Українець в австрійсько-угорській армії” (1916 р.) [313]. Автор дійшов висновку, що українці значно відрізняються щирістю вдачі, нерішучістю у національній самоідентифікації. Остерігаючись звинувачень у русофільстві, з початку війни українці ідентифікували себе як русини, ще частіше називали себе поляками. Їх психологічний стан погіршувався через нерозуміння своєї ролі у війні: „...Чому мене забрали? Чому маю гинути? Лишати в той страшний час війни родину без опіки...” [313, с. 353]. Довгий час не маючи звісток з дому – Галичини, без священика, часто не розуміючи мову оточення, мобілізовані у далекі краї імперії жовніри-українці потрапляли у нестерпні умови. Володимир Олександрович відзначав, що їх основу складали селяни, які опинилися майже цілковито без допомоги національної інтелігенції. Вчений з'ясував, що кількість кадрових офіцерів-українців становила у найкращому випадку 1,5-2%. Ніяка просвітницька робота, зауважував В.О. Геринович, не

навчила українського селянина так шанувати вартості друкованого слова, як війна. Неписьменні заздрили тим, хто вмів писати і читати. Не розуміючи німецької мови, українські жовніри з заздрістю спостерігали, як німці купують часописи і дізнаються про новини. На тлі воєнних дій швидко зростала національна свідомість українців. Надзвичайним попитом серед них, за свідченням вченого, користувалася поезія С. В. Руданського та календар „Просвіта” [313].

У 1916 р. Володимир Олександрович був направлений на захід, на Італійський фронт, де став учасником битви на горі Саботіно в Італії. Ці події описані вченим в статті „На Саботіно” (1916 р.) [429, Ч. 99, с. 337]. Поручник В. Герінович згадував, що внаслідок запеклих боїв весь схил гори був подібний до проораного поля. Чотири дні безперервно тривав шалений вогонь ворожої артилерії. Німці назвали такий вогонь „Trommelfener”, а українські жовніри охрестили гору „Чортовою”. Гора Саботіно мала стратегічне значення для всього ланцюга оборони передової позиції австрійського війська, тому було дано наказ за будь-яку ціну не здавати позицію. В.О. Герінович зазначав, що в разі захоплення ворогом першої позиції, друга потрапила би під перехресний артилерійський обстріл. Австрійські підрозділи чекали на завершення артпідготовки та зустрічного бою з італійською піхотою: „...здавалося, що все згине, що ніхто не вийде з того пекла, і ми чекали...” [429, Ч. 99, с. 337].

В моменти військового затишшя він, як природник-географ, описував красу італійської природи: гори, сонце, море: „...А перед нами, куди глянеш, чудові краєвиди. На ліво Горіца й облаки диму над нею, на право від неї срібна лента Сочі... На право гори. Вже високі, біліє та блищить сніг і ледняк на їх верхах, відносяться хмари... На право Градо, звідки сіють вогнем і сталією гармати...” [429, Ч. 99, с. 337]. Володимир Олександрович відзначав героїзм, братерство, військову вправність українських вояків.

Смертність була настільки високою, що санітари не встигали виконувати свої обов’язки. Як відзначав В.О. Герінович, функції санітарів

перебирали на себе українські солдати. Вони прагнули наступу, оскільки постійний обстріл ворожої артилерії безжально забирив життя побратимів: „...Стидно так умирати, то не боротьба, то не Росія... Ми хочемо вмирати, але в наступі. Коли прийде час відплати?”. Відбиваючи наступ ворожої піхоти, говорили: „...Ось та кулька за Стефана, ця за Петра, за капраля...” [429, Ч. 99, с. 338].

6 серпня 1916 р. 3-тя італійська армія перейшла в наступ на фронті шириною понад 23 км. від гори Саботіно, північніше м. Гориці, до моря. Враховуючи невдалий досвід попередніх операцій, наступу передувала потужна артилерійська підготовка. До середини дня вогонь артилерії був перенесений вглиб оборони австрійців, в атаку перейшла піхота. Італійці захопили весь масив Саботіно (північніше м. Гориці 4-5 км.). 8 серпня італійські війська вийшли на берег р. Ізонцо, західніше м. Гориці, та захопили її. Надалі бої носили жорстокий характер, але помітних результатів італійцям не принесли. Лише 17 серпня 1916 р. італійська армія з невеликим успіхом провела Горицьку операцію, в результаті чого була захоплена низка населених пунктів, включаючи м. Горицю. Особливо драматичною була ціна битви: італійці втратили 74 тис. осіб убитими та пораненими, Австро-Угорщина – 61 тис. осіб убитими та пораненими, 20 тис. осіб потрапили в полон [686].

Наприкінці свого перебування в діючій австро-угорській армії, В.О. Геринович у підбірці „Листи з поля бою”, датованій серпнем-жовтнем 1917 р. [350], наголошував на зростанні національної свідомості українців, яка формувалася під впливом надлюдських випробувань війни. Як виявилось, в мирний час багатомільйонна нація не використовувала навіть десятої частини свого потенціалу, що спроможний забезпечити високу ступінь економічного, культурного і національного розвитку. Автор звернувся до співвітчизників зі словами: „...Так даліше бути не може. Перестанемо бути плакучою нацією. Не опускаємо рук, але зачочуємо рукави. Ми придбали собі прикмети душі...” [350, с. 91]. Учений писав, що війна, кров і страждання загострили в українцях почуття любові до рідного краю, патріотизм набув особливого значення. Війна

змінила світогляд ученого, перетворила його на справжнього борця. Наприкінці Володимир Ґеринович відзначав, що „...тепер ніяка сила не зможе закрити очі, вуха і серце національній свідомості українців, не спинить боротьби за свободу та не нав'яже більше комплексу меншовартості...при інших наше місце, а не під ними!” [350, с. 92-93].

Таким чином, В.О. Ґеринович пройшов важкі чотири роки війни від рядового до поручника. Участь у запеклих, кровопролитних боях загартувала волю вченого в боротьбі за краще майбутнє українського народу. З огляду на його воєнні публікації можна з впевненістю констатувати, що з часом віра Володимира Олександровича в перемогу української ідеї, ідеї самостійної української держави тільки зростала.

З великою надією зустрів учений початок революції в Східній Галичині 1918 р. Вже з листопада 1918 р. В.О. Ґеринович почав службу в Українській галицькій армії [206, арк. 2]. Як зазначав сам Володимир Олександрович: „...революція в Галичині кинула мене знову на фронт...” [71, арк. 5]. Зокрема, вже 6 листопада під час створення ЗУНР він перебував на посаді військового коменданта м. Жовква [514, с. 142]. Із початком творення української республіки в Східній Галичині гостро постала проблема відсутності управлінських кадрів, що логічно пояснює різке зростання української інтелігенції в чинах і посадах. Встановлено, що Володимир Ґеринович у січні 1919 р. знаходився на службі VII Львівської бригади командантом булавної сотні [631, с. 468]. З початку року, як зазначається у „Вістнику Державного Секретаріату Військових справ ЗО УНР”, поручник піхоти В.О. Ґеринович був направлений до південної армійської групи [517].

Організаційними, керівними органами військово-патріотичного виховання особового складу українських формацій легіону УСС (1914 – 1918 рр.) та УГА (1918 – 1920 рр.) стали видавничі центри. Флагманом армійської преси був орган Начальної команди Галицької армії (далі – НКГА) „Стрілець” [520]. Значною мірою цьому сприяла діяльність відомого поета і драматурга В. Пачовського, твори якого несли ідеї патріотизму, державності

України. До складу редакції він залучив багатьох авторитетних письменників і журналістів. У газеті часто друкувалися В. Герінович, О. Назарук, І. Кревецький, Б. Заклинський, О. Олесь, Ю. Шкрумеляк, Т. Франко та ін. Часопис виходив щоденно (з 1 січня 1919 р.) величезним накладом (16 тис. прим.) у м.м. Тернополі, Станіславі, Стрию, Борщеві, а з 15 червня 1919 р. – у м. Кам'янці-Подільському як „Український стрілець”, „Стрілець” [687].

У відповідь на статтю В. Пачовського „Биться, чи мириться?!” [516] 3 лютого 1919 р. Володимир Герінович підготував відгук „Голос з фронту” [281]. Перший закликав до боротьби з поляками в разі неприйняття ними умов незалежності західних областей України. Другий бачив інший шлях виходу – примирення з польським народом та боротьбу з польським імперіалізмом, вказував на необхідність термінового проведення аграрної реформи в Україні, яка має зміцнити довіру народу до влади, „...щоб селянин знав за що б'ється!” [281]. На думку рецензента, саме вирішення аграрного питання не на словах, а на ділі стане запорукою перемоги над більшовизмом і викличе революційні процеси в сусідній Польщі. У статті „Лист до редакції V”, характеризуючи владу колишньої Австро-Угорської монархії, учений відмітив крайню ступінь деморалізації суспільства і влади, значну поляризацію суспільства, які загострили соціальну напруженість і заважали справі розбудови незалежності України [349].

В УГА питаннями освіти та культури вояків займався відділ народної освіти (далі – ВНО), який складався з окремих секцій (лекційної, видавничої, співацької, театральної) та підвідділів (Вінницького, Могилівського, Проскурівського і Кам'янецького). Особлива увага ВНО приділялася заходам, що сприяли розвитку національної самосвідомості, в тому числі проводилася робота серед національних меншин, зокрема серед євреїв [522]. У своїх публікаціях вчений інформував українське військо про важливі питання політичного характеру. Так, у статті „Два фронти” [286] автор зазначав, що українське військо має усвідомлювати важливість не тільки боротьби проти загарбницьких планів Польщі та більшовиків, але й за демократизацію

політичного ладу УНР. Він закликав боротися до останнього пострілу проти тих, хто говорить: „Нема українського народу, – нема України”, – доки більшовики заперечують право України на самостійне існування та пропагують гасло „Неділима Росія!” [286]. Як політик, у статті „Українське військо і Українська Народна Республіка” вчений застерігав, що тільки власна українська сильна армія в змозі захистити УНР, зберегти лад та свої кордони під час розпаду імперій. Автор стверджував: „Нема для нас повороту до рідних сіл і хат, наколи весь світ не скаже: є Україна одна, від Сяну по Дін, вільна самостійна” [445].

На зборах громади Щирецького повіту с. Лани 1 травня 1919 р. сотник УГА В.О. Геринович виступив із доповіддю про організацію прифронтової смуги. По завершенні зібрання відбулася дискусія, внаслідок якої учасники підтримали ідею широкої мобілізації цивільного населення для боротьби за визволення України, а також включення в цю боротьбу всіх народностей, що проживали в ЗО УНР. Передбачалася термінова мобілізація до лав УГА громадян віком до 45 років [261]. У статті „Фронт а запіле” [451], зокрема про байдужість населення прифронтової смуги до потреб фронту, автор з прикрістю стверджував, що не все українство стало до боротьби, особливо мешканці віддалених від фронту районів, і закликав решту, без винятку, виступити за краще майбутнє України [349, Ч. 22]. У відповідь на цю статтю редакція часопису „Стрілець” закликала: „...Все для фронту!, а як воєнну ситуацію визискують одиниці для свого добра, то належить ся їм така сама плата як ворогам України, Полякам чи Москалям, себто куля з кріса. Держати за всяку ціну – українсько-польський фронт!” [451]. Для мобілізації усіх наявних сил у боротьбі за самостійну Україну вчений пропонував план організації прифронтової смуги. Зокрема, в публікації „До організації! Плян організації українських сіл” [299] закликав жителів села створити сотню та обрати її командира. Метою діяльності воєнізованих формувань було пробудження національної і громадянської свідомості, збереження ладу і порядку в селі, вирішення проблем та підтримка високого духу серед

селян, збирання військової амуніції тощо. (Ідентичну проблему вчений порушував у статтях „Великий рух народньої оборони” [261], „З організаційного руху Комарянщини” [316] та ін.).

З тривоною В.О. Герінович відмітив відсутність будь-якої сталої політичної позиції як у інтелігенції, так і у селянства, в яких завжди спрацьовував „політичний нюх” – залежність орієнтації від політичного, духовного та економічного стану. Тільки в єднанні нації вчений бачив перспективу незалежності [349, Ч. 23]. У статті „Піднімім її” [390], попереджав про негативний вплив довготривалих криз. Важливу роль у період Української революції, на думку В.О. Геріновича, відігравала національна валюта – гривня, яка мала стати фундаментом державності. Відсутність розмінної монети на початку запровадження відразу підірвала віру українського народу та інших держав у гривню. Зміцнювалася позиція австрійських, польських грошей, які витісняли гривню, а торговці намагалися вести розрахунки виключно іноземною валютою [349, Ч. 28].

З фронту В. Геріновича відкликали Секретаріат ЗО УНР і НКГА через нестачу кваліфікованих журналістів [657, с. 10]. 15 червня 1919 р. його перевели на службу до бюро народної освіти при диктатурі ЗО УНР Є.О. Петрушевича [206, арк. 2] на посаду референта освіти та пропаганди [644, с. 137]. Перебуваючи в структурі органів державної влади, він продовжував активну публіцистичну діяльність. На сторінках преси Володимир Герінович відводив важливу роль формуванню національної самосвідомості. На думку вченого, українська інтелігенція мала створити державу, що стане мостом між Європою і Азією в політичному та економічному значенні. Зауважував, що для задоволення духовних потреб нації необхідно створити умови доступу до української книжки та часопису. На думку автора, щоби зміцнити державу, слід надати державності української форми – дбаючи про інтереси України, а „не про посади” [366]. На його переконання, геополітичне становище українських земель визначило не тільки появу публікацій в західноєвропейській пресі про Україну, але й поставило її

у центр боротьби між провідними державами світу. В статті „Значіння України під нинішню пору” В. Геринович підкреслив, що винятковість економіко-географічного положення України та її природних багатств ускладнюють боротьбу за незалежність, потребують більшої відповідальності у зовнішньополітичній орієнтації українських політиків. Українські землі, як зазначав автор, відігравали вирішальне значення в боротьбі за її етнографічні межі між заходом і більшовицьким сходом, а відтак, становленні майбутнього Європи [327].

Отже, на початку Першої світової війни В. Геринович був мобілізований до лав австро-угорської армії. Пройшов усю війну. Дослужився до звання поручник. Був неодноразово поранений і нагороджений. В цей час досліджував становище українців в австрійській армії.

З початком революційних подій в Галичині вступив до лав УГА. Згодом відзначився як талановитий публіцист, друкував статті пропагандистського та агітаційного характеру, в яких закликав до боротьби за незалежність України. Перебував на службі референтом бюро народної освіти при диктатурі ЗО УНР.

Зважаючи на характер звернень В.О. Гериновича в пропагандистських, науково-популярних публікаціях в українській пресі 1919 р., можна дійти висновку, що його погляди були спрямовані перш за все на формування національної самосвідомості, як основи майбутньої незалежної і соборної Української Народної Республіки.

3.2. Громадська та просвітницька робота (1915 – 1921 рр.)

Перша світова війна та революційні події завадили реалізації творчих задумів В. Гериновича. Однак, він все ж таки намагався займатися науковою роботою, публікував результати досліджень переважно на сторінках доступної української преси.

Вчений вважав себе добре обізнаним з межами західного українського етнічного кордону. Однак, коли особисто пройшов через нього під час бойових операцій, дійшов висновку, що вітчизняні наукові розробки в даному питанні позбавлені об'єктивності, оскільки опиралися переважно на іноземні джерела. Результати своїх досліджень висвітлив у статті „Західня границя української етнографічної території” (1915 р.). На основі власних досліджень, у перервах між боями, вчений окреслив український етнічний кордон (з уточненнями), склав „Карту правобережної України та сумежного поля бою”, де визначив етнічні кордони України на заході [321, с. 5]. Як наслідок, Володимир Геринович дійшов висновку, що українська етнічна територія простягалася значно далі на захід, ніж це демонструвала офіційна наука. З часом до проблем українських кордонів він повернувся в інших своїх працях.

Не бажаючи стояти осторонь від суспільно-політичних процесів, В.О. Геринович опублікував ряд наукових розвідок у політичному, економічно-суспільному та літературному часописі м. Львова „Українське слово”. Автора цікавили питання, що виникли на етапі творення молодій Українській держави: визначення державних кордонів та зовнішньополітична орієнтація України. Упродовж 1917 – 1918 рр. вийшли друком його статті „До западної української етнографічної границі” [295], „Населення на запад від Буга” [363], „Начерки української западної етнографічної границі” [367] та „До української орієнтації” [303]. Апелюючи до української нації як громадянин, історик і географ, Володимир Олександрович намагався через пресу поширити знання серед українства, а також знайти широку аудиторію прихильників соборності України.

Шляхом залучення вітчизняної і зарубіжної джерельної бази, було ґрунтовно досліджено історію формування українських кордонів та динаміку їх змін, починаючи від найдавніших часів і до початку революції. Проаналізовано наукові праці Г.І. Величка, М.С. Грушевського, С.М. Каретникова, Л. Кшивіцького, І.Н. Левицького, С.Л. Рудницького, Д.І. Чихачова, А.О. Ріттixa, П.К. Щербальського, Т.Д. Флоринського, В.А. Францева, П.Й. Шафарика та ін. Не оминув дослідник праці етнографічно-статистичних експедицій П.П. Чубинського, інші джерела – карти, переписи населення, свідчення очевидців, використав власні спостереження. У статті „До западної української етнографічної границі” Володимир Ґеринович зазначив, що, за згадкою давньоруських літописів, українські поселення розміщувалися на лівому березі р. Вісли. На думку автора, часті війни призводили до етнографічних коливань українських кордонів – поперемінно до р. Буг, до р. Вісли. Вплив Польщі, в основному, був спрямований на культурні центри українських земель: м.м. Люблін, Желехів, Білограй, Замостє, Холм, Грубешів, Красностав [295] та ін. Перебуваючи на польській території, дослідник зустрівся з „дивними” мовними явищами в Люблінщині, Янівщині, Радзинщині, Сідлеччині, Красноставщині та ін., коли батьки розмовляли українською, а діти – вже польською мовою. Згодом виявилось, що всі вони були корінними жителями – українцями [295, Ч. 227]. Учений стверджував, що причина цього полягала у принизливому статусі українського населення, оскільки їх рідна мова та релігія переживали утиск польської влади. За свідченням сучасного польського соціолога Г. Бабінського, тривала дискримінація українського населення негативно вплинула на етнічну самоідентифікацію українців у Польщі [538, с. 89].

При масовому безземеллі, як зазначав В. Ґеринович, прогодувати родину було вкрай складно, тому українці йшли вглиб Польщі на заробітки на тривалий термін. Як наслідок, мова та звичаї були приречені на забуття. Значну роль у полонізації населення на західних українських землях, на думку вченого, відіграли польські священники, з якими вченому неодноразово

доводилося спілкуватися. Вони використовували власний вплив на владу, „маючи пристава в кишені”, та іноді демонстрували моральну підтримку, захищаючи українське населення від свавілля чиновників. Ніколи не залишали паству в часи війни, що посилювало віру в „польську” ідею та католицизм [295, Ч. 228, с. 2]. Сильного удару, за його твердженням, українство зазнало в період Першої світової війни, особливо в 1915 р. Російські війська поширювали чутки про переслідування православних наступаючими німцями, тому значна частина українців була змушена тікати вглиб Росії, залишаючи історичну батьківщину. Коли Володимир Ґеринович переходив з військом Холмщину, то, наприклад, у м. Томашові не зустрів українців, хоча в зазначеному повіті до війни їх нараховувалося 39,6%. Аналогічна картина спостерігалася ще в чотирьох повітах. Учений акцентував увагу на українському походженні географічних назв багатьох населених пунктів: Грушів, Острівець Руський, Руськів, Руська воля, Руське село, Руський Стік та ін., що простягалися на захід від українських етнографічних меж, де урядова статистика фактично українського населення вже не фіксувала. На думку автора, марно було шукати значних відсотків українства в Янівському, Білоградському, Томашівському, Грубешівському, Любартівському, Влодавському, Радзинському, Луківському, Більському, Сідлецькому та Константинівському повітах. Бої на винищення, де „...кожний горбок був зритий залізом, вкритий людським тілом та политий кров'ю...”, стали ще однією причиною зникнення місцевого українського населення [295, Ч. 229].

У статті „Населення на запад від Буга” [363] В.О. Ґеринович дослідив антропологічні особливості польського і українського етнічних типів та територію їх розселення. Продовжуючи вивчати етнічні межі українських та польських земель, вчений приділив увагу працям чеського дослідника П.Й. Шафарика, який відніс українців до малоросійської народності в збірнику праць слов'янської етнографії за 1842 р., мову назвав „наречеєм”, а всіх уніатів, які проживали в польському королівстві, зарахував до українців, чим заслужив об'єктивної критики. На думку Володимира Ґериновича, внеском у

розвиток етнографії Польщі, стала праця російського дослідника А.Ф. Ріттіха „Материалы для этнографии Царства Польского: Люблинская и Августовская губернии” (Санкт-Петербург, 1864). Також він вперше видав дві карти: одну конфесійну, другу етнічну, вказав на значну присутність українців у складі польської держави, виокремивши з них українців римо-католиків, греко-католиків та православних [367, Ч. 38]. В. Геринович приділив увагу працям українського вченого П.П. Чубинського, який показав велику кількість українців, проживаючих поза межами тогочасного етнографічного українсько-польського кордону [367, Ч. 39]. При порівнянні російського перепису населення 1897 р. з результатами праць українського вченого, виникала значна розбіжність. Наприклад, за відомостями етнографічної експедиції останнього, в Білгорайському повіті мешкало 27 тис. 573 осіб, Радинському повіті – 22 тис. 404 українці. За російським переписом 1897 р. – відповідно 20 тис. 71 особа і 3 тис. 904 особи. Подібні розбіжності спостерігалися й в інших повітах, де історично мешкала значна кількість українського населення. Дослідник пояснює це тим, що російська статистика подавала релігійну карту за етнографічну, причому не враховувала приналежність українців до іншої церкви, окрім православної. Тому, на думку В.О. Гериновича, не можна визнати цей перепис об’єктивним [367, Ч. 42]. Окреслюючи етнографічне становище українського та польського населення на захід від р. Буг, вчений визначив співвідношення українських та польських громад за повітами [367, Ч. 49], вказав також і число українців, які перейшли в католицизм [367, Ч. 50].

Важливим питанням для України вчений вважав її зовнішньополітичну орієнтацію, яку, за його словами, допомагає визначити антропогеографія [303, Ч. 203]. Бачив перспективу у взаємовигідних відносинах України з Німеччиною. Вказував, що величезна протяжність кордонів України як з Польщею на заході, так і з Росією на півночі, не дозволить Україні самостійно їм протистояти [303, Ч. 205]. Як антропогеограф В.О. Геринович намагався пояснити вплив простору на розвиток національно-державних утворень [417].

За висновком медичної комісії вчений був демобілізований в тил, внаслідок чого отримав можливість продовжити займатися наукою. Перебуваючи в Італії 1916 р., вчений на чолі наукової групи досліджував карстові печери узбережжя Середземного моря, внаслідок чого було зібрано багато цінного матеріалу по спелеології та підготовлено наукову працю. Надрукувати її не вдалося, оскільки на заваді стала військова цензура. Згодом у м. Відні Володимир Олександрович працював у „Товаристві Сходу і Близького Сходу” („Gesellschaft für Osten und Orient”) [24, арк. 6 зв.], зібрав матеріал для написання праці з антропогеографії „Єдиний і неділимий Схід Європи”, рукопис якої надіслав проф. С. Рудницькому [71, арк. 5].

У 1918 р. Володимир Герінович повертається до м. Львова, де власним коштом у друкарні Ставропігійського інституту видав працю „Україна, відки пішла її назва, як і чому вона поширилася?” (рукопис праці датується груднем 1911 р.) [443]. В ній зазначив, що в давній руській державі український народ був господарем своєї землі, пишався власною культурою та економічним розвитком. Руські князі сприяли розвитку освіти, боронили державу від загарбників. Однак сусідство із степовими войовничими народами, політичні чвари між князями послабили Київську Русь, що призвело до залежності від Литви, а згодом і Польщі. Автор вказував на зраду національної шляхти, яка майже повністю спольщилася [443, с. 16]. В.О. Герінович проаналізував процес зародження та становлення українського козацького війська, яке підняло прапор свободи під проводом Б. Хмельницького. Польща та Росія, налякані прагненням до незалежності українців, розділили українські землі між собою, що призвело до втрати здобутків національно-визвольних змагань українського народу. Вчений досліджував етнізм „Україна”, його походження, стверджуючи: „...у слові Україна містяться усі свободи і вольности, серед яких жив народ наш за часів самостійности. Ось тому нам те слово таке дороге, ось тому ми повинні бути горді за нього. В сім слові укрита будучина наша, наша воля...” [443, с. 14-15].

В.О. Геринович продовжував займатися проблемами географічної науки. 1919 р. у збірнику НТШ (м. Львів) вийшла наукова стаття вченого „Поняте, ціль і метода географії” [393], у якій досліджено процес відокремлення географії від допоміжних географічних дисциплін та становлення її як самостійної науки. Розглядаючи проблему предмета географії, представники антропогеографічного напрямку, як і більшість тогочасних вчених, не розмежовували категорій „об’єкт” та „предмет” науки, а вживали ці терміни як синоніми, розуміючи під предметом „географія” процеси взаємодії між природними компонентами на поверхні Землі [663, с. 120]. Тому ця праця стала вагомим внеском у формування антропогеографічного напрямку в методології української суспільної географії.

В липні 1919 р. УГА відступила через наступ чисельно переважаючих сил польської армії. В.О. Геринович, опинився в м. Кам’янці-Подільському. 17 липня 1919 р. доктор філософії Володимир Геринович звернувся із заявою до ректора Кам’янець-Подільського державного українського університету І.І. Огієнка з проханням прийняти його на роботу. До заяви він подав „curriculum vitae” і список наукових праць. Після усної домовленості з Є.О. Петрушевичем ректор передав прохання В. Гериновича на розгляд деканату фізико-математичного факультету. Декан факультету професор П.М. Бучинський 25 липня 1919 р. зібрав збори викладачів, які вирішили: „...Рахувати Володимира Гериновича обраним в. о. приват-доцента по кафедрі географії з 1 серпня 1919 р...”. 11 серпня 1919 р. наказом міністра народної освіти УНР І.І. Огієнка, В.О. Геринович був затверджений на посаді приват-доцента кафедри географії фізико-математичного факультету К-ПДУУ [210, арк. 18]. Молодому викладачу належало прочитати пробну лекцію „Географічне положення України” з наступним її обговоренням членами ради фізико-математичного факультету. Випробування мало відбутися 7 жовтня, але було перенесено на тиждень пізніше. Після успішного виступу лектора, рада факультету визначила зміст і обсяг академічного навантаження новому викладачу [557, с. 5]. В осінньому семестрі 1919 – 1920 н. р. йому доручили

викладати фізичну географію (4 год. лекцій), фізичну географію України та Сходу Європи (2 год. практичних) на першому та другому курсах природничого і математичного відділів фізмату [212, с. 4 зв.]. На цьому відділенні навчалися 320 студентів [212, арк. 8 зв.]. 11 грудня 1920 р. рада фізико-математичного факультету постановила вважати географічний кабінет відкритим з 25 червня 1919 р. та призначила завідувачем кабінету Володимира Ґеріновича [215, арк. 194]. Вчений активно приступив до виконання службових обов'язків. 1919 р. вийшли друком дві його науково-популярні праці: „Провідник по Поділлі” [414] та „Провідник по Київщині” [413]. Необхідність вирішення аграрного питання та розбудова незалежної України простежується у праці „Хлібне багатство України” [452].

Вчений, як і його колеги, зустрівся з проблемою відсутності фахових підручників. Правління університету підтримало прохання ради фізико-математичного факультету і виділило для друку лекцій В.О. Ґеріновича з фізичної географії та антропогеографії 10 тис. крб. та 1 пуд паперу [557, с. 7]. Разом з іншими колегами-науковцями В.О. Ґерінович активно приступив до підготовки основоположного документа реформи української загальноосвітньої школи „Проекту Єдиної школи на Вкраїні. Книга перша: основна школа”. Робота над його завершенням здійснювалася в м. Кам'янці-Подільському спеціальними комісіями Міністерства Народної Освіти УНР під керівництвом товариша міністра народної освіти УНР П.І. Холодного [620, с. 150]. В передмові до „Проекту Єдиної школи...” П.І. Холодний відмітив значну допомогу вченого в підготовці вказаного документа. Володимир Ґерінович також підготував навчальні програми з географії для шкіл України [620, с. 15]. Восени 1919 р. він став членом наукового товариства університету, де виступав з доповідями: „Причинки природи карстових явищ”, „Причинки до проблем Сходу Європи” [557, с. 8], „Причинки до кліматології України” [214, арк. 1-2] та ін.

Через професіоналізм та вміння зацікавити слухачів, студенти вишу охоче записувалися на лекції Володимира Олександровича. В жовтні 1919 р.

на прохання генерального хорунжого школи гардемаринів і підстаршин флоту В.О. Геринович викладав фізичну географію та метеорологію для курсантів [210, арк. 46].

Досить негативно вплинула на становище університету польська окупація Кам'янця-Подільського (листопад 1919 р. – липень 1920 р.): беззаконня нової влади в університеті та господарстві, намагання виселити студентів і професорів-галичан (у т. ч. і самого В.О. Гериновича) з міста за участь в поході під час шевченківського свята 1920 р. [562, с. 211].

Вболіваючи за хворих і поранених армії УНР, в 1920 р. В.О. Геринович надавав грошову допомогу товариству Українського Червоного Хреста [526].

20 серпня 1920 р. Володимира Гериновича обрано завідувачем метеорологічної станції, яка увійшла під урядування географічного гуртка. Незважаючи на матеріальну скруту, вчений усіяко намагався підтримати її ефективне функціонування [64, арк. 21]. Одночасно брав активну участь в роботі Наукової ради університету, Культосвітньої ради, пізніше Науково-шкільної ради (далі – НШР) інституту народної освіти, проводив наукові експедиції, викладав загальне землезнавство для абітурієнтів [63, арк. 7; 70, арк. 13; 72, арк. 6-7; 75, арк. 37; 78, арк. 16]. У сільськогосподарському інституті (далі – СГІ) викладав фізичну географію. Станом на 1 листопада 1921 р. в ІНО В. Геринович викладав фізичну, політичну та економічну географію, географію України, краєзнавство, етнографію, географію Східної Європи, економічну географію України, антропологію, картографію [65, арк. 197 зв.; 73, арк. 28 зв.; 74, арк. 11, 45 зв.; 76, арк. 4; 78, арк. 29 зв.; 81, арк. 20].

Одночасно працював над підготовкою підручників, наукових публікацій для потреб початкової, середньої та вищої школи [211, арк. 120]. У 1919 р. підготував до друку рукопис праці „Єдиний і неділимий Схід Європи” [25]. У наступному році в м. Кам'янці-Подільському вийшли друком його підручники „Фізична географія. Для ужитку 12 кляси” [450], „Основи географії. Для ужитку 3 і 4 кляси” [381], Географія України. Антропогеографія Ч. II., Курс

лекцій з фізичної географії [1, арк. 8]. Варто зазначити про важливість застосування автором елементів патріотичного виховання та державознавства на заняттях з географії. Так, у підручнику „Основи географії. Для ужитку 3 і 4 класи” в розділі „Людина” автор стверджував, що українці завжди стояли на позиціях республіканського устрою [381, с. 48-49].

Невдовзі в Німеччині вийшла друком його чергова праця з географії: „Антропогеографія України” [253], „Популярна географія України” [394].

Враховуючи потребу студентів у навчальних посібниках, Володимир Геринович надрукував і видав конспекти власних лекцій: „Географія Сходу Європи (Ледомор’я, Балтія, Польща, Україна, Білорусь, Московщина, Каспійщина)” [276], підготував статтю „Причинки до проблем Сходу Європи” [403], підручники „Фізична географія” Ч. III. (друкований машинопис) [449] та ін. 1920 р. в університетському видавництві побачила світ праця В.О. Гериновича „Нарис економічної географії України” [360-361], в якій розвинув ідею впливу антропогеографічних законів на хід історії та поступ України. Монографія складалася з двох частин: географічної та економічної. Кожна з них включала в себе чотири томи. В географічній частині окреслювалися етнографічні кордони України, динаміка їх змін. Дослідник вказував на багатий природний потенціал України, називав її „золотим руном європейського сходу” та „суходільним Суецом” [360, с. 35]. Багатство рослинного та тваринного світу, родючість земель, рідкість населення, традиція жити окремо не сприяли централізації держави. Ідеалом українців була вічева республіка, що поважала особисті права і свободи. Рівнинність і сталий характер українського поземелля, воєнні лихоліття, на думку вченого, сформували меланхолійний та байдужий український характер [360, с. 181-182]. В.О. Геринович зауважував: „Українець – це ріднісінька дитина природи своєї країни” [361, с. 123], „...по своїй природі – мрійник, поет, музика, філософ. Складається враження, що український народ не творить історії, а чекає поки все прийде само собою із зовні...” [361, с. 24]. Вчений говорив також і про негативний, роз’єднуючий вплив річок, зокрема Дніпра, котрий

поділив Україну на дві частини: Правобережну – польську та Лівобережну – російську. Процес впливу іноземних держав на український етнографічний організм спричинив утворення двох світів, яким надзвичайно важко зійтись у світогляді, незважаючи на етнічну спорідненість [361, с. 85]. Володимир Геринович наголошував на тому, що саме значні природні багатства українських земель стали причиною приходу великого іноземного капіталу, який закріпачував та обкладав непосильними податками місцеве населення. Як наслідок – численні повстання і революції [361, с. 117]. В 1920 р. у календарі, який був присвячений розвитку української культури, вийшов друком нарис В. Гериновича „Про переможця, що всіх побідить” [411]. На жаль, окрім назви, сам нарис не зберігся. Та якщо проаналізувати творчу спадщину вченого як патріота і громадянина, можна припустити, що нарис, присвячений проблемам боротьби українського народу за незалежність України.

Володимир Олександрович також опублікував низку статей, присвячених проблемам української антропогеографії у місцевих часописах „Червона правда” – „Україна у відношенні до Європейського Сходу” [444] і „Схід Європи” [431], „Наш шлях” – „До питання сходу Європи” [300], „Простір і число населення Польської держави” [418]. Вчений розмістив статті, присвячені клімату, природним копалинам, сільському господарству, що мали практичне значення для народного господарства округи: „Світові страхіття” [432], „Кліматичні умови України і її сільське господарство” [341], „Копальняні багатства Української Галичини” [343], „Засоби для боротьби з посухою” [319] тощо. Публікації мали науково-популярний характер.

Таким чином, під час воєнних дій на основі власних досліджень вчений окреслив український етнічний кордон, якому надав антропогеографічного значення, дослідив місце України в геополітичній орієнтації. Повернувшись з діючої армії, В.О. Геринович продовжив у своїх наукових пошуках розробляти методологічні засади української суспільної географії.

Аналізуючи творчу спадщину Володимира Ґеріновича за період Української революції 1917 – 1921 рр., можна констатувати, що вчений, як представник свідомої української інтелігенції, громадський діяч, освітянин, борець за соборну і незалежну Україну, прагнув озброїти українців науковим знанням. Опинившись волею революційних подій в м. Кам'янці-Подільському, вчений отримав посаду викладача місцевого державного українського університету, на якій зарекомендував себе як здібний науковець, викладач-методист та організатор освіти на Поділлі. Володимир Ґерінович написав і видав десятки підручників, наукових, науково-популярних праць з історії та географії України, яких гостро потребувала національна освіта.

Під час служби в діючій австро-угорській армії Володимир Ґерінович проявив мужність та стійкість в боях. Зокрема, взяв участь у кровопролитній битві на горі Саботіно на Італійському фронті. Був неодноразово поранений та тричі нагороджений. Як і більшість українців, був переконаний, що бореться за національні інтереси українського народу. Встановлено, що навіть у цих складних умовах вчений продовжував займатися дослідницькою роботою: уточнював та обґрунтував етнографічні межі України на заході. Результати були опубліковані в українській періодичній пресі. У серії статей змалював спустошуючий характер війни та проаналізував ментальність військовослужбовців народів Австро-Угорщини, відзначивши героїзм, братерство, військову вправність вояків-українців. Участь у запеклих боях загартувала волю вченого в боротьбі за краще майбутнє українського народу, укріпила віру в ідею самостійної української держави.

Таким чином, під час Першої світової В.О. Ґерінович не стояв осторонь від суспільно-політичних процесів як громадянин, географ та історик. Ґрунтовно дослідив історію формування українських етнографічних кордонів на заході та динаміку їх змін, відзначивши винятковість економіко-географічного положення України на геополітичній мапі Європи. Після демобілізації займався спелеологічними дослідженнями на території Італії. Далі працював у Відні в товаристві з дослідження Східної Європи. Продовжив

наукову роботу у Львові, працював над проблемою походження назви Україна. Намагався через пресу поширити знання серед українства і знайти широку аудиторію прихильників соборності України. Одночасно розробляв методологічні проблеми географічної науки.

З приходом революції на землі Австро-Угорської монархії вчений не роздумуючи вступив до лав УГА на боці ЗУНР. Згодом опинився на посаді референта освіти та пропаганди бюро народної освіти при диктатурі ЗО УНР Є.О. Петрушевича. На сторінках української військової преси займався агітаційно-пропагандистською та просвітницькою роботою, що стала в основі ідеологічної боротьби за незалежну Україну.

В 1919 р. прибув до міста Кам'янця-Подільського, де влаштувався на роботу до місцевого університету на посаду викладача. Разом з іншими науковцями В.О. Геринович взяв участь у підготовці реформи української загальноосвітньої школи, став членом наукового товариства університету, де систематично виступав з доповідями. Він зарекомендував себе як здібний науковець та викладач-методист: активно займався науково-педагогічною діяльністю, видав низку підручників, наукових публікацій для потреб середньої та вищої школи. В місцевій пресі розміщував статті науково-популярного характеру, що мали практичне значення для народного господарства округи.

Розділ 4.

В. О. Геринович у Кам'янець-Подільському Інституті Народної Освіти (Соціального Виховання) (1921 – 1932 рр.)

4.1. Роль В.О. Гериновича у розвитку навчально-методичної бази закладу

Із встановленням радянської влади на Кам'янецьчині розпочався політичний тиск на місцевий державний український університет. В листопаді 1920 р. з м. Кам'янця-Подільського емігрували за кордон авторитетні науковці: І.І. Огієнко, О.М. Пащенко, В.О. Біднов, С.В. Бачинський, Х.М. Лебідь-Юрчик та ін. В.О. Геринович з боєм у душі згадував цей період [557, с. 12]. Він не приховував своїх лівих політичних переконань, які були досить популярними на той час як у Західній, так і у Східній Європі. З приходом радянської влади залишився на викладацькій роботі [498, с. 111]. Намагаючись встановити ідеологічний контроль над навчальним закладом, влада розпочала процес його уніфікації. Вже 9 січня 1921 р. НШР, згідно постанови від 31 серпня 1920 р., ухвалила реорганізувати заклад в інститут теоретичних наук (далі – ІТЕН) [559, с. 37]. Невдовзі 26 лютого 1921 р. рішенням колегії Українського головного комітету професійно-технічної та спеціально-наукової освіти (далі – Укрголовпрофос) на базі Кам'янець-Подільського ІТЕНу було утворено два самостійних вищих навчальних заклади – інститут народної освіти та сільськогосподарський інститут [296, с. 13]. У зв'язку з кадровими змінами в жовтні 1921 р. В.О. Гериновича обрали на посаду секретаря факультету професійної освіти (далі – ФПО) в складі ІНО, в жовтні 1922 р. – в. о. декана ФПО [67, арк. 52], у травні 1923 р. деканом факультету соціального виховання (далі – ФСВ) [206, арк. 32].

Працюючи на цих посадах, учений всебічно сприяв розвитку навчально-методичної бази вишу. Так, у квітні 1922 р. просить Бюро ІНО звільнити його від участі в організації двотижневика профосвіти, мотивуючи своє рішення не лише викладацькою завантаженістю в двох вищих школах міста, але й працею

над написанням нових підручників для трудшкіл [206, арк.19]. Результати не забарилися. Були підготовлені до друку підручники: „Всесвітня географія” [87, арк. 7], „Наша Спілка. Географія Спілки Радянських Соціалістичних Республік”, „Географія східноєвропейських частин світу”. Також працював над статтями: „Причинки до морфології Адрійського кролу”, „Генеза карстових явищ”, „Причинки до морфології Поділля” [87, арк. 48]. Подільська губернська контора Державного видавництва України (далі – ДВУ) інформувала ДВУ м. Харкова про наявність у Володимира Ґериновича низки підручників та науково-популярних праць, готових до друку, в яких видавництво відчувало гостру потребу [91, арк. 57, 61]. Автор погодився надати машинопис своїх праць „Єдиний і неділимий Схід Європи” (1921 р.) [25], „Мала географія України” (1924 р.) [26], „Оповідання з антропології” (1925 р.) [27]. Одночасно вчений звернувся до викладачів ІНО з проханням надати готові до друку роботи для подальшого відправлення їх до ДВУ [65, арк. 62].

Володимир Ґеринович особисто перевіряв інвентарні книги навчальних кабінетів. Внаслідок чергового огляду, вказав на порушення у веденні документації, обліку навчальної літератури [85, арк. 144]. Одночасно він викладав географію Східної Європи, антропологію, економічну географію України, організовував навчальні екскурсії для студентів [68, арк. 97, 174; 77, арк. 43].

На початку 1923 р. за рішенням VII Всеукраїнського з’їзду Рад Укрголовпрофос надіслав розпорядження створити в ІНО спеціальну комісію для розробки плану проведення заходів по допомозі дітям-сиротам, безпритульним. Комісія на чолі з Володимиром Ґериновичем приступила до його розробки [91, арк. 3-4]. 20 січня 1923 р. ФПО було перейменовано на ФСВ [98, арк. 1]. Рішенням бюро декану було доручено підготувати доповідь у справі скликання місцевих педконференцій [95, арк. 17]. Робота декана характеризувалася активною діяльністю. Так, в березні 1923 р. він уже виступив зі звітом по факультету та висловився за потребу організації поїздки

членів Ради факультету до м. Києва з метою придбати необхідну літературу. В квітні на Раді ІНО вчений вказав на необхідність подання заявки щодо участі у майбутній педагогічній конференції в м. Харкові. За його наказом створили комісію по підготовці відповідних матеріалів [93, арк. 45], а 3 липня 1923 р. декана з іншими викладачами було делеговано в столицю [93, арк. 77].

Після об'єднання ФСВ з педкурсами ім. М. Драгоманова Кам'янець-Подільський ІНО здійснював підготовку фахівців народної освіти: інструкторів, спеціалістів, організаторів дитячого колективу, керівників дитячих установ, керівників занять у старших групах дитячих будинків, семирічних шкіл, трудових шкіл, а, за необхідності, й учителів загальноосвітніх дисциплін професійних шкіл [97, арк. 7]. У зв'язку з скороченням штатів ІНО В.О. Геринович запропонував затримати в закладі тих викладачів, що підлягали скороченню до 1 червня, аби уникнути зриву навчального процесу [93, арк. 45 зв.].

Згідно розпорядження Народного Комісаріату Освіти (далі – НКО) від 26 січня 1923 р., декана було обрано представником ІНО при Окрвиконкомі, в комісію соціального виховання [86, арк. 28].

У березні, в зв'язку з реорганізацією ІНО, В. Геринович на Раді професорів виступив із пропозицією переобрати декана. Загалом довіра до діючого декана була підтверджена одностайною підтримкою під час голосування [65, арк. 94 зв.].

На черговому засіданні Бюро ІНО виступив з пропозицією асигнувати 500 крб. на передплату літератури у видавництві Російської Академії Наук (м. Петроград), Свердловського вишу, також українських періодичних видань „Шлях освіти”, „Наука на Україні”. Решту грошей пропонував розподілити між завідувачами кабінетів, семінарів для придбання необхідної літератури, що було схвалено [84, арк. 49]. Одночасно на посаді декана проявив себе як здібний методист. Так, 27 квітня 1923 р. звернувся до викладацького складу факультету з вимогою надати відомості навчально-методичного характеру. Керівника цікавили питання власного бачення викладачами читання предметів

у літньому триместрі; навчальні плани і програми курсів з розподілом за триместрами із письмовим поясненням; методика викладання, доцільність її застосування; критичний аналіз використаної літератури; використання необхідних закладів, установ для проходження педагогічної практики; тематична розробка доповідей до запланованої Харківської педконференції [86, арк. 26].

Влітку на засіданні Бюро декан звернувся до академперсоналу з пропозицією надати тематиці дипломних робіт більшої актуальності і практичності з метою наближення студентів до проблем діючої школи [84, арк. 62]. Пропонував удосконалити літню практику, зокрема розподілити студентів на групи для роботи позмінно в колективі і дитячих установах [84, арк. 64]. На черговому засіданні комісії спеціалістів ФСВ В. Геринович вкотре запропонував передбачити кошти на придбання періодичної, а також наукової літератури [65, арк. 148].

22 травня 1923 р. на Бюро ІНО було оголошено наказ (від 14 травня 1923 р.) по Кам'янецькому окружному профтехосвіти щодо затвердження міністерством Володимира Гериновича на посаді декана ФСВ. Декан заявив про необхідність встановлення зв'язку інституту з іншими ІНО республіки для обміну педагогічним досвідом [93, арк. 66], також наголосив на потребі підтримки зв'язків закладу з громадськістю. Одночасно виступив із звітом про академічний та матеріальний стан ІНО, подав проект проведення літнього триместру [93, арк. 62-63 зв.].

Вже 4 липня 1923 р. на загальних зборах академічного складу ІНО декан доповідав про заплановану практичну роботу студентів на літній триместр [93, арк. 74 зв.-75]. З метою ліквідації безграмотності, студенти старших курсів мали взяти шефство над дитячими будинками, садками, школами м. Кам'янця-Подільського [63, арк. 49].

На засіданні бюро 28 серпня 1923 р. Володимир Геринович виступив з інформацією про організацію осіннього триместру. Декану та викладачу Л.М. Ізбінському доручили скласти графік навчального процесу таким чином,

щоб робота в сільськогосподарському колективі не заважала академічній [93, арк. 99].

Керівник постійно переймався проблемою забезпечення вишу викладацькими кадрами (призначення на математичний відділ позаштатного лектора Л.А. Карету, знайти викладача політичних дисциплін) [93, арк. 107]. Запропонував впровадити штрафні санкції щодо викладачів та студентів, які не відвідували лекції, запізнювалися на роботу, заборонив лекторам затягувати заняття, а також не допускати прибирання аудиторій під час занять [93, арк. 109-109 зв.].

23 жовтня 1923 р. бюро ІНО заслухало заяву П.М. Бучинського (від 21 жовтня) про неможливість виконання обов'язків ректора за станом здоров'я. Згідно рішення Президії Укрголовпрофосу НКО (наказ №58) від 23 жовтня ректором Кам'янець-Подільського ІНО було призначено В.О. Гериновича [93, арк. 120]. З цього моменту в житті вченого розпочався особливий етап в його біографії. На засіданні Ради професорів ректор заявив про нагальну необхідність тісної співпраці та координації роботи між професорсько-викладацьким складом, студентством та Бюро інституту з метою забезпечення оптимізації навчально-методичної роботи [95, арк. 75]. Для інформування студентства про життя в закладі наказом ректора розпочалося видання стінної газети „Вісти ІНО” [93, арк. 120 зв.]. З метою поширення інформації про функціонування закладу, його навчально-методичну роботу газета надсилалася до Луганського, Донецького, Ніжинського ІНО [114, арк. 74], а також до Укрголовпрофосу [91, арк. 101-102].

Ректор наполегливо та цілеспрямовано розпочав процес організації діяльності колективу. Трудова дисципліна, активізація науково-дослідницької роботи, здоровий спосіб життя, відповідальне ставлення до навчання і праці студентів стали пріоритетними в роботі ректора. Так, за систематичні пропуски лекцій, невиконання мінімуму фізичної праці на присадибних ділянках та в сільськогосподарському колективі, студенти підлягали виключенню з чітким формулюванням: „Як елемент, що не відповідає посаді

керівника дитячого руху та вчителя трудшкіл” [116, арк. 3]. Ректор заборонив видачу книжок у бібліотеці студентам, які затримували літературу з подальшим накладанням штрафу [93, арк. 127]. 30 жовтня 1923 р. бюро вишу розглянуло ряд організаційно важливих питань, зокрема щодо прийняття плану реорганізації управління сільськогосподарським колективом.

Володимир Геринович підтримував тісні ділові зв'язки з окружним керівництвом у сфері освіти, профорганіями через виконавче бюро пролетарського студентства, з професійно-господарськими установами, парторганами. Основу ввіреного йому інституту складала три відділи: природничо-географічний, соціально-історичний та математичний. Розуміючи необхідність у широкому інформуванні громадськості у справі прийому до ІНО, ректор доручив декану розмістити в часописах Кам'янецьчини та Вінниччини відповідні статті про цілі та завдання ІНО. Крім того, 21 листопада 1923 р. керівник прийняв рішення звернутися до НКО УСРР із закликом до молоді Галичини вступати саме до Кам'янецького ІНО. 22 листопада до ІНО надійшов наказ ЦК КП(б)У „Про організацію належного викладання соціально-економічних дисциплін у вишах”. Згідно постанови окружного парткому при Кам'янець-Подільському ІНО організовано соціально-економічну кафедру для обслуговування всіх вишів міста [93, арк. 130, 133; 96, арк. 1; 118, арк. 53]. Ректор звернувся до міністерства, керівництва вищих шкіл міста з проханням допомоги викладацькими кадрами та поліпшення матеріально-технічного забезпечення. Вже на початку грудня в кабінеті ректора відбулося перше засідання семінару, де було заслухано доповідь викладача М. Балицького про організацію та завдання кафедри. Перше засідання соціально-економічної кафедри під головуванням В. Гериновича відбулося на початку січня наступного року. 27 листопада 1923 р. Рада ФСВ ІНО вирішила заслухати звіти з навчально-методичної роботи, проведеної як професорсько-викладацьким складом, так і студентством. Одночасно ухвалено організувати чотири предметні комісії (педагогічну, соціально-економічну, природничу і фізико-математичну), які мали розпочати роботу з 3

грудня 1924 р. (ректор увійшов до складу природничої комісії) [96, арк. 2-3; 125, арк. 6; 128, арк. 53-53 зв.]. У зв'язку із запровадженням в інституті викладання фізичної культури ректор наказав організувати при ІНО спортивні гуртки. Одночасно розпорядився провести додаткові ознайомчі екскурсії для слухачів географічних дисциплін, висловив побажання пристосувати всі навчальні дисципліни до практичного використання в діяльності майбутніх випускників в установах соціального виховання. Запропонував збільшити кількість годин на кафедрі працезнавства з подальшою організацією мистецького кабінету з відділами різьби по дереву, ліплення, палітурні [98, арк. 6-8]. 7-8 грудня ІНО перевірила інспекція Губернський відділ професійної освіти (далі – Губпрофос), члени якої дали схвальний відгук про роботу вишу. В акті перевірки наголошувалося на посиленні уваги щодо педпрактики, поліпшення якісного складу викладачів, координації академічної та громадської роботи, налагодження роботи художніх майстерень [124, арк. 30 зв.]. 17 грудня 1923 р. за ініціативою ректора в ІНО відбулася конференція робітників установ соціального виховання міста, на якій обговорювалися практичні методи виховання [3, арк. 3]. У виші тривала активна робота щодо впровадження в навчальний процес семінарського методу викладання. Динаміка росту студентського колективу вишу залишалася повільною. Загальна кількість студентів наприкінці 1923 р. становила 185 осіб. [59, арк. 4 зв.].

На загальних зборах предметних комісій ІНО керівник запропонував запровадити індивідуальний журнал для кожного студента з фіксуванням проведеної роботи [98, арк. 31 зв.]. З метою економії часу 9 січня 1924 р. на бюро ІНО ректор заявив про необхідність скорочення тривалості засідань [118, арк. 3 зв.]. Одночасно він видав наказ по інституту про впровадження карток обліку відвідування студентами занять та проведення лекцій викладачами [117, арк. 1]. (На наступних засіданнях ректор виступав з доповідями про методи викладання навчальних дисциплін) [99, арк. 87]. 8-24 березня 1924 р. у виші проводився двотижневик осередку „Друзі дітей”.

Одержаний прибуток від прочитаних публічних лекцій направили на користь безпритульних дітей округи [90, арк. 66]. Тоді ж, за ініціативою ректора, в ІНО урочисто відзначили Шевченківські дні [90, арк. 63]. В. Геринович особисто займався культурно-освітньою роботою. Так, у березні прочитав для підшефних організацій та місцевого населення декілька лекцій: „Походження людини” [90, арк. 70], „Старовинність людини” [90, арк. 112], „Світові повітрові сполучення” [90, арк. 204], „Різдвяні свята”, „Природа та економіка Польщі” [90, арк. 230]. Тоді за його вказівкою в закладі встановили скриньку для пропозицій [93, арк. 122]. У квітні ініціював створення військового гуртка. Невдовзі до ІНО прибув представник НКО УСРР П. Білоскурський, у якого, за словами В.О. Гериновича, залишилися приємні враження про відвідини інституту [118, арк. 44-45]. На підставі циркуляра Укрголовпрофосу від 2 квітня 1924 р. колектив вирішив делегувати на III Всеукраїнську педагогічну конференцію (2-7 жовтня 1924 р.) ректора і представника від студентства. Члени делегації планували виступити з доповідями про академічне та господарське життя ІНО [98, арк. 56]. Керуючись постановами II-ї Всеукраїнської педагогічної конференції (22-28 липня 1923 р.), Кам'янець-Подільський ІНО прийняв тип „А” для перших двох курсів ФСВ, що було неоднозначно сприйнято академперсоналом. На засіданні ФСВ 26 травня 1924 р. В.О. Геринович зазначив: „...Суттєвої різниці між ними не існує, тому що обидва готують вчителів-предметників, а тип „А” – ще й керівників дитячого руху та енциклопедистів” [129, арк. 6-6 зв.]. (Рішення про перехід всіх курсів до типу „А”, крім випускного, остаточно прийняли 22 серпня 1924 р.) [129, арк. 10]. Невдовзі ректор надіслав до окружної профосвіти календар праці Кам'янець-Подільського ІНО [59, арк. 34]. В липні 1924 р. ІНО перевірила столична інспекція, внаслідок чого ухвалено постанову: „...Визнати роботу Кам'янець-Подільського ІНО за останній рік цілком задовільною. Особливо відзначити роботу ректора, тов. Гериновича...” [557, с. 9-10].

3-4 червня 1924 р. керівництво Кам'янець-Подільського ІНО ухвалило рішення про „українізацію” закладу [61, арк. 24 зв.]. Оскільки історія інституту почалася із заснування в жовтні 1918 р. К-ПДУУ з українською мовою викладання, тому додаткової „українізації” не потребував. 24 грудня 1924 р. ректор направив до лєнінградської майстерні копіювальних апаратів заявку про закупівлю українських літер для друкарських машинок [141, арк. 70]. На вимогу НКО від 27 березня 1925 р. про хід „українізації” в ІНО, ректор надав відповідну інформацію, де зазначив, що 19 викладачів вишу стовідсотково здійснюють викладання українською мовою [142, арк. 12]. Наприкінці 1926 р. В.О. Герінович очолив комісію з перевірки знань володіння українською мовою академічним та технічним персоналом ІНО (всього 45 осіб). За результатами перевірки підтверджено, що всі володіють українською мовою та лекції читаються українською мовою [156, арк. 1-2]. Станом на 1927 н. р., за результатами перевірки, ІНО офіційно визнали як успішно „українізований” [156, арк. 29].

На засіданні ради факультету ІНО від 1 липня 1924 р. Володимир Герінович наказав приймати без іспитів учителів та вихователів, рекомендованих відділами народної освіти, випускників профшкіл, підготовчих курсів, що не мали академічної заборгованості [129, арк. 9]. На початку місяця отримав інформаційний лист від міністерства про підготовку матеріалів до ІІІ Всеукраїнської педагогічної конференції [121, арк. 16]. Методичні рекомендації щодо викладання дисциплін виробничого циклу, навчальні плани, розроблені В.О. Геріновичем, стали зразком для інших предметних комісій у підготовці до вказаного форуму [121, арк. 14]. В серпні до Укрголовпрофосу ректор надіслав навчальні плани, програми з пояснювальними записками (32 од.), звіт про роботу предметних комісій, методи викладання, відомості про діяльність студентських організацій, про стажування студентів тощо [121, арк. 18]. 26-30 серпня 1924 р. виш взяв участь у першій підготовчій губпедконференції в м. Вінниці [121, арк. 51]. ІНО представив тези доповідей до Укрголовпрофосу на теми: „Підвищення

кваліфікації медперсоналу вузів”, „Громадська діяльність вузів”, „Сільськогосподарський ухил Кам’янець-Подільського ІНО” [121, арк. 35]. (Останню тему планував висвітлити В. Геринович) [121, арк. 43].

Необхідно відмітити, що з часу заснування К-ПДУУ на кінець першого навчального року нараховувалося 493 студенти. З відкриттям додаткових факультетів їх кількість сягнула вже 1401 особи [568, с. 16]. Однак з приходом радянської влади почалися необґрунтовані чистки серед студентства. Так, у 1922 р. було відраховано 500 осіб, згодом – ще 250 як „нетрудовий елемент”. До кінця року в закладі залишилося 256 студентів і 73 слухачі підготовчих курсів [568, с. 48].

На 1924-1925 н. р. інститут нараховував 21 викладача та 280 студентів (в т. ч. – 62 слухачі ліквідгрупи підготовчих курсів). Незважаючи на їх невеликий кількісний склад, В.О. Геринович зазначав: „...кількість невелика, але вона не є показником нашої слабости. Хай студентів буде й небагато, але коли всі вони інтенсивно працюють, то існування Інституту сим оправдується...” [120, арк. 1]. Восени 1924 р. частину дисциплін виробничого циклу переведено на лабораторний метод викладання, а впродовж 1924-1925 н. р. – майже весь навчальний процес [146, арк. 100-101]. 20 вересня на засіданні академічної ради ІНО, за особистим поданням ректора, деканом ФСВ обрали І.А. Любарського. Керівник вишу закликав викладачів до самоорганізації і сумлінного виконання покладених на них завдань для вдосконалення навчального процесу [129, арк. 12 зв.-13].

Володимир Геринович реагував на прохання студентів, сприяв влаштуванню на роботу випускників закладу [59, арк. 61]. Враховував побажання студентів, щодо проходження практики та стажування [12, арк. 11]. На засіданнях предметних комісій ІНО головував особисто, його пропозиції вирізнялися чіткістю та лаконічністю. Зокрема, на черговому засіданні 25 жовтня Володимир Олександрович виступив з доповіддю „Методи трактування соціального виховання як дисципліни”, звернув увагу на необхідність удосконалення викладацьким складом змісту навчальних курсів,

зазначив: „...студентство нудиться, оскільки не розуміє суті предмету...”, „...щоб справа не стояла далеко від життя, інакше буде колосальний абстракт і більш нічого” [124, арк. 109]. На загальних зборах академперсоналу, що відбулися 3 листопада В. Герінович закликав викладачів, які не мали бажання якісно працювати на ФСВ, перейти до інших наукових установ. На думку керівника, переведення навчального процесу на семінарський метод дасть можливість кожному студенту проявити активність та привчить до самостійності в роботі [120, арк. 1]. Безпосередньо приймав участь у роботі засідань з перевірки знань студентів [151, арк. 5]. Важливою складовою навчального процесу стала підготовка студентами дипломних робіт [124, арк. 36 зв.]. 14 листопада керівництво вишу розробило план праці в підшефних районах. Студентство і академперсонал поділили на гуртки і закріпили за районами проведення культосвітньої роботи (Залізничний, Русько-фільваровецький, Мукшанський, Цвікловецький, Панівецький) [114, арк. 129]. З огляду на закінчення триместру ректор звернувся до старост з проханням висловити свої міркування з наступних питань: наслідки академічної роботи, ставлення до методів викладання, побажання до ректора, бібліотеки, читального залу, канцелярії [114, арк. 131]. На черговому засіданні Ради В.О. Герінович заявив про необхідність забезпечення студентів навчальними планами, виступив з доповіддю „Про методи складання робочих планів та програм”, у якій подав детальні методичні рекомендації [121, арк. 17-17 зв.].

Одночасно В.О. Герінович переймався проблемами забезпечення інституту кваліфікованими кадрами. Так, в лютому 1925 р. ректор звернувся до професора Полтавського ІНО В.О. Пархоменка з інформацією про заміщення посади керівника НДК [148, арк. 25]. Запропонував на посаду викладача єврейської мови та літератури кандидатуру Л.С. Шахтера, аби задовольнити культурні потреби євреїв округи [124, арк. 153 зв.]. Окрім того, в закладі навчалось 13% євреїв від загального складу студентства. В подальшому через звільнення лектора та відсутність відповідних кадрів,

кафедра єврейської літератури проіснувала недовго, а саме: з 1 травня до 15 жовтня 1925 р. [5, арк. 1-2].

14 березня 1925 р. на засіданні педсемінару вищого типу В.О. Геринович виступив з інформативним повідомленням про діяльність Житомирського ІНО, при цьому зауважив, що академічна, громадська та господарська робота налагоджена у Кам'янецькому ІНО краще ніж у Житомирському чи Київському [99, арк. 100-100 зв.]. У травні 1925 р. ректор їздив у відрядження до Чернігівського, Ніжинського, Донецького, Полтавського ІНО з метою обміну досвідом [206, арк. 66-69]. Вже через місяць доповів про їх організацію і діяльність. Для обміну досвідом запропонував налагодити тісні зв'язки між професурою та викладачами цих закладів [118, арк. 102-102 зв.].

Викладачі ІНО складали конспекти навчальних курсів, розробляли методичні рекомендації для самостійної роботи та поширювали їх серед студентів. З питань методики викладання було прочитано ряд доповідей професорсько-викладацьким складом; у т. ч.: „Форма обліку фреквенції та порядок контролю над виконанням викладачами робплану”, „Досягнення лабораторного плану в галузі географії й геології”, „Зв'язок ІНО з виробництвом”, „Екскурсійна форма проробки матеріалу” В.О. Гериновичем. (Доповіді готували також І.А. Любарський, М.В. Курневич та Н.Т. Гаморак). Окрім того, В. Геринович та І. Любарський виступили з спільно підготовленими лекціями: „План комплексних екскурсій”, „Основні форми і шляхи перепідготовки вчительства”, „Завдання й організація весняно-літнього триместру в ІНО”, „Ув'язка й координація лабораторних занять з виробничою практикою”. У доповідях В.О. Гериновича значна увага приділялася теоретичній підготовці студентів для ефективного використання її під час виробничої практики, її координації між ІНО та виробництвом. Реалізація практичної роботи, на думку ректора, мала повністю покладатися на виробничу та педагогічну предметні комісії. Ректор поставив завдання предметним комісіям підготувати нові редакції підручників та спеціальні інструкції для полегшення засвоєння матеріалу студентством.

За свідченням Володимира Геріновича, в осінньому та зимовому триместрах 1924 – 1925 н. р. викладачі концентрувалися на академічній роботі, весняно-літній триместр закріплював практичну підготовку з використанням допоміжних установ ІНО: дитячої лікарні, установ соцвиху, сільського господарства та ін. Результати своєї роботи студенти відображали в курсових роботах, виступали з доповідями на пленарних конференціях. Активно обговорювалися здобутки та прорахунки з керівниками лабораторій. Переслідуючи мету поєднання в навчальному процесі теорії з практикою, особлива увага приділялася екскурсійній роботі.

У контексті навчального процесу необхідно виокремити і культурно-освітню роботу академічного персоналу. За звітний триместр у підшефних установах ІНО прочитано 77 доповідей з педагогіки, природознавства, краєзнавства, політичних питань. Різними формами культурно-освітньої роботи вдалося охопити 6 тис. 230 осіб. Увесь хід навчального процесу в ІНО підпорядковувався вимогам часу, а саме – виш мав стати „лабораторією по вихованню з пролетарського та комуністичного складу студентства теоретично освічених і вихованих в дусі матеріалістичного світогляду вождів народу та борців за побудову комунізму” [124, арк. 142 зв.-144]. За прикладом вищої школи РСФРР, постановою РНК України від 4 березня 1921 р. у вишах, в тому числі в ІНО, запроваджено обов’язкове викладання таких суспільно-політичних дисциплін, як розвиток суспільних форм, історичний матеріалізм, пролетарська революція, політичний лад РСФРР і УСРР, в республіках та ін. Протягом наступних років навчальні плани зазнавали певних змін, але залишався незмінним курс на пріоритет ідеологічної підготовки майбутніх учителів [568, с. 50].

З 16 жовтня 1923 р. в Кам’янці-Подільському було утворено Секцію наукових робітників (далі – СНР). До складу бюро секції в кількості трьох осіб було обрано В.О. Геріновича. Одним із напрямів діяльності СНР була культосвітня й громадська робота. На перший рік діяльності було заплановано прочитати 103 доповіді, переважно на політичні, виробничі, антирелігійні,

педагогічні теми. На загальних зборах СНР ректор прочитав доповідь „Нота Пуанкаре” [586, с. 1, 4]. З метою підготовки студентства до політосвітньої роботи в сільській місцевості в грудні вчений виступив з лекцією на тему „Віфліємська зірка” [69, арк. 1 зв.]. Наступного року В. Герінович був обраний головою комісії з політосвітньої роботи при інституті. Ректор виступав за межами ІНО з лекціями перед підшефними селянами на теми: „Класи, класова боротьба”, „Жовтнева революція”, „Конституція СРСР”, „Історія робітничого руху”, „Природа і господарство УСРР”, „Історія ВКП(б)”, „Про Червону армію” тощо. Політосвітня робота здійснювалася в тісній співпраці зі студентством, політкомом, методкомом при Окрвиконкомі. Інститут завжди відзначав усі революційні свята не тільки в масштабах міста, але й округи [79, арк. 50-55]. На засіданні Бюро осередку КП(б)У при ІНО, 29 вересня 1925 р. було прийнято рішення, доручити ректору розробити низку науково-політосвітніх тем для читання публічних лекцій [55, арк. 23 зв.]. З нагоди дев'ятої річниці „Жовтня” в пресі вчений надав високу оцінку радянським громадським організаціям та осередкам у справі будівництва соціалізму [285]. В липні 1928 р. ректор взяв активну участь в „тижні оборони” міста за підтримки місцевого ТСО. По закінченню кампанії планувалося завершити збори коштів на побудову літака „Червона Кам'яничина” для радянських збройних сил [284, 468].

Очевидно тому, що вчений був віруючою людиною, з часом все менше проявляв активність в політосвітній діяльності, не зважаючи на розпалювання антирелігійної істерії в окрузі [52, 495, 533]. Так, на основі звіту правління клубу ім. Паризької комуни при ІНО за період (1 квітня 1927 р. – 1 вересня 1928 р.), ректор прочитав лише одну лекцію антирелігійного спрямування „Чи був потоп” та опублікував дві статті „Біблійний потоп у науковому освітленні”, „Свята Тереза і сін Долор” [54, арк. 30 зв.; 256; 424]. В. Герінович залишався безпартійним, навіть не намагався стати кандидатом у члени КП(б)У. Як свідчать протоколи засідань партійного осередку КП(б)У ІНО від 15 березня 1927 р., ректор не збирався рахуватися з ним [56, арк. 6 зв.]. 1928 р.

він єдиний раз завітав на партійні збори, і то з приводу організації шевченківських свят [56, арк. 51 зв.]. Уникаючи зв'язку з партосередком, керівник вишу все-таки був змушений демонструвати лояльність до влади, виступаючи на сторінках місцевої преси. Зокрема підтримав колективізацію вітаючи рішення партії [442]. В листопаді 1929 р. учений в числі викладачів міста на зборах Кам'янець-Подільської СНР засудив учасників Союзу Визволення України (далі – СВУ) [268, 507-508]. Навесні наступного року, В. Геринович взяв участь в аналогічних зборах з приводу антирадянського виступу Ватикану і одночасно виступив від імені наукових робітників міста з його критикою. Восени редакція газети „Червоний кордон” закликала професорів ІСВ, зокрема і В. Гериновича, надати кошти на побудову дирижабля „Правда”. Як наслідок він надав 7 крб. та закликав приєднатися до акції професорів СГІ [493].

3 квітня 1925 р. на засіданні факультетської комісії ІНО В.О. Геринович спільно з І.А. Любарським виступив із доповіддю „Про основні шляхи і форми перепідготовки вчительства”. Доповідачі пропонували організувати спеціальні курси при педвузах та на місцях, які б могли не тільки ознайомити учительство з новими методами викладання предметів, але й колективно обговорювати їх впровадження, ділитися досвідом на семінарах. Згадав ректор про існування при інституті „ходячих” (зразкових) „комплексників” та „дальтон-планівців”, яких можна було б переводити з міста на село [124, арк. 154].

Незважаючи на пріоритетність організаційної роботи, 16 квітня 1925 р. ректор прочитав доповіді в підшефних установах вишу про природу і економіку Японії, Китаю та Америки [206, арк. 71]. Подав до деканату звіт про результати викладання географії. Професор наголосив на ефективності лабораторного методу викладання: внаслідок проведеної роботи успішність студентів становила 80-90%, географічна лабораторія працювала 12 год. щотижнево в позаакадемічний час. (Доповідач також зазначив про успішно проведену звітну конференцію студентів) [127, арк. 34, 81].

Станом на травень 1925 р. кожний студент відвідував в середньому 2 гуртки. Ленінський гурток нараховував 91 особу, педагогічний – 52, природничо-агрономічний – 25, співочий – 49, музичний – 13, драматичний – 28, мистецький – 9, шаховий – 23 [150, арк. 31 зв.], осередки: Товариства сприяння обороні та авіаційно-хімічному будівництву (далі – ТСО АВІАХІМ) – 89, „Друзів дітей” – 154, „Молодіжний дитячий рух” – 42 [94, арк. 78; 18, арк. 7]. З наближенням завершення семестру ректор звертався до викладацького складу з вимогою подати звіт про виконану роботу [131, арк. 4]. Як педагог-практик, В.О. Геринович викладав студентству описову географію, краєзнавство, економічну географію, антропологію, економічну географію України, геологію і мінералогію. Користувався повагою серед студентів та мав добрі стосунки з викладачами вишу. Працював також над складанням підручників [146, арк. 17]. 8 серпня 1925 р. ректор відвідав м. Могилів-Подільський, де виступив з лекціями на окружних курсах по перепідготовці вчительства [206, арк. 72]. Об’єктом краєзнавчих екскурсій студентства стали поселення: с.с. Велика Мукша та Довжок. У ході екскурсії до с. Верхні Панівці В.О. Геринович прочитав лекцію з давньої історії. Вивчалася топографія поселень, етнографія, мовні особливості та інші елементи краєзнавства. 24 червня 1925 р. на засіданні виробничої комісії ректор дав інструкції викладачам по організації самостійного ведення краєзнавчої роботи студентів під час канікул, міських та сільських краєзнавчих осередків [146, арк. 48].

Восени В.О. Геринович на засіданні колективу ІНО виступив із звітом про діяльність закладу, де відмітив, що навчальний план за поточний рік успішно виконано на 100%. Роботу правління і деканату визнали задовільною. Однак піддано критиці „дальтон-план” із зазначенням: „Облік праці по карткам може бути сухим”. Ректор визнав необхідним посилити роботи в лабораторіях та проаналізувати недоліки в навчальному процесі, запропонував звернути особливу увагу на рівень знань студентів при вступі до ІНО [146, арк. 65 зв.-66]. На загальних зборах СНР виступив з педагогічною

доповіддю „Дальтонізація Вузів Кам’янця” [586, с. 5]. 1924-1925 н. р. на засіданні факультетської комісії ФСВ В. Геринович доповів „Про методи і форми обліку роботи інституту та проект реорганізації форм викладання в ІНО” [129, арк. 22-22 зв.], з ініціативою введення концептуальних змін у навчальному процесі. Ректор запропонував остаточно перейти на лабораторний метод викладання, інтегрувати деякі дисципліни, змінити форму обліку навчальної роботи, впорядкувати відповідною літературою лабораторії. Така ініціатива була позитивно прийнята академічним персоналом та послідовно впроваджувалася в життя [146, арк. 100]. Щоб студенти могли працювати в лабораторіях після занять, ректор просив викладачів вести чіткий облік руху книжок в лабораторіях, подавати до канцелярії розклад роботи кабінетів [149, арк. 56].

За безпосередньої участі В. Гериновича при ІНО було відкрито гуртки: політичний, сільськогосподарський, кооперації, польську секцію, юнацьку секцію, літературно-газетний.

1 березня 1926 р. ректор виступив з ініціативою проведення семінару вищого типу раз на тиждень, інформувати місцеве вчительство про місце, час та тему засідання через газету „Червоний кордон”. Пропонував на засіданнях семінару обговорювати актуальні теми, наприклад: „Розгляд і критика підручників” – не тільки професурою, але й студентством [99, арк. 108-108 зв.]. У пресі інформував громадськість про правила прийому та функціонування ІНО [329, 397]. З метою економії площ, коштів і сил академічного та адміністративно-технічного персоналу 26 березня 1926 р. В.О. Геринович звернувся до Державного науково-методологічного комітету з пропозиціями об’єднати навчальні лабораторії з подальшим утворенням міжвузівських кабінетів, переходити на активно-творчі методи викладання та опрацювання навчального матеріалу, запропонував якнайшвидше переглянути всі робочі плани та стандартизувати їх у Всеукраїнському масштабі в питаннях обсягу, змісту, літератури, предметів тощо [3, арк. 13-13 зв.]. Цю пропозицію також озвучено в місцевій пресі [342]. Одночасно

намагався надати практичності навчальному процесу [373]. Постійно приймав участь у роботі факультетської ради ІНО [181, арк. 8].

Під головуванням ректора за 1925 – 1926 н. р. проведено 32 засідання правління інституту, розглянуто 456 питань адміністративного, господарчого, організаційного і педагогічного характеру [60, арк. 3 зв.]. 3 травня 1926 р. за ініціативою та сприяння Володимира Гериновича у приміщенні ІНО відбулося урочисте відкриття вечірнього робітничого університету [161, арк. 11]. Організатори передбачали переважно лекційними методами роботи подолати неграмотність серед робітників і селян Кам'янецьчини. Ректором обрали В.О. Гериновича. Ініціативна група розробила план роботи з урахуванням спеціалізації майбутніх слухачів. Навчальний план розраховувався на два роки [189, арк. 21]. Базою робітничого університету стали ІНО, СГІ та хімічний технікум. Навчання розпочалося 15 травня [586, с. 7]. Слухачі активно виступали на засіданнях предметних комісій з пропозиціями щодо викладання предметів [365]. В.О. Геринович вважав, що така співпраця давала можливість в робочому порядку вносити певні зміни в навчальні плани. Незважаючи на окремі труднощі в опануванні предметів, ректор ІНО відзначав нахил студентів до природничих наук. Підводячи підсумок діяльності робітничого університету в другому триместрі, ректор зауважував: „...Наслідки роботи цілком виправдали ті сподівання, які ставили перед робітничим університетом наші робітничі кола й ініціативна група. Це – досягнення. Його видно в задоволеному студентові, в точному відвідуванні, складанні іспитів, дискусіях, на предметних комісіях чи правлінні. Ми горді за наш найстарший на Україні робітничий університет...” [154, арк. 4].

На початку 1926 – 1927 н. р. в ІНО нараховувалося 230 студентів: 100 – на 1 курсі, 74 – на 2-му, 56 – на 3-му. Незважаючи на слабку підготовку абітурієнтів в порівнянні з минулими роками, вибуло лише 3-5% студентів, що свідчило про високий рівень організації навчального процесу в закладі [176, арк. 50-53]. За ініціативою ректора та коштом ІНО для запозичення досвіду з педагогіки, інших предметів, поповнення інституту новим

навчальним приладдям організовано проведення екскурсії за участю студентів до науково-культурних центрів м.м. Москви, Ленінграда [7, арк. 8]. 16 червня 1926 р. ректор звернувся до НКО з проханням відкрити при ІНО спеціальний дворічний педагогічний відділ для підготовки студентів СГІ, організація якого не передбачала значних фінансових витрат [158, арк. 43]. Важливу роль в удосконаленні навчально-методичного процесу в ІНО відіграла Подільська педагогічна конференція, що відбулася 12-15 липня 1926 р. Захід присвячувався методам праці в педвузах, організації навчально-допоміжних установ, педагогічній практиці, краєзнавчому ухилу педвузів та організації наукової роботи студентів. В.О. Геринович доповідав про стан і розвиток краєзнавства, акцентуючи, що краєзнавство, як навчальну дисципліну, необхідно інтегрувати в ряд інших предметів і включити в робочі плани з підготовки фахівців. Значну увагу ректор приділяв підвищенню кваліфікації учительства [389].

У зв'язку з гострою потребою в учительських кадрах у Кам'янецькій окрузі Український головний комітет професійно-технічної та спеціально-наукової освіти (далі – Укрголовпрофос) 4 січня 1927 р. видав розпорядження для Кам'янець-Подільського ІНО про заборону створювати додатковий четвертий курс для випуску поточного року. Професійне вдосконалення випускники мали набути за час стажування під керівництвом професорсько-викладацького складу ІНО. Вже 12 лютого 1927 р. за пропозицією ректора комісія ФСВ ухвалила рішення щодо уніфікації навчального плану [60, арк. 51 зв.; 175, арк. 1; 187, арк. 1]. Як зазначав ректор, особливу увагу в підготовці фахівців було зосереджено на методиці викладання окремих дисциплін [10, арк. 2].

Як заступник голови Округового осередку ТСО АВІАХІМ, В.О. Геринович 17-25 січня 1927 р. взяв участь у Всесоюзному з'їзді АВІАХІМ (м. Москва), чому присвятив статтю в місцевій пресі [272]. Як наслідок, наступного місяця за сприяння ректора в ІНО було організовано ТСО, до якого увійшов повний склад інституту [183, арк. 7].

З нагоди відзначення Шевченківських свят В.О. Геринович опублікував статтю присвячену пам'яті Т. Шевченка в місцевій газеті „Червоний кордон” [383]. Віддаючи шану своєму попереднику проф. П.М. Бучинському, Володимир Геринович написав дві статті з приводу його смерті [387, 396].

На початку 1928 р. ректор зобов'язав голів предметних комісій обговорити програми літньої практики студентів з геології, географії, зоології, ботаніки, історії культури й господарства за маршрутом (с.с. Черче – Залуччя – Нігин – Вербка – Привороття – Маків – Балин – Шатава – Михайлівка – м. Кам'янець-Подільський) [188, арк. 8]. Для підвищення ефективності роботи з екстернами 27 лютого 1928 р. В. Геринович закликав академперсонал подати методичні розробки до бюлетенів Проскурівської, Могилівської та Вінницької окружних інспектур народної освіти [189, арк. 118].

Завдяки організаторським здібностям ректора в інституті суттєво зріс професійний рівень викладання та академічної підготовки студентів, відкрито робітничий університет. Внаслідок цього поширювалася зацікавленість вишем і зростав наплив до нього студентства з Київської, Одеської областей та інших регіонів, навіть з Краснодару. Інститут отримав належне визнання місцевих партійних органів, професійних, громадських організацій та установ. На поліпшення навчально-методичної роботи мали вплив організаційні заходи для утворення лабораторій і кабінетів, предметних бібліотек, згуртування академічного персоналу, зменшення навантаження на студентів щодо зайнятості в сільському господарстві й спрямуванні зусиль на активізацію культурно-освітньої роботи. В. Геринович зарекомендував себе на посаді ректора як відповідальний керівник, талановитий педагог-методист, організатор освіти.

4.2. Діяльність В.О. Гериновича щодо активізації наукових досліджень у виші

Незважаючи на складність політичної ситуації, матеріальних умов, надзвичайної зайнятості, В.О. Геринович продовжував цілеспрямовано займатися науковою діяльністю в галузі географії, історичного краєзнавства, археології. Кам'янець-Подільський період – один із найбільш плідних у його науковій біографії. Керівництво вишу (ще до призначення Володимира Гериновича на посаду ректора) систематично й цілеспрямовано організовувало планові природничо-археологічні експедиції по Кам'янецькій окрузі, в які залучалися не лише викладачі, але й студенти. 5 червня 1921 р. експедиція на чолі з В.О. Гериновичем, Н.Т. Гамораком, Я.І. Регулюю, М.О. Хитьковим, П.Г. Клепатським у складі 28 чоловік відправилася до Товтр (с. Нігин) [62, арк. 102]. Будучи головою колегії Кам'янець-Подільського комітету охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи (далі – Камподкост), вчений був безпосереднім учасником переважної більшості експедицій по р. Смотрич, до м. Кам'янця-Подільського, с.с. Нігин, Залуччя, Черче, Купин, м. Городок та ін. Головною метою експедицій, було наукове дослідження округи та поповнення природничого музею м. Кам'янця-Подільського знайденими артефактами. Водночас їх учасники проводили археологічні розкопки, читали науково-популярні лекції серед місцевого населення, студентства, пропагували ідеї необхідності охорони пам'яток старовини та природи [62, арк. 111; 384]. Краєзнавчі експедиції проводилися також в р-н с.с. Колубаївці, Боришківці, Гуменці та ін. з метою обстеження Подільських Товтр, пам'яток кам'яної доби тощо [62, арк. 42-44]. 19-21 червня керівництво Камподкосту організувало виставку в м. Кам'янці-Подільському, в ході якої професорсько-викладацьким складом прочитані лекції, в тому числі і В.О. Гериновичем „Подільські Товтри в геологічному, географічному та антропогеографічному відношенні” [62, арк. 82].

1922 р. до монографії Б. Барвінського „Історія українського народу” (м. Львів) вчений склав дві карти: „Карта найважливіших місцевостей з історії українського народу X – XX ст.” та „Карта розселення слов’ян: границі цілої Словянщини і границі розселення українських племен в часі утворення Руської держави (IX – X ст.)” [337]. Одночасно працював над дослідженням природних копалин регіону, клімату Поділля, результати пошуків публікував у газеті „Червона правда”: „Клімат Кам’янецького повіту” [340], „Яри Поділля та їх економічне значіння” [456], „Подільські фосфорити” [392]. На сторінках преси дослідник інформував громадськість про діяльність місцевого наукового товариства природників. У статті „В Кам’янці” охарактеризував доповідь проф. Безбородька з вивчення графітових, каолінових і залізородних родовищ Первомайського району [259].

16 березня 1922 р. В. Геринович взяв участь в роботі комісії по вшануванню 70-річчя проф. П. Бучинського. З цієї нагоди було вирішено видати науковий збірник, до якого В. Геринович підготував статтю „П.М. Бучинський як діяч Поділля” [82, арк. 26].

Влітку вчений прочитав доповіді в „Товаристві точних наук” – „Клімат Кам’яниччини” (26.06.22 р.), „Центр України”, „Природні копалини України в зв’язку з її тектонікою” (3.07.22 р.). Проводив наукові екскурсії до Товтр, прочитав лекцію „Виникнення Товтр”. У серпні разом з Культвідділом Профбюро В. Геринович та ін. викладачі провели серію науково-ознайомчих екскурсій по окрузі [83, арк. 24-24 зв.].

Згідно рішення бюро ІНО, від 25 березня 1922 р., адміністрація вишу звернулася до ВУАН з проханням відкрити при інституті під керівництвом приват-доцента В.О. Гериновича науково-дослідної кафедри геології, мінералогії, фізичної географії Поділля та Галичини [206, арк. 14]. Але 6 липня 1922 р. академік П.А. Тутківський, проаналізувавши ранні праці претендента, зробив висновок, що за спрямованістю наукових досліджень він більше історико-географ, а ніж географ, і кафедрою завідувати не може. Тому другий

фізико-математичний відділ АН УСРР не дав дозволу на відкриття кафедри [206, арк. 20-21].

Декан долучився до організації підготовчих курсів для аспірантів [84, арк. 49]. У лютому 1923 р. на засіданні ФСВ ІНО Володимир Геринович закликав викладацький склад до активної участі у діяльності студентських наукових гуртків, а 17 березня виступив з пропозицією організувати в закладі семінар вищого типу, в якому академперсонал міг би ознайомитися з новими підходами в педагогіці [93, арк. 37].

4 серпня 1923 р. декана обрали дійсним членом кафедри історії та економіки Поділля. В тому ж місяці вченого призначили завідувачем економічної секції, фактично заступником керівника кафедри народного господарства та культури Поділля [108, арк. 4, 9 зв.].

Зовсім інший формат наукової роботи відкрився перед В.О. Гериновичем після призначення його на посаду ректора. 30 жовтня 1923 р. згідно його розпорядженням для популяризації освіти та наукових знань серед населення м. Кам'янця-Подільського члени НДК ІНО виступили з науковими доповідями з історії Німеччини, він особисто прочитав лекцію на тему: „Географічне положення Німеччини” [66, арк. 91], видав працю „Картини з географії Поділля” [338]. 15 січня 1924 р. ректор командировав до м. Києва проф. П.В. Клименка з папером вагою 4,5 пудів для друку матеріалів НДК ІНО [123, арк. 1]. Перше офіційне видання НДК 1924 р. розмістило статтю В.О. Гериновича „До питання географії та її місця в системі наук” [179, арк. 22].

У лютому Володимир Геринович організував урочистості з нагоди 350-річчя друку першої книги в Україні. За його ініціативою проведено виставку стародруків, прочитано доповіді: „Друкарська справа на Україні”, „Значення книги” [118, арк. 12]. 22 лютого 1924 р. учений виступив на педсемінарі вищого типу з доповіддю „Циклони”, в якій дав характеристику природи атмосферних вихурів, оприлюднив методи передбачення погоди при використанні метеорологічних станцій, відповів на запитання присутніх щодо

особливостей викладання даної теми у школах [99, арк. 51-51 зв.]. В лютому ректор згідно розпорядження ВУЦВК виступив з доповіддю для персоналу ІНО „Про наукову організацію праці” (далі – НОП), внаслідок чого було створено спеціальну комісію щодо впровадження наукової організації праці в ІНО [90, арк. 55]. Вже 17 березня рада факультету прийняла рішення про раціональну регламентацію часу [121, арк. 23-24 зв.].

За сприянням ректора було налагоджено зв'язки ІНО з німецьким науковим видавництвом „Minerva” (м. Берлін) [60, арк. 126], з Дерптським університетом [93, арк. 67]. Також він підготував і направив до Німеччини звіт про структуру ІНО, характеристику професорсько-викладацького, студентського складу та інші відомості. Це було зроблено для популяризації інституту, встановлення наукових відносин і відкриття нових перспектив співпраці з провідними освітніми установами та науковими колами Європи та Північної Америки [90, арк. 27, 129; 145, арк. 141]. Вже 5 червня 1924 р. ректор, деякі викладачі і студенти були запрошені на треті Віденські міжвузівські курси, що мали проходити в Австрії [90, арк. 137]. ІНО також налагодив співпрацю з Празьким університетом, який надсилав до інституту наукову літературу [118, арк. 11]. Учений підтримував взаємини з НТШ у м. Львові. Результатом співпраці стало те, що математично-природнича секція НТШ обрала комісію, яка мала розробити проект спільної праці з Подільською філією УАН над фізіографією Подільських земель [651, с. 27-28]. Ректор підтримував ділові та дружні відносини з відомим ученим, академіком А.М. Лободою [226-227].

В квітні вчений очолив науково-дослідну експедицію з дослідження явищ вулканічного характеру в с. Бакота Старо-Ушицького району, результати якої були обговорені на засіданні НДК [90, арк. 79].

27 травня 1924 р. В.О. Геринович отримав запрошення від оргкомітету на з'їзд Слов'янських географів, який мав розпочати свою роботу 4 червня у м. Празі [206, арк. 46]. М. Грушевський написав листа чеському вченому І. Полівці, в якому висловив свій жаль з приводу того, що на етнографічному

з'їзді не буде української наукової делегації, оскільки особистого запрошення не отримав, а урядові відрядження академіку П.А. Тутківському, проф. Райнгарту і проф. В.О. Гериновичу надали запізно [247, с. 279].

5 червня 1924 р. ректор організував проведення першої окружної краєзнавчої конференції при ІНО на тему: „Краєзнавство і радянське будівництво” [162, арк. 21-22]. 6 вересня 1924 р. Всеукраїнська Академія наук (далі – ВУАН) надіслала до ІНО запрошення для участі у II-й Всесоюзній краєзнавчій конференції, запланованій на 19-26 жовтня 1924 р. у м. Москві [121, арк. 48]. Восени ректор повідомив НКО про підготовку спільної доповіді з проф. А.Л. Красовським „Використання мінеральних багатств Поділля” [121, арк. 57]. 16 січня 1925 р. Управління науковими установами в Україні (далі – Упрнаука) надіслала до ІНО обіжник з вимогою в дводенний термін надіслати назви наукових праць викладачів із зазначенням кількості сторінок та кандидатів на наукові відрядження (в тому числі і за кордон). Виконавчу записку підписали відразу 15 викладачів: В.О. Геринович, А.Л. Красовський, О.З. Неселовський, В.П. Храневич, Н.Т. Гаморак, О.М. Гордецький, А.Н. Добуш, М.В. Курневич, О.С. Мельник, М.П. Вікул, В.М. Гагенмейстер, І.А. Олійник, Ю.П. Філь [152, арк. 2-2 зв.].

В той же час, згідно розпорядження НКО, у виші відбулося перше засідання правління ІНО в справі організації комісії НОП. До її складу увійшли: В.О. Геринович (голова), викладачі М.В. Курневич, В.К. Бернацький, Т.Т. Падалка, зав. канцелярією А.В. Розенкранц, а також представники від студентства – Ю.П. Горбенко та Репетюк. 31 січня 1925 р. на першому засіданні члени комісії виступили з доповідями про наукову організацію праці в закладі [116, арк. 8-9]. Було прийнято рішення ознайомити персонал ІНО, ввести в робочі плани розділ „Організація праці”, виписати відповідну літературу, виробити форми контролю. В. Геринович виступив із доповіддю про розмежування обов'язків ректора та голів підрозділів [110, арк. 10-10 зв.]. Вже через місяць ректор вимагав від членів комісії НОП підготувати звіт про проведену роботу [110, арк. 14].

В квітні 1925 р., на засіданні НДК керівник інституту виступив із доповіддю про краєзнавчу роботу. Збори ухвалили в найближчий час скликати нараду місцевих науковців, виробити детальний план з метою залучення студентів до краєзнавчої роботи, а також видати два бюлетені НДК. Він виступив з доповіддю: „Завдання й методи роботи краєзнавства”. Закликав залучати до краєзнавчої роботи лекторів вишів, урядовців різних установ, учительство, студентство та учнів трудшкіл. Було обрано редакційну колегію з п'яти осіб на чолі з Р.Р. Заклинським, просили уповноваженого Укрнауки виділити кошти на друк „Бюлетеня” в м. Кам'янці-Подільському [126, арк. 33, 35, 39].

Невдовзі Подільський губернський ВНО утворив секцію наукових працівників, яка об'єднала 49 дослідників рідного краю. В м. Кам'янці-Подільському створили краєзнавчий відділ секції, котрий прагнув забезпечити розгортання краєзнавчого руху, формування мережі гуртків у закладах освіти. Секцію природи, економіки й культури цього відділу очолювали В.О. Геринович, Р.Р. Заклинський, М.В. Курневич. Організаційно-методичне керівництво краєзнавчим рухом здійснював окружний комітет краєзнавства (далі – ОКК), очолюваний ректором, який спирався на 12 районних організацій, 32 музеї, спеціальних районних уповноважених [626, с. 73]. 5 травня 1925 р. ректор звернувся з повідомленням до ВУАН про знахідку склепіння біля с. Карвасар. Від Академії наук прибув експерт на місце розкопів для подальшого дослідження [147, арк. 33]. В підшефних установах ІНО у весінньому триместрі 1925 р. ректор прочитав науково-популярні лекції: „Краєзнавство і його значення в радянському будівництві” [58, арк. 1-4], АВІАХІМ, його військове і господарське значіння”, для курсантів „Дітруху” – „Методи дослідницької роботи”, „Походження людини”, „Походження світу” [206, арк. 76].

29 травня – 3 червня 1925 р. в м. Харкові відбулася I Всеукраїнська краєзнавча конференція, в якій серед трьох делегатів від Поділля був і В.О. Геринович [626, арк. 72]. Вчений виступив з інформацією про основні

напрями досліджень на Кам'яничині. Доповідач наголошував на зміні завдань краєзнавства: „...Коли раніше краєзнавство мало на меті виявити те, чи інше право на самостійність пригніченої нації, то нинішнє краєзнавство має завдання дослідити ту чи іншу територію...” [627, с. 164]. Основну увагу акцентував на активності „Товариства природодослідників”, очолюваного проф. П.М. Бучинським, археологічного і природничого музеїв, НДК історії та економіки Поділля, бюро СНР. (9 червня 1925 р. про участь у конференції було прозвітовано перед науково-краєзнавчою громадськістю м. Кам'янець-Подільського). В червні 1925 р. ректора обрали головою Кам'янець-Подільського наукового краєзнавчого товариства при ВУАН. Товариство підтримувало зв'язки з академічними установами (зокрема інститутом матеріальної культури), його члени організували експедиції в сільську місцевість для збирання краєзнавчого матеріалу за участю київських археологів та етнографів.

Не полишаючи розробки методологічних питань краєзнавства Поділля, В. Геринович активно займався історико-краєзнавчими дослідженнями. Так, біля с. Велика Мукша Кам'янецької округи, разом з працівниками Кам'янець-Подільського археологічного музею провів обстеження і розкопки неолітичної стоянки [551, с. 179]. За підсумками роботи опублікував такі праці як „Стоянка неолітичної людини біля с. Велика Мукша Китайгородського р-ну на Кам'яничині” [353, 428], „Ново-відкриті трипільські стоянки на Кам'яничині” [374]. „Неолітичні відкритки в Кам'янецькій окрузі” [372, 404]. За активну роботу в Кам'янець-Подільському ІНО В.О. Гериновича нагороджено грамотою НКО УСРР [242, арк. 2 зв.]. 24 червня 1925 р. на засіданні предметної комісії виробничого циклу ректор виступив з доповіддю про завдання краєзнавчої роботи інституту в літньому триместрі. Кожний викладач мав дати інструкції студентам для проведення самостійної краєзнавчої роботи, щодо керування сільськими і міськими краєзнавчими осередками тощо [119, арк. 34]. Володимир Геринович налагоджував дієві зв'язки вишу з міжнародними науковими установами. Так, 13 липня 1925 р. до

„Всесоюзного товариства культурних зв'язків із за кордоном” були надіслані відомості про ІНО для подальшого розміщення у Міжнародному науковому довіднику „Minerwa” [145, арк. 70].

Виступаючи на загальних зборах Кам'янець-Подільської СНР 17 жовтня 1925 р., В. Геринович наголосив на активізації досліджень Поділля, зауважив, що „на останньому етапі, покликаному до життя революцією”, необхідно посилити „виробничий напрям” краєзнавства [627, с. 165]. В листопаді на засіданні президії Укрнауки м. Харкова було схвалено роботу НДК та висловлено побажання сконцентрувати увагу на поглибленому вивченні краєзнавства [146, арк. 29]. Оскільки матеріальне становище НДК до 1925 р. було вкрай важким, в наступному році вдалося надрукувати лише 5 друкованих аркушів наукових праць кафедри [179, арк. 3 зв.]. Вже 14 вересня 1926 р. В.О. Геринович уклав угоду з Кам'янецькою друкарнею про друк наукових праць „Записки Кам'янець-Подільського ІНО” накладом 625 примірників [185, арк. 8; 642].

На початку 1926 р. В.О. Геринович виступив на засіданні НДК з доповіддю „Географія та її місце в системі наук”, згодом запропонував скласти та надрукувати схематичну карту Поділля, потрібну для роботи краєзнавців [163, арк. 6, 15]. Учений активно обговорював виступи членів НДК, давав практичні поради [163, арк. 17 зв.]. Відомо, що у вересні 1926 р. вчений прочитав дві доповіді з археології та географії. (Завідувач НДК І.А. Любарський високо оцінив наукові праці В.О. Гериновича) [163, арк. 35 зв., 37].

Отримавши запрошення від Українського геологічного комітету (далі – Укргеолком) Володимир Геринович взяв участь у роботі другого Всесоюзного з'їзду геологів (30 вересня – 6 жовтня 1926 р., м. Київ) [206, арк. 82-83]. Незабаром ректор повернувся до інституту з групою учасників з'їзду (всього 20 осіб), серед них В.І. Яворський (старший геолог Центргеолкому м. Ленінград), Р.Р. Виржиківський (голова Укргеолкому, м. Київ), А.Ю. Зеленко (геолог Укргеолкому), М.В. Фремд (геолог відділу прикладної

геології ВРНГ), П.І. Василенко (співробітник геологічного інституту м. Київ), Р.М. Палій (геолог Укргеолкому) та ще ряд науковців. 13 жовтня ректор організував об'єднане засідання ІНО та НДК, на якому заслухали виступ Р.Р. Виржиківського, який акцентував увагу на необхідності дослідження цінних корисних копалин краю (фосфоритів, літографського каміння, гіпсів, вапняку тощо). Наступного дня для вчених було організовано наукову екскурсію по окрузі, яка справила величезне враження, особливо на представників Казанського вишу [307]. Як наслідок, вчений сконцентрувався на геологорозвідувальній діяльності. 19 жовтня 1926 р. на засіданні НДК В.О. Гериновичу та А.Л. Красовському доручили провести хімічний аналіз кам'яного вугілля, знайденого біля м. Старої Ушиці та висловити думку щодо можливості розробки родовища [163, арк. 40-41 зв.].

23 листопада 1926 р. В. Геринович виступив на засіданні НДК з доповіддю „Теорія промислової районізації Вебера”, що, на його думку, в умовах малоземелля Поділля, мало практичне значення для економіки краю [163, арк. 47]. На засіданні НДК 7 грудня 1926 р. ректору вручили посвідчення дійсного члена Львівського НТШ за підписами голови К.О. Студинського та секретаря В.Й. Левицького. Тоді ж науковець прочитав доповідь „Кам'янець-Подільський” [467], „До питання про охорону пам'ятників природи і культури Кам'яниччини”, в останній вказав на об'єкти, що потребували державної охорони. Разом з тим учений запропонував обрати до ОКК осіб зі складу НДК, які мали досліджувати: флору – Н.Т. Гаморака, геологію – А.Л. Красовського, морфологію – В.О. Гериновича, історію – О.З. Неселовського, лінгвістику – І.А. Любарського, І.Я. Гріщенко, мистецтво – В.М. Гагенмейстера. На думку ректора, вони мали керувати гуртками з охорони пам'ятників природи і культури, збирати експонати, фотографії й малюнки краєзнавчого характеру та ін. [163, арк. 49 зв., 50а].

За ініціативою ректора в ІНО налагоджувалися зв'язки з Віденською експериментальною фонетичною лабораторією, організовано гурток прикладного мовознавства. В.О. Геринович керував науковою діяльністю в

географічній лабораторії, де працював з аспірантами та кандидатами для вступу в аспірантуру, а також інструктував слухачів з питань загальної та спеціальної методології наукових досліджень, координував наукову роботу з економіки, природи Поділля. Ректор постійно ініціював та підтримував наукові відрядження професорсько-викладацького складу, аспірантів. За керівництва Володимира Гериновича тривав процес активізації зв'язків НДК з іншими науковими установами: ВУАН, Всеукраїнським археологічним комітетом, науково-дослідними станціями м.м. Києва, Харкова, Одеси, Катеринослава та ін. НДК координувала наукову роботу з планами ВУАН. Результатом такої співпраці було те, що три представники НДК стали членкорами ВУАН, один – відповідальним спостерігачем Харківської окружної сільськогосподарської дослідної станції [11, арк. 55-55 зв.].

Навесні 1926 р. ректор запланував проведення 20-21 червня педконференції за напрямками: 1. Наукова організація праці в педвузі. 2. Організація педпрактики і стажування. 3. Організація науково-педагогічної роботи в педвузах і наукової підготовки студентів. 4. Краєзнавчий ухил педвузів Поділля [154, арк. 6]. Запрошення надіслали до навчальних закладів м.м. Житомира, Вінниці, Тульчина, Могилів-Подільського, Проскурова [154, арк. 2]. Визнанням належної організації наукової діяльності вишу стало те, що 9 березня 1926 р. „Міжнародний інститут інтелектуального співробітництва” (м. Париж – Франція) надіслав анкети з метою деталізації визначення сфери наукової діяльності ІНО [6, арк. 6].

За ініціативи ректора 5-6 червня 1926 р. в м. Кам'янці-Подільському відбулася чергова окружна краєзнавча конференція за участю понад 400 представників округи. На форумі обговорювалися завдання краєзнавства та його роль у соціалістичному будівництві країни, принципи, методи, форми взаємодії наукових і громадських краєзнавчих структур. В. Геринович у проголошеній тенденційній доповіді „Завдання краєзнавства та організація краєзнавчої роботи” зазначав: „...Наше краєзнавство, що виникло після Жовтневої революції, стремиться в головній мірі допомогти державі у

відбудові господарства і направленні його на шлях соціалістичного будівництва...” [386, 344, 509]. В окремому виступі „Методологія краєзнавчої роботи” він розкрив форми і методи краєзнавчої роботи, вказував, що соціальна база краєзнавства – селянство і робітництво, учні шкіл і студенти, а напрямом дій є „збирання матеріалу”, роль науковців полягала в допомозі обробки елементів краєзнавства. Одночасно В. Геринович прийняв участь в організації при ОКК комісії по збиранню краєзнавчих термінів [322].

Тоді ж (літо 1926 р.), вийшли друком наукові праці В.О. Гериновича: „Огляд навчання Кам’янець-Подільського інституту народної освіти на 1926-1927 рік” [375], „Теорія Вегенера про виникнення континентів і океанів” [437]. Незважаючи на реорганізацію вишу радянською владою, вилучення назви „університет” з офіційного діловодства, Володимир Геринович продовжував вживати означений термін у статтях: „До історії Кам’янець-Подільського Інституту Народної Освіти” [296], „Робітничий університет у Кам’янці на Поділлі” [421], „З практики робітничого університету в Кам’янці на Поділлі” [318, 423, 505].

Особливої уваги заслуговує двотомна праця В.О. Гериновича „Кам’яниччина”, перший том якої вийшов 1926 р. у м. Кам’янці-Подільському під рубрикою „Природа” [335]. Автор чи не вперше в історіографії описав, систематизував та комплексно проаналізував природу Поділля. Невдовзі, 1927 р. вдалося випустити другий том „Кам’яниччина”: „Населення і його економічна діяльність” [334], (Дана робота в основному характеризувала соціально-економічний розвиток регіону). В першому розділі – „Населення” – В. Геринович, опираючись на багатий археологічний матеріал, проаналізував процес розвитку населення Поділля, подав системний демографічний аналіз Кам’яниччини, охарактеризував національні меншини м. Кам’янця-Подільського. У другому розділі визначив передумови зародження економічних відносин у краї з найдавніших часів, проаналізував соціально-економічні аспекти. Важливу роль вчений відвів р. Дністер як торговельному шляху. В роботі ґрунтовно досліджено історію розвитку текстильної

промисловості м. Дунаєвець. Один із перших подільських науковців, він розглянув м. Дунаївці в статусі складової системи економічної політики шляхетської Польщі щодо України. Центральне місце відвів м. Кам'янцю-Подільському, його унікальній історії. Через особливість розташування та забудови Володимир Геринович назвав місто „українським Нюрнбергом” [334, с. 143]. Третій розділ дослідження присвячено оптимізації використання природного потенціалу краю, перспективам розвитку народного господарства Кам'янецьчини. (В цьому й полягає найбільша практична цінність даної монографії). У цьому ж році вчений прийняв участь в роботі Комісії районного дослідження Полудневої України при ВУАН [567]. В „Бюлетені” НКО №19 від 5-12 травня 1928 р. було оголошено конкурс наукових праць з вивчення виробничих сил краю. Як наслідок, адміністрація ІНО надіслала в комісію преміювання наукових праць до Упрнауки монографію В.О. Гериновича „Кам'янецьчина Ч. II. Населення і його економічна діяльність”. Окрім місцевого партійного керівництва, дану працю високо оцінили багато науковців, у т. ч. академік С.Л. Рудницький [24, арк. 30]. В подальшому за вказану працю та геологорозвідувальну діяльність В. Геринович був нагороджений грамотою ВРНГ УСРР [242, арк. 2 зв.].

13 жовтня 1926 р. ректор звернувся до Кам'янецького окружного відділу в справах літератури та видавництва за дозволом на реєстрацію наукових видань ІНО: „Записки Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти”, „Записки НДК Поділлєзнавства” [164, арк. 16]. Володимир Геринович часто виїжджав у справах ІНО до м. Харкова, де вирішував важливі питання розвитку інституту як наукової установи [206, арк. 84, 88-89, 96, 100].

21 грудня 1926 р. ректор виступив на засіданні НДК з доповідями „Теорія пересування континентів”, „Спогади польського історика М. Кромера про Поділля” [163, арк. 51 зв.]. Впродовж 1926 р. він підготував до друку дослідження „Географія та її місце в системі наук”, „Дністер як торговий шлях”, „М. Кромер як джерело історичної географії” [581]. За підтримки вченого вдалося реалізувати проект організації ботанічного садка при ІНО,

який став науково-дослідною базою для акліматизації економічно вигідних рослин [334, с. 168]. (1926 р. у ньому культивувалося понад півтисячі видів) [332]. За сприяння ректора були налагоджені зв'язки щодо обміну насіннєвим фондом з іншими ботанічними садками СРСР, Московським, Ялтинським, Харківським, Одеським, Ташкентським, Батумським, Тифліським ботанічними садами [176, арк. 77-79, 93-97], зарубіжжям (м.м. Берлін, Кіль, Кенігсберг, Гамбург, Інзбрук, Гейдельберг, Дрезден, Будапешт, Прага, Відень, Краків, Амстердам, Стокгольм, Цюріх, Осло, Брюсель, Оттава та ін.) [17, арк. 32-33].

Згідно угод про наукову співпрацю за його розпорядженням 1 грудня 1926 р. до В'ятського ІНО відправили геологічну колекцію [155, арк. 71].

На початку 1927 р. за наказом В. Геріновича бібліотека ІНО провела облік установ, з якими інститут обмінювався власними науковими виданнями, а саме: Московським центральним науково-дослідним інститутом торф'яної промисловості [178, арк. 1], постійною комісією по вивченню природних виробничих сил СРСР при Академії Наук СРСР [178, арк. 3], Українським видавничим товариством „Сіяч” при Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова у м. Празі [178, арк. 6], Полтавським державним музеєм, Всеукраїнським історичним музеєм ім. Т. Шевченка, Смоленським вишем [178, арк. 9-10] та ін. Слідкуючи за передовими досягненнями світової науки, Володимир Герінович систематично отримував наукові журнали з Німеччини, США, Польщі та інших країн світу.

Ректор продовжував популяризацію своїх праць у місцевому часописі „Червоний кордон” під рубрикою „Вчимося краще господарювати”. Звертаючись до широкого загалу селянства, вчений намагався в доступній науково-популярній формі „озброїти” населення основами соціально-економічних знань, обираючи найбільш актуальні, потребуючі негайного вирішення проблеми народного господарства регіону. Так, у статті „Про яри і ярки Кам'янецьчини та засоби боротьби з ними” [412], „На боротьбу з ярками повинна стати вся громада” [354], запропонував систему методів захисту та

боротьби, графічно подавши будівництво запруд та інших перешкод. Агітував селян, школярів боротися з ерозією подільського поземелля насадженням лісів. У монографії „Фізична географія” (1920 р.), вчений зазначив, що подільські яри сприяють гороутворенню в краї [448, с. 18]. В статті „Вивчаймо виробничі сили Кам’яниччини” [262] автор закликав до будівництва широкої сітки гідрологічних та метеорологічних станцій. Отриманий дослідний матеріал допомагав прогнозувати запливи річок та дозволяв культивувати в місцевих ярах цінні культури. Ключову роль у своїх працях В. Герінович відводив історичному краєзнавству. У статті „Де-що про Могилів-Подільський” [264-265] автор не тільки дослідив давню історію міста, але й накреслив перспективи його соціально-економічного розвитку. Специфіку розселення округи в її південній Придністрянській частині вчений подав у статті „Вивчаймо й використовуймо особливості природи Кам’яниччини” [263]. Цей процес, на його думку, визначався гідрологічними та кліматичними чинниками. Особливість розташування ярів та товтрових гір краю, м’який південний клімат, за його висновками, сприяв садівництву й городництву, притаманному південним регіонам України. Учений надавав перевагу даному виду господарства, ніж традиційному – зерновому. Використання площі ярів вищезазначеними культурами при рівночасній переробці продукції на місці, – на думку В.О. Геріновича, – один із найкращих засобів ліквідації економічних труднощів перенаселеної округи. У своїх публікаціях, він постійно акцентує увагу на активізації краєзнавчої роботи [298, 545].

Великого значення вчений надавав процесу індустріалізації, зокрема, будівництву Дніпрогесу [292]. Незважаючи на віддаленість новобудови від Кам’яниччини, Проскурівщини та Могилівщини, в статті „Дніпрельстан і Західне Поділля” [293-294] автор стверджував, що розбудова промисловості суттєво вплине на розвиток регіону, відкриє нові ринки збуту для сільськогосподарської продукції, забезпечить зайнятість населення Західного Поділля. Здешевлення електроенергії та видатків на транспорт, на його думку, призведе до зниження цін на промислову продукцію, необхідну аграріям.

У статті „Культурне життя в Кам'янці на Поділлі” [33, арк. 1-6] В. Геринович проаналізував складний процес розвитку та становлення вищої школи в м. Кам'янці-Подільському в 20-ті рр. ХХ ст. Особливу увагу автор приділив ІНО, СГІ та хімічному технікуму. За десять років існування вища школа м. Кам'янця-Подільського підготувала десятки аспірантів. Як зазначав В. Геринович, результати наукових здобутків молодих учених використовували ВУАН і Всесоюзна Академія наук [33, арк. 2]. 14 лютого 1927 р., повідомив правління ІНО про запрошення на II-й Всеслов'янський з'їзд географів та етнографів, що мав відбутися 1-11 червня в Польщі [159, арк. 27]. Після певних вагань вчений взяв участь в його роботі [51, арк. 83-90]. 16 червня 1927 р. ректор отримав запрошення від академіка С.Л. Рудницького до участі в „Дніпровській експедиції” [206, арк. 102], але через зайнятість не зміг виїхати. Через місяць пленум НДК ухвалив звернення до Упрнауки з клопотанням утворення двох НДК. Однієї – при СГІ з назвою „Природи та сільського господарства Поділля і Південної Волині”, іншої – „Культури Поділля” [199, арк. 158]. В жовтні 1927 р. ректор звернувся до Кам'янецького відділу ДПУ по дозвіл представникам НДК обстежити виявлені поховання бронзової доби в с. Гринчук [176, арк. 452]. За його ініціативою в ІНО 23 грудня було утворено студентський науковий гурток, який об'єднав 60 осіб. Встановлено, що правління гуртка очолив В. Геринович [197, арк. 1-4].

Значимою подією для краєзнавства Поділля стало видання двох розвідок В.О. Гериновича: „Порадник екскурсанта Кам'янецьчини” (1928 р.) [395], та „Екскурсант Кам'янецьчини” (1928 р.) [306]. Учений розробив екскурсійний маршрут подорожей округою з визначенням найбільш важливих історико-культурних місць Поділля. 4 січня 1927 р. ДВУ дало дозвіл НДК ІНО на друк наукових праць у Кам'янець-Подільській друкарні. Тоді ж В. Геринович написав працю „До методологічних питань економіки місцевого оточення” обсягом 60 сторінок [179, арк. 33-34]. 16 лютого 1928 р. ректор просив НКО надати адреси закордонних наукових установ з метою обміну виданнями. Крім

існуючих угод, вдалося налагодити обмін виданнями з ВУАН, другим Московським державним університетом [173, арк. 39-41].

В травні 1928 р. вчений виступив на засіданні НДК з доповіддю „Природа і економічний стан Галичини” [496], в якій поряд із економіко-географічним аналізом вказаної території показав експлуатацію місцевого українського населення.

Завдяки наполегливій праці ректора, незважаючи на брак коштів, станом на липень 1928 р. вдалося утворити достатню наукову базу для дослідів з акліматизації рослин у ботанічному саду, зібрано багату геологічну колекцію Кам'яниччини та Могилівщини, закладено основу метеорологічної станції на базі кафедри фізики, завершено будову оранжереї при кафедрі ботаніки [190, арк. 67].

На засіданнях секції культури при НДК за період з 1 жовтня 1927 р. по 1 жовтня 1928 р. було прочитано 39 наукових доповідей, серед яких 8 підготовлені В. Гериновичем („Напрямки економічної діяльності населення Західного Поділля” (18.10.27 р.), „Економічна діяльність населення Кам'яниччини” (15.11.27 р.), „Перспективи господарства Поділля” (6.12.27 р.), „Економічна роль Чорного моря та її значення для політичної кон'юнктури сходу Європи в другій половині XVIII ст.” (14.02.28 р.), „Економічні нариси Галичини” (3.04.28 р.), „Звіт з етнографічного з'їзду” (8.05.28 р.), „Геологічний нарис Привороття Маківського” (15.05.28 р.), „Княжпіль в геологічному розрізі” (15.07.28 р.)) [199, арк. 148-148 зв.]. За розпорядженням ректора 3 квітня 1928 р. голова НДК Ф.А. Кондрацький звернувся до Упрнауки з проханням дозволити друкувати 10 (друкованих аркушів – В.О.) наукових праць кафедри, підготовлених до друку, „...оскільки до цього часу кафедра мала дозвіл лише на 5 аркушів” [179, арк. 24]. Невдовзі, 17 квітня 1928 р., В.О. Геринович поїхав у наукове відрядження до м. Москви для участі у Всесоюзному з'їзді асоціації робітників науки, техніки для сприяння соціалістичному будівництву (далі – ВАРНІТСО) [206, арк. 121; 420]. 7 травня 1928 р. ректор звернувся до академперсоналу вишу з проханням прискорити

підготовку наукових праць до III ювілейного випуску „Записок ІНО” [189, арк. 52]. На загальних зборах наукового гуртка Володимир Геринович заявив про необхідність прийняття нових членів із студентів останніх двох курсів, які демонстрували „високі успіхи в політичній та академічній роботі”. 10 травня 1928 р. на засіданні СНР ІНО ректор виступив із доповідями про участь у роботі з’їзду „Робота індустриальної й сільськогосподарської секції ВАРНІТСО” та роботу ІНО [189, арк. 53]. Невдовзі учений організував екскурсію в р-н с.с. Нігин, Привороття, Вербка та Маків, в ході якої прочитав лекцію для студентів і місцевих селян „Геологічне і історичне минуле Кам’янецьчини, зокрема Товтр”, взяв участь у роботі районної краєзнавчої конференції робітників і сількорів Маківського р-ну [196, арк. 14]. Опублікував статтю у пресі „Товтри на Кам’янецьчині” [438]. У червні 1928 р. ректор командировав двох членів наукового гуртка для обміну досвідом до Одеського, Київського, Харківського та Полтавського ІНО [198, арк. 2-4].

На сторінках Кам’янецької преси вчений продовжував знайомити громадськість із здобутками вітчизняної науки [257]. 28 червня 1928 р. ректор прийняв участь в роботі Всеукраїнської конференції сприяння соціалістичному будівництву (далі – УТОРНІТСО), що відбулася в м. Харкові [206, арк. 117]. Правління ІНО підтримало клопотання В.О. Гериновича перед НКО УСРР щодо надання йому шестимісячної відпустки для наукової роботи в м.м. Києві, Харкові, Москві та Ленінграді [159, арк. 79 зв.]. (Наприкінці вересня В.О. Геринович вперше за всі роки перебування на посаді ректора просив міністерство дозволу на пільгове наукове відрядження до м.м. Києва та Харкова) [206, арк. 142].

Кам’янець-Подільський інститут народної освіти під керівництвом В.О. Гериновича став осередком наукового, громадського життя не тільки Кам’янецьчини, а й всієї України. В.О. Геринович назвав м. Кам’янець-Подільський „Українським Гейдельбергом” – одним з найвизначніших культурних та наукових центрів УСРР. Прикладом для студентства, викладачів вишу попри суцільні перешкоди та обмеження була особиста

наукова діяльність ректора. Саме завдяки наполегливій праці вченого в галузі історичного та географічного краєзнавства Кам'янець-Подільський ІНО став зразком для наслідування іншими регіонами. Особлива цінність досліджень В.О. Гериновича, присвячених природно-економічному потенціалу Поділля впродовж 1921 – 1928 рр., полягає в їх багатовекторності, системності підходів, оригінальності вирішення складних перш за все соціально-економічних питань, які були продиктовані тогочасною дійсністю. Науковий доробок вченого не втратив практичного значення й на сьогодні.

4.3. Участь В.О. Гериновича у розв'язанні питань матеріально-технічної бази інституту

Враховуючи післяреволюційну ситуацію в Україні та практично відсутнє державне фінансування освіти, матеріально-технічна база Кам'янець-Подільського ІНО з часу його утворення знаходилася в критичному стані. Тому В.О. Гериновичу на посаді ректора постійно доводилося розраховувати на земельне господарство та допомогу місцевих органів влади. На початку 1920-х рр. ІНО тримався на пайках і самовідданій праці викладачів і студентства, що перебували в неймовірно важких умовах. Пізніше він писав про цей період, як про „...часи впертої роботи заради куска хліба, коли колектив інституту вдень працював на полі, а вечорами займався в аудиторіях, лабораторіях, клубах...” [568, с. 45]. В. Геринович ще задовго до призначення на ректорську посаду очолював комісію соціального забезпечення інституту, тому добре був обізнаний з економічними проблемами вишу [2, арк. 38; 80, арк. 24]. 15 листопада 1923 р. ректор ІНО підписав договір з Кам'янецьким окружним земельним управлінням (далі – ОЗУ) на 20 років про використання інститутом 100 дес. державних земель господарств та угідь при с. Панівцях: саду – 18 дес., садиби – 2,5 дес., парку – 3,5 дес., польової землі – 49,55 дес. [101, арк. 77 зв.]. (Плата за це складала 2 пуди пшениці з десятини щорічно. За несвоєчасну оплату накладався штраф) [101, арк. 50-51]. Суттєвою допомогою стало рішення місцевої влади, згідно якого інститут отримав 62 десятини землі

поблизу міста. В розпорядженні ІНО знаходилися паровий млин у дворі інституту, водяний млин у с. Цвіклівцях, столярна та ковальська майстерні. На власних угіддях виш культивував озимі (жито, пшеницю), ярову пшеницю, гречку, кукурудзу, овес, ячмінь, мішанку, городину, тютюн. Під безпосереднім керівництвом ректора розробили чітко регламентований господарський план діяльності інституту, що значно підвищило його ефективність. Запроваджено тижневі звіти по господарству [137, арк. 1-2]. Для реалізації влаштовувалися „ударні” дні, призначалися „ударні” бригади [101, арк. 79-80]. Це сприяло суттєвому скороченню штату працівників [93, арк. 134]. Інтенсивному ходу роботи перешкоджала майже постійна відсутність коштів. Для обробітку землі доводилося наймати поденних та посезонних робітників, яким виплачували зарплату продуктами. У весняному та літньому триместрах 1922 – 1923 н. р., щоб втримати господарство, студенти і викладачі працювали на полі по 10-11 год. на добу, що негативно позначалося на ході академічної роботи. Надмірна зайнятість, низькокалорійні обіди в їдальні призвели до зменшення кількості студентів і вступників до ІНО [101, арк. 81-83]. У зв'язку з цим ректор прийняв рішення про скорочення земельних площ, аби праця студентства була ефективною й носила виключно педагогічний характер. Намагаючись зекономити на електроенергії, здебільшого використовували водяний млин в с. Цвіклівцях [101, арк. 93]. Земельне господарство ІНО в цілому знаходилося на самоокупності. Переслідуючи цілі агрономізації, господарство характеризувалося як науково-показове, і в своїй роботі керувалося вказівками кафедри сільського господарства [112, арк. 48]. 22 листопада 1923 р. за ініціативою ректора вирішено преміювати студентів, які активно працювали в господарстві [102, арк. 97; 112, арк. 134]. В лютому наступного року, на бюро ІНО було встановлено мінімум праці в земельному господарстві для студентів – 100-120 год. річно [118, арк. 15 зв.]. Кожен викладач також був зобов'язаний відпрацювати на полі [93, арк. 37]. В спадщину від старого земельного колективу ІНО дісталось багато боргів (як членам колективу, так і приватним особам): станом на 1 січня 1924 р. на суму

2.985 крб. 23 коп. Завдяки зусиллям ректора на 1 жовтня залишилися несплаченими 1.923 крб. 31 коп. (разом з новими зобов'язаннями на суму 913 крб. 75 коп.) (всього 2.873 крб. 06 коп.). Загальний прибуток за звітний період становив 8.366 крб. 94 коп., (вартість інвентаря і оренда млина в сумі 3.309 крб. 37 коп.). Чистий прибуток господарства за рік становив 2.220 крб. 51 коп. Перший рік господарювання для ІНО пройшов у важких економічних умовах: значні борги (відомості офіційно не надані попереднім керівництвом до бухгалтерії), несприятливі погодні умови (посуха). Однак ректор зробив все, аби вдосконалити та підвищити продуктивність господарства [136, арк. 26-28]. В березні 1924 р. наказав збути надлишкову городину, заплатити гроші технічним старостам [120, арк. 42 зв.]. 17 квітня уклав договір з комітетом незаможних селян с. Верхні Панівці про передачу їм в оренду частини землі до 1 жовтня 1924 р. (За це комітет зобов'язувався віддати ІНО третину врожаю всіх культур) [113, арк. 17]. 14 червня 1924 р. В. Геринович звернувся до ОЗУ в цілях економії коштів розрахуватися за оренду млина пшеницею [133, арк. 9], одночасно надіслав до Укгрголовпрофосу відомості про розподіл земельної площі за угіддями та довідку про право на звільнення господарства від єдиного податку [133, арк. 13, 16]. Для поліпшення матеріального забезпечення вишу ректор організував продаж сільськогосподарської продукції колективу [100, арк. 16], звернувся до окрвиконкому з проханням допомоги щодо здачі в оренду локомотива, що знаходився у власності інституту [113, арк. 3]. Інформував спілку робітників освіти щодо можливості надати 100 пудів моркви і буряків членам спілки [106, арк. 27]. (В зв'язку із скрутним економічним становищем земельного господарства, 1 жовтня Володимир Олександрович Геринович навіть позичив 160 крб. зі свого заробітку) [136, арк. 1]. В березні 1924 р. ректор звітував про ревізію сільськогосподарського колективу ІНО перед окружною інспектурою професійної освіти (далі – Окпрпрофос): вказав на факти псування продукції, нераціональне використання робочої, тяглової сили, відсутність належного професіоналізму в проведенні робіт (Бюро ІНО намагалось притягнути до

кримінальної відповідальності попередню колегію сільськогосподарського колективу та завгоспа за безгосподарність і фінансові махінації). Рішенням Бюро впроваджено щотижневі звіти про витрати, пророблену роботу, стан реманенту, борги господарства [100, арк. 10-11]. За останні чотири роки ІНО не отримував фінансування від місцевих органів влади. Лише після реорганізації господарства, в лютому 1924 р., вдалося придбати потрібний інвентар. Студентство утримувалося ціною титанічної, неоплачуваної на 50-75% праці. Враховуючи відсутність належного матеріального забезпечення студентства, ректор особисто був змушений займатися реалізацією сільськогосподарської продукції [114, арк. 93-94; 138, арк. 124]. Дбаючи про підвищення врожайності в господарстві ІНО, у вересні 1924 р. В.О. Геринович просив управу колективу СГП обміняти 5-6 пудів кращих зернових культур на жито і пшеницю місцевих сортів [133, арк. 44]. 5 листопада 1924 р. надіслав витяг з балансу земельного господарства до Окрпрофосу про те, що всі прибутки йдуть на розвиток господарства та винагороду працівникам за принципом колективності [112, арк. 68]. 24 листопада 1924 р. ректор звернувся до ОЗУ з відмовою від експлуатації садиби в с. Верхні Панівці [112, арк. 70]. (5 грудня 1924 р. її передали до ОЗУ) [134, арк. 56]. 26 листопада 1924 р. Володимир Геринович звернувся до окружного фінансового відділу (далі – ОФВ) з вимогою зняти оподаткування з польової землі ІНО поблизу міста [140, арк. 187]. (Згодом у серпні 1925 р. знову звернувся вже до фінансово-економічного управління (далі – ФЕУ) НКО з проханням врегулювати відносини з ОФВ, вказав, що незаконно стягнені податки досі не повернені) [138, арк. 105]. 24 вересня 1925 р. на засіданні правління ІНО за ініціативою ректора прийнято рішення відмовитися від оренди млина в с. Панівцях через нерентабельність. Погоджено асигнувати на допомогу студентству 400 крб. Вже 8 жовтня 1925 р. на черговому засіданні вирішили відмовитися від решти землі в с. Панівцях, залишивши лише 15 десятин з огляду на віддаленість від ІНО [16, арк. 12-13]. 22 жовтня 1925 р. В. Геринович затвердив черговий мінімум фізичного навантаження для студентів першого

курсу в кількості 50 год. [61, арк. 13]. У вересні ректор наказав завідуючому господарством ІНО надати звіт щодо площі засіву, витрати посівматеріалу, грошей, запланований врожай та його вартість [168, арк. 25]. ІНО постійно дошкуляла окружна комісія в справі стягнення податку з польової землі інституту. Завдяки неодноразовому клопотанню перед місцевим керівництвом та податковим управлінням Народного Комісаріату Фінансів (далі – НКФ) УСРР у справі звільнення від податків, враховуючи, що польова земля ІНО використовувалася як лабораторія по курсу сільського господарства, роботи велися студентством, працівниками закладу без використання найманої робочої сили. Тільки в липні 1926 р. справу вдалося вирішити на користь інституту [171, арк. 13]. 19 серпня 1926 р. ІНО залишив у своєму розпорядженні лише 40,75 дес. землі поблизу міста [167, арк. 33].

У зимовий період особливо гостро стояло питання опалення приміщень ІНО. На засіданнях Бюро під головуванням ректора щороку вирішувалися питання щодо налагодження опалювання приміщень ІНО, ремонту пічок, закупівлі дров тощо [93, арк. 140 зв.-141]. З огляду на дорожнечу палива опалювати приміщення бібліотеки було неможливо, тому ректор наказав переводити на зиму персонал до читальні. З метою економії 6 січня 1924 р. В.О. Геринович склав графік опалення аудиторій [117, арк. 1]. Зусиллями ректора 14 лютого 1924 р. уклали договір із споживчим товариством про купівлю 5 тис. пудів дров. [132, арк. 12]. У зв'язку з обмеженістю запасів палива взимку 1927 р. ректор просив у керівництва СГІ позичити 120 пудів дров для опалення ботанічної та фізичної лабораторій [176, арк. 76].

Ще однією проблемою в роботі вишу стала оренда приміщень ІНО. В жовтні 1923 р. виникла необхідність використання одних і тих саме приміщень різними школами міста. У статті „Концентрація однородних науково-навчальних цінностей в Кам'янці”, ректор виступив із закликом утворення міжвузівських навчальних лабораторій та кабінетів з метою оптимізації навчально-методичної бази вишів міста. Одночасно намагався надати практичності навчальному процесу [342, 373]. НКО запропонував юридично

закріпити їх за кожним суб'єктом користування. В листопаді ректор повідомив керівництво сільськогосподарської профшколи, педкурсів, дитячого будинку щодо можливості використання ними фізичного кабінету та інших аудиторій ІНО [92, арк. 120-121, 128, 130]. Ректор вимагав підписати угоду про взаємно-рівне використання матеріальної бази закладу [59, арк. 36]. Оскільки місцеві педкурси заборгували плату за листопад і грудень 1923 р., у січні вимагав сплатити борг ліками для потреб медичного кабінету [118, арк. 8 зв.]. В квітні 1924 р. В. Геринович звернувся до Окрпрофосу з вимого змусити СГІ і робітничий факультет нести видатки за користування фізичним кабінетом ІНО [111, арк. 75], впродовж квітня 1926 р. ректор двічі просив керівництво бухгалтерських курсів сплатити борг за користування приміщенням ІНО [160, арк. 14]. В разі несплати погрожував скасувати угоду [159, арк. 18].

Особливе місце в житті інституту займало питання житлового забезпечення як студентства, так і професорсько-викладацького складу. Володимир Геринович особисто займався розподілом квартир для студентів та викладачів, намагався обмінювати зручні будинки для використання ІНО. Так, ректор звернувся до комунгоспу міста з пропозицією обміну будівлями між ІНО та природничим музеєм [118, арк. 52]. 19 грудня 1923 р. Бюро інституту доручило ректору порушити питання перед уповноваженим НКО Гоцею про передачу будинку на колишній вул. Осауловій під гуртожиток [93, арк. 143]. Для зміцнення дисципліни ректор затвердив правила по організації проживання студентів у гуртожитку, в яких зазначалося, що „...Студенти які будуть ухилятися від обов'язків і підтримки порядку будуть позбавлені права на проживання в гуртожитку...” [104, арк. 1]. Як керівник, слідкував за дотриманням пожежної безпеки в помешканнях ІНО, водночас звернувся до Укрголовпрофосу з проханням виділити кошти на встановлення в ІНО пожежної драбини, телефону та ремонту криниці [103, арк. 29]. За розпорядженням В.О. Гериновича ремонт меблів для гуртожитків здійснювався силами студентства [103, арк. 20]. У 1926-1927 н. р. до ІНО прийняли 100 студентів, а 13 жовтня 1926 р. вишу відвели будинок під

гуртожиток всього на 65 місць [165, арк. 33]. 1 листопада 1926 р. ректор просив Окрмісцьгосп надати під гуртожиток напівзруйнований флігель по вул. Резервуарній [165, арк. 51]. В наслідок дій ректора, ІНО було передано 2 гуртожитки, один із яких необхідно було орендувати, на що ректор просив у НКО окремого кредиту в розмірі 50 крб. щомісяця [165, арк. 45]. 3 листопада 1926 р. він у черговий раз просив НКО не стягувати із студентів, що мешкають в гуртожитках ІНО, квартирної платні через матеріальну незабезпеченість. Станом на 2 грудня 1926 р. інститут в своєму розпорядженні вже мав два гуртожитки з корисною площею: перший – 469,3 м²; другий – 346,3 м². З огляду на збільшення прийому в 1928-1929 н. р. площа гуртожитків не задовольняла потреб. 12 липня 1928 р. ректор звернувся до Окрвиконкому з проханням утворити спеціальну комісію з метою вивчення потреби ІНО в гуртожитках [192, арк. 49]. Володимир Ґеринович просив міську раду виділити додаткову площу на 200 осіб [192, арк. 53]. В результаті копіткої, напруженої роботи діяльності ректор отримав у розпорядження 3 будівлі під гуртожитки [192, арк. 116].

Під постійною турботою керівника вишу перебували питання організації роботи їдальні, стипендіального забезпечення. Станом на 5 листопада 1923 р. державну стипендію в інституті отримували лише 64 студенти (сума виплати на одного студента становила 512 крб.) [114, арк. 94]. У січні 1924 р. в ІНО створено стипендіальну комісію, яка призначила 59 стипендій, а також надала 8 стипендій студентам, які не були членами комітету поліпшення побуту студентства. Одночасно засновано касу взаємодопомоги, від платні за навчання звільнено 139 студентів [120, арк. 3]. Аби уникати фінансових порушень, В.О. Ґеринович особисто контролював списки стипендіатів [117, арк. 18]. 14 вересня 1926 р. ректор просив НКО виділити на навчальний рік 153 стипендії, однак вдалося отримати лише 107 стипендій [15, арк. 3-4]. З огляду на те, що в 1927 р. студентів вже нараховувалося 260 Володимир Ґеринович подав до НКО клопотання на виділення 150 стипендій, оскільки відсутність коштів могло призвести до залишення закладу багатьма

студентами [15, арк. 34]. В липні 1928 р. ректор домогся рішення органів міської влади про організацію загальної їдальні для студентів на 700-800 чол. [192, арк. 70]. Як керівник вишу, ректор переймався матеріальним станом професорсько-викладацького складу [290, с. 12].

В складних соціально-економічних умовах пріоритетним напрямком роботи ректора стала фінансова діяльність. Кошторис 1923 – 1924 н. р. на академічний та технічний персонал, обладнання бібліотеки передбачав асигнування 526 крб. [139, арк. 57-74]. Дефіцит бюджету був постійним. В січні 1924 р. В. Геринович звернувся до Укрголовпрофосу з вимогою надати ІНО заборговані кредити. Так, у грудні 1923 р. на оплату 363,3 тарифних одиниць центр відпустив 1.468 крб. проти належних 1.570 крб. В 1923 р. зовсім не надійшли кошти за невикористані персоналом оплачувані відпустки. Ректор вимагав профінансувати практику студентів. Зазначалось і про необхідність оплати праці викладачам ліквідаційної групи [107, арк. 11-11 зв.]. Керівник розпорядився про надання грошової допомоги дружині покійного викладача О.А. Аленича, ряду працівникам виділив кошти на лікування, пайки [75, арк. 96 зв.], неодноразово висловлювався про необхідність фінансової підтримки викладачів, що їдуть у відрядження [93, арк. 57 зв.]. Через фінансову скруту в травні 1924 р. ректор був змушений відмовитися від встановленого в інституті телефону [141, арк. 21а].

У червні 1924 р. В.О. Геринович поскаржився до НКО щодо заборгованості окружного фінвідділу перед ІНО: персонал два місяці не отримував зарплати, були відсутні кошти на оплату спожитої електроенергії та на придбання навчальної літератури [107, арк. 88]. В липні ректор звернувся до спілки народного харчування з пропозицією розрахуватися з боргами в розмірі 10,5 пудів сільськогосподарської продукції протягом місяця [106, арк. 33], нагадав Укрголовпрофосу про не отримані кредити за листопад і грудень 1924 р., внаслідок чого ІНО не в стані сплатити за спожиту електроенергію та вивіз нечистот. Із запланованих 187 крб. на господарчі потреби, – зазначав В.О. Геринович, – одержано лише 29 крб. при тому, що

освітлення обходилося в 90 крб. на місяць [107, арк. 3]. 1 листопада 1924 р. ректор вимагав від Укрголовпрофосу ліквідувати заборгованість перед персоналом ІНО за 5 місяців 1924 р. в сумі 2.745 крб. [140, арк. 191]. Одночасно В. Геринович звернувся в Кам'янецький відділ держбанку з проханням затримати 75 облігацій державної позики до 1 лютого 1925 р. в зв'язку з відсутністю в ІНО коштів на їх викуп [107, арк. 114-115]. Захист прав студентів та врахування їх інтересів знаходилися під особливим контролем ректора. Оскільки матеріальний стан студентства був досить важким, до правління масово поступали заяви про матеріальну допомогу. В.О. Геринович, по можливості, задовольняв прохання як студентів, так і працівників інституту [105, арк. 15-17]. Практикував заходи щодо звільнення студентів від плати за навчання. Вже в першому триместрі 1925-26 н. р. звільнено від платні 72,5%, у 4-му – 70% і у 6-му – 80% студентів. [196, арк. 5]. (Внесення оплати в кожному випадку здійснювалося диференційовано) [109, арк. 52-53]. Для задоволення нагальних потреб інституту приходилося використовувати спецкошти – прибутки земельно-шкільного господарства. З 1 квітня по 1 жовтня 1925 р. до ІНО мало надійти 6.000 крб. спецкоштів [138, арк. 65 зв.]. Щорічно ректор звертався до НКО в справі виділення коштів на службові відрядження, які інститут не отримував. Значним фінансовим тягарем для вишу стала семирічна трудшкола, яка функціонувала при закладі [4, арк. 117]. 1 жовтня 1925 р. наказом ректора вводилася інструкція по фінансовій частині ІНО, згідно якої всі видатки мали здійснюватися виключно з резолюції ректора або його заступника [110, арк. 49]. 9 червня 1926 р. Володимир Олександрович просив Окрвиконком надати дозвіл ОФВ щодо відкриття до 20 червня кредиту на зарплату. Оскільки НКО надав відомості про скорочені штати ІНО лише в березні 1926 р., виш протягом півроку оплачував більший штат попереднього бюджетного року [143, арк. 74]. Одночасно ректор черговий раз оскаржив неправомірне оподаткування землі ІНО місцевими органами НКФ [17, арк. 2]. У вересні Володимир Геринович звітував перед НКО про запровадження в інституті режиму економії, який значно скоротив витрати [158, арк. 65]. В

жовтні ректор подав доповідню до міністерства з приводу виключення фінінспекцією лаборантів із відомостей на зарплату та зарахування їх до позаштатного персоналу [159, арк. 10 зв.]. 24 лютого 1927 р. ректор звернувся до ФЕУ НКО з проханням сплатити заборгованість закладу за вересень минулого н. р. [9, арк. 56]. З метою економії коштів влітку 1928 р. В. Геринович заборонив співробітникам купувати товари для ІНО у приватних осіб за гроші вишу [176, арк. 243]. Аби уникнути затримки в справі фінансування, ректор вчасно надсилав до НКО кошторис на утримання ІНО [194, арк. 59].

Складовою фінансової діяльності було забезпечення навчального процесу учбовим літературою та учбовим приладдям. 5 грудня 1923 р. ректор виступив із заявою до міністерства про необхідність придбати літературу на німецькій мові [96, арк. 136]. В результаті на початку наступного року НКО надав кредит у 46 зол. крб. для придбання закордонних видань [118, арк. 10 зв.]. В.О. Геринович клопотав перед районною владою про тримісячний кредит в сумі 200 крб. на забезпечення навчальною літературою соціально-економічного семінару [153, арк. 9]. Завдяки його наполегливості 16 липня 1927 р. збільшено фінансування наукового видавництва ІНО на 35 друкованих аркушів (загалом у сумі 3.500 крб.) [199, арк. 160].

22 грудня 1923 р. Володимир Геринович надав Укрголовпрофосу перелік функціонуючих лабораторій та кабінетів, а також тих, що потребували комплектації навчальним приладдям і запланованих до відкриття [92, арк. 144-145]. На часі була столярна та слюсарна майстерні при кафедрі працезнавства [88, арк. 103]. Державне забезпечення учбовим приладдям інституту було вкрай обмеженим: за 1923 – 1924 н. р. ІНО придбав всього один мікроскоп [59, арк. 5 зв.]. Під керівництвом В. Гериновича складено кошторис на обладнання навчальних кабінетів на III квартал 1923-24 н. р. у сумі 6.566 крб. [139, арк. 43-50]. Наприкінці 1923 р. ректор звернувся до Укрголовпрофосу з проханням, передати з місцевого відділу охорони здоров'я в розпорядження хімічної лабораторії ІНО устаткування для проведення основних курсів з хімії

[59, арк. 35] (водночас клопотав про передачу приладдя закритого агровідділу індустріального технікуму біологічному кабінету ІНО) [92, арк. 142]. На початку 1924 р. ректор уповноважив інспектора профосвіти Т. Кобзаря переформити до ІНО матеріально-технічні цінності Вінницького ІНО через його закриття [122, арк. 1]. На підставі положення про матеріальну звітність та постанови Бюро ІНО від 11 березня 1924 р., ректор висунув вимогу до завкабінетами надати повну інформацію про стан майна за період (1 жовтня 1923 р. – березень 1924 р.) [111, арк. 34]. Для організації педагогічного музею в ІНО 2 березня 1924 р. В.О. Геринович звернувся до трудшкіл м. Дунаєвець з проханням надати в якості експонатів учнівські вироби [111, арк. 21]. Весною 1925 р. за його підписом здійснили замовлення для фізичної та хімічної лабораторій на суму 190 крб. у виробничо-торговельному відділі „МОНО” [144, арк. 56, 164]. В грудні В.О. Геринович доручив проф. В.К. Бернацькому придбати для лабораторії виробничого циклу обладнання на суму 400 крб. [153, арк. 50]. На початку лютого наступного року, В. Геринович повідомив НКО, що замовлення на літературу, закордонного приладдя для ІНО від 24 вересня 1925 р. не виконано [8, арк. 6-7, 22]. Аби уникнути затримки у звітах по авансових сумах, ректор встановив бухгалтерії чіткий порядок оформлення замовлень [143, арк. 64]. 23 березня 1926 р. керівник звітував на засіданні правління про адміністративно-господарський стан ІНО [120, арк. 67]. За ініціативою В.О. Гериновича як голови ОКК, на початку 1927 р. вирішено організувати низку гідрологічних станцій. Необхідне устаткування замовлено у Київському гідрологічному інституті [152, арк. 2]. За розпорядженням ректора виш придбав множильно-друкарський комплект „Стеклограф” [156, арк. 3]. 1 квітня 1927 р. вчений звернувся до ректора СГІ щодо спільної участі в утриманні ботанічного саду [133, арк. 31-32]. Ректор замовив на 250 крб. навчальне обладнання для лабораторій ІНО за кордоном [148, арк. 109; 157, арк. 2-4]. В. Геринович особисто контролював цільове використання коштів [177, арк. 116, 161]. В основному поставки здійснювала німецька фірма „Hirschwaldsche buchhandlung” [148, арк. 140]. 1 жовтня

1927 р. ІНО вперше отримав від НКО 4.000 крб на замовлення закордонного обладнання. [148, арк. 147]. За розпорядженням ректора було складено список майже на всю суму. (Це було найбільше замовлення за всю історію закладу) [148, арк. 156-157 зв.]. У травні 1928 р. ректор направив до НКО кошторис НДК на 1928-1929 операційний рік на суму 29 тис. 115 крб. 50 коп. [173, арк. 106 зв.]. На жаль, виділені Упрнаукою 1.100 крб. не дали можливість виконати заплановані на 1927-1928 н. р. роботи. В.О. Геринович зауважував, що тільки на організацію хімічної лабораторії, яка обслуговує декілька підсекцій НДК, потрібно майже 20 тис. крб. [173, арк. 101]. Незабаром 5 жовтня 1928 р. він повідомив НКО про затримку замовленого восени 1927 р. закордонного приладдя. (В разі не реалізації заявки просив згадану суму перевести до кошторису на новий 1928 – 1929 н. р.) [153, арк. 234].

Внаслідок чергової інспекції НКО, основним недоліком в роботі закладу визнано недостатнє забезпечення лабораторій навчальним приладдям. Одночасно інспекція відзначила багату бібліотеку та висловила побажання змінити її статус із зміною назви: „Центральна Наукова Бібліотека” з метою збільшення фінансування з боку НКО [133, арк. 29-29 зв.]. В. Геринович просив представників НКО вжити заходів щодо поліпшення столичним управлінням матеріального забезпечення вишу. Фонди бібліотеки на 1923-1924 н. р. нараховували 50.000 тис. томів [59, арк. 5 зв.], з них українською мовою – 12.000 [59, арк. 24]. Вже на 1925-1926 н. р. завдяки зусиллям ректора фонди поповнилися до 120 тисяч томів. Для спрощення обслуговування студентства створювалися предметні бібліотеки. З часом стала очевидною потреба збільшення штату працівників, оскільки бібліотека обслуговувала студентство усього міста. Станом на 1926 р. бібліотека щороку закуповувала книги на суму до 3.000 крб. [172, арк. 152]. Аби вирішити проблему забезпечення бібліотеки персоналом, В.О. Геринович неодноразово звертався до НКО [61, арк. 3 зв.-4]. В лютому 1926 р. інститут налагодив зв'язки по закупівлі закордонної літератури з німецьким товариством „Книга” (м. Берлін) [146, арк. 61]. Для поліпшення роботи бібліотеки 20 березня 1926 р. ректор

просив НКО виділити 1.500 крб. на закупівлю 240.000 карток облікового та систематичного каталогів, а також 120.000 паспортних карток. (НКО відмовив, мотивуючи відсутністю коштів) [14, арк. 4, 7]. На початку 1927 – 1928 н. р. книжок українською мовою налічувалось вже понад 30.000, згодом їх кількість зросла ще на 10.155 томів. Впродовж зазначеного періоду бібліотекою скористалося майже 6.000 чоловік, які використали біля 10.000 книжок [191, арк. 3 зв.]. Для прискорення систематизації бібліотечного каталогу, В.О. Геринович своїм наказом вимушено призначив у бібліотеку трьох студентів на погодинну оплату [146, арк. 61]. Весною 1928 р. ректор просив НКО довести чисельність бібліотечного персоналу до 5 осіб: (вчений бібліотекар, завідувачий бібліотекою, три технічних працівники) [173, арк. 99].

2 грудня 1924 р. В. Геринович клопотав перед відділом місцевого господарства (далі – місцгосп) щодо передачі в розпорядження ІНО старих водогінних труб для улаштування мачти радіостанції [115, арк. 68-69]. На початку наступного року ректор просив ДПУ та Кам'янецьку поштово-телеграфну контору дозволити влаштувати прийомну радіостанцію з науковою метою [61, арк. 6]. Після придбання радіостанції, з метою її повного обладнання, ректор звертається до Народного комісаріату пошт та телеграфів за дозволом влаштувати платні радіоконцерти [130, арк. 43].

Одночасно заклад потребував ремонту. Восени 1923 р., згідно кошторису на ремонт навчального корпусу, ректор звернувся до Укрголовпрофосу з вимогою прискорити надання коштів. Через несправність водостоку почали руйнуватися карнизи, будинки потребували повторного штукатурення. Для протипожежної безпеки необхідно було встановити залізні драбини. 18 квітня 1924 р. ректор запросив представника місцгоспу до складу комісії по складанню актів дефектності будівель ІНО [135, арк. 4-5]. Станом на 5 червня 1925 р. на ремонт інституту було асигновано лише 1.000 крб. [146, арк. 21]. Вже через місяць виш уклав угоду з Українською державною будівельною конторою на внутрішній та зовнішній ремонт головного корпусу,

частково навчальних аудиторій, лабораторій і опалення [152, арк. 55-56]. З метою економії коштів меблі, приладдя ремонтувалися силами студентства [152, арк. 58-59 зв.]. Дрібний ремонт в квартирах флігеля, згідно розпорядження ректора, мешканці проводили за власний рахунок [160, арк. 74]. В лютому 1926 р. В.Геринович відправив до ФЕУ НКО черговий кошторис на проведення капітального ремонту на суму 14 тис. 181 крб. [170, арк. 13]. Документ, за словами В.О. Гериновича, передбачав наступні витрати: проведення електричної сітки, водогону, каналізації, ремонт 4 із 13 лабораторій, переобладнання опалення, встановлення власної електростанції [158, арк. 22 зв.]. Натомість 16 червня 1926 р. ІНО отримав лише 2.000 крб. [170, арк. 32]. Завдяки системному впровадженню НОП, вдавалося економити певні кошти на ремонт [180, арк. 1]. 20 червня 1927 р. ректор уклав чотири угоди з Кам'янецькою спілкою „Будівельник” на ремонт даху, водогону, вікон [184, арк. 4]. Просив НКО надати кошти необхідні для завершення ремонту. (В результаті надійшло ще 1.000 крб.) [14, арк. 21]. 22 серпня 1927 р. ректор просив дозволу в ОФВ на використання 700 крб. з суми 1.295 крб. кредитів, асигнованих інституту до кінця бюджетного року на ремонт гуртожитків інституту [182, арк. 76]. Восени 1927 р. ректор звернувся до НКО з проханням збільшення коштів на капітальний ремонт гуртожитків [182, арк. 84]. Безумовним досягненням ректора стало те, що за період 1926-1927 н. р., незважаючи на постійний брак коштів, все ж таки вдалося організувати капітальний ремонт інституту [185, арк. 8]. На початку 1928 р. ректор доручив завідувачам кафедр подати заявки на ремонт лабораторій та кабінетів, оскільки ІНО отримав додаткових 3.000 крб. [188, арк. 8]. В процесі роботи траплялися певні складності. Так, влітку 1928 р. В.О. Геринович звинуватив „Житлоспілку” у використанні неякісних матеріалів та непрофесійному веденні ремонтних робіт у гуртожитку, погрожував розірвати угоду в разі не виправлення недоліків [200, арк. 18-19]. Завдяки клопотанню ректора окружний виконавчий комітет (далі – ОВК) виділив інституту на капітальний ремонт 5.000 крб. [200, арк. 24-31 зв.].

Ректор особисто керував організацією благоустрою ІНО. Вже 25 жовтня 1923 р. він підписав наказ щодо реалізації постанови Подільського губвиконкому про заборону паління та засмічення помешкань громадського користування [89, арк. 66]. Для впорядкування пропускового режиму В.О. Герінович дав розпорядження черговим випроводжувати за межі інституту осіб, що не мали відношення до закладу [116, арк. 16-17 зв.]. Навесні наступного року ректор організував тиждень насадження дерев на території ІНО та в господарстві [100, арк. 15]. За короткий час на інститутському полі посадили понад 80 дерев, на подвір'ї ІНО – 27 дерев [118, арк. 43 зв.]. В травні 1926 р. ректор зобов'язав студентів допомагати обслуговуючому персоналу підтримувати порядок в інституті, просив мешканців флігеля впорядкувати клумби [160, арк. 23-24]. З метою поліпшення естетичного вигляду наказав вжити відповідних заходів у клубі ІНО [160, арк. 28]. Дбаючи про організацію спортивно-масової роботи, опікуючись здоров'ям колективу, ректор звернувся до ОВК з вимогою надати площу біля інституту для облаштування спортивного майданчика [155, арк. 26]. В.О. Герінович просив місцьгосп впорядкувати територію, яка межувала з ІНО [159, арк. 19]. З метою належної охорони інститутських приміщень наказав завгоспу посилити охорону, особливо в нічний час [160, арк. 43].

Системним явищем в ІНО стали засідання правління під головуванням В.О. Герінович, на яких вирішувались різнобічні питання: адміністративно-господарська діяльність, ремонт будівель, інвентаризація (виявлення неліквідного майна), перерозподіл помешкань, розгляд і затвердження планів земельного господарства інституту, забезпечення штатами, реорганізація та налагодження роботи лабораторій, залучення студентів до сільськогосподарських робіт, участь ІНО в організації та роботі громадських установ тощо [60, арк. 54]. В грудні 1924 р. ректор отримав подяку від НКО за видання інформаційного „Бюлетеня ІНО” із приміткою: „Укрголовпрофос буде рекомендувати Ваш досвід для поширення між інститутами” [114, арк. 3-3 зв.].

В березні 1927 р. В.О. Герінович знову вимагав від НКО виділити ставку вченого бібліотекаря, члена правління і секретаря інституту за об'єднаними посадами, двох працівників для ботанічного саду терміном на 6 місяців [9, арк. 52-53]. На початку 1927 р. ректор звернувся до Окружної планової комісії (далі – Окрплан) та міської ради щодо збільшення ділянки біля інституту для ботанічного саду [176, арк. 100]. Одночасно зауважено, що в 1926 р. ІНО передав місту 28 десятин „культурної землі”, взамін якої влада обіцяла розширити площу саду [176, арк. 230]. В складних економічних умовах ректор, намагався належним чином організувати функціонування навчально-допоміжного земельного господарства [13, арк. 24-28]. 31 жовтня 1927 р. В.О. Герінович подав до НКО прохання призначити оклад у 60 крб. завідувачому військовим кабінетом, що обслуговував ІНО, хімітехнікум, лісову профшколу, робітничий університет, ряд осередків АВІАХІМ тощо [174, арк. 33 зв.-34]. Неодноразово просив НКО затвердити посаду лікаря для надання студентам безкоштовної медичної допомоги [158, арк. 25].

В зв'язку з переходом 1928 р. ІНО на чотирирічний план навчання ректор надав до НКО проект збільшення штатного академічного персоналу. Тільки в травні НКО дозволив використати 150 крб. з лишків зарплати на утримання персоналу [159, арк. 76 зв.]. Ректор продовжував опікуватися забезпеченням кадрами закладу, тому черговий раз звернувся до НКО з проханням розмістити об'яву щодо заміщення академвакансій в бюлетені міністерства [194, арк. 57]. Навесні 1928 р. ректор запланував екскурсію до м.м. Москви і Ленінграда для випускників ІНО з метою ознайомлення з установами соціального виховання та придбання навчального приладдя [196, арк. 33].

Серйозну проблему у взаєминах з державними структурами для вишу складала питання житлово-комунального характеру. Відомо, що 7 жовтня 1926 р. на засіданні правління В.О. Герінович запропонував укласти договір з житлкомом про надання комунальних послуг [159, арк. 5 зв.]. 3 грудня 1924 р. ректор неодноразово просив місцьгосп встановити в головному корпусі

електричні лічильники [131, арк. 10, 16]. Ректор вимагав врегулювати це питання, оскільки внаслідок бюрократичної тяганини інститут ніс значні фінансові збитки [169, арк. 7]. В.Геринович оскаржив у президії ОВК завищення місцьгоспом оплати за електроенергію [156, арк. 53]. Як свідчать документи, ще зимою минулого року ректор звертався до НКО по дозвіл на влаштування власної електростанції [13, арк. 2-3]. Вдалося навіть придбати двигун для станції [7, арк. 8; 166, арк. 17]. 9 квітня НКО все ж таки дав дозвіл на облаштування електростанції, але без фінансового забезпечення [166, арк. 31].

На початку 1928 р. ректор видав розпорядження здійснити інвентаризацію сільгоспінвентаря ІНО [201, арк. 6]. Об'єднане засідання президії Кам'янецького ОВК та Кам'янецької міськради влітку 1928 р. високо оцінило академічну, наукову, громадську, господарську діяльність ректора ІНО В.О.Гериновича. Разом з тим визначено деякі недоліки: 1. Неукомплектованість штатним персоналом; 2. Недостатнє фінансування з центру; 3. Складний матеріальний стан та житлові умови студентства. Президія вирішила підтримати ІНО в клопотанні до міністерства щодо збільшення фінансування, закріпити за вишем новий гуртожиток та виділити на його ремонт з місцевого бюджету 5 тис. крб. Важливим аспектом на даному засіданні стало оголошення постанови РНК УСРР від 23 березня 1928 р. про надання Кам'янецькій фортеці статусу історико-культурного заповідника [190, арк. 52 зв.-53], чого тривалий час добивалися як ректор, так і колектив інституту.

Таким чином, Кам'янець-Подільський інститут народної освіти під керівництвом В.О. Гериновича (1923 – 1928 рр.) став осередком педагогічного, наукового, громадського життя Поділля, і території України. Завдяки організаторським здібностям та наполегливій праці Володимира Гериновича за час його перебування на керівних посадах в інституті суттєво підвищився академічний рівень підготовки як викладацького складу, так і студентства. Значно зросла матеріально-технічна база закладу, бібліотечні фонди.

Внаслідок цього поширювалась зацікавленість вишем і зростала його популярність в різних регіонах республіки. Інститут отримав належне визнання як центральних, так і місцевих партійних органів, професійних, громадських організацій та установ.

4.4. В.О. Геринович на викладацько-науковій роботі

Повернувшись до м. Кам'янця-Подільського, Володимир Геринович продовжив роботу на посаді професора географії. 6 березня 1929 р. на засіданні правління ІНО була обговорена його заява про повернення до інституту від 16 лютого 1929 р. [159, арк. 103 зв.].

Педагогічне навантаження вченого в інституті становило 200 год. На 1-му курсі він викладав географію і краєзнавство, на 3-му курсі – геологію, на 4-му – всевітню географію, географію України, методику неорганічної природи [186, арк. 48-48 зв.], одночасно керував написанням студентських курсових робіт [195, арк. 6], залишався дійсним членом НДК [23, арк. 3].

У вересні 1929 р. В. Геринович звернувся до ректора Ф.А. Кондрацького з проханням замовити в ДВУ низку географічних карт для розміщення їх у студентському клубі та гуртожитку [193, арк. 243 зв.]. Опікувався вчений і матеріальною базою ІНО: 18 вересня 1929 р. просив ректора ІНО вжити рішучих заходів щодо повернення до географічного кабінету підручників вчасно не повернутих студентами СГІ [193, арк. 256].

Багато уваги вчений приділяв культурноосвітньому розвитку українців. З нагоди роковин народження Т.Г. Шевченка він опублікував у місцевій пресі статтю „Шевченкові дні і Західня Україна”, в якій відмітив значення творчості „Кобзаря” у національно-визвольній боротьбі населення Західної України [454]. Також В.О. Геринович популяризував літературну, і мистецьку спадщину І. Франка [328], Т. Ганицького [433].

Щоб збільшити кількість педагогічних кадрів та з метою подальшої уніфікації навчального процесу, за рішенням влади, усі ІНО, в тому числі і

Кам'янець-Подільський (вересень 1930 р.), були реорганізовані в інститути соціального виховання. Таким чином Кам'янець-Подільський ІСВ функціонував на базі одного факультету соціального виховання в складі агробіологічного, техніко-математичного, історико-економічного та мовно-літературного відділень. Невдовзі В. Геріновича призначили завідувачем агробіологічної кафедри [559, с. 60, 65]. В цих умовах учений продовжив займатися науковою діяльністю, публікував результати досліджень у місцевій пресі, журналі „Краєзнавство” та інших наукових виданнях. Його цікавили історичне краєзнавство, всесвітня історія, археологія, геологія, географія. Займався археологічними дослідженнями давніх поховань на Поділлі [426].

Цікаву серію його країнознавчих статей публікувала редакція газети „Червоний кордон” 1929 р., яку було започатковано ще 1928 р. статтею „Афганістан” [255], далі, – „Про Манджурію” [410], „Китайсько-Східна залізниця” [339], „Радсоюз і Китай” [419], „Арабія (до подій у Палестині)” [254], „Палестина – зброя англійського імперіалізму” [382], „Наша „сусідка” – Румунія” [369]. В розвідках учений окреслив географічне положення, описав історію, особливості природного, соціально-економічного та політичного становища згаданих країн.

У публікаціях „Земля Франца Йосифа” [323], „Значіння землі Франца Йосифа” [326] вчений вітав активізацію дослідження корисних копалин СРСР.

У журналі „Краєзнавство” опубліковано статті В. Геріновича „Вірмени в Кам'янці” [270], „Євреї в Кам'янці” [309], присвячені впливу національних меншин краю на соціально-економічний розвиток господарства міста.

Особливу увагу дослідник приділив викладанню краєзнавства у вищій школі [371]. Вважав, що краєзнавство сприяє економічному піднесенню країни, наголошував щодо необхідності тісної співпраці УКК з ОКК, районного краєзнавчого комітету та низовими краєзнавчими осередками при комунах, заводах, хатах-читальнях, клубах, школах [345, 395, 569]. В контексті реалізації завдань колективізації, закликав краєзнавців взяти активну участь у весняній посівній кампанії [346].

Цікавився вчений історією розвитку промисловості Поділля. З нагоди століття Дунаєвецької текстильної фабрики (1929 р.) вчений опублікував статтю, в якій проаналізував історію її становлення, дав характеристику промислового потенціалу [305]. У статті „Предпосилки і мета наступу польського Імперіалізма” [398] засудив політику колонізації щодо українців Галичини та закликав до зміцнення обороноздатності СРСР.

Будучи членом УТОРНІТСО, Володимир Геринович разом із її Кам'янецьким відділом схвалив Декрет РНК УСРР (травень 1929 р.) у справі виборів до ВУАН [282], закликав громадян сприяти соціалістичному будівництву [271]. На сторінках преси він закликав місцевих істориків зайнятися дослідженням біографії відомого російського революціонера А.І. Желябова. За словами вченого, в місті ще жили люди, які пам'ятали про його перебування тут у 70-х роках ХІХ ст. [302].

З нагоди річниці окупації Румунією Бессарабії в м. Кам'янці-Подільському в січні 1930 р. відбулася конференція, на якій В. Геринович здійснив короткий огляд політичного та економічного становища тогочасної Бессарабії [465, 536]. В контексті політосвітньої діяльності виступив перед академперсоналом з доповіддю на тему: „Події на Західній Україні на фоні міжнародної політичної кон'юнктури” [202, арк. 403].

1930 р. у журналі „Краєзнавство” вийшла друком його чергова стаття під назвою „Кам'янець на Поділлі” [330]. Автор не тільки здійснив історичний екскурс в минуле давнього міста, але й розмістив дев'ять фотографій з мальовничими пейзажами м. Кам'янця, подав графічний план кам'янецького кам'яного і земляного замку зразка 1699 р., схему старого міста. Багатий фактичний та ілюстрований матеріал, викладений доступною мовою, свідчив про високий рівень кваліфікації вченого. В цьому ж часописі він опублікував статтю „Наші Товтри” [370], в якій описав товтровий ландшафт Поділля, розглянув різні теорії походження даного геологічного явища, відзначив вплив товтр на історію та розвиток економіки Поділля. У будинку комуністичної

освіти в присутності В. Геріновича відбувся науковий диспут на тему: „Виробничі сили Кам'янецьчини та форми їх використання” [202, арк. 20].

У низці наукових та науково-популярних публікацій В.О. Герінович виступив на захист історико-архітектурних пам'яток старовини. Так, у статті „Про консервацію Кам'янецької фортеці” [409] Володимир Олександрович не тільки вказав на історико-культурне значення споруди, але й закликав до збереження пам'ятки в незмінному стані. Лише при відтворенні давньої доби за оригінальним планом, як зазначав автор, фортеця буде мати наукове значення для широкого загалу [364]. Водночас працював над підготовкою розділу „Галичина” для „Великої радянської енциклопедії” та статтями, що мали вийти у науковому збірнику видавництва ВУАН „Степова Україна” [191, арк. 5]. В лютому 1930 р. вони були підготовлені до друку. У статті „Дністер як торговельний шлях від кінця XVIII ст. до імперіалістичної війни (Матеріали до географії Дністровського сточища)” автор проаналізував історію розвитку світової торгівлі в Придністровському регіоні з кінця XVIII ст. до початку першої світової війни, а також вплив Дністра як транспортної системи на розвиток економіки сусідніх з ним районів. Особливий інтерес для дослідників викликає історія проектів регуляції течії Дністра, сполучення водної артерії з Чорним та Балтійським морями. Вчений закликав владу скористатися економічним потенціалом Дністра, що мало вирішити низку невідкладних господарсько-значимих питань для економіки СРСР. Стаття „Економічна роль Чорного моря і її значення для політичної кон'юнктури Сходу Європи в другій половині XVIII ст.” написана з використанням широкої джерельної бази. На підставі матеріалів польського журналу „Dziennik Handlowy” („Торгівельний щоденник”), що виходив у м. Варшаві 1786 – 1792 рр., В. Герінович охарактеризував не тільки стан економіки Польщі, але й генезу політико-економічних відносин на півдні Східної Європи в останній чверті XVIII ст. [220-221]. Наукова значимість праць В. Геріновича визначалася плановою публікацією в двох частинах збірника „Полуднева Україна” разом із такими українськими вченими, як

М.С. Грушевський, П.А. Тутківський, Н.Д. Полонська-Василенко, К.О. Копержинський та ін. [248, с. 31-32]. Нажаль, весь наклад збірника був ліквідований органами ДПУ, оскільки радянська влада намагалася знищити не тільки історичну школу М.С. Грушевського, але й українську історичну науку [248, с. 24].

В червні 1930 р. В.О. Герінович порушив важливе питання для економіки округи в публікації „Де пропадають мільйони...” [287]. Вчений закликав керівництво „Плодовинспілки” організувати громадськість для збирання з метою переробки яблук (падалок) у садах Кам’янецьчини. Тим самим він пропонував зекономити мільйони карбованців та забезпечити робочими місцями інвалідів, бідні прошарки населення, одночасно налагодити роботу по збиранню ягід у місцевих лісах. Пошукам додаткових коштів для промислового розвитку країни вчений присвятив статтю „Виявляймо джерела другорядного експорту” [269].

Володимир Олександрович зробив розрахунки для розвитку промислової бази шовківництва на Західному Поділлі та Наддністрянщині і запропонував Інспектурі праці сприяти цьому задуму. Через місцеву пресу закликав приєднатися до цієї ідеї Могилівську та Проскурівську округи. Крім виданого підручника з шовківництва, В.О. Герінович прагнув організувати й відповідні курси [425]. Одночасно опублікував у журналі „Краєзнавство” статтю „До історії шовківництва на західній Придністрянщині (В межах УСРР)” [297], в якій ще раз довів промислову перспективність цієї галузі в регіоні. У віснику прикладної ботаніки розмістив статтю, присвячену діяльності ботанічної секції краєзнавчого комітету [315].

Вчений також досліджував водні ресурси регіону. Коротку розвідку в місцевій пресі „Про джерела мінеральних вод на Кам’янецьчині” [408] присвятив стану дослідження мінеральних вод в окрузі. Сприятливі передумови складання річкової системи округи, на думку В.О. Геріновича, створювали можливість активно будувати і використовувати гідроелектростанції [301]. Він запропонував на прикладі Кам’янецького

водоспаду та місцевої електростанції, закладеної 18 травня 1930 р. шляхом тунелювання (звуження) і утворення значного ухилу річкової течії, розвивати будівництво гідроелектростанцій на Поділлі. Найбільш придатною річкою для будівництва електростанцій, на його думку, була р. Смотрич. Свою впевненість у реалізації даного проекту В.О. Герінович висвітлив у праці „Проект використання водяної енергії Дністра і його Подільських приток для електрифікації Подоля і Бесарабії”, що вийшла друком 1931 р. [415, 655, с. 18].

На основі його краєзнавчої праці „Екскурсант Кам'янецьчини”, Всеукраїнське фото-кіноуправління запропонувало вченому прийняти участь в зйомках наукового фільму „Кам'янецьчина” [537] навіть без попередньої розробки та затвердження сценарію головним кінематографічним відомством [51, арк. 43]. Незабаром за ініціативою ректора приступили до зйомки кінокартини „На межі двох світів”, що проводилася в м. Кам'янці-Подільському. Показовим є те, що процесом зйомок керував безпосередньо В. Герінович. Також учений брав активну участь в праці над кінокартиною „Кармелюк” на Кам'янецьчині в статусі асистента-консультанта [51, арк. 195-196].

Особливе місце в науково-дослідній роботі вченого займало вивчення природних ресурсів Поділля. Відомий український вчений, теоретик та організатор ґрунтознавства проф. О.І. Набоких на початку Першої світової зауважував, що значна територія Проскурівського, Кам'янецького, Ново-Ушицького, Летичівського та Могилівського повітів взагалі недосліджені [502]. Тому науково-дослідна, геологічна робота В. Геріновича в умовах розгортання індустріалізації набула загальнодержавної ваги. Цю тезу підтверджує грандіозна агітаційна кампанія в постановках партії, з'їздів, конференцій в справі дослідження природно-ресурсного потенціалу країни [473, 548, 595-597, 617-618, 635, 649, 670].

Так, у статті „Буре вугілля на Кам'янецьчині” [258] Володимир Герінович на основі наукових розвідок інженера Жебрівського (який ще наприкінці ХІХ ст. виявив ознаки присутності покладів породи в р-ні с.с. Гуменці,

Колубасєвці, Макова) закликав окружну планову комісію, науковців, учителів, краєзнавців дослідити та перевірити результати цієї геологічної розвідки. В разі підтвердження, на думку вченого, значимість таких відкриттів, особливо для малолісної Кам'яниччини, бідної на мінеральне паливо, була неоціненною. На початку 1930 р. дослідник опублікував у пресі статтю-продовження „Антрацит на Кам'яниччині” [252], в якій повідомив про знахідку антрациту під час копання колодязя біля с. Гуменці. Внаслідок дослідження даного випадку вкотре наполягав на серйозній геологічній розвідці. Дослідженню природних ресурсів краю вчений присвятив статтю „Використовуймо природні виробничі сили Кам'яниччини” [267]. Згодом, за підтримки окружної планової комісії, в січні 1930 р. побачила світ його монографія „Природні виробничі сили Кам'яниччини” [400]. За допомогою широкої джерельної бази, іноземного досвіду, особистої науково-дослідної роботи автор продемонстрував потенціальні можливості природних багатств Поділля. Одночасно вказав на недостатність дослідження виробничих сил краю, що ускладнювало подальший економічний розвиток, зростання добробуту населення. Дана розвідка мала дати черговий поштовх до всебічного наукового вивчення природних виробничих сил не тільки Кам'яниччини, але й інших регіонів України та СРСР.

Науково-дослідна геологічна праця вченого не пройшла непоміченою: Вища Рада народного господарства УСРР (далі – ВРНГ) (23-24 червня 1930 р.) запросила до участі в її засіданні представників Поділля – проф. В.О. Гериновича, завідуючого гірничо-силікатним трестом і економіста Окрплану. Володимир Геринович виступив з доповіддю про наявність в надрах Кам'янецької округи цінних природних копалин (відомих так і нововідкритих). Зокрема йшлося про антрацит, вапняк, гіпс, горючі сланці, кіл, крем'яницю, мергель, точильний камінь, фосфорити, та ін., котрі так гостро потребувала радянська промисловість. Нарком праці та голова ВРНГ УСРР К.В. Сухомлин і завідувач Планового відділу ВРНГ М.І. Шраг, відзначили високий рівень доповіді вченого та запевнили, що Рада докладе

зусилль для вивчення природних копалин Кам'янецької округи. 24 червня було визначено чергування науково-дослідних робіт, на які асигновано кошти в сумі 160 тис. крб. Вирішено прискорити дослідницьку роботу та перенести її із запланованого 1931 р. на 1930 р. На думку членів Ради, передусім необхідно дослідити поклади земляного мила, піриту, горючих лупаків, трепеля, мергеля і вугілля. Для дослідження покладів корисних копалин на місце мали виїхати дві партії Укргеолкому [483].

29-30 червня 1930 р. В. Геринович, як голова ОКК, взяв активну участь в організації та проведенні другого окружного краєзнавчого з'їзду Кам'яниччини. Під час роботи виступив з доповіддю „Завадання, організація і методологія краєзнавчої роботи” [474].

В липні 1930 р. в газеті „Червоний кордон” В. Геринович опублікував статтю „Земляне мило на Кам'яниччині” [324], в якій подав коротку історію дослідження покладів земляного мила та окреслив район пошуку. 15 серпня на Кам'яниччину від Укргеолкому прибув керівник геологорозвідувальних партій Р.М. Палій з асистентами Т.П. Ілляшенком і Нікітюком. Геологічною партією, яка працювала в районі с.с. Китайгорода та Баговиці, керував проф. Володимир Геринович. Р.М. Палій заявив, що відкриття покладів земляного мила В.О. Гериновичем є новиною для геологічних кіл і носить вагоме значення для економіки країни. Необхідно відзначити, що місцева порода за своїм хімічним складом не поступалася кримським покладам, які були практично єдиними в СРСР [460].

На початку серпня 1930 р. м. Кам'янець-Подільський відвідали геологи з м. Ленінграда [501]. Мета приїзду полягала в зібранні зразків Кам'янецьких скельних порід та палеонтологічних об'єктів для Ленінградського центрального геологічного музею. Вчені отримали геологічну колекцію, зібрану й укомплектовану з різних місцевостей округи проф. В.О. Гериновичем. Ленінградці також узяли зразки відкритих копалин. Як повідомляв В.О. Геринович, Український науково-дослідний інститут силікатної промисловості здійснив хімічний аналіз та визначив, що місцеве

мило належить до бентонітових глин. За словами вченого, її широко використовують у промисловості, а саме: виробництві мила, паперу, будівельних матеріалів тощо [333, 518]. 13 серпня в приміщенні артілі „Хімпром” під керівництвом проф. В.О. Гериновича в присутності представників різних установ і організацій відбулася демонстрація цих зразків щодо використання їх у побуті [504]. Зібрання вирішило одногосно вітати почин виробництва мила з місцевих покладів, відзначивши також його дешевизну. Учений виявив поклади цієї сировини також у районі с.с. Фурманівка, Китайгород, Демшин, Мар’янівка, Баговиця, Врублівці та ін. (На його думку, справа потребувала державного фінансування „Промспілки”).

Необхідно відмітити чергову статтю вченого – „Горючі (так звані бітумінові) лупаки Західнього Поділля” [283]. Як зазначив Р.М. Палій, ніхто навіть і не сподівався, що ця порода буде виявлена в Україні [459]. Вже 3 жовтня 1930 р. проф. В. Геринович, як начальник геологорозвідувальної партії, повідомив, що першу стадію розвідувальної роботи ним уже проведено. В урочищі „Відкорів”, біля с. Оленівці, виявлено велике родовище цієї цінної копалини. (Ідентичні родовища були відкриті вченим і в інших районах). 13 жовтня 1930 р. доповідь проф. В.О. Гериновича з даної проблеми прозвучала на засіданні президії Кам’янецького райвиконкому. Було представлено конкретні відомості щодо запасів сировини [478]. На підставі досліджень Володимира Гериновича виявлено також і поклади целестину в окрузі [453].

Наприкінці року В.О. Геринович отримав запрошення від Української районної геологорозвідувальної управи м. Києва на наукове засідання, яке планувалося провести 28-29 грудня [206, арк. 133]. На засіданні він доповів про хід та результати геологічної розвідки на Кам’яничині [206, арк. 188].

Значимість геологорозвідувальної діяльності вченого на Поділлі підтверджує друге видання його праці „Природні виробничі сили Кам’яничини” (1931 р., м. Харків) з переднім словом голови ВРНГ УСРР К.В. Сухомлина. 5 квітня 1931 р. голова заявив, що Бюро Використання Природних ресурсів при ВРНГ УСРР в своєму плані робіт ставить завданням

видання низки таких краєзнавчих матеріалів, а праця автора є фактично першою спробою в цій галузі та прикладом для інших [399, с. 6].

Зважаючи на результати геологічних розвідок ученого, директор ІСВ Ф.А. Кондрацький звернувся до НКО з проханням ввести додатково в штати інституту кафедру географії та геології, з 28 березня 1931 р., прийнявши до уваги наявність в ІСВ кваліфікованого наукового співробітника (В.О. Геріновича – В.О.), який зможе її очолювати. (На жаль, дозволу на відкриття кафедри від НКО інститут так і не отримав). 27 червня 1931 р. Володимира Геріновича було обрано головою бюро СНР ІСВ. На цей час учений викладав на агробіологічному відділі геологію, методику неорганічної природи, фізичну та економічну географію. 17 липня 1931 р. його затвердили на посаді позакафедрального професора, в зв'язку з неможливістю (на думку НКО) відкрити при ІНО кафедру географії та геології [203, арк. 26; 204, арк. 1; 205, арк. 78; 206, арк. 15].

29 вересня 1931 р. В. Герінович, як член райвиконкому, виїхав на хлібозаготівельні кампанії у сільську місцевість, але був вимушений затриматися на тиждень, про що й повідомив керівництво ІСВ [206, арк. 155]. Однак реакція керівництва була доволі дивною: „На яку б роботу Ви не виїжджали, необхідно мати попередній дозвіл, а не посилати записки, які ставлять нас перед фактом вже по виїзді. Подана Вами записка не прийнята нами до уваги” [206, арк. 154]. Така позиція засвідчила про „згущення хмар” над ученим. Але це не завадило йому 10-18 жовтня 1931 р. взяти участь у Київському з'їзді енергетиків [206, арк. 152-153].

24 грудня 1931 р. в кабінеті директора ІСВ відбулися загальні збори філії УТОРНІТСО, де В. Герінович виступив з доповіддю про стан роботи та чергові завдання осередку [511]. Одночасно вчений написав заяву на ім'я директора ІСВ на звільнення в зв'язку з переходом на роботу до Дніпропетровського інституту професійної освіти. Таке рішення мотивував безперспективністю отримання штатної посади на 1931-1932 н. р. Не зважаючи на 26 - річний педагогічний стаж і 12 - літню штатну посаду в ІНО,

а також керування агробіологічною кафедрою, як зазначав В.О. Геринович, ІСВ надавав йому утримання всього на 150 крб. За словами вченого, він був не в змозі на ці кошти утримувати сім'ю. Окрім того, Володимир Геринович не мав можливості завершити ряд проєктів науково-дослідного характеру. Дозвіл було отримано, однак при умові вичитки предметів [206, арк. 145-146 зв.]. З огляду на ситуацію, яка склалася навколо проф. В. Гериновича, можна сказати, що його взаємини з директором ІСВ Ф.А. Кондрацьким упродовж багатолітньої спільної праці навряд чи можна було назвати „приятельськими”. Підтвердженням цього став „дивний” підрахунок годин, вчитаних В.О. Гериновичем у жовтні 1930 р.: учений зазначав, що прочитав 84 год., а адміністрація ІСВ після певних розрахунків „знайшла” всього 51 год. [206, арк. 147].

Встановлено, що 10 лютого 1932 р. В.О. Гериновича звільнили з ІСВ [206, арк. 160 зв.], але вчений все ж певний час залишився в інституті. Відомо, що 26 травня 1932 р. він розмістив останню публікацію в подільській пресі під назвою „Ширше розгорнути вивчення надр району” [455]. У статті науковець не тільки відзначав успіхи геологорозвідувальних робіт округи, але й закликав інші області проявити активність у дослідженні природних ресурсів.

1 червня 1932 р. В. Геринович залишив ІСВ у зв'язку з переходом до Московського геологорозвідувального інституту ім. С. Орджонікідзе на кафедру гірничої економіки [206, арк. 168]. В Москві пропрацював недовго [233]. Вже 13 грудня 1932 р. під час перебування в м. Харкові В. Геринович був заарештований органами ДПУ за заздалегідь сфальсифікованими звинуваченнями [51, арк. 3].

Вчений продовжував активно працювати на освітянській ниві та повністю віддавати себе улюбленій праці – науці. За доволі короткий час перебування на посаді проф. Кам'янець-Подільського ІСВ (лютий 1929 р. – травень 1932 р.), В.О. Гериновичу вдалося досягнути значних наукових успіхів, особливо в галузі геології, ґрунтознавства. Його науково-краєзнавчі

розвідки та відкриття покладів природних копалин на Поділлі носили загальносоюзне значення.

Перебуваючи на посадах декана, ректора ІНО, В. Геринович проявив себе не просто як здібний керівник, але й талановитий організатор освіти на Поділлі. Протягом короткого часу зумів організувати та згуртувати професорсько-викладацький, студентський колективи в єдине ціле, що стало запорукою ефективного функціонування закладу. Трудова дисципліна, здоровий спосіб життя викладачів та студентів, їх відповідальне ставлення до навчання та праці стали пріоритетними в роботі ректора.

Одною з основних задач, які постали перед ректором, став розвиток навчально-методичної бази вишу. Керівник займався підготовкою методичної літератури, залучаючи до цього процесу інших викладачів. З метою вдосконалення процесу викладання організовував місцеві та брав участь у роботі регіональних і республіканських педконференцій. Як наслідок, підвищився академічний рівень підготовки фахівців. Намагався вирішити проблему забезпечення закладу академперсоналом, реагував на прохання студентів, допомагав працевлаштуватися випускникам. В. Геринович запровадив практику читання публічних лекцій, прибуток від яких направлявся на користь безпритульних дітей. Сприяв українізації закладу. Став одним із засновників та ректором місцевого Робітничого Університету. Активно займався політосвітньою роботою.

Під керівництвом В. Гериновича систематично організовувалися природничо-археологічні експедиції по Кам'янецькій окрузі. Він досяг значних успіхів в розробці теоретичних проблем історичного та географічного краєзнавства, визначив принципи і методи регіональних досліджень. Зокрема описав, систематизував та комплексно проаналізував природу, клімат, демографію населення, динаміку розвитку економічних відносин, історію Поділля. Налагодив наукові відносини з освітніми установами Європи, ініціював та підтримував закордонні наукові відрядження академперсоналу. На сторінках місцевої преси поширював наукові знання серед населення,

знайомив з найбільш важливими історико-культурними місцями Поділля. Очолював Окружний комітет краєзнавства.

Чітко регламентований господарський план діяльності інституту, безпосередньо розроблений В. Гериновичем, дозволив вивести матеріально-технічну базу Кам'янець-Подільського ІНО з критичного стану, що був зумовлений обмеженням фінансуванням освіти в 1920-х рр. Ректор систематично дбав про поліпшення матеріального стану, житлових умов як для студентства, так і для професорсько-викладацького складу. Поповнення бібліотечних фондів, укомплектованість вишу штатним персоналом, впорядкування та благоустрій територій, організація спортивно-масових заходів також входили до складової управлінської роботи ректора. Академічна, наукова, громадська, господарська діяльність ректора ІНО В. Гериновича не тільки утримала інститут від занепаду, але й перетворила його на зразковий навчально-методичний, науковий центр, відомий далеко за межами СРСР.

Після завершення ректорської каденції та нетривалого перебування на науковій роботі в Українському науково-дослідному інституті географії і картографії м. Харкова вчений повернувся до Кам'янець-Подільського ІНО на посаду викладача. Одночасно займався науково-дослідною роботою за напрямками історичного краєзнавства, археології, економічної географії, геології. Значних успіхів учений досяг саме у геологорозвідувальній діяльності, результати якої були відзначені Українським геологічним комітетом, а також головою Вищої Ради народного господарства УСРР.

Розділ 5.

В. О. Герінович під тиском карально-репресивної системи (1928 – 1940-і роки)

5.1. Харківський період біографії вченого

Відомий український вчений-географ С.Л. Рудницький високо цінував професіоналізм Володимира Геріновича як науковця, адміністратора, тому запросив його на роботу до Українського науково-дослідного інституту географії і картографії в м. Харкові. С. Рудницький як директор, надав оцінку науковій діяльності Володимира Геріновича, поділивши його праці на три категорії: шкільні підручники, популярні видання, монографії, фундаментальні твори. Так, „Основи географії” (1920 р.) „...є дуже добрим підручником початкової загальної географії, складений з педагогічним тактом, оснований на широкім знанні предмету...”, „...Третє видання „Основ географії” (1924 р.) являється мені найкращим шкільним підручником для загальної географії з поміж усіх, що були видані в УСРР...” [24, арк. 29]. Характеризуючи працю „Питання третичного чоловіка” (1908 р.) та інші роботи, В. Геріновича, рецензент зазначав: „...праці дуже гарно нам показують як швидко й надійно росте науково-географічний стаж Геріновича, його опанування загальної суцільності предмету і його спеціалізації по антропогеографії...” [24, арк. 30]. Монографію „Кам’яниччина” Ч. І., (1926 р.) він називає „визначною” й констатує, що це – „...взірцева монографія одної з округ СРСР, по зразку якої повинні-б як найшвидше повстати монографії всіх наших округ нашої держави...”. Позитивно оцінює академік і „Нарис економічної географії України” Т. І – II, (1920 – 1921 рр.), який „...дивує багатством самостійних і дуже доспілих та влучних поглядів на антропогеографію України і Східної Європи взагалі...” [24, арк. 30].

Вже 19 листопада 1927 р. В.О. Герінович звернувся до НКО з проханням врегулювати питання призначення його на роботу до УНДІГК [20, арк. 8]. На підставі рішення НКО від 31 грудня 1927 р. В. Геріновича призначили на

посаду заступника директора географічного інституту в м. Харкові [159, арк. 66]. Однак через нестачу наукових кадрів, клопотання керівництва Кам'янець-Подільського ІНО перед НКО не дали можливість вченому негайно переїхати до м. Харкова. В.О. Геріновичу довелося ще на деякий час залишитися в м. Кам'янці-Подільському на посаді ректора. Лише 5 січня 1929 р. у книзі наказів директора ІНО з'явився запис про його звільнення з посади ректора ІНО від 13 жовтня 1928 р. [176, арк. 22]. Виходячи з того, що Володимир Герінович мав можливість зайняти посаду заступника директора УНДІГК лише 1 жовтня 1928 р., на його місце тимчасово призначено в. о. проф. К.В. Дубняка [20, арк. 25].

Влітку 1928 р. вчений звернувся до заступника НКО А. Приходька з проханням надати житлову кімнату в будинку „Науки” м. Харкова. Однак у задоволенні клопотання вченому відмовлено [20, арк. 24].

Встановлено, що тільки 2 жовтня 1928 р. В. Герінович прибув до м. Харкова для праці в УНДІГК [22, арк. 53]. 4 жовтня 1928 р. С. Рудницький звернувся до Упрнауки НКО УСРР у справі затвердження Володимира Геріновича завідувачем кафедри антропогеографії УНДІГК [20, арк. 30]. Одночасно вчений входив до складу УКК [584, с. 90]. Побутова невлаштованість та складний матеріальний стан В.О. Геріновича не дали можливості результативно працювати в науковій установі, через що був вимушений одночасно викладати в Кам'янець-Подільському ІНО.

Звітуючи в другому півріччі 1927 – 1928 н. р. про наукову роботу в УНДІГК, вчений виступив із доповіддю „Про економічний стан Східної Польщі у XVIII ст.” [21, арк. 56]. Однак вже наприкінці грудня, директор на засіданні президії інституту, несподівано дав критичну оцінку статті В. Геріновича „Географія і географічні течії”. В своїй рецензії директор інституту зазначив: „...голосючи при цьому науково неправдиві, спеціально для ушкодження мені й природничій географії взагалі підібрані тези, старається всю наукову діяльність нашого Інституту просто представити як протирадянську...” [21, арк. 151]. Одночасно, С. Рудницький відзначив і

негативне ставлення Володимира Ґеріновича до картографії, фізичної географії, біогеографії які, нібито, не потрібні в інституті. За особистою вказівкою директора статтю В. Ґеріновича відхилили від друку.

В січні 1929 р. В.О. Ґерінович знаходився в науковому відрядженні в м. Ленінграді. Наприкінці місяця йому надійшло повідомлення від директора Кам'янець-Подільського ІНО Ф.А. Кондрацького з проханням негайно прибути до інституту для читання лекцій вже з 1 лютого [206, арк. 126]. 29 січня В.О. Ґерінович надіслав відповідь, у якій зазначав, що лише один раз за десять років педагогічної та 8-ми річної відповідальної праці ректора отримав наукове відрядження, узгоджене керівництвом, яке мало завершитися 1 квітня. Вчений наголосив, що дане відрядження вже переривалося на місяць у грудні 1928 р. Окрім того, йому потрібно було на початку лютого прибути на засідання ревізійної комісії ВАРНІТСО до м. Москви, членом якої він був [206, арк. 130-130 зв.]. Разом з тим учений планував також придбати навчальну літературу для ІНО [206, арк. 141-141 зв.], тому просив перенести лекції хоча б на 16 лютого [206, арк. 130 зв.]. Як наслідок, В. Ґерінович просив НКО надати йому чергове відрядження до Кам'янець-Подільського ІНО на період з 16 лютого до 1 червня 1929 р. (Дозвіл був отриманий) [20, арк. 42].

14 лютого 1929 р. Володимира Ґеріновича подав до Ради інституту та персонально до С.Л. Рудницького дві заяви. В першій звинуватив директора в авторитарних принципах керування інститутом, що суперечить статуту, який став особистим дорадчим органом директора [22, арк. 7]. У другій заяві позивач повідомив про необхідність виїхати до м. Кам'янця-Подільського на 3-3,5 місяці, пояснюючи це складним фінансовим становищем. Варто зазначити, що зарплата керівника кафедри антропогеографії становила 140 крб. на місяць, що не давало можливості утримувати сім'ю, тим більше, за помешкання в гуртожитку В.О. Ґерінович платив 40 крб. на місяць. Необхідно було надсилати кошти сину Олександрю, який навчався у Московській військово-інженерній академії. Крім того, в Галичині проживала мати та сестра-інвалід, яким він допомагав матеріально [22, арк. 6]. В заяві вчений

визнав суперечливість даної ситуації, але в разі отримання необхідних умов для проживання і праці в м. Харкові зобов'язувався повноцінно виконувати службові обов'язки.

Незважаючи на виправдальний характер пояснень, вже 19 лютого 1929 р. С. Рудницький надіслав до президії Упрнауки НКО УСРР листа з вимогою звільнити В. Геріновича. Директор інституту назвав В.О. Геріновича „склочником” і „кар'єристом”, працівником, який не провадить активної роботи над запровадженням марксистсько-ленінських підходів у антропогеографії України [22, арк. 4]. Тим часом по місту та в установі поширювалися чутки, які обурювали Степана Рудницького, мовляв: „...Рудницький рішучо не надається на директора інституту, бо написав ледви пару паршивих брошурок, а адміністратор з него паганій...”, „...Держплан і Упрнаука невдоволені з Рудницького, швидко здіймуть його з директора інституту й призначать на його місце д-ра Геріновича...” [22, арк. 5]. За цих умов директор повідомив керівництво НКО, що залишення проф. В. Геріновича в інституті „загрожує всій праці, яку здійснює установа” [22, арк. 5 зв.].

25 лютого 1929 р. С.Л. Рудницький отримав схвальне рішення від НКО та зібрав Раду інституту з приводу звільнення В.О. Геріновича з посади завідувача кафедри антропогеографії. На засіданні були присутні співробітники інституту: С.Л. Рудницький (голова), К.В. Дубняк, Г.І. Величко, М.І. Дмитрієв, Т.А. Скрипник, М.М. Іванчук, В.В. Баб'як, Кудін, Марочканіч, а також запрошені: аспіранти П.Д. Москаленко, Ф.Р. Гаран, Ю. Платонов (викладач географії Комуністичного університету ім. Артема в м. Харкові) і С. Кобзей-Сіяк [22, арк. 5, 18]. Необхідно наголосити на факті відсутності самого В. Геріновича, оскільки останній перебував у м. Кам'янці-Подільському. Директор вніс пропозицію звільнити В. Геріновича. Згідно даних протоколу К.В. Дубняк, М.І. Дмитрієв, Г.І. Величко одностайно підтримали С.Л. Рудницького. Можна з впевненістю вважати, що засідання Ради перетворилося в з'ясування відносин між двома таборами:

прихильниками С. Рудницького та В. Геріновича. Як видно з протоколів засідання, психологічне напруження переросло у взаємозвинувачення, обговорення пліток.

Невдовзі 28 лютого 1929 р. відбулися загальні збори колективу УНДІГК [22, арк. 21а] з приводу з'ясування відносин всередині керівництва та між аспірантами. У чвари інституту був також втягнений заступник голови Упрнауки К. Коник. Очевидно до поширення пліток були причетні спецслужби ДПУ, які прагнули дискредитувати С. Рудницького.

Вже 3 березня 1929 р. С. Рудницький звернувся до Упрнауки з вимогою звільнити В.О. Геріновича з посади дійсного члена і керівника відділу (кафедри) антропогеографії на підставі ухвали Ради інституту, оскільки: „...він постійно в Харкові не живе й буває тут принагідно, а також з наукового боку на керівника відділу антропогеографії не надається...”, „...кафедру антропогеографії зачинити до часу, коли знайдеться відповідний керівник і відповідна кількість співробітників...” [22, арк. 1]. Де-юре В. Герінович залишався на вказаній посаді до 15 березня 1929 р. [22, арк. 32]. Таким чином, учений був звільнений з УНДІГК, що й змусило його остаточно залишитися в м. Кам'янці-Подільському.

Перебуваючи в м. Кам'янці-Подільському, 22 березня 1929 р. вчений надсилає листа до К. Коника, в якому змалював важку атмосферу недовіри та інтриг, що склалася в інституті [22, арк. 53-55]. В.О. Герінович вказав, що термін його перебування в інституті як співробітника був надто короткий (2.10.1928 р. – 14.02.1929 р.), більшість часу він провів у наукових відрядженнях м.м. Москви, Ленінграда та в Кам'янець-Подільському ІНО. З самого початку своєї роботи в установі вчений побачив, що між співробітниками існує серйозне протистояння, взаємне недовір'я, обмови, відсутність авторитету. Одночасно відзначив авторитарний стиль керівництва С.Л. Рудницького, вказав, що рішуче відмовився від запропонованої посади заступника директора і бажав працювати на звичайній науковій роботі. Вчений наголосив на погіршенні відносин з директором інституту наприкінці

листопада 1928 р., пояснюючи це розходженнями в „наукових поглядах” на географію. До того часу стосунки між ними Володимир Олександрович охарактеризував як „щирі та сердечні”, жодного разу С. Рудницький не висловлював свого невдоволення. Однак у колективі поширилися чутки про В.О. Геріновича: „...гірший комуніста...”, „...ходив в Галичині до церкви...”, „...в інституті є якийсь другий директор – проф. В.О. Герінович” [22, арк. 41-42]. Вчений зазначав: „...методів вживано різних, питомих тій атмосфері, що душить життя в інституті...” [22, арк. 53-54].

Степан Рудницький як керівник був надзвичайно вимогливий до себе та співробітників інституту, а це не завжди сприяло його авторитету серед підлеглих. В умовах загальної підозри, викликані політичними арештами кінця двадцятих – початку тридцятих років ХХ ст., в УНДІГК виникло нездорове напруження (штучно насажене і підтримуване) між українцями-наддніпрянцями та „галичанами”. Останні були більш професійно підготовлені та вимагали від директора вищих посад, платні. С.Л. Рудницький, намагаючись бути максимально об’єктивним, зважаючи на політичну кон’юнктуру, не міг висувати на керівні посади лише „своїх” людей. Це налаштувало проти нього навіть його колишніх учнів, яких він запросив з м. Праги: М.М. Іванчука, В.В. Баб’яка, В.В. Бацуру та ін. С. Рудницький так і писав своїй сестрі: „...Бачучи, що знають географії більше чим тутешні співробітники, кожен з них відразу забажав стати біг-зна чим. Я розуміється ніяк не можу допустити, щоби початкуючих людей висували на чільні становища, до того ще непартійних, нетутешніх, зайшлих...” [246, с. 68].

З іншого боку, В.О. Герінович в УНДІГК провів безпосередньо біля двох місяців, чого було явно недостатньо, щоб пересварити колектив і налаштувати його проти себе. Натомість учений вважав, що „...інститут, позиточна установа, важливе огниво в нашому будівництві, мусить існувати, і буде існувати в чистій працездатній атмосфері...” [22, арк. 54 зв.].

Майже всі працівники інституту були невдоволені радянською дійсністю на переломі 1920 – 1930-х років, розчаровані в своїх сподіваннях,

тому провину за це переклали на Степана Рудницького, який загітував їх на переїзд до Радянської України. Це вдало використали слідчі ДПУ. В першу чергу їм вдалося поставити клин між С.Л. Рудницьким та його учнями, зокрема В.О. Гериновичем [246, с. 24-25].

У роздмухуванні скандалів, а разом із тим різноманітних пліток, безумовно, винний весь колектив установи. Амбітність, нестримне бажання як професорів, так і деяких аспірантів реалізувати власні наукові й творчі плани за будь-яких обставин призвели до краху сподівань на конструктивність у вирішенні суперечностей. Найгірше те, що було підірвано авторитет самого С.Л. Рудницького, а разом з тим його географічної школи, що в подальшому вплинуло на її історичну долю.

5.2. Перебування під слідством і в таборах ГУЛАГу

Із встановленням радянської влади в м. Кам'янці-Подільському викладачі, студенти та адміністрація К-ПДУУ, а також його наступника ІНО відразу опинилися під ідеологічним контролем ВНК, ДПУ. Усвідомлюючи загрозу зростаючої української національної свідомості для тоталітарного режиму, нова влада розпочала згортання демократичних завоювань Української революції 1917 – 1921 рр. З бібліотеки закладу було вилучено тисячі примірників цінної літератури, а викладачів поставлено в нестерпні умови перед загрозою арешту. В результаті такої політики значна частина професорсько-викладацького складу, цвіт української науки та студентства були вимушені емігрувати за кордон. Час від часу в пресі лунали провокаційні гасла. Прикладом може бути лист С. Чалого у „Вістях” ВУЦВК від 1 квітня 1924 р. „З негідних рук вирвати зброю”. Автор звинуватив академперсонал ІНО в тому, що у закладі лунають погрози студентству стосовно успішної здачі сесії, гальмується колективна справа. В.О. Геринович був звинувачений у ворожому ставленні до колективу. У відповідь, в березні ректор виступив на Раді професорів із заявою про необґрунтованість такого звинувачення, а збори колективу ІНО одностайно засудили публікацію [129, арк. 1-2 зв.].

18 жовтня 1927 р. таємною поштою на ім'я ректора надійшов лист від заступника НКО Я. Ряппо, де зазначалося, що за новим положенням про інститути та технікуми, саме НКО пропонував кандидатів на посади деканів, проректорів, помічників директорів, заввідділами, а правління вишу має їх обговорювати та погоджувати з місцевими партійними і професійними органами. Одночасно пропонувалося переобрати виборні органи вишу [207, арк. 29]. Необхідно зазначити, що дійсні члени НДК, наукові співробітники та більшість аспірантів Кам'янець-Подільського ІНО були безпартійними, що заклало передумови подальших репресій [11, арк. 18-18 зв.]. Радянська влада, створюючи ілюзію демократичних процесів в СРСР, проводила широку політичну агітацію, аби змусити українських науковців повернутись на терени УСРР. Тим самим сталінський режим намагався повністю контролювати потенційних опозиціонерів.

Академік К.Й. Студинський та директор Національного музею у Львові І.С. Свенцицький 1926 р. відвідали УСРР. Наслідком стала публікація у львівському часописі „Діло” статей, зокрема „Музеї і книгозбірні сучасної України”. У відповідь у червні 1927 р., В.О. Геринович опублікував статтю „Західне-український вчений про Радянську Україну”, де в позитивному ключі виклав позицію науковців, стосовно культуротворчих змін в радянській Україні [320].

Однак вже влітку 1928 р. у газеті „Діло” з'явилася серія статей з критикою радянської влади вже згаданих науковців Галичини, матеріали яких ґрунтувалися на свідченнях учасників перевиборів УАН та офіційних звітах НКО УСРР. Серед цих публікацій особливо виділяються „За Українську Академію Наук”, „Наука на Радянській Україні” та ін. [497, 503, 530]. Ймовірно, професор В.О. Геринович, як і більшість радянських учених, не був знайомий із змістом цих статей, оскільки часопис „Діло” залишався недоступним широкому загалу. Проте існувала стаття, в якій він підтримував позицію галичан. Виходячи із вищезазначеного, стає зрозумілим, що В.О. Гериновичу потрібна була термінова реабілітація в очах радянської влади,

оскільки ця публікація стала значним компроматом на нього. Тим більше, з 1924 р. у м. Кам'янці-Подільському перебував син В.О. Геріновича Олександр, який приїхав з Галичини [51, арк. 355]. Одночасно масова істерія розпалилася в радянській пресі викладачами українських вишів на замовлення влади, яка прагнула знищити національну наукову еліту. Кам'янець-Подільський ІНО не став винятком, про що свідчать публікації проти діячів науки, котрі демонстрували „недостатню” відданість сталінському режиму. Почали з авторитетного українського науковця, академіка С.О. Єфремова [476, 531]. Щоб якось виправдати репресії, сталінське керівництво 1928 р. організувало судові процеси проти так званих „шкідників”: „Шахтинська справа”, процес „Промпартії”, „Народної революційної соціалістичної партії” та ін. Головною ціллю каральні органи обрали українську дореволюційну інтелігенцію, яку піддали масовим арештам 1929 – 1930 рр. [472, 527]. Вигадали „Спілку Визволення України”, „Спілку Української Молоді”, інші „ворожі” організації. На чолі СВУ органи ДПУ „поставили” академіка С.О. Єфремова. Цього ж року вчений виступає в пресі як палкий прихильник радянської влади [317].

27 листопада 1928 р. В.О. Герінович опублікував статтю „Єфремовщина історією засуджена на загибель”. Автор критикував академіка за антирадянську діяльність та виступ проти радянської культури. За словами В.О. Геріновича: „Вже тоді 1926 р. широкі кола українських наукових робітників поставили акад. Єфремова поза рамки прихильників Радянської України... Типи Єфремова – це вимираючі мамути, питомі не лише Україні, але й іншим радянським республікам, як про це свідчать виступи академіків Всесоюзної Академії наук в закордонних наукових часописах. Це останні представники теї ідеї, над якою закони історичного розвитку поставили хрест” [310]. У статті „Ганьба запроданцям польського фашизму” В.О. Герінович піддав критиці так звані „залишки петлюрівщини”, що осіли на керівних посадах у вишах та ВУАН, звинуватив у контрреволюційній діяльності представників СВУ та СУМ, закликав „...у найближчий час приступити до

суворої перевірки усіх кадрів наукових робітників, починаючи від високих постів академіків до низової вчительської маси” [274, 268]. Варто зазначити, що аналогічні публікації розміщували у місцевій пресі як викладачі, так і студентство. Зокрема – В. Васильєв [471], В. Бернацький [466], В. Живан [484], М. Курневич [500], та ін. [461, 529, 534].

Вже 6 березня 1929 р. НКО УСРР видав розпорядження „До всіх ректорів інститутів народної освіти та директорів педтехнікумів надіслати відомості не тільки про кваліфікацію та професійність викладачів, але і про їхні політичні настрої, соціальне походження”. Керівництво таємно складало списки на підлеглих. Станом на 23 березня ректором Кам’янець-Подільського ІНО Ф.А. Кондрацьким відомості були зібрані. Характеристика на В. Геріновича була в цілому негативною. В ній зазначалося: „...В.О. Герінович син селянина (на основі анкетних даних, які викликають сумнів, бо по неперевіреному даним має бути сином священика з Галичини). В 1919 р. служив начальником бюро народної освіти при диктаторі ЗУНР. З закріпленням радвлади в Кам’янці став змінюючим. Як науковий робітник у своїй спеціальності кваліфікований, працездатний, з кар’єристичними стремліннями...” [208, арк. 1, 4].

Одночасно партійні органами підготували звіт про настрої в середовищі науковців Кам’янець-Подільського ІНО та особисто В.О. Геріновича. Зокрема йшлося про наукове товариство при інституті, яке складалося з „петлюрівської” інтелігенції явно антирадянського спрямування. Підкреслено, що в ньому займалися антирадянські культурні сили, які стараються не допустити до себе „чужого” радянського впливу [209, арк. 15]. Зауважено, що в складі НДК ІНО з 21 наукового працівника лише двоє – партійні. Оскільки ОКК (голова В. Герінович – В.О.), що функціонував при ІНО, не зміг згуртувати навколо себе актив решти вишів, діяльність проявляє слабо, якщо не враховувати випуску книги В. Геріновича „Екскурсант Кам’яниччини” [209, арк. 14-15]. Що стосувалося політичної характеристики професури, то більшість демонструвала свою лояльність до радянської влади. Є такі, що на

словах готові піти на „розп’яття” заради „нового життя” (В.О. Геринович) [209, арк. 16-17]. Послідовники І. Огієнка та М. Грушевського, які працюють в науковому товаристві, вважають політику українізації нерішучою. Для своїх наукових праць добирають теми з далекого минулого, в яких можна приховати марксистську неграмотність, ворожість до марксизму або свій шовінізм. До прикладу це економічно-історична частина книги В. Гериновича „Кам’яниччина”, Ч. II., статті О. Неселовського про релігію, виступи В. Гериновича і І. Любарського на цю тему – являють собою „...бессвязное нагромождение историко-археологических фактов без какого то ни было объяснения...” [209, арк. 22-23]. Далі зазначалося, що лінія партії по втягненню до роботи колишніх „світил” українського націоналізму, в тому числі і самого М. Грушевського, поставила частину інтелігенції цього типу в глухий кут. Пригадали у звіті і спеціальне засідання правління ІНО, на якому В. Геринович і І. Любарський поставили питання про необхідність делегувати представника до м. Києва на святкування ювілею М. Грушевського. Далі, завдяки виступу членів партії „проти”, пропозиція була відхилена. Однак, В. Геринович все ж поїхав на святкування [209, арк. 24].

26 листопада 1929 р. В. Геринович в числі 59 викладачів міста на засіданні СНР засудив учасників СВУ [507]. В березні наступного року він взяв участь в аналогічних зборах з приводу антирадянського виступу Ватикану і одночасно виступив від імені наукових робітників міста з його критикою [479, 508]. Розгортання „чисток” радапарату округи було санкціоновано рішеннями грудневого пленуму ОВК [619].

На загальних відкритих зборах партосередку ІНО, що відбулися 1 липня 1930 р. було заслухано колективну заяву від проф. В. Гериновича, В. Бернацького, І. Любарського, щодо вступу до лав КП(б)У. Вочевидь, аби якось захиститися, іншого виходу вчений просто не бачив. Після детального обговорення біографічних даних особливо проф. В. Гериновича Бюро партосередку рекомендувало всіх трьох кандидатами до вступу в партію. Однак, гр. Воронцова (безпартійна) заявила, що треба бути обережними щодо

кандидатів від інтелігенції. Були також заяви про необхідність „виховувати” професуру [57, арк. 62-63]. Незважаючи на це, тиск на вченого не припинявся. Вже 22 липня 1931 р. після публікації критичної статті т. Чепорнюка „Мокриці в ночліжному домі” вчений був змушений звернутися до редакції газети „Червоний кордон” з попереднім визнанням ідеологічних „помилки” у підручнику „Географія України” (1921 р.) [348]. Одночасно редакція взяла два зобов’язання з вченого: 1. Назвати, в яких саме працях, яким чином і коли він засудив „неправильні” твердження; 2. Виступити з докладною критикою ідеологічно „шкідливих” антимарксистських поглядів.

В. Геринович не лише визнав власні „ідеологічні помилки”, але й піддав критиці свої наукові праці. У статті „Деякі моменти буржуазної географії в світлі критики”, що вийшла в газеті „Червоний кордон” він розкритикував „дореволюційну” географічну школу України, яка досліджувала та виокремлювала антропологічні особливості української нації, її етнографічної території як необхідної умови політичної незалежності [291]. Стосовно 47-48 ст. підручника „Основи географії” (1920 р.) вчений констатував: „...на марксістське треба зважити з’ясування питання про виникнення поділу праці. Я допустив велику помилку і по питанню визначення української етнографічної території, в наслідок чого низка територій не українських (як Кавказ, Крим, російська Донеччина, частина білоруської території) були зараховані в українську етнографічну територію. Слід відмітити також велику переоцінку фізичних моментів, що виявилось в зайвому підкреслюванні особливостей природи країни і населення української етнографічної території...”. У працях „Географія України” (1921 р.) та „Нарис економічної географії України. Часть географічна” (1921 р.) відмітив: „...тут момент оприділення буржуазії і держави, де її не визначено як орган клясового пригнічення, як організацію, яку утворює панівна кляса з метою закріплення свого панівного положення, як експлуататора, а подано як „потребу у владі, якаби дбала про порядок, оборону і добробут...”. Влітку 1930 р. на бюро Районного партійного комітету учений прилюдно визнав „помилки” наукової

діяльності: „...вважаю за необхідне піддати гострій критиці буржуазну географію, окремі елементи якої осталися до нинішнього часу також у нашій географії” [291].

Сталінська політика 30-х рр. ХХ ст. демонструвала повну відсутність демократії в СРСР. Масова кампанія цькування, критики представників різних категорій інтелігенції, охопила всю країну [515]. На початку 1932 р. В.О. Герінович, як і інші освітяни м. Кам’янця-Подільського, став об’єктом звинувачень у антибільшовицькій діяльності. Тому стає зрозумілим виправдальний характер публікацій вченого.

На початку 1932 р. на партійних зборах в кам’янецькій друкарні засудили противників „правильної” історії партії і, як наслідок, оголосили про підвищення якості вивчення марксистсько-ленінської теорії з одночасним посиленням боротьби проти „гнилого” лібералізму. Активіст Бондаренко звинуватив міську друкарню у виданні праці В.О. Геріновича „Природні виробничі сили Кам’яниччини”, оскільки друкарі не помітили „шкідливих” моментів цієї книги. Збори вимагали від В. Геріновича разом з парторганізацією міста непримиренно боротися за більшовицьку партійність в марксистсько-ленінській науці, викрити та виправити помилки у своїй книзі [489]. У згаданій праці автор, як зазначалося в місцевій пресі, розумів під продукційними силами не діалектичну єдність засобів виробництва, а природні багатства і техніку. З виробничих сил викидається самий революційний елемент – робоча сила. Окрім того автор констатував: „...імперіалізм наступає обдумано і планово, певними смугами...” [53, арк. 133]. Діяльність В. Геріновича та інших професорів була спрямована на допомогу шкідникам [53, арк. 134]. На цьому борці „з фальсифікацією історії” не зупинялися. 10 січня 1932 р. у міському клубі будівельників було заслухано доповідь т. Гайдука „Про більшовицьку партійність в історичних науках”. Разом з іншим зазнали критики „бухаринські” визначення продукційних сил і імперіалізму в книзі вченого. Доповідач Бекетова закликала товариство біологів-марксистів, яке вже „...прогавило невірні

установки т. Гериновича...”, контролювати наукову роботу викладачів Кам’янець-Подільського ІСВ та інших навчальних закладів міста [521].

1 червня 1932 р. В. Геринович звільнився з ІСВ в зв’язку з переходом на роботу до Московського геологорозвідувального інституту ім. С. Орджонікідзе [206, арк. 168]. Однак переїзд до Москви не врятував ученого від репресій. Після нетривалої праці в інституті 12 грудня 1932 р. Володимир Олександрович Геринович (за нез’ясованих обставин) написав заяву про звільнення.

Під час перебування в м. Харкові, 13 грудня вчений був заарештований органами ДПУ УСРР [51, арк. 9]. Слідчі звинуватили його за статтею 54 Ч. II КК УСРР у причетності до контрреволюційної фашистської організації, метою якої було повалення радянської влади шляхом збройного повстання [51, арк. 2, 10]. Допити та слідство заарештованого вели начальник 2-го відділення таємного політичного відділу Долинський і оперуповноважений Соколов [51, арк. 22]. Методи „вибивання” необхідних свідчень призвели до того, що вже 14 грудня 1932 р. В.О. Геринович написав „щиросердне” зізнання в неіснуючих злочинах [51, арк. 10], продиктоване простою причиною: син Олександр став заручником у трагічній долі батька. З початку допитів заарештований надав інформацію про своє прибуття до м. Кам’янця-Подільського 1919 р. з військами УГА. Оскільки після встановлення радянської влади значна кількість викладачів К-ПДУУ емігрувала, він очолив контрреволюційну діяльність в окрузі, центром якої став ІНО [51, арк. 258]. Підслідний назвав вигаданих членів антирадянського підпілля зокрема, М.М. Хведорів (Федоров), Н.Т. Гаморак, А.С. Мельник [51, арк. 19], І.А. Олійник, М.Т. Геращенко, В.К. Бернадський, Ю.Й. Сіцинський, М.В. Курневич, О.З. Неселовський, В.Я. Герасименко, М.М. Баєр, І.А. Любарський, О.М. Полонський, В.М. Гагенмейстер, аспіранти – А.П. Добуш, М.А. Любинський, Ф.С. Панасюк та ін. [51, арк. 21-22]. Наукова діяльність вишу була прикриттям контрреволюційної діяльності. До підривної організації він зарахував УТОРНІТСО, як „керівний центр” у м. Харкові.

М.І. Яворського, як керівника, назвав прибічником „німецької” концепції, в напрямку якої й розпочало свою роботу контрреволюційне підпілля [51, арк. 27-30]. Як свідчив В.О. Геринович, існувало два напрями майбутнього розвитку України після її „відриву” від СРСР: німецький і польський. За німецьким варіантом, у випадку інтервенції Польщі до складу „Великої України” мала приєднатися Західна Україна (без частини Волині, Полісся, Лемківщини та Східної Галичини, що увійшли б до складу Польщі). Бессарабія мала залишитися за Румунією. Решта частини Західної України та Наддніпрянщини утворювала український гетьманат. У випадку франко-польської інтервенції етнографічні землі України, Литва, Польща мали утворити єдину федерацію, так звану „Триєдину Польську”. Про ці перспективи В. Геринович, нібито, дізнався, перебуваючи в Польщі 1927 р. на Всеслов’янському конгресі [51, арк. 34]. Саме під час його роботи, як твердили слідчі, польський проф. Е. Ромер загітував В. Гериновича займатися шпигунською діяльністю на користь Польщі [51, арк. 38]. Під його впливом вчений, начебто, змінив свої погляди щодо орієнтації України з „німецької” концепції на „польську” [51, арк. 174]. Навіть поїздки вчених у наукові відрядження до Німеччини, виписування іноземних наукових видань, каталогів Володимир Геринович уже кваліфікував як „шпигунські”, що здійснювалися з метою передачі інформації контрреволюційного змісту [51, арк. 262-270]. Він звинуватив й проф. С.Л. Рудницького, який, начебто, „...планує виховати покоління наукових робітників (в першу чергу учнів з м. Праги. – В.О.), які сформують нове суспільство на націоналістичних засадах” [51, арк. 42].

Як свідчать матеріали слідства, напередодні окружних краєзнавчих зборів, що відбулися 1929 р. в м. Кам’янці-Подільському, до В.О. Гериновича звернувся секретар ОКК директор Кутковецького технікуму М.Є. Савченко. В розмові Савченко повідомив, що отримав директиви з Харкова щодо організації краєзнавчих осередків в Жванці, Дунаївцях, Кутківцях і Новій Ушиці, „...з метою контрреволюційної роботи”. Краєзнавча робота мала стати

прикриттям всієї контрреволюційної організації на Кам'янецьчині. На чолі її осередку в інституті перебував (за даними Савченка) В.О. Герінович. Серед членів були: М.Є. Савченко, А.А. Марцинюк, Ф.А. Кондрацький, І.А. Любарський, Н.Т. Гаморак, М.В. Курневич [51, арк. 46-47].

До активістів організації В. Герінович зарахував і М.І. Шрага, який ініціював силами Українського геологорозвідувального управління (далі – УГРУ) геологорозвідувальну роботу в 1930 р. на Кам'янецьчині. В.О. Герінович неодноразово сповіщав УГРУ, що геологічна розвідка не була готова до активної роботи, оскільки її матеріально-технічна база не відповідає вимогам [51, арк. 48-51]. До складу організації вчений відніс як окремих представників Київської філії Об'єднання миловарної, парфумерної і кісткообробної промисловості [51, арк. 48-49], так і Кам'янецьку філію УТОРНІТСО, вказав на взаємини С. Рудницького з Г. Косаком, колишнім січовим стрільцем [51, арк. 61а], зізнався в причетності до підготовки збройного повстання в селах Тернаві, Нестерівці Дунаєвецького р-ну [51, арк. 64]. За його свідченнями, після ліквідації „контрреволюційного центру в Харкові”, керівні функції перебрала Волинська геологорозвідувальна база в Житомирі на чолі з проф. Бельським. Житомирський центр проводив контрреволюційну роботу організаційного та агітаційного характеру щодо об'єднання „антирадянського” елемента та організації контрреволюційних осередків у тих місцях, де велися геологічні розвідки [51, арк. 66-67].

Аналізуючи протоколи допитів В.О. Геріновича та доказову базу, можна зробити висновок про абсолютну відсутність складу злочину. Слідчі, очевидно, зрозуміли, що треба шукати нові, переконливі докази і перейшли до більш рішучих дій. Тому 23 грудня 1932 р. В. Герінович повернувся у свідченнях до початку свого перебування в К-ПДУУ та дав більш „потрібну” інформацію. За новими даними „...метою контрреволюційної організації університету було приймати до своїх лав націоналістичні елементи та не допускати до вишу радянську молодь”. Передбачалося виховувати студентство у ворожому ставленні до більшовицької влади. Господарську

частину вишу, нібито планувалося довести до банкрутства, тим самим продемонструвати неефективність радянської системи господарювання [51, арк. 73]. Для цього „...було знищено значну частину врожаю та матеріальних цінностей закладу. Всі прибутки йшли на потреби контрреволюційної організації” [51, арк. 74]. У 1924 р., за його словами, в м. Кам’янці була організована мережа наукових товаришів при ВУАН, яку очолював колишній протоієрей Ю.Й. Сіцинський. До її активу Володимир Олександрович ввів Ф.А. Кондрацького, О.З. Неселовського, А.Л. Красовського та ін. Організація „...здійснювала підпали будинків, вибухи на залізниці та мостах, вбивства партійців, також „відкриття” кордону для контрреволюційних елементів”. Аналізуючи ці свідчення, важко уявити, що терористичною діяльністю та диверсіями займався авторитетний учений-дослідник Поділля, релігійний діяч Ю.Й. Сіцинський. Неймовірно здається також історія про еміграцію за кордон відомих професорів університету, яка мала на меті розвалити радянську вищу школу на Кам’янецьчині. Всі наукові організації та установи міста були названі контрреволюційними, навіть НДК [51, арк. 76-78]. Під час святкування ювілею М.С. Грушевського в 1926 р. у м. Києві, В.О. Геринович начебто дізнався про політичні настрої вченого К.Й. Студинського, який орієнтувався на союз із Польщею [51, арк. 80-81]. За словами В.О. Гериновича, в Україні існувало два контрреволюційних центри: перший – у м. Києві на чолі з М.С. Грушевським, другий – у м. Харкові на чолі з М.І. Яворським [51, арк. 109]. В УНДІГК він, нібито, розробляв план роботи, не пов’язаний з соціалістичним будівництвом. Заарештований підтвердив, що одразу був втягнений працівниками інституту до клубу політемігрантів [51, арк. 111-112]. Підслідний розповів і про підготовку збройного повстання в Дунаєвецькому районі як відповідь на масові арешти керівників Харківської контрреволюційної організації. З метою перевірки готовності повстання до м. Кам’янця-Подільського прибув М. Сіак і повідомив про підготовку заворушень вздовж прикордонної смуги і на інших ділянках. Відмітив готовність підтримки повстання військовими організаціями західної України.

В. Геринович „звітував” про роботу у справі підготовки повстання [51, арк. 127-128]. Подальші дії по організації повстання вченому були невідомі, оскільки для цього був уповноважений лише О. Кость. Характерно, як і в інших випадках, ніякої конкретної інформації про кількість повстанців, забезпечення зброєю, терміни та плани повстання в справі не було. Лише іноді вказувалися деякі прізвища, в основному науковців, студентів та селян.

В матеріалах слідства йдеться про те, що після провалу повстання в Дунаєвецькому районі в червні 1932 р., О. Кость зустрівся з В. Гериновичем та поскаржився на некваліфіковану підготовку, внаслідок чого виступ відбувся лише у двох селах: Нестерівці і Тернаві. В інших місцях повстання були настільки слабкими, що їх ліквідували місцевими силами. Загалом відомості про повстання на Кам'яниччині, покладені в основу звинувачення вченого, є загальними, позбавленими логіки та займають лише один аркуш у кримінальній справі.

За показами В.О. Гериновича, саме через дії ДПУ Ф.А. Кондрацький виїхав до м. Дніпропетровська, де очолив один з вишів. І.А. Любарський, Н.Т. Гаморак за сумісництвом працювали в м. Києві. При допомозі „Харківського центру” мали бажання виїхати на роботу до м. Києва також В.К. Бернацький, А.С. Мельник, А.С. Волощук. Особливу підтримку в працевлаштуванні викладачів та молоді здійснювала ВУАН, як „осередок петлюрівської підпільної організації” [51, арк. 140]. Так, Якимів та Грищенко, в минулому аспіранти НДК Кам'янець-Подільського ІНО в галузі літератури й мови, знайшли роботу в Академії наук [51, арк. 159].

Очевидно цього було замало, тому 28 грудня 1932 р. В. Геринович назвав ще один „контрреволюційний центр” – галицький у м. Москві, керівником якого був голова Народного Комісаріату Земельних Справ України Ф. Конар-Палащук [51, арк. 149]. Для слідчих підставою причетності вченого до цієї організації стали особисті розмови з Ф. Конаром-Палащуком і іншими колегами: Ф.М. Гумецьким, С.В. Давидовим, Г. Яворським-Косаком, Н.Т. Гамораком, А.С. Мельником, С.Л. Рудницьким, В.В. Баб'яком,

В.В. Бацурую та ін. [51, арк. 137]. „Підривна контрреволюційна діяльність” центру проводилася під „прикриттям” науково-дослідної, педагогічної, сільськогосподарської роботи. Передбачалося разом з іноземними державами виступити збройним шляхом проти генеральної лінії партії, Й. Сталіна. Саме московський центр мав об’єднати два контрреволюційних угруповання: „гетьманське” і „петлюрівське” [51, арк. 150]. Компрометуючу інформацію було надано на Ф.М. Гумецького, Ф. Конара-Палащука, (в минулому – січового стрільця) [51, арк. 153-157]. Вони нібито висловлювалися про те, що радянська влада довела економіку країни до катастрофи, вкрай негативно характеризували колективізацію, яка цілковито зруйнувала сільське господарство та призвела до вимирання українського села, водночас критикували особисто Й. Сталіна.

Свій переїзд у 1932 р. до Москви вчений пояснив квітневим рішенням Окрплану. Тут він зустрів підтримку в особах Ф.М. Гумецького, Й.Я. Барга, Д.С. Ходорковського, які надали рекомендаційні листи до заступника Упрнауки, Наркома фінансів УСРР та працівника ЦК КП(б)У Леперта. Це дало можливість влаштуватися на роботу до геологорозвідувального інституту ім. С. Орджонікідзе [51, арк. 161]. 22 червня 1932 р. вчений отримав тритижневу відпустку та відвідав м. Харків. Там зустрівся з дружиною Гаврилова та Герасевичем, які відмітили загальну депресію в суспільстві, страх перед масштабними арештами. В м. Кам’янці-Подільському серед членів контрреволюційної організації спостерігалася повна дезорієнтація. Викладачі Н. Гаморак, А. Мельник, аспірант А. Добуш та інші шукали можливість залишити Україну, аби уникнути арештів. Після прибуття вченого до м. Москви в прикордонній смузі на Кам’янецьчині, Проскурівщині, Шепетівщині і Житомирщині пройшли політичні „чистки”, в результаті яких арештували декілька сотень осіб [51, арк. 163]. Цілком зрозуміло, що радянська влада розпочала масштабний наступ на українську інтелігенцію незадоволеною колективізацією.

Під тиском слідчих В.О. Геринович дав свідчення і проти колишньої дружини Х.Д. Стефанович, яка проживала на території Польщі. Вона двічі приїздила до СРСР провідувати сина Олександра: вперше – 1926 р. до м. Кам'янця-Подільського, вдруге – 21 жовтня 1932 р. до м. Москви, нібито, в шпигунських цілях [51, арк. 164, 251]. Як свідчив В.О. Геринович, вона була знайома з Д.І. Донцовим, І.І. Огієнком та іншими противниками радянської влади [51, арк. 79]. Восени 1932 р. Х.Д. Стефанович цікавилася долею М.С. Грушевського через поширення інформації про його загибель. Її помешкання стало „місцем зустрічі контрреволюційної молоді”: сина О.В. Гериновича, М.М. Блонського (курсантів військово-інженерної академії) і К.І. Дудкевича (студента кіноінституту) [51, арк. 166-167], „...зустрічалася з контрреволюційно налаштованими особами та сприяла переїзду до СРСР націоналістично налаштованої молоді...” [51, арк. 218]. За даними К.І. Дудкевича від 17 квітня 1933 р. про діяльність молодіжної групи УВО в московській військово-інженерній академії, саме за безпосередньої участі Х.Д. Стефанович обговорювалося питання про організацію замаху на Й. Сталіна [51, арк. 340].

За свідченням В.О. Гериновича, в Москві він виконував функції зв'язківця і надавав деякі директиви членам організації. Вчений також надав слідству поіменний список галичан, членів „контрреволюційних організацій” у м.м. Кам'янці, Києві, Одесі, Дніпропетровську, Житомирі, Проскурові, Вінниці, Глухові, Запоріжжі, Харкові і Москві (всього 62 особи) [51, арк. 220-221]. Назвав імена людей, з якими особисто товаришував, працював.

5 січня 1933 р. слідчі стали вимагати детальну інформацію про Московську групу молоді військово-інженерної академії [51, арк. 244]. В. Геринович вказав на М. Блонського і сина – Олександра, Й. Барга (службовця хлібозаготівельної контори, раніше – завідувача фінансової частини військово-інженерної академії), К. Дудкевича, П.В. Мельникова (в минулому військового керівника Кам'янець-Подільського ІНО). Обвинувачуваний зазначав про зв'язки Й. Барга з кам'янчанами, які

працювали на той час у м. Москві. За словами В. Геріновича, „головна увага групи була спрямована на боротьбу проти генеральної лінії партії, проти її вождя т. Сталіна, як людини, що йде непохитно по шляху будівництва соціалізму” [51, арк. 252-255]. Курс Й. Сталіна, надшвидкі темпи індустріалізації та колективізації” – йдеться в свідченнях, – „вели до руйнації країни” [51, арк. 249]. 16 березня 1933 р. вчений був виключений з лав кандидатів у члени КП(б)У [51, арк. 10].

Важливе значення для слідства мали свідчення В.О. Геріновича щодо діяльності УВО на території Західної України, отримані на останньому допиті 15 квітня 1933 р. Йшлося про УВО, яка активно діяла на Галичині. [51, арк. 297].

Усі заарештовані по цій справі дали компрометуючі свідчення проти В. Геріновича. Співробітники: Н.Т. Гаморак, М.В. Курневич І.А. Любарський, А.С. Мельник, А.В. Розенкранц В.П. Храневич. Колеги: М.М. Блонський, М.Т. Геращенко, Ф.М. Гумецький, К.І. Дудкевич, В.С. Зборовець, Г.Й. Косак, В. Кузняк, М.М. Лозинський, І. Лотоцький, К.А. Максимович, Е. Палієв, Н.М. Романюк, С.Л. Рудницький, О.П. Сарочан, М.М. Сіяк, Р.В. Турянський, М.Т. Чехович, аспіранти А.А. Марцинюк, А.П. Добуш та рідний син О.В. Герінович [51, арк. 307-382].

За свідченнями І. Любарського, після відзначення ювілею М. Грушевського В. Герінович повідомив про сформовану в Україні організацію, метою якої була ліквідація радянської влади та створення незалежної соборної України [51, арк. 375]. Начебто у Польщі вчений отримав конкретні завдання від проф. Е. Ромера і почав займатися шпигунсько-розвідувальною роботою у прикордонній смузі: проводив фотозйомку важливих стратегічних об'єктів та місцевості Кам'янецьчини, активно працював над підготовкою збройного повстання в Дунаєвецькому районі. Для прикриття контрреволюційної діяльності Володимир Олександрович очолював Кам'янецьку філію УТОРНІТСО – центр націоналістичного активу [51, арк. 377-379]. Заарештований брат В.П. Затонського, Є.П. Затонський

заявив на допитах про те, що був залучений особисто В. Геріновичем до шпигунської діяльності на користь Німеччини [50, арк. 280-281].

В результаті проведення слідчих дій „злочин” В. Геріновича було „доведено”. Вченому інкримінували контрреволюційну діяльність в складі УВО, яка проводила роботу по підготовці збройного повстання з метою повалення радянської влади та відновлення буржуазної „Соборної України”; шпигунство на користь Польщі з використанням мережі геологорозвідувальних пунктів і студентства; організацію повстанської роботи на Кам'янецьчині; підтримку терористичних тенденцій московської контрреволюційної групи [51, арк. 383-385].

До завершення слідства Володимир Герінович утримувався в спецкорпусі №1 слідчого відділу ДПУ м. Харкова. В жовтні 1933 р. оперуповноважений ТПВ 2-го відділу Соколов та начальник ТПВ ДПУ УСРР Подольський передали слідчу справу на розгляд Колегії ДПУ УСРР з клопотанням про ув'язнення обвинувачуваного в концтабір терміном на 10 років. Рішенням судової трійки 16 листопада 1933 р. В. Геріновича засудили до 10 років виправних таборів. У вересні лікарська комісія виявила у вченого анемію, міокардит, кашель з кров'ю та інші клінічні прояви хронічних захворювань, які однак не визнали протипоказаннями стану здоров'я. Вже 10 грудня 1933 р. В.О. Геріновича етапували до таборів на північ СРСР [51, арк. 385-387].

В ув'язненні вчений боровся за свою реабілітацію. Вперше в 1936 р. він подав клопотання до НКВС СРСР про дострокове звільнення, але воно було відхилено [51, арк. 385-388]. 17 вересня 1940 р. в. о. прокурора відділу з особливих справ прокуратури УРСР Баскаков залишив без задоволення друге звернення [51, арк. 391].

На жаль, деталі перебування В.О. Геріновича на засланні маловідомі. З 1933 р. по 1944 р. перебував у Карельській АРСР в с.с. Повенець, Сегежа, Кузема та ін. Володимир Герінович працював робітником геологічного управління Біломор-Балтійського каналу ім. Й. Сталіна та в керівництві

геологорозвідувальних партій НКВС. У 1936 р. управлінням Біломор-Балтійського каналу НКВС за проведення геологорозвідувальних робіт його нагородили знаком „Біломор-Балтійський канал” [242, арк. 2 зв.]. Володимир Олександрович займався не лише геологічною розвідкою, але й раціоналізаторською діяльністю. Про це свідчить його лист-звернення до голови табірної виробництва: „Предложение о новом методе заготовки ниток и верёвок и о механизации производства. Общие методологические замечания 1942 г.” [235, арк. 1], в якому пропонував удосконалити процес виготовлення ниток і мотузок шляхом впровадження нових методів їх виття, надавши детальне креслення нового верстату власної конструкції. Ця пропозиція мала суттєво інтенсифікувати виробництво, скоротити кількість робітників, забезпечити підвищення якості продукції [245, с. 7-8].

Після відбуття терміну покарання у січні 1944 р. В.О. Герінович оселився у м. Грязовець Вологодської області, а 12 жовтня того ж року його направили на викладацьку роботу до місцевого сільськогосподарського технікуму [230, арк. 68]. У 1945 – 1946 н. р. професор В.О. Герінович викладав землемірення – 100 год., ґрунтознавство – 200 год., метеорологію – 80 год., англійську мову – 480 год. (всього 860 год.) [231, арк. 10]. З 21 лютого 1945 р. він очолив предметну комісію з спеціальних дисциплін [230, арк. 17, 39 зв.]. Станом на 1 квітня 1946 р. його заробітна плата становила 125 крб. на місяць, у т. ч. за керівництво кабінетом ґрунтознавства та організацію при ньому роботи з учнями в позаурочний час [232, арк. 128]. За час роботи в технікумі Володимиру Олександровичу двічі надавалася відпустка: з 1 серпня по 17 вересня 1945 р., а також з 15 липня по 7 вересня 1946 р. [232, арк. 51]. Одночасно в 1945 – 1946 рр. вчений працював за сумісництвом у Вологодському педагогічному інституті ім. В. Молотова [229, арк. 24]. 20 серпня 1946 р. В.О. Герінович написав заяву про звільнення за власним бажанням у зв’язку з переходом на роботу до ВУАН [232, арк. 59 зв.-60], однак встановлено, що вчений повернувся до м. Львова [48, арк. 56].

Таким чином, всупереч намаганням Володимиру Гериновичу все ж не вдалося уникнути арешту в 1930-х рр. У ході слідства шляхом шантажу та погроз В.О. Гериновича примусили дати „потрібні” зізнання. Аналіз кримінальної справи дає підстави констатувати, що його звинувачення в причетності до „контрреволюційної фашистської” УВО необґрунтовані, безпідставні. Свідчення підслідного та фігурантів справи ґрунтуються на видуманих, неконкретних відомостях. Компрометуючих матеріалів, окрім розмов про незадоволення радянською дійсністю, форсованою колективізацією, індустріалізацією, слідство не виявило. Навіть у звинувачувальному вирoku вказано, що речові докази в справі відсутні. В кінцевому результаті слідству потрібно було лише зізнання. Під тиском слідчих В. Геринович визнав себе винним у неіснуючих злочинах та розділив гірку долю української інтелігенції, зазнавши багаторічного ув’язнення в таборах ГУЛАґу.

5.3. Повернення в Україну та останні роки життя. Реабілітація

В серпні 1946 р. В.О. Герінович повернувся до м. Львова, де влаштувався викладачем Українського інституту радянської кооперативної торгівлі. В закладі функціонувало три факультети: торговельно-економічного, обліково-економічного і товарознавчого. З 10 вересня 1946 р. згідно наказу директора інституту Володимира Олександровича зарахували до складу кафедри економічної географії, а 1 грудня наказом Міністерства вищої освіти УРСР призначили завідувачем кафедри економічної географії торгово-економічного факультету [48, арк. 56].

Того ж року рішенням Президії Верховної Ради СРСР вченого нагородили медаллю „За доблестный труд во время Великой Отечественной Войны (1941 – 1945 гг.)” [242, арк. 2 зв.].

15 лютого 1947 р. згідно розпорядження наукової і навчальної частини інституту всі теоретичні курси мали читатися виключно професорами та доцентами, а у виняткових випадках – старшими викладачами. Проф. В. Геріновичу доручили читання теоретичного курсу економічної географії СРСР для I-их курсів факультетів, а його навантаження склало 270 год. [48, арк. 57]. Члени кафедри підготували комплекс навчально-методичного забезпечення з економічної географії СРСР для перших курсів, організували додаткові лекції для чотирьох груп студентів, зарахованих до закладу після 1 вересня. У двох групах навчальний курс доручили провести В.О. Геріновичу. Для IV курсу торгово-економічного факультету (крім економічної географії) він прочитав курс економіки зовнішньої торгівлі [48, арк. 57-58]. Всього впродовж навчального року професор вичитав 422 год. лекцій, провів 60 год. практичних занять, 174 год. іспитів, 11 год. заліків, 184 год. консультацій, 90 год. підготовки курсових робіт, 70 год. контрольних відвідувань лекцій (разом 1011 год.). Після вчитки теоретичних курсів понад програмного обсягу В.О. Герінович прочитав серію лекцій на тему „Географічна наука і картографічні проєкції з практичними вправами” для кращої орієнтації студентів по географічних картах [48, арк. 59]. Упродовж

навчального року вчений провів 22 засідання кафедри, на яких розглядалися питання організаційного і методичного характеру, обговорювалася науково-дослідна, гурткова, а також громадська робота.

На зборах кафедри аналізувався методичний план курсу економічної географії СРСР і капіталістичних країн, вносилися відповідні зміни до робочих навчальних планів. Так, проф. В.О. Герінович розробив робочий навчальний план курсу „Капіталістичні країни світу” на 1947 – 1948 н. р.

З метою оптимізації методичної роботи кафедра економічної географії широко використовувала на заняттях географічні карти, діаграми. Для студентів була організована бібліотека в географічному кабінеті, роздано географічні карти для роботи в гуртожитках. З метою покращення орієнтації студентів у літературі з економічної географії кафедра завела каталог статей з таких видань, як „Більшовик”, „Советская политика и мировое хозяйство”, „Внешняя торговля”, „Спутник агитатора” тощо. Консультації з предмета проводилися щотижнево протягом року. Всього відбулося 320 консультацій – 680 годин. Кабінет економічної географії впродовж року відвідали 2780 студентів. Картографічний матеріал кафедри за рік поповнився двома картами з економічної географії західних областей УРСР, двома наборами корисних копалин СРСР, картами природних багатств СРСР і двадцятьма таблицями з економічної географії капіталістичних країн світу та СРСР. На жаль, як відзначав В.О. Герінович, намагання запровадити до навчального процесу фільмокартини, епідіаскоп, екскурсії до Прикарпатського промислового району за браком коштів не вдалося.

При кафедрі економічної географії працювали два студентських гуртки: економіко-географічний та з дослідження м. Львова. Роботу першого гуртка ознаменувала доповідь проф. В.О. Геріновича „Вивчаємо свою Вітчизну” [48, арк. 62]. Особливу активність він проявив у діяльності гуртка з вивчення м. Львова (прочитав 15 лекцій та провів 15 екскурсій в райони „княжого”, „королівського” і „австрійського” Львова). Вчений також керував студентськими екскурсійними групами в історичному музеї [48, арк. 63].

Під керівництвом професора Володимира Геріновича кафедра економічної географії активно займалася науково-дослідною роботою за напрямом „Природно-виробничі сили Західних областей УРСР, їх географічне розміщення і значення в народному господарстві” [48, арк. 64]. Викладачі взяли участь в організації двох наукових конференцій інституту (січень-травень 1947 р.), на яких виступили з доповідями економічного та технічного характеру. Так, на першій конференції (20-23 січня) Володимир Герінович оприлюднив доповідь „Дністер як торговий шлях (економіко-історичний нарис)” [236], в галузі економічної географії (природні багатства західних областей України) [49, арк. 1]. Вчений розпочав роботу над нею ще в червні 1946 р. Тема носила характер теоретичного дослідження, фінансування якої здійснювалося за рахунок бюджетних коштів у розмірі 3.500 крб. [49, арк. 1 зв.]. Наукове та практичне значення розвідки полягало в обґрунтуванні економічної ролі р. Дністер [49, арк. 13]. Дослідження було завершено 20 січня 1947 р. [46, арк. 5]. Тематика продовжена в неопублікованому рукописі вченого „Дністер на службу будівництва комунізму” [237], датованому 10 листопада 1947 р. Метою праці стало визначення впливу р. Дністер як транспортної системи на розвиток економіки сусідніх з ним районів, перспектив розвитку річкового транспорту. В першій частині доповіді автор дав короткий нарис природи Дністра як водного шляху, в другій – економіко-історичну характеристику Дністра і вплив річкової торгівлі на соціально-економічні відносини Придністров’я. Третя частина присвячувалася історії проектів регуляції Дністрової течії і проблемам з’єднання р. Дністра каналами з річковими системами Дунай, Одер, Вісла, Західний Буг і Прип’ять [245, с. 56]. Заступник директора інституту з навчально-наукової роботи, доцент С.М. Білевич дав схвальну рецензію на дану працю [46, арк. 14].

На другій вузівській конференції (20-23 травня 1947 р.) було заслухано 14 наукових доповідей [48, арк. 4], обговорення яких відбувалося за участю співробітників інших вишів міста, фахівців народного господарства. В зв’язку

з актуальністю теми, значний інтерес спричинив виступ В.О. Гериновича „Гіпси західних областей УРСР”. Його доповідь разом із матеріалами доц. О. Попова, П. Дудника була рекомендована до друку в наукових записках інституту [48, арк. 64-65]. Вчений був затверджений у складі редакційної комісії [45, арк. 17].

На початку березня 1947 р. за дорученням навчальної частини вишу створили групу викладачів у складі проф. В.О. Гериновича, доц. Т.А. Борисенко і ст. викл. Кофмана для обстеження стану роботи кафедри бухгалтерського обліку [45, арк. 49 зв.]. Кафедра була ретельно перевірена, внаслідок чого Володимир Геринович виступив з доповіддю, в якій відзначив як здобутки, так і недоліки в її роботі [45, арк. 56 зв.]. 19 березня 1947 р. В. Гериновича разом із двома викладачами обрали до складу редакційної комісії у справі редагування наукових записок інституту [45, арк. 56]. З огляду на наявність професорського звання, значний досвід керівництва 16 травня 1947 р. В.О. Гериновича призначили на посаду в. о. декана торгово-економічного факультету [48, арк. 21].

З метою підвищення наукової кваліфікації старших викладачів М.М. Коїнов і Н.П. Мазниця склали кандидатський політмінімум з трьох предметів і продовжили працювати над дисертаційними дослідженнями. Наукове керівництво над цими кандидатськими роботами здійснював особисто В.О. Геринович [48, арк. 64-65]. Одночасно керував і підготовкою докторської дисертації доцента О.С. Попова на тему „Народне господарство сучасної Польщі” [47, арк. 42].

Кафедра економічної географії взяла участь у соцзмаганні з кафедрами марксизму-ленінізму та політекономії, присвяченому 30-ій річниці Жовтневої революції. Зокрема, аспіранти мали скласти решту кандидатських іспитів та завершити написання дисертаційних досліджень. Проф. В. Гериновичу і доц. О. Попову доручалася підготовка науково-дослідних праць на актуальні теми в галузі економічної географії західних областей УРСР, інші викладачі кафедри мали розробити по дві науково-популярні лекції для мешканців

м. Львова і області. За канікулярний літній період всі члени кафедри мали підготувати курс лекцій з економічної географії капіталістичних країн Європи та світу. Члени кафедри в повному складі вступили до товариства поширення політико-економічних знань та розробили курс лекцій з економічної географії західних областей УРСР [48, арк. 66].

31 січня 1947 р. на засіданні Вченої ради інституту заступник директора інституту з навчально-наукової роботи, кандидат економічних наук, доцент С.М. Білевич високо оцінив роботу Володимира Ґеріновича як викладача-методиста. На думку студентства, при однаковому рівні вимог оцінювання знань викладачами кафедри економічної географії, ведення іспитів професором В. Ґеріновичем відрізнялося особливою чіткістю та ясністю. Володимир Олександрович вважав, що надмірна завантаженість студентства суспільно-політичною роботою під час екзаменаційної сесії значно заважає підготовці і, зазвичай, під час іспитів, не задавав студентам додаткових питань [45, арк. 63, 65 зв.].

Як керівник кафедри, вчений зазначав, що висока результативність навчання досягалася завдяки навчально-методичній та науковій роботі всіх членів кафедри. Динаміка підвищення успішності у навчанні студентів інституту з економічної географії простежувалася в звітних таблицях, складених особисто Володимиром Олександровичем Ґеріновичем [47, арк. 68-69].

8 липня 1947 р. В.О. Ґерінович, як виконуючий обов'язки декана торгово-економічного факультету, разом із досягненнями вказав на недоліки: відсутність системного обліку роботи як окремих кафедр, так і студентів; незадовільна організація канцелярської справи; недостатня методична допомога студентству, особливо із західних областей України; незадовільне забезпечення інституту технічними засобами навчання та літературою [48, арк. 30].

Професорсько-викладацький склад вишу не відповідав вимогам Міністерства освіти УРСР: за штатом виш потребував 5 професорів на посади

завідувачів кафедр, а звання професора мав лише один В.О. Геринович. Як видно із зазначеного, інститут гостро відчував потребу в кадрах вищої кваліфікації, тому зарахування В.О. Гериновича в штат науково-педагогічних працівників і вся подальша його діяльність були вкрай необхідними вищу. На всіх факультетах оголосили об'яви про заміщення вакансій професорських посад завідувачами кафедр та викладачами – кандидатами наук. Міністерство освіти України до інституту направило двох спеціалістів, випускників аспірантури. Освітнє відомство республіки знову затвердило на посаді завідувача кафедри економічної географії проф. В. Гериновича [48, арк. 4].

В.О. Геринович брав активну участь у засіданнях вченої ради інституту (про що свідчать протоколи). Особливо його турбувала проблема академічного відставання студентів. Так 30 червня 1947 р. на черговому засіданні в присутності 23 осіб він говорив про те, що до інституту приймали недостатньо підготовлених абітурієнтів. Саме тому студенти IV курсу отримували незадовільні оцінки на державних екзаменах. Окрім того, інститут „не вивчав” студентів у процесі навчання: „...ми знаємо лише кращих студентів або не встигаючих, а середній студент залишається поза увагою...”, зазначав у виступі Володимир Геринович [45, арк. 11]. Особливою проблемою, на думку вченого, була відсутність належної матеріальної бази в інституті. Якщо кафедри політекономії та марксизму-ленізму в 1946 – 1947 н. р. суттєво поповнилися методичним забезпеченням, то інші кафедри були цього позбавлені. Також він зазначав про факти відсутності епідіаскопу та грамофону, потрібних для оптимізації навчального процесу під час викладання різних дисциплін, особливо іноземної мови. Володимир Олександрович наголосив на катастрофічному стані бібліотеки, щодо забезпечення періодичними виданнями: „У нас один журнал „Більшовик” на весь інститут, навіть такий журнал як „Супутник агітатора” в наявності 1-2 екземпляри, чого явно недостатньо” [45, арк. 10 зв.-11].

Зважаючи на значний науковий досвід та професійність, за дорученням Міністерства вищої освіти вчена рада інституту призначила Володимира

Геринович разом із викладачами П.Є. Дудником і Біденко рецензентами підручника Смирнова „Товарознавство харчових продуктів” [45, арк. 18]. 5 квітня 1947 р. вчена рада піддала різкій критиці викладання окремих предметів суспільних дисциплін, відзначила „недостатньо високий” політичний рівень подання навчального матеріалу. Критика була результатом перевірки викладання суспільних наук у вищих школах м. Львова ЦК КП(б)У від 19 лютого 1947 р. Як наслідок, В.О. Геринович виступив з доповіддю „Економічна географія та її значення в ідейно-виховній роботі”. У виступі вчений керувався партійною директивою від 14 серпня 1946 р. „Про ідейно виховну роботу” та „Викладання географії в школі” від 16 травня 1934 р. Доповідач заявив: „...хто думає що економічна географія не має відношення до ідейно-виховної роботи – стоїть на антиленінській позиції. Оскільки економічна географія тісно пов’язана з суспільним розвитком – є політичною наукою”. На думку професора В. Гериновича, сутність економічної географії полягала в тому, щоб показати за допомогою наукових підходів перевагу соціалізму над капіталізмом [45, арк. 38]. З цього приводу необхідно згадати виступ директора інституту М.О. Тарасюка про активізацію буржуазно-націоналістичних та інших ворожих радянській владі теорій [45, арк. 109]. М.О. Тарасюк засудив „буржуазно-націоналістичну” історичну школу М.С. Грушевського, прихильником якої в минулому був Володимир Геринович. Рада інституту постановила: „Послідовна і непримиренна боротьба з цим ворожим збоченням є невід’ємною частиною боротьби за четверту сталінську п’ятирічку в справі побудови комунізму в нашій країні” [45, арк. 109 зв.-110]. Посилення чергового витку репресивної політики сталінського режиму чітко окреслилося у вищій школі.

Працюючи на посаді завідувача кафедри економічної географії, 8 листопада 1947 р. Володимир Олександрович підготував доповідь, „Борьба партии с буржуазно-националистической идеологией” [244]. В центрі критики опинився його колишній наставник М.С. Грушевський та вся ідея української державності. Очевидно це було продиктовано початком нової хвилі

політичних репресій в СРСР, що поставило черговий раз під загрозу сім'ю Геріновичів. Син Олександр вже був під слідством внаслідок арешту батька 1932 р. Тоді його не засудили, але вислали до Сибіру (м. Томськ), потім у м. Новосибірськ як сина „ворога народу”.

Вчений продовжував займатися науковою роботою, написав цілий ряд праць, які частково збереглися в родинному архіві Геріновичів. Серед них – рукопис „Участь церкви в житті княжого Львова” [240], в якому проаналізував значення церкви в соціально-економічному розвитку міста Львова та описав міські ярмарки.

В процесі ознайомлення з „Рукописом без назви” [239] бачимо, що Володимир Олександрович останні роки свого життя присвятив дослідженню природних багатств Західної частини України, зокрема покладів природного газу, нафти та інших енергоносіїв, досліджував історію їх розробки, розглядав шляхи використання для розвитку економіки регіону.

В рукописі „Філіппінські острови і їх економічне та стратегічне значіння. (До питання: Боротьба за Тихий океан)” [244], що датується 25 листопадом 1948 р., науковець проаналізував геополітичне значення Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Стан здоров'я вченого швидко погіршувався. Згідно висновку лікарської трудової експертної комісії від 2 серпня 1948 р., його визнали інвалідом другої групи внаслідок склерозу судин головного мозку, порушення кровообігу та гіпертонічної хвороби другого ступеня. Медичний висновок „Не працюєдатний!” для вченого став страшним вироком [243]. Довелося припинити працю в Українському інституті радянської кооперативної торгівлі. В. Геріновичу прийшлося витримати останній удар долі: сина Олександра заарештували і відправили до виправних таборів м. Воркути, а згодом – м. Магадану. Причина арешту полягала в тому, що О. Герінович під час другої світової війни перебував на окупованій території. На засланні він знаходився до 1956 р. Як згадує онук В.О. Геріновича, професор Львівської академії мистецтв ім. М. Лисенка О. Герінович, саме інформація про арешт

сина остаточно „добила” діда, який не витримав страшної звістки і 6 липня 1949 р. помер. Похований Володимир Олександрович Геринович на Янівському цвинтарі в м. Львові.

У січні 1989 р. В.О. Геринович був реабілітований на підставі Постанови Президії Верховної Ради СРСР [51, арк. 395].

Отже, після ув'язнення В. Геринович влаштувався викладачем до Українського інституту радянської кооперативної торгівлі м. Львова. Він займався навчально-методичною та науково-дослідною роботою. Високий рівень професійності надав можливість ученому за короткий час пройти шлях від викладача до в. о. декана торгово-економічного факультету. Однак важка хвороба та арешт сина не дозволили завершити наукові задуми і обірвали життя Володимира Олександровича Гериновича.

Суперечності та конфлікти всередині колективу Українського науково-дослідного інституту географії і картографії м. Харкова, побутова невлаштованість, протиріччя з професором С. Рудницьким, втручання в роботу закладу репресивних органів змусили В.О. Гериновича повернутися на викладацьку роботу до Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (інституту соціального виховання).

Упродовж наступного року професор В.О. Геринович активізував наукову, краснзнавчу, геологорозвідувальну роботу, сприяв організації багатьох наукових експедицій у різні райони краю.

Як представник національної географічної школи С. Рудницького, вчений опинився під ідеологічним контролем органів карально-репресивної системи. Здійснюючи наукову діяльність, був змушений пристовуватися до вимог часу аби не зазнати репресій. Він не тільки визнав власні „ідеологічні помилки”, а й публічно піддав критиці свої наукові переконання. Став кандидатом у члени КП(б)У. Намагаючись уникнути репресій, В. Геринович переїхав до Москви. Однак це не врятувало від арешту. З аналізу протоколів допитів та доказової бази можна зробити висновок про сфальсифікований

характер кримінальної справи. Вчений зазнав тривалого ув'язнення, під час якого займався геологорозвідувальною діяльністю під контролем НКВС.

Відбувши термін покарання, В.Геринович працював за фахом у сільськогосподарському технікумі м. Грязовець Вологодської області та педагогічному інституті м. Вологда. Після повернення в Україну він займав посаду викладача у Львівському інституті радянської кооперативної торгівлі, а згодом був призначений в. о. декана торгово-економічного факультету. Вчений перебував під наглядом органів МДБ. Тому його праці в значній мірі відповідали офіційній ідеологічній доктрині. Незважаючи на це, в останні роки життя вчений намагався займатися науково-дослідною роботою. Зокрема досліджував природні багатства західної України (родовища природного газу, нафти, поклади вугілля, інших енергоносіїв), розглядав шляхи їх використання для розвитку економіки регіону.

Здоров'я, підірване в таборах, а згодом і арешт сина Олександра стали причиною передчасної смерті В.О.Гериновича. Фактично вчений став жертвою тоталітарної системи.

Висновки

Дослідження життєвого шляху, місця і ролі В.О. Геріновича в науково-педагогічному та громадсько-політичному житті України першої половини ХХ ст. дає підстави зробити такі висновки:

1. Формування історіографічної бази досліджуваної проблеми пройшло три етапи. Впродовж першого, що припадає на 1910 – 1914 рр., були опубліковані рецензії на його перші наукові праці, а також дана оцінка громадсько-політичної діяльності в складі Християнсько-суспільного союзу. В цей період відбулося розкриття наукового потенціалу молодого вченого в багатьох напрямках, зокрема в галузі фізичної географії, антропогеографії, астрономії, археології, історичного краєзнавства, картографії. Наслідком цілеспрямованої роботи став успішний захист докторської дисертації та схвальні відгуки європейських учених. Другий етап, з початку 1920-х рр. до середини 1930-х рр., характеризується публікаціями про діяльність В. Геріновича в Кам'янець-Подільських вищих школах. Оцінка наукової діяльності вченого відбувалася на сторінках наукових часописів. З-поміж них необхідно виділити рецензії на монографії, статті, підручники з історичного краєзнавства, географії. Характерно, що, в силу ідеологічних перешкод, вітчизняні дослідники 1950 – 80-х рр. взагалі не торкалися його наукових здобутків. Упродовж третього етапу, 1991 – 2000-і рр., відбувалося переосмислення науково-теоретичної спадщини Володимира Геріновича. Проте, незважаючи на появу численних публікацій, присвячених творчому доробку вченого, комплексного аналізу його наукової, педагогічної та громадської діяльності досі не проводилося.

Опрацьована і проаналізована джерельна база дослідження складається з архівних матеріалів архівосховищ України та Російської Федерації, родинного архіву О. Геріновича (онука В. Геріновича), значна частина яких вперше залучена до наукового обігу. Зібрані, систематизовані та поєднанні у комплекс архівні матеріали і джерела іншого походження являються цілком репрезентативними, становлять достатню наукову базу для дослідження

науково-педагогічної та громадської діяльності В. Геріновича в 1900-ті – 1940-і рр.

2. Встановлено, що формування особистості В. Геріновича припало на період поступу української науки, активного розвитку суспільно-політичного життя Галичини та Наддніпрянщини початку ХХ ст. Навчання В. Геріновича на філософському факультеті Львівського університету відкрило перед ним можливості реалізації наукового потенціалу та утвердження в середовищі української інтелігенції. Ще в студентські роки під впливом учених європейського рівня Володимир Герінович зайнявся науково-педагогічною та громадською діяльністю. Своїми публікаціями молодий дослідник не лише намагався популяризувати наукові знання в галузі географії та історії України, але й впливав на формування національної самосвідомості. Багато часу він приділяв громадській роботі в Галичині: брав участь у заснуванні читалень, читанні науково-популярних лекцій. Перебуваючи на засадах національно-демократичної ідеології, активно поєднував просвітницьку, педагогічну та громадську діяльність. З часом під впливом відомого українського громадсько-політичного діяча, педагога й історика О. Барвінського політичні уподобання Володимира Геріновича змінилися і він став членом поміркованого консервативного Християнсько-суспільного союзу. Вчений боровся за виборчу реформу, щоб повноцінно відстоювати суспільно-політичні, культурні та соціально-економічні інтереси українства. До мобілізації в австро-угорську армію, на початку Першої світової війни В. Герінович залишався членом ХСС.

3. З'ясовано, що в перервах між бойовими діями на Східному фронті (Західна Україна) Володимир Герінович зумів зібрати цінний краєзнавчий матеріал, що дало можливість детально окреслити етнографічні межі України на заході з подальшою публікацією досліджень. Опинившись на Італійському фронті, В. Герінович став учасником битви на горі Саботіно. Але й тоді не полишав науково-дослідну роботу, результати якої оприлюднив у „Віснику Союзу визволення України” (м. Відень). Окрім спустошливого характеру

війни, вчений відзначав зростання національної свідомості українських вояків. За хоробрість, проявлену в ході бойових дій, Володимир Геринович отримав нагороди. Внаслідок четвертого поранення його демобілізували з фронту в чині поручника. Перебуваючи в Італії, він керував групою дослідників-науковців, яка займалася вивченням карстових печер. Згодом у Віденському науковому „Товаристві Сходу і Близького Сходу” працював над проблемами антропогеографії.

З проголошенням у листопаді 1918 р. ЗУНР В. Геринович вступив до лав УГА. Пізніше працював на посаді референта з питань народної освіти при диктатурі ЗО УНР Є. Петрушевича. На сторінках військової преси займався агітаційною та роз'яснювальною роботою, що була невід'ємною складовою ідеологічної боротьби за незалежну Україну. Аналізуючи творчу спадщину В. Гериновича періоду Української революції (1917 – 1921 рр.), можна констатувати, що вчений прагнув озброїти українців ґрунтовними науковими знаннями з географії, історії, етнографії України.

4. Уточнено та проаналізовано Кам'янець-Подільський період у біографії вченого. Підтверджено, що В. Геринович у 1919 р. отримав посаду приват-доцента кафедри географії на фізико-математичному факультеті місцевого державного українського університету, де зарекомендував себе як здібний науковець, методист, талановитий організатор освіти. Як декан формував власний управлінський досвід, котрий успішно реалізував на посаді ректора Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (1923 – 1928 рр.). Завдяки організаторським здібностям та наполегливій праці ректора в інституті значно зріс академічний рівень підготовки, поповнилася матеріально-технічна база, активізувалась науково-дослідна робота та, що особливо важливо, було розпочато формування нового професорсько-викладацького складу вишу, який був втрачений після поразки Української революції. Необхідно відзначити краєзнавчу діяльність вченого на посаді голови Окружного комітету краєзнавства, яка проявилася в організації та проведенні наукових експедицій, конференцій, виданні наукових та науково-популярних праць.

Науково-теоретична спадщина В. Геріновича складається з понад 200 праць різнопланового характеру, із яких близько 30 наукових статей, монографій, підручників були підготовлені професором у м. Кам'янці-Подільському. За безпосередньої участі вченого в місті відкрили робітничий університет, ректором якого він став. Саме завдяки наполегливій праці науковця в галузі історичного та географічного краєзнавства м. Кам'янець-Подільський став зразком наслідування для інших регіонів, „Українським Гейдельбергом”.

Після завершення ректорської каденції вчений прагнув утвердитися в Українському науково-дослідному інституті географії і картографії (м. Харків). Однак невирішеність матеріальних та побутових проблем, втручання в роботу інституту репресивних органів призвели до міжособистісних конфліктів, унаслідок яких В. Герінович залишив дану наукову установу. Незважаючи на складне політичне, економічне становище в УСРР і проблеми в особистому житті, вчений продовжував активно працювати на освітянській ниві та повністю віддавати себе науці. За короткий час перебування на посаді професора Кам'янець-Подільського вишу (лютий 1929 р. – травень 1932 р.) йому вдалося відкрити на Поділлі поклади природних копалин союзного значення. З метою уникнення тиску з боку репресивних органів учений перейшов працювати на кафедру гірничої економіки Московського геологорозвідувального інституту ім. С. Орджонікідзе.

5. Аналіз кримінальної справи, обставин слідства органів ДПУ щодо Володимира Геріновича дав підстави стверджувати, що обвинувачення в причетності до контрреволюційної УВО були необґрунтованими, компрометуючих матеріалів, окрім розмов, слідство не виявило. Шляхом шантажу та погроз ученого примусили визнати себе винним, унаслідок чого В. Герінович був засуджений до десятирічного терміну ув'язнення. Відтворено період в житті вченого, пов'язаний з його перебуванням у Вологодській області після відбуття десятирічного терміну покарання. Як з'ясувалося, вчений влаштувався на роботу викладачем до

сільськогосподарського технікуму м. Грязовця Вологодської області. Одночасно він викладав у Вологодському педінституті ім. В. Молотова.

Досліджено науково-педагогічну діяльність Володимира Геріновича після повернення в Україну (1946 р.) до м. Львова, де він був прийнятий на науково-педагогічну роботу до Українського інституту радянської кооперативної торгівлі. Вчений продовжував активно займатися як викладацькою, так і науково-дослідною діяльністю, керував підготовкою аспірантів та приймав участь у науковому житті Західної України. Останні прижиттєві рукописи вченого свідчать, що Володимир Герінович працював над дослідженням покладів корисних копалин і родовищ енергоносіїв, розглядаючи шляхи їх використання для розвитку економіки Західного регіону України. Особлива цінність досліджень В. Геріновича, присвячених природно-економічному потенціалу України, полягає в їх багатовекторності, системності підходів, оригінальності вирішення складних завдань, які висувалися тогочасною наукою. Творчий доробок науковця не втратив практичного значення і сьогодні.

Список використаних джерел і літератури

Архівні документи

**Центральний державний архів вищих органів влади та управління
України у м. Києві**

Ф. 166 Міністерство народної освіти України 1919 – 1940 рр.

Оп. 1

1. Спр. 878. Матеріали про роботу Кам'янець-Подільського Держуніверситету (звіти, звернення до революційного студентства, відомості та інше.), 1920 р., 19 арк.

оп. 2

2. Спр. 1853. Кошторис прибутків і видатків на науково-господарчі витрати і утримання особистого складу Кам'янець-Подільського інституту народної освіти на 1922/23 операційний рік та список співробітників інституту, 1922 р., 82 арк.

оп. 4

3. Спр. 630. „Вісти” (щотижнева стінна інформаційна газета) Кам'янець-Подільського інституту народної освіти та листування з ним про прийом викладачів, відвідування студентами лекцій та фінансування інституту, 1924 р., 97 арк.

оп. 5

4. Спр. 1025. Списки та кошторисні заявки на утримання адміністративно-технічного персоналу Катеринославського, Полтавського, Кам'янецького інститутів народної освіти та 3-х річних педкурсів в м. Києві, Мелітополі, Бердичеві, Лубнах, Прилуках, 1925 – 1926 рр., 190 арк.

оп. 6

5. Спр. 410. Листування з Кам'янець-Подільським інститутом народної освіти про відсутність при інституті кафедри по вивченню єврейської мови і літератури та заборону залишати студентів випуску 1925 – 26 р. на четвертий рік навчання, 1926 р., 6 арк.

6. Спр. 4687. Листування з Кам'янець-Подільським інститутом народної освіти про міроприємства, щодо підвищення продуктивності академічної роботи, про скликання Подільської педагогічної конференції та обмін книжками з публічною бібліотекою у Львові, 1926 – 1928 рр., 19 арк.

7. Спр. 4688. Протоколи засідань Правління Кам'янець-Подільського інституту народної освіти, 1926 – 1930 рр., 8 арк.

8. Спр. 4689. Листування з Кам'янець-Подільським інститутом народної освіти про виконання його замовлень на імпордне устаткування, літературу та учбові приладдя, 1926 – 1930 рр., 90 арк.

9. Спр. 4690. Листування з Кам'янець-Подільським інститутом народної освіти про затвердження штатів, прийом робітників та визначення ставок. Відомості утримання медперсоналу за 1928 р., 1925 – 1930 рр., 194 арк.

10. Спр. 4691. Навчальний план факультету соціального виховання Кам'янець-Подільського інституту народної освіти та перехідний навчальний план II-го курсу інституту на 1929 – 30 р. Протокол об'єднаного засідання Президії Кам'янецького Окрвиконкому та Кам'янецької Міської Ради від 31 травня 1928 р. по обговоренню доповіді про роботу Кам'янець-Подільського інституту народної освіти, листування з інститутом про складання планів, програм, відкриття педтехнікуму та розподіл учбових годин, 1927-1930 рр., 32 арк.

11. Спр. 4692. Матеріали про роботу Науково-дослідної кафедри Кам'янець-Подільського інституту народної освіти і плани, звіти, відомості про накову працю аспірантів, листування, 1926 – 1930 рр., 78 арк.

12. Спр. 4693. Виписки з протоколів засідань Наркоматської комісії по педстажу при Наркомосі УСРР та Комісії по стажу при Кам'янець-Подільському інституті на 1925 – 26 р., списки тем кваліфікаційних робіт та листування з інститутом щодо проходження студентами практики та стажу, 1926 – 1929 рр., 33 арк.

13. Спр. 4694. Доповідна записка Кам'янець-Подільського інституту народної освіти та листування з ним про установку власної електростанції інституту, 1926 р., 3 арк.

14. Спр. 4695. Листування з Кам'янець-Подільським інститутом народної освіти про затвердження кошторисів, фінансування та проведення розрахунків, 1925 – 1930 рр., 62 арк.

15. Спр. 4696. Листування з Кам'янець-Подільським інститутом народної освіти про порядок перевodu студентів на наступний курс, здачу заліків екстерном та призначення стипендій, 1926 – 1930 рр., 49 арк.

16. Спр. 4697. Матеріали про організацію роботи навчально-допоміжного господарства та досвідно-показової школи при Кам'янець-Подільському педінституті (довідні записки, кошториси, описи обладнання кабінетів, бібліотеки, листування), 1926 – 1930 рр., 55 арк.

17. Спр. 4699. Листування з Кам'янець-Подільським інститутом народної освіти про асигнування коштів на ремонт, устаткування та обслуговування гуртожитків, 1926 – 1930 рр., 36 арк.

18. Спр. 4830. Протоколи засідань Правління предметових комісій і Ради факультету Кам'янець-Подільського інституту народної освіти; звіт про роботу інституту за I триместр 1925/26 р. та список особистого складу, 1926 р., 50 арк.

19. Спр. 6247. Матеріали про роботу Українського науково-дослідного інституту географії і картографії (статут, меморандум, заяви, звіти, доповідні записки, плани роботи). Список співробітників Українського науково-дослідного інституту географії і картографії на 1 квітня 1928 р., 1927 – 1930 рр., 87 арк.

20. Спр. 6248. Листування з Українським науково-дослідним інститутом географії і картографії про призначення, звільнення, переміщення по службі, командировки, встановлення ставок співробітникам, 1927 – 1930 рр., 97 арк.

оп. 8

21. Спр. 437. Звіти про роботу науково-дослідних установ України за 1928 р., 1928 – 1929 рр., 289 арк.

22. Спр. 439. Матеріали про роботу Українського науково-дослідного інституту географії і картографії (Протоколи, доповідні записки, листування), 1928 – 1929 рр., 54 арк.

23. Спр. 459. Списки наукових робітників Науково-дослідних кафедр Ніжинського та Кам'янець-Подільського інститутів народної освіти, 1928 р., 10 арк.

оп. 12

24. Спр. 1522. В.О. Геринович., 1919 – 1933 рр., 42 арк.

Ф. 177 Всеукраїнське Державне Видавництво 1918 – 1926 рр.

оп. 2

25. Спр. 49. В.О. Геринович „Єдиний і неділимий Схід Європи”. Брошура і рецензія на неї. Рукопис, 1921 р., 25 арк.

26. Спр. 624. Геринович „Мала географія України”. Посібник для трудшкіл. Рукописні і друковані листи. Рецензія Л. Колисниченка, 1924 р., 653 арк.

27. Спр. 853. Геринович „Оповідання з антропології”. Брошура, машинопис на українській мові, 1925 р., 185 арк.

28. Спр. 1487. Іванівський. Рецензія на книгу В.О. Гериновича „Наша спілка. Географія Спілки Радянських Соціалістичних Республік”, 1926 р., 21 арк.

Центральний державний історичний архів України у м. Львові

Ф. 309 Наукове товариство ім. Т. Шевченка, м. Львів 1892 – 1946 рр.

оп. 1

29. Спр. 39. Протоколи засідань членів природо-математичної і медичної секцій 1893 – 1912 рр., 42 арк.

30. Спр. 1221. Статті Гериновича В. „Звідки пішла і як поширилась назва „Україна” і „Величина Землі”, 1911 – 1918 рр., 24 арк.

31. Спр. 1222. Статті Геріновича В. „Револьюційний рух Землі” і „Ротацийний рух Землі”, [б. д.], 38 арк.

Ф. 311 Редакція українського журналу „Нові шляхи”, м. Львів 1899, 1914-1933 рр.

оп. 1

32. Спр. 68. Стаття Геріновича В.О. „Всесоюзна Асоціація робітників Науки, Техніки для сприяння соціалістичному будівництву”, [б. д.]. – 3 арк.

33. Спр. 69. Статті професора Геріновича В.О. „Культурне життя в Кам’янці на Поділлі”, „Кам’янець на Поділлі”, [б. д.]. – 24 арк.

Ф. 401 Редакція журналу „Літературно-науковий вісник” 1883 – 1938 рр., м. Львів.

оп. 1

34. Спр. 32. Вірші поетів Гаврилюка та Гайя, рецензії, статті й огляди Галущинського, Галуцана С., Геріновича В., Гехтера М., 1897 – 1910 рр., 134 арк.

Ф. 736 Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили у Львові 1909 – 1939 рр.

оп. 1

35. Спр. 3. Звіти про діяльність товариства за 2 лютого 1909 р. – 25 вересня 1912 р., 46 арк.

36. Спр. 4. Звіти про діяльність філій товариства в містах Львові, Перемишлі, Тереховлі, Тернополі за 1912 р., 1912 р., 18 арк.

37. Спр. 20. Листи Геріновича В., Гірняка Н., Гордійчука О. та Громницького Р. до товариства, 1911-1914 рр., 23 арк.

38. Спр. 32. Книга реєстрації вхідних документів 1910 – 1912 рр., 48 арк.

Державний архів Львівської області

Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові 1780 – 1939 рр.

оп. 7

39. Спр. 1708. Справа про здобуття наукового ступеня доктора Гериновичем Володимиром, 1907 – 1911 рр., 10 арк.

оп. 15

40. Спр. 609. Головний каталог студентів., 1903 – 1904 рр., 296 арк.

41. Спр. 727. Книга протоколів про складання докторських іспитів та рецензії на докторські дисертації, 1909 – 1916 рр., 432 арк.

Ф. 296 Товариство „Академічна громада” у Львові 1896 – 1933 рр.

оп. 1

42. Спр. 2. Книга реєстрації осіб, які користуються книгами бібліотеки товариства та звіти про роботу бібліотеки, 1888 – 1905 рр., 34 арк.

43. Спр. 58. Листування із студентськими товариствами та студентами про вибори нових членів правління, проведення загальних зборів, урочистостей, наданні позик матеріальної допомоги та іншим питанням, 1903 р., 72 арк.

44. Спр. 65. Листування із студентськими товариствами, студентами та іншими; про вибори нових членів правління, проведення загальних зборів товариств та іншим питанням, 1904 р., 74 арк.

Ф.Р. 796 Український інститут радянської кооперативної торгівлі у Львові 1943 – 1947 рр.

оп. 1

45. Спр. 30. Протоколи засідань Ради інституту за 1946-1947 навчальний рік., 1946 – 1947 рр., 114 арк.

46. Спр. 31. Звіт та відомості про виконання науково-дослідної роботи, звітні картки та анотації на виконані праці., 1946 – 1947 рр., 19 арк.

47. Спр. 32. Тематичні картки та анотації з питань науково-дослідницької роботи внесені до п'ятирічного плану на 1946 – 1950 рр., 1946 р., 90 арк.

48. Спр. 33. Звіти про навчальну роботу інституту, деканату та кафедр за 1946 – 1947 навчальний рік, 81 арк.

оп. 3

49. Спр. 48. Тематика науково-дослідної роботи Українського інституту радянської кооперативної торгівлі на 1947 р., 30 арк.

Державний архів Служби безпеки України

50. Спр. 49834. – Ф.П. – Т.3. Слідча справа Затонського В.П., 1937 – 1956 рр., 335 арк.

51. Спр. 59171. – Ф.П. Слідча справа Гериновича В.О., 1932 – 1989 рр., 400 арк.

Державний архів Хмельницької області

Ф.П. 3 Кам'янець-Подільський окружний комітет КП(б)У 1923 – 1937 рр.

оп. 1

52. Спр. 238. Протоколи засідань окружної антирелігійної комісії, звіти, інформація та інші матеріали про антирелігійну роботу в окрузі, 1927 – 1928 рр., 190 арк.

53. Спр. 339. Виписки з протоколів партзборів, вирізки з газет та ін., архівні матеріали на троцькістів та націоналістів за 1923 – 1937 рр., 1935 – 1937 рр., 194 арк.

Ф.П. 4 Осередок КП(б)У Кам'янець-Подільського педагогічного інституту 1924-1991 рр.

оп. 1

54. Спр. 1. Звітні доповіді та матеріали про роботу добровільних організацій при осередку КП(б)У, 1924 – 1928 рр., 43 арк.

55. Спр. 3. Протоколи засідань Бюро осередку КП(б)У, 1925 р., 33 арк.

56. Спр. 12. Протоколи засідань бюро осередку КП(б)У, 1927 – 1929 рр., 92 арк.

57. Спр. 26. Протоколи зборів осередку КП(б)У, 1929 – 1930 рр., 93 арк.

Ф.Р. 5 Інспектура народної освіти виконкому Кам'янецької окружної ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів 1923 – 1930 рр.

оп. 1

58. Спр. 537. Протоколи засідань педагогічних рад з питання розробки програми суспільствознавства. Тези до доповіді: „Краєзнавство та його значення у соціалістичному будівництві”. Програми з суспільствознавства та проекти розподілу матеріалів по комплексам за 1929 р., 53 арк.

59. Спр. 589. План роботи та звіт про роботу Кам'янець-Подільського інституту народної освіти за осінній квартал 1923 – 1924 навчального року. Анкети наукових та методпрацівників, списки викладачів та студентів інституту, 1924 р., 65 арк.

60. Спр. 611. Річний звіт Кам'янець-Подільського ІНО за 1925 – 1926 навчальний рік, 1925 р., 90 арк.

61. Спр. 641. Протоколи засідань правління та предметної комісії Кам'янець-Подільського ІНО. Звіт інституту за 1925 – 1926 навчальний рік. Анкети викладачів інституту, 1926 р., 60 арк.

Ф.Р. 12 Кам'янецький комітет охорони пам'ятників старовини і мистецтва та природи Кам'янецького повітового відділу народної освіти 1920 – 1922 рр.

оп. 1

62. Спр. 12. Листування з різними установами про лекції, виставки та інше, 1921 р., 120 арк.

Ф.Р. 302 Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут, 1920-1935 рр.

оп. 1

63. Спр. 13. Листування з повітовим відділом народної освіти по організації культосвітньої роботи серед населення силами викладачів та студентів інституту. Відомості про рукописні праці викладачів інституту, 1921 р., 26 арк.

64. Спр. 16. Витяг з протоколу засідання повітової штатної комісії при відділі праці, листування з повітовим відділом надзвичайної комісії, народсвітою, заяви співробітників про надання матеріальної допомоги, про скорочення штатів відповідно до кількості пайків, анкети співробітників університету та інше, 1921 р., 233 арк.

65. Спр. 20а. Протоколи засідань комісій факультетів за 1921 – 1922 рр., 237 арк.

66. Спр. 21. Протоколи засідання науково-шкільної ради про результати поїздки делегації інституту в Харків для вирішення господарських питань; вимогові відомості на видачу студентам стипендії і інші матеріали, 1921 р., 156 арк.

67. Спр. 22. Протоколи засідання комісії факультету професійної освіти за 1921 – 1922 рр. та списки студентів, 1921 – 1922 рр., 59 арк.

68. Спр. 24. Витяг з протоколу засідання ради факультету професійної освіти та листування з відділами інституту про переміщення по роботі співробітників інституту, виплату грошей за прочитані лекції, про складання звітів про наукову діяльність та по господарських питаннях; списки викладачів інституту, 1921 – 1922 рр., 188 арк.

69. Спр. 26. Щотижнева стінна інформаційна газета №9; протокол засідання колегії колективу про надання права голосу членам колективу, наслідки роботи влітку та реєстраційні картки академічного персоналу інституту, 1921 – 1923 рр., 10 арк.

70. Спр. 29. Листування з повітовою радою народного господарства, виконкомом по питаннях обладнання лабораторій, кабінетів та інших питаннях, 1921 р., 69 арк.

71. Спр. 39. Автобіографії та анкети професорсько-викладацького складу, 1921 – 1923 рр., 131 арк.

72. Спр. 41. Листування з Раднаргоспом, заяви завідуючих кабінетів про обладнання наукових кабінетів і лабораторій, доповідь голови господарчої ради про метеорологічну станцію, 1921 р., 22 арк.

73. Спр. 42. Учбові плани та акт обстеження факультету соціального виховання, розклад лекцій на факультеті соціального виховання, списки студентів факультету, 1921 – 1922 рр., 45 арк.

74. Спр. 43. Учбові плани та списки студентів природничого і фізико-математичного відділів, акт про реорганізацію факультетів, 1921 р., 46 арк.

75. Спр. 52. Протоколи засідань наукової ради за 1921 р., оповістки членам ради про чергове засідання ради та звіт про наукову командировку приват-доцента Клепатського, 1921 р., 40 арк.

76. Спр. 54. Протоколи засідань ради викладачів, колегії колективу слухачів підготовчих курсів про складання планів навчання, вибори постійного комітету підготовчих курсів, про новий склад колективу, передачу йому земельного господарства, список осіб, які зараховані на підготовчий курс та інше, 1921 р., 23 арк.

77. Спр. 63. Витяги з протоколів засідань ради факультету соціально-гуманітарних наук, листування факультету з науково-шкільною радою інституту про обрання викладачів по предметах кафедри, розклади уроків, плани навчання факультету та інше, 1921 р., 60 арк.

78. Спр. 184. Витяг з протоколу засідання господарчої ради та листування з факультетами інституту про розподіл академічних годин серед викладачів інституту, виплату заробітної плати; списки професорів і викладачів інституту та розклади лекцій, 1921 – 1922 рр., 64 арк.

79. Спр. 201. Листування з подільською губернської профрадою, окрнаросвітою, окрпрофспілкою, витяги з протоколів засідань бюро інституту та секції спілки Робос при інституті, тези про проведення роботи на селі під час літніх канікул та інше, 1922 – 1924 рр., 90 арк.

80. Спр. 204. Розпорядження Українського головного професійного бюро, витяги з протоколів засідань бюро інституту, листування з його відділами про надсилку відомостей про кількість прийнятих студентів, про роботу та інших питаннях, 1922 р., 24 арк.

81. Спр. 209. Наказ ректора про розпорядок дня, заяви викладачів про придбання необхідної літератури, програми по предметах, 1922 – 1923 рр., 101 арк.

82. Спр. 216. Доповідні записки, звіти про діяльність секцій при науковому товаристві та організацію секції мовознавства при науково-дослідній кафедрі; протоколи урочистих засідань по вшануванню професора Бучинського, 1922 р., 27 арк.

83. Спр. 218. Звіт про роботу інституту за 1922 р., 57 арк.

84. Спр. 221. Витяги з протоколів засідань Українського головного професійного бюро, засідання факультетської ради кафедри профосвіти, бюро інституту про реорганізацію інституту в інституту соціального виховання, по методичних, організаційних та інших питаннях, 1922 – 1923 рр., 107 арк.

85. Спр. 222. Протоколи засідань бюро інституту, ради професури факультету професійної освіти, загальних зборів викладачів і інших за 1922 р., 180 арк.

86. Спр. 226. Лист до працівників науки інститутів (м. Кам'янець-Подільський) про переведення виборів ректора при інституті, оголошення інституту і розписи співробітників про одержання їх, 1922 – 1923 рр., 28 арк.

87. Спр. 252. По обліку наукових праць викладачів інституту, 1922 – 1923 рр., 70 арк.

88. Спр. 343. Постанова, обіжники, вказівки і витяги із протоколів НКО і нарком фінансів УСРР, губернських і окружних виконавчих комітетів та фінансових відділів про порядок складання кошторисів, витрати фонду спеціальних коштів, про порядок оплати за навчання, оплати прибутково-майнового податку та по інших фінансових питаннях; список студентів, які повинні платити за навчання, список технічного персоналу інституту та інше, 1922 – 1923 рр., 114 арк.

89. Спр. 385. Накази по інституту за 1923 рік, 1923 р., 69 арк.

90. Спр. 386. Листування з українським головним професійним бюро, окружним професійним комітетом, повідомлення губернського комітету,

повідомлення губернського комітету КП(б)У, протоколи засідань гуртків при інституті, культконференції залізничній станції, доповіді інституту про проведення політосвітньої роботи серед підшефного колективу залізничників, організацію наукової праці і поширення її на підприємства, установи та інших питаннях, 1923 – 1924 рр., 231 арк.

91. Спр. 391. Переписка з Всеукраїнською академією наук, Кам'янецьким повітовим комітетом професійної освіти, правлінням інституту про ознайомлення з термінологією точних наук, допомогу дітям, проведення святкування революційних свят, відомості про соціальний стан дітей в дитбудинках та інші матеріали, 1923 р., 117 арк.

92. Спр. 393. Листування з Українським головним професійним бюро при Наркоматі Освіти, окружним відділом професійної освіти, бюро інституту про утворення спеціальної комісії для юридичного закріплення приміщень і інвентарю за інститутом м. Кам'янця, придбання для кабінетів методичного обладнання; акти обстеження музею (кабінету мистецтва) з метою вилучення цінностей, прийому і передачі кабінетів завідуючими і інше, 1923 р., 169 арк.

93. Спр. 398. Протоколи засідань бюро інституту за 1923 рік., 1923 р., 143 арк.

94. Спр. 400. Протоколи засідань правління інституту по навчальних та господарських питаннях, річний звіт за 1923 – 1924 та триместрові звіти за 1924 – 1925 навчальні роки, 1923 – 1925 рр., 110 арк.

95. Спр. 401. Протоколи засідань комісії факультету соціального виховання, ради професорів, факультетської ради, зборів студентів і професорів за 1923 р., 1922 – 1923 рр., 105 арк.

96. Спр. 405. Справа про організацію соціально-економічної кафедри в інституті, 1923 р., 7 арк.

97. Спр. 427. Пояснююча записка до навчального плану, схема інституту та навчальні програми, 1923 р., 82 арк.

98. Спр. 428. Протоколи засідань педагогічної та предметової комісії, плани занять по факультету соціального виховання та звіти про працю керівника семінару, 1923 – 1924 рр., 153 арк.

99. Спр. 431. Протоколи засідань педсемінара вищого типу, 1923 – 1925 рр., 110 арк.

100. Спр. 497. Вказівка Наркомату освіти. Переписка з окружним комітетом професійної освіти. Витяги із протоколів засідань колегії колективу про організацію безкоштовної їдальні для студентів; по господарських питаннях; умова на передачу інститутом колективу „Труд” землі, парового млина, кузні, 1923 – 1924 рр., 21 арк.

101. Спр. 499. Листування з Наркоматом Освіти, Українським головним професійним бюро, протоколи зборів колективу, про реорганізацію правління колективу, про звіти, звіти про роботу і стан колективу; картка обліку земельних ділянок при інституті; умова з окружним управлінням про порядок експлуатації державних земель, 1923 р., 96 арк.

102. Спр. 509. Протоколи засідань колегії за 1923 р., 101 арк.

103. Спр. 514. Листування з окружним відділом народної освіти, з бюро інституту, комітетом поліпшення побуту студентів про матеріальне забезпечення студентів та обладнання гуртожитку, 1923 р., 23 арк.

104. Спр. 515. Листування з відділом місцевого господарства та комітетом поліпшення побуту студентів про обладнання гуртожитку; правило про обов'язки студентів гуртожитку, 1923 р., 27 арк.

105. Спр. 527. Заяви студентів і співробітників інституту про видачу продуктів в рахунок заробітної плати, розписки в її одержанні, 1923 – 1924 рр., 47 арк.

106. Спр. 529. Заяви співробітників та студентів про видачу їм хліба, 1923 – 1924 рр., 59 арк.

107. Спр. 533. Витяг з постанови Раднаркому УСРР, циркуляри, вказівки наркомату освіти, губфінвідділу, листування з українським головним відділом профосвіти, відділами інституту про організацію при учбових установах

спеціального грошового фонду, надсилку кошторисів на попереднє заключення губфінвідділу та інших фінансових питань; звіти кафедр по державних кредитах за січень-квітень місяць; списки співробітників, 1923 – 1924 рр., 132 арк.

108. Спр. 536. Листування науково-дослідницької кафедри з бухгалтерією, відомості і звіти про рух державних кредитів по науково-дослідницькій кафедрі та вимогові відомості на виплату заробітної плати співробітникам кафедри, 1923 – 1925 рр., 149 арк.

109. Спр. 553. Протоколи засідань комісії по звільненню від платні учнів підготовчих курсів, заяви про звільнення та списки їх, 1923 – 1924 рр., 131 арк.

110. Спр. 559. Вказівки Наркомату Освіти та листування з ним, протоколи виробничої наради при місцевому комітеті інституту, засідання комісії наукової організації праці про організацію та роботу комісії наукової організації праці, про академічну роботу в осінньому триместрі, облікові картки праці по канцелярії та інше, 1924 – 1925 рр., 72 арк.

111. Спр. 561. Вказівки Наркомату Освіти, переписка з Окрнаросвітою, завідуючими кабінетів інституту і їх заяви про придбання обладнання для кабінетів та їх звіти про роботу, акт передачі кабінету мистецтв новопризначеному завідуючому, 1924 р., 131 арк.

112. Спр. 564. Інструкція Наркомату фінансів, переписка з окружним комітетом професійної освіти, протоколи, позовні заяви інституту, про облік праці, переведення одного сільськогосподарського податку, ревізію справ, самовільну порубку дерев в парках, інституту, умова між адміністрацією і колективом „Труд” про здачу в експлуатацію землі і млинів, 1924 р., 86 арк.

113. Спр. 565. Вказівки Кам’янецького окружного виконавчого комітету про виконання установами вимог округового комітету Всеросійського товариства допомоги жертвам інтервенції, витяг з протоколу засідання політсекції про організацію загально студентської лікарні та інше, 1924 р., 32 арк.

114. Спр. 566. Наказ окрвиконкому про переведення загального перепису державного апарату, протокол відчитних річних зборів продукційного колективу інституту, копії відомостей, відправлених окружному комітету професійної освіти про стан інституту і інше, 1924 – 1925 рр., 151 арк.

115. Спр. 568. Інструкція Кам'янецького окружного відділу товариства сприяння авіації і повітроплавання України про створення добровільних осередків; витяги з протоколів і звіти про роботу педагогічного семінару і гуртків при інституті та інше, 1924 р., 74 арк.

116. Спр. 574. Накази по інституту за 1924 – 1927 рр., 80 арк.

117. Спр. 576. Накази по інституту за 1924 р., 58 арк.

118. Спр. 578. Протоколи засідань бюро, акти ревізії справ інституту, 1924 р., 85 арк.

119. Спр. 582. Протокол засідання робітничо-конфліктної комісії, листування з губернським та окружним фінансовими відділами про складання інститутом звітності по державному бюджету та спец коштам і звіти інституту; списки фінансових документів, співробітників, відомість про штати, 1924 – 1925 рр., 350 арк.

120. Спр. 584. Протоколи загальних зборів співробітників інституту, 1924 р., 6 арк.

121. Спр. 588. Переписки з Наркоматом Освіти, Українським головним професійним бюро, протоколи засідань комісії по влаштуванню педагогічної виставки, про підготовку до 3-ї Всеукраїнської і губернської педконференцій; тези до доповідей, резолюції, доповідь про роботу предметної комісії факультету соціального виховання, список закінчивших факультет, 1924 р., 77 арк.

122. Спр. 594. Копія відношення інституту до губернського відділу професійної освіти про передачу йому цінностей закритого Вінницького інституту, 1924 р., 3 арк.

123. Спр. 600. Обіжник головного управління професійної освіти при Наркомосі України про завдання науково-дослідницької кафедри інституту, звіт про її роботу з 1 по 25 грудня 1924 р. та командировочні посвідчення викладачів, 1924 р., 8 арк.

124. Спр. 601. Вказівки Наркомату освіти про надсилку звітів і квартальні звіти інституту за 1924/25 навчальний рік, протоколи засідань предметної комісії, відомості про навчально-допоміжні установи інституту, про викладачів, списки дипломних робіт і інше, 1924 – 1925 рр., 163 арк.

125. Спр. 603. Листування з сільськогосподарським інститутом, технікумами м. Кам'янця про організацію соціально-економічної кафедри для обслуговування всіх інститутів міста та відвідування студентами лекцій по історії німецької революції, 1924 р., 11 арк.

126. Спр. 606. Звіт про діяльність науково-дослідницької кафедри НДК інституту, положення про семінари вищого типу при вищих учбових закладах, заяви студентів про зарахування членами семінарів, 1924 – 1925 рр., 35 арк.

127. Спр. 607. Звіти викладачів за 1925 р., 1924 – 1925 рр., 129 арк.

128. Спр. 609. Відомості та зведення про прочитані й непрочитані лекції викладачами інституту, доповідь про роботу предметних комісій, 1924 р., 88 арк.

129. Спр. 610. Протоколи засідань академічної ради, 1924 р., 38 арк.

130. Спр. 641. Листування з Управлінням Київської округи зв'язку, окрмісцьгоспом, витяг з протоколу засідання окрвиконкому по питаннях улаштування при інституті прийомної радіостанції, покращення поштового зв'язку в окрузі, устав радіо-товариства України та інше, 1924 – 1925 рр., 44 арк.

131. Спр. 642. Нагадування і листування з окружним відділом місцевого господарства та електростанцією про використання й ліквідацію заборгованості за електроенергію; заява студента Макаревича про виплату йому грошей за виконану роботу, 1924 р., 18 арк.

132. Спр. 643. Умова і листування з Кам'янець-Подільським районним споживчим товариством про забезпечення інституту паливом, доповідна записка, відомості про потребу і витрату палива по інституту, 1924 р., 42 арк.

133. Спр. 648. Обіжники, накази, витяги з протоколів та листування з Наркомосом УСРР, окружним виконавчим комітетом, земельним управлінням та іншими про заготівлю сортового насіння, засів польової землі, посадку городів, побудову парників, посадку плодкових дерев; про складання й надсилку відомостей про стан господарства інституту, звільнення учбових закладів від сільськогосподарського податку, 1924 р., 48 арк.

134. Спр. 649. Обіжники і вказівки Наркомзему, губерньського земельного управління, листування з міським відділом комунального господарства, господарспілкою та іншими про ведення господарства інституту, реалізацію продукції господарства та по інших господарських питаннях; відомості про відпрацьовані години членами колективу, звіти про стан господарства інституту та інше, 1924 р., 58 арк.

135. Спр. 652. Переписка з Українською головною професійною освітою, окрпрофосвітою, заяви завідуючого господарством про ремонт будинків, 1924 р., 26 арк.

136. Спр. 655. Звіти про стан господарства інституту за 1924 р., 1924 р., 78 арк.

137. Спр. 656. Звіти про проведену роботу в господарстві інституту, 1924 – 1925 рр., 23 арк.

138. Спр. 662. Постанови Раднаркому УСРР, вказівки фінансово-економічного управління Наркомату Освіти та листування з ним про порядок ведення розрахунків продуктами шкільного земельного господарства, про майнові права установ наросвіти; відомість про господарсько-оперативні видатки за I – II квартали 1924 – 1925 оперативний рік, анкета про стан інституту на 1 квітня 1925 р. та інше, 1924 – 1925 рр., 122 арк.

139. Спр. 664. Інструкція Наркомату Освіти УСРР про порядок витрат установами Наркомату господарсько-операційних сум, річні, квартальні

видаткові кошториси на 1923 – 1924 та 1924 – 1925 операційні роки, відомість про штати, списки співробітників, студентів та інше, 1924 –1925 рр., 89 арк.

140. Спр. 665. Обіжник НКО УСРР про введення нової кваліфікаційної освіти та тарифно-оціночні відомості академічного та технічного персоналу інституту на 1924 рік, 1924 р., 201 арк.

141. Спр. 673. Листування з Подільським губернським виконкомом, Кам'янець-Подільським відділом комунального господарства, головою поштової контори, бухгалтером інституту про повернення токарного верстату, видачу дозволу на замовлення печатки та штампу, покращення умов роботи бухгалтерії та інших інстанціях, 1924 р., 77 арк.

142. Спр. 703. Обіжники, вказівки, витяги з протоколів і методичний лист Наркомосу УСРР, Укрголовпрофосвіти про реорганізацію НКО, порядок укомплектування вищих учбових закладів, виділення кредитів для проведення курсів української мови для співробітників установ народної освіти та по інших питаннях; відомість про педагогічний склад інституту та інше, 1925 р., 59 арк.

143. Спр. 708. Переписка з ВУЦВК, окружними виконкомом, статистичним бюро, правлінням робітників освіти та їх постанови, вказівки про надання інституту державної грошової допомоги, заповнення карток державних установ про риночці ціни на продукти і інших питаннях. Список співробітників інституту, 1925 – 1926 рр., 132 арк.

144. Спр. 709. Переписка з Наркоматом Освіти, Всеукраїнсько-Кримським відділом видавництва „Красная звезда” і іншими центральними і місцевими установами про придбання для кабінетів літератури, навчальних приладів, 1925 р., 143 арк.

145. Спр. 711. Переписка з Всесоюзним товариством культурного зв'язку із закордоном, місцевими установами, протоколи засідань комісій, комітету покращення побуту студентів, про конституцію СРСР, становище в Китаї, проведення святкування революційних свят, звіти про роботу культурних секцій, гуртків за 1925 р. та інше, 1925 р., 166 арк.

146. Спр. 719. Накази та витяги із протоколів засідань правління інституту про тарифнорозціночні відомості на жовтень, листопад місяці; звільнення та надання відпусків співробітникам, 1925 – 1926 рр., 96 арк.

147. Спр. 720. Робочі плани наукових працівників та навчання по факультетах, переписка з Всеукраїнською академією наук про розкопки склепів в м. Кам'янці біля турецького мосту, наукові відрядження, 1925 р., 98 арк.

148. Спр. 731. Обіжники і вказівки Наркомосу УСРР, Українського головного бюро професійної освіти, губернського відділу народної освіти, листування з ними та ректора з викладачами, протоколи робітничо-контрольної та штатної комісії про укомплектування інституту викладачами, організацію роботи кафедр, заміщення вакантних посад та по інших учбових питаннях; списки штатних професорів та викладачів інституту; заяви громадян про прийом на роботу та інше за 1925 р., 1925 – 1926 рр., 37 арк.

149. Спр. 732. Вказівка Наркомату Освіти про обговорення питання по скороченню навчального плану факультету соціального виховання; навчальні плани; розклади занять за 1925 р., 68 арк.

150. Спр. 733. Інформаційні бюлетені Кам'янець-Подільського, Ніжинського та Миколаївського інститутів, 1925 р., 47 арк.

151. Спр. 741. Протоколи засідань комісії по проведенню оцінки знань з окремих предметів та вказівки директора викладачам інституту про складання і здачу звітів за 1925 р., 11 арк.

152. Спр. 778(б). Витяги з протоколів засідання правління інституту, акти, відомості, листування із Жванецьким райвиконкомом про оплату орендних грошей заборгованості за харчування, про обладнання кабінетів, витрату посівних матеріалів та ін., кошториси по земельному господарству, 1925 – 1926 рр., 192 арк.

153. Спр. 779(а). Умова та листування з філією Державного видавництва України, рай спілкою про постачання інституту літературою в кредит, список кредиторів та студентів-стипендіатів, 1925 р., 10 арк.

154. Спр. 793. Постанови НКО про скликання Всеукраїнської конференції викладачів суспільствознавства. Листування з вузами в справі скликання Подільської педагогічної конференції, 1926 р., 96 арк.

155. Спр. 794. Розпорядження, вказівки Наркомату освіти УСРР, редакції газети „Комуніст”, Кам’янець-Подільської міськради, протоколи засідань та витяги з протоколів шефської комісії при інституті, активу студентської профорганізації про надсилку статей в газету, проведення святкування революційних свят та інших питаннях, 1926 р., 74 арк.

156. Спр. 796. Витяг з бюлетеня Наркомату пошт і телеграфів СРСР, обіжник ВУЦВК, витяг з протоколу засідання Раднаркому УСРР про проект постанови про порядок концентрації в електробанкові грошових надходжень у фонд будівництва Дніпрельстану, розпорядження та протоколи засідань Окрвиконкому та його відділів про перевірку знань з української мови співробітників інституту, зменшення адміністративно-господарських витрат на 20%, списки співробітників, студентів та інше, 1926 – 1927 рр., 119 арк.

157. Спр. 797. Повідомлення Наркомосу УСРР про асигнування державних коштів на обладнання кабінетів і лабораторій інституту та списки приладів; листування з Київським інститутом народного господарства про призначення й працю викладача Синявського А.С. та ін., 1926 р., 17 арк.

158. Спр. 800. Положення про інститут, директивні розпорядження, вказівки Наркомату Освіти про заходи що до покращення шкільної роботи на селі, доповідні записки інституту про збільшення асигнувань коштів в зв’язку з розширенням його діяльності, утворення при сільськогосподарському інституті спеціального відділу для студентів, що після закінчення якого працюють в профосвітніх установах та інше, 1926 р., 76 арк.

159. Спр. 812. Протоколи засідань правління інституту за 1926 –1929 рр., 109 арк.

160. Спр. 822. Переписка з окружними фінансовим, місцевого господарства відділами, витяг з протоколу засідання правління інституту, ремонт будинків та відомість про експлуатацію будинків, 1926 р., 81 арк.

161. Спр. 823. Листування з редакцією газети „Червоний кордон” про оплату за газети та розміщення в них відповідних статей і оголошень інституту, 1926 р., 22 арк.

162. Спр. 832. Справа про краєзнавчу роботу інституту, 1926 р., 24 арк.

163. Спр. 856. Протоколи засідання науково-дослідної кафедри інституту, 1926 – 1927 рр., 59 арк.

164. Спр. 863. Листування з викладачами, друкарнею в справі друкування наукових записок викладачів інституту. Наукова праця „Суб’єктивізм” в науці про завдання і його походження”, 1926 р., 105 арк.

165. Спр. 896. Постанова ВУЦВК ВНК УСРР про забезпечення житловими приміщеннями студентів; правила внутрішнього розпорядку в гуртожитках; листування в справі забезпечення студентів гуртожитком, 1926 р., 80 арк.

166. Спр. 897. Листування з Наркоматом Освіти, окружними відділами місцевого господарства та плановим, Кам’янецькою електростанцією про додаткове асигнування коштів на освітлення, дозвіл встановити власну електростанцію і кошторис на установаження і експлуатацію її при інституті та інші матеріали, 1926 р., 85 арк.

167. Спр. 900. Переписка з окружним плановим відділом. Довжецьким райвиконкомом і витяги із протоколів засідань про прийняття від інституту землі при селі Верхніх Панівцях; надсилку відомостей і відомості про кількість землі в користуванні інституту, 1926 р., 52 арк.

168. Спр. 901. Переписка з завідувачим господарства інституту та по господарських питаннях. Перспективний план господарювання на землях інституту. Опис інвентаря і інше, 1926 р., 46 арк.

169. Спр. 902. Відношення, листування й нагадування міської ради та відділу місцевого господарства про порядок використання електроенергії та виплати грошей за її використання, 1926 – 1927 рр., 33 арк.

170. Спр. 904. Матеріали про ремонт будинків інституту. (Вказівка Наркомату, переписка, умови, акти), 1926 р., 69 арк.

171. Спр. 914. Копії доповідей податкового управління Наркомфіну УСРР, відношення й листування окружними виконавчим комітетом та фінансовим відділом про неправильне оподаткування господарства інституту та недоімочні картки, 1926 р., 3 арк.

172. Спр. 915. Листування з НКО, видавництвами в справі асигнування робіт бібліотеки, забезпечення інституту книжним фондом, 1926 р., 229 арк.

173. Спр. 927. Переписка з Державною плановою комісією, Наркоматом Освіти, інститутами республіки, окружною інспектурою народної освіти про обмін науковими працями. Збільшення штату бібліотеки. Придбання для інституту літератури і інших питань, 1927 – 1929 рр., 214 арк.

174. Спр. 928. Вказівки, обіжник Воєнно-санітарного управління СРСР, Наркомату Освіти, листування із окружним відділом охорони здоров'я про участь інституту в роботі по психіко-фізіологічному дослідженню в Червоній Армії. Переведення допризивної підготовки студентів та рапорт військового керівника про відсутніх студентів на заняттях, 1927 р., 41 арк.

175. Спр. 937. Протоколи засідань професійного комітету „Робос” при інституті степиндіальної та факультецької комісій про результат обстеження роботи профкому, прийом в члени. Про звіт академічної комісії. Оголошення про засідання педнаради та проведення зборів, 1927 р., 472 арк.

176. Спр. 938. Протоколи засідань окружних правління „Робос”, комісії українізації радянського апарату. Листування з окружними і іншими установами про відкриття курсів українознавства для робітників та службовців радянських установ. Про виділення інституту площі для розширення ботанічного саду. Про стан роботи правління „Робос”, 1927 р., 518 арк.

177. Спр. 945. Переписка з центральними і місцевими установами про придбання, ремонт та обладнання, літератури для кабінетів і інше, 1927 – 1929 рр., 345 арк.

178. Спр. 954. Листування інституту з науково-дослідницькими, культурно-освітніми установами країни про обмін своїми виданнями, 1927 р., 11 арк.

179. Спр. 977. Протоколи бюро Науково-дослідницької кафедри, 1927 р., 60 арк.

180. Спр. 978. Протокол засідання комісії наукової організації праці від 16 березня 1927 р. про завдання комісії в адміністративно-господарчій роботі й раціоналізації часу в академічній і культурній роботі інституту, 1927 р., 1 арк.

181. Спр. 983. Протоколи засідань факультативної ради за 1927 р., 1927 р., 10 арк.

182. Спр. 1002. Протоколи засідання комісії при окружній інспектурі народної освіти по визначенню помешкань для студентів інституту, стипендіальної комісії та листування з міським відділом комунального господарства, житловою спілкою „КУБУЧем” та іншими установами міста про порядок забезпечення студентів гуртожитком, обладнання його, поліпшення харчування та інше. Заяви студентів про матеріальне забезпечення їх, 1927 р., 108 арк.

183. Спр. 1013. Листування з Наркоматом освіти, військовим керівником вищих учбових закладів м. Харкова, ректором інституту про організацію відкритих предметних комісій військових дисциплін по організаційних та інших питаннях, 1927 р., 39 арк.

184. Спр. 1022. Відношення і листування з окружною житловою спілкою, правлінням спілки „Будівельник”, кошториси та акти про ремонт приміщення інституту, 1927 р., 20 арк.

185. Спр. 1025. Умови та акти про проведення ремонту і обладнання приміщення, кабінетів і господарства інституту, 1927 р., 81 арк.

186. Спр. 1030. Протоколи засідань предметних комісій за 1927 –1933 рр., 82 арк.

187. Спр. 1035. Баланс земельного господарства інституту та обігові відомості до нього на 1926 – 1927 р., вимогова відомість на видачу стипендії студентам за липень-січень-вересень місяці 1928 р., 1927 – 1928 рр., 5 арк.

188. Спр. 1044. Листування з Наркоматом Освіти, предметними комісіями інституту про продовження навчання третього триместру, переведення екскурсії по окрузі, робочі та навчальні плани, розклади занять, списки тем курсових робіт і інше, 1928 р., 56 арк.

189. Спр. 1049. Вказівка академії наук про організацію науково-бібліографічної роботи, оповістки інституту і розписи співробітників про ознайомлення з ними, список студентів які не одержують стипендію, 1928 – 1929 рр., 344 арк.

190. Спр. 1051. Протоколи, витяги з протоколів засідань окружних виконкому, комісії по студентським справам. Переписка з іншими місцевими установами про переведення загального навчання по ліквідації неписьменності. Оголошення Кам'янецького замку-фортеці історико-культурним заповідником. Наслідки перевірки знань службовців по українській мові. Списки співробітників та студентів, 1928 – 1929 рр., 180 арк.

191. Спр. 1054. Річний звіт інституту за 1927 – 1928 учбовий рік, 1928 р., 9 арк.

192. Спр. 1057. Протоколи засідань окружного бюро пролетарського студентства, Кам'янець-Подільської міської ради. Переписка з Наркоматом Освіти, окружкомом, житловим кооперативом про організацію загальноузівської студентської їдальні. Підготовку житлової площі для студентів, кошторис на устаткування гуртожитків на 1928 – 1929 р., список студентів, 1928 р., 130 арк.

193. Спр. 1063. Відношення й листування з Державними видавництвами, книжковими магазинами, інститутами інших міст, Київською і Кам'янецькою філіями „Райспілки” та іншими про надсилку й придбання необхідної літератури, апаратури і приладів для інституту. Списки, відомості і кошторис на придбання її та ін., 1928 – 1929 рр., 296 арк.

194. Спр. 1066. Обіжники, вказівки, інструкції Наркомосу УСРР, доповідні записки інституту, протоколи засідань факультетської ради та інше. Про порядок обліку відповідальних робітників відомства Освіти, забезпечення інституту необхідною літературою і посібниками та порядок замовлення її. Про призначення стипендії студентам та інше. Список викладачів інституту, автобіографія проректора Д.С. Ходорковського. Відомість про студентів-стипендіатів за 1927 – 1928 р. та інше, 161 арк.

195. Спр. 1067. Вказівки Наркомосу УСРР, протоколи засідань бюро наукових робітників, виробничої наради. Доповідні записки викладачів, заяви студентів, листування з райвиконкомами та інше. Про затвердження штатно-окладної системи в учбових закладах. Проведення педагогічної практики, про введення виробничого навчання, реорганізацію шкіл та інших учбових питаннях, 1928-1931 рр., 57 арк.

196. Спр. 1068. Листування з Наркомосом УСРР і центральною екскурсійною базою та іншими про організацію екскурсій. Список студентів, які призначені на екскурсію Ленінград-Москва та інше, 1928 р., 39 арк.

197. Спр. 1073. Звіти про працю наукових гуртків, плани роботи правління наукових гуртків на першу половину 1928 р., 31 арк.

198. Спр. 1085. Протокол загальних зборів членів наукового гуртка про його роботу, розклад занять факультету молодшого концентру, посвідчення членів наукового гуртка та інше, 1928 р., 5 арк.

199. Спр. 1086. Протоколи засідань зоотехнічної підсекції, комісії по оцінці звітів аспірантів та їх звіти про стажистську працю, анкети про науково-дослідницьку роботу інституту, проекти оперативних планів кафедри природознавства, секції, їх звіти та інше, 1928 р., 160 арк.

200. Спр. 1118. Відношення й листування з Наркомосом УСРР, міською радою, відділом місцевого господарства та житлопис та кошторис про проведення ремонту будинків інституту, 1928 р., 48 арк.

201. Спр. 1119. Вказівки ректора інституту бухгалтеру й господарським робітникам та акти про проведення інвентаризації господарства інституту,

заяви робітників про списання відповідних речей та інше, 1928 – 1929 рр., 21 арк.

202. Спр. 1150. Листування з прокурівським крайовим відділом Всеукраїнського фото-кіноуправління, Кам'янець-Подільським районним керівництвом, прикордонним загоном Державного політичного управління про видачу перепусків студентам, для виїзду на практику по господарських питаннях, заяви окремих осіб про допуск до іспитів на право вчителювання та інше, 1929 – 1931 рр., 530 арк.

203. Спр. 1254. Листування з Наркомосом УСРР та районним виконавчим комітетами і інспектурами народної освіти округи, інструкція, інструктований лист і програма про проведення педагогічної і виробничої практики студентів, списки студентів, списки студентів II-го курсу інституту розподілених по районах округи на педагогічну практику та інше, 1930 – 1931 рр., 34 арк.

204. Спр. 1277. Навчальні плани по предметах на 1930 – 1931 навчальний рік, 72 арк.

205. Спр. 1384. Листування з Наркоматом Освіти, Кам'янець-Подільським райвиконкомом та іншими установами, наказ по інституту про зміни в складі адміністративно-технічного господарства, звітна картка по обліку праці за вересень місяць 1931 р., списки співробітників та інше, 164 арк.

оп. 2

206. Спр. 126. Особова справа викладача Геріновича Володимира Олександровича, 1922 – 1933 рр., 169 арк.

оп. 4

207. Спр. 19. Накази, циркуляри, розпорядження Народного Комісаріату Освіти, 1927 р., 38 арк.

208. Спр. 37. Листування з народним комісаріатом освіти про персонал. Списки професорсько-викладацького складу та інше, 1929 р., 20 арк.

209. Спр. 41. Чисельність трудової інтелігенції Кам'янецької округи та інше, 1926 – 1929 рр., 31 арк.

**Ф.Р. 582 Кам'янець-Подільський державний український
університет 1918 – 1921 рр.**

оп. 1

210. Спр. 22. Виписки з протоколів засідань ради факультету та заяви громадян про працевлаштування, 1919 – 1920 рр., 147 арк.

211. Спр. 32. Списки викладачів та об'яви про проведення засідань ради професорів, 1919 – 1920 рр., 203 арк.

212. Спр. 54(а). Розклад лекцій, списки предметів та відомості про склад викладачів університету на осінній триместр 1920 – 1921 навчальний рік, 11 арк.

213. Спр. 63. Лекції доктора В. Гериновича: „Схід Європи”, „Умови кліматології України”, 1920 р., 6 арк.

214. Спр. 93. Листування з Міністерством народної освіти, Кам'янецькою чоловічою гімназією про забезпечення бібліотеки університету книгами. Протокол засідання бібліотечної комісії, рапорти професорів та інші документи про роботу бібліотеки. Список викладачів Кам'янець-Подільського вищого інституту народної освіти, 1919 р., 69 арк.

215. Спр. 137. Виписки з протоколів засідань правління університету, 1920 р., 207 арк.

Ф.Р. 6193 Управління Служби безпеки України по Хмельницькій області 1919 – 1999 рр.

оп. 1

216. Спр. П – 5966 – Т.1. Справа по обвинуваченню Храневича Василя Полікарповича та інших мешканців м. Кам'янця-Подільського (всього 11 чоловік), 1933 – 1993 рр., 238 арк.

217. Спр. П – 5966 – Т.2. Справа по обвинуваченню Храневича Василя Полікарповича та інших мешканців м. Кам'янця-Подільського (всього 11 чоловік) за 1933 – 1958 рр., 450 арк.

218. Спр. П – 17758. Слідча справа А.А. Марцинюка мешканця м. Кам'янця-Подільського, 1932 – 1993 рр., 166 арк.

**Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені
В.І. Вернадського**

Ф. Х. Архів Академії Наук УСРР, журнал „Україна”

219. Спр. 14948-14949. Геринович В. О. а). Трипільська стоянка в с. Кадіївцях на Кам'янецьчині. – Кам'янець-Подільський, 1926. – (Машинопис). – 6 арк. б). Стоянки неолітичної людини біля села Великої Мукші, Китайгородського району Кам'янець-Подільської округи. – Кам'янець-Подільський, 1926. – (Машинопис). – 4 арк.

220. Спр. 15291. Геринович Володимир. Дністер як торговельний шлях від кінця XVIII сторіччя до імперіалістичної війни. (Матеріали до географії дністровського сточища). – Кам'янець-Подільський, 1930. – (Машинопис). – 30 арк.

221. Спр. 15292. Геринович Володимир. Економічна роль Чорного моря і її значення для політичної кон'юнктури Сходу Європи в другій половині XVIII століття. – Кам'янець-Подільський, 1930. – (Машинопис). – 22 арк.

222. Спр. 17079. Геринович Володимир. Дунаєвецька текстильна фабрика (стаття з нагоди її сторіччя). – Кам'янець-Подільський, 1929. – (Машинопис). – 10 арк.

223. Спр. 17412-17414. Іваницький Сергій. Рецензія на працю В. Гериновича „Екскурсант Кам'янецьчини”. – Кам'янець-Подільський, 1928. – (Рукопис та машинописні копії). – 11 арк.

224. Спр. 17815. Неселовський Опанас, Д-р. Володимир Геринович. Кам'янецьчина. Ч. II. Населення і його економічна діяльність. Кам'янець-Подільський округовий краєзнавчий комітет – Кам'янець-Подільський, 1927. – (Рецензія, рукопис), 1928. – 3 арк.

225. Спр. 17839-17840. Неселовський Опанас. Рецензія на книгу В. Гериновича „Кам'янецьчина”. – Кам'янець-Подільський, 1926. – (Машинопис). – 4 арк.

Ф. XXXVII. Архів А.М. Лободи

226. Спр. 87. Геринович до [Лободи Андрія Митрофановича]. Телеграма з Кам'янець-Подільського до Києва до Академії Наук, [б. д.]. – 1 арк.

227. Спр. 186. Адреса інститута народної освіти Лободі Андрію Митрофановичу 2.02 – 1924 р. з нагоди 30 літнього ювілею наукової діяльності, 2 арк.

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України

Ф. 238 В. Дорошенка 1917 – 1918 рр.

228. Спр. 249. В.О. Геринович – Папка.7, 12 арк.

Государственный архив Вологодской области Российской Федерации

Ф. 2076 Вологодский государственный педагогический институт 1944 – 1953 гг.

оп. 2

229. Д. 33. Переписка с Министерством просвещения РСФСР, 1946 г., 35 л.

Ф. 4529 Грязовецкий сельскохозяйственный техникум 1944 – 1946 гг.

оп. 1

230. Д. 49. Приказы по личному составу техникума за 1944 г., 81 л.

231. Д. 62. Приказы по личному составу техникума за 1945 г., 79 л.

232. Д. 72. Приказы по личному составу техникума за 1946 г., 125 л.

Архив Российского государственного геологоразведочного университета имени Серго Орджоникидзе

233. Лист-відповідь, Российский Государственный геологоразведочный университет имени Серго Орджоникидзе за №01-13-218 від 18.05.2009 р., 1 арк.

Родинний архів Геріновича Олександра Олександровича

Ф. І. Герінович Володимир Олександрович

234. Папка. 1. Фотоілюстровані матеріали з життя і діяльності Володимира Олександровича Геріновича (1920-ті – 1940-ві рр.).

235. Папка. 2. Герінович В. А. Предложение о новом методе заготовки ниток и верёвок и о механизации производства. Общие методологические замечания. – (Рукопис). – 1942. – 1 арк.

236. Папка. 3. Герінович В. О. Дністер як торговий шлях (Економічно-історичний нарис) // Матеріали наукової конференції. – (Рукопис). – Львів, 20-23 січня 1947. – Український інститут радянської кооперативної торгівлі. – 20 арк.

237. Папка. 4. Герінович В. О. Дністер на службу будівництва комунізму. – (Машинопис). – Львів, 10 лютого 1947. – 10 арк.

238. Папка. 5. Герінович В. О. Дністер як водний шлях... – Львів, (Машинопис, уривок). – С. 58, [б. д.]. – 1 арк.

239. Папка. 6. Герінович В. О. Рукопис без назви, присвячений покладам природних копалин Галичини. – Львів, [б. д.]. – 25 арк.

240. Папка. 7. Герінович В. О. Участь церкви в житті княжого Львова. – (Рукопис). – Львів, [б. д.]. – 12 арк.

241. Папка. 8. Герінович В. А. Борьба партии с буржуазно-националистической идеологией. (Доповідь Геріновича В. О. завідувача кафедрою економічної географії). – (Машинопис). – Львів, 11 грудня 1947. – 11 арк.

242. Папка. 9. Личный листок по учёту кадров В. А. Геріновича. – Львів, 1948. – 2 арк.

243. Папка. 10. Довідка-заключення лікарсько-трудової експертної комісії Львівської облради, про втрату працездатності В. О. Геріновича. – Львів, 2 серпня 1948. – 2 арк.

244. Папка. 11. Геринович В. О. Філіппінські острови і їх економічне та стратегічне значіння. (До питання: Боротьба за Тихий океан). – (Рукопис). – Львів, 25 листопада 1948. – 28 арк.

Опубліковані документи і матеріали

Збірники документів

245. Володимир Геринович: з неопублікованого / упоряд., авт. вступ. ст. та приміт. В. М. Островий. – Хмельницький : ЦНТІ, 2009. – 136 с. : іл.

246. Листи Степана Рудницького до Софії та Станіслава Дністрянських (1926 – 1932) : довідник № 33 / упоряд., вступ. ст. М. Мушинки. – Едмонтон : Вид-во Канадського ін-ту укр. студій Альбертського ун-ту, 1991. – 91 с.

247. Листування Михайла Грушевського / упоряд. Г. Бурлака, ред. Л. Винар. – К.-Нью-Йорк-Париж-Львів-Торонто, 1997. – Т. 1. – 399 с. – (Серія „Епістолярні джерела грушевськознавства”).

248. Папакіна Т. П. З історії втрачених видань Всеукраїнської академії наук: зб. „Полуднева Україна” / Т. П. Папакіна // Архіви України. – 2001. – № 6. – 137 с.

249. Професор Володимир Геринович / за ред. О. Шаблія. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 366 с.

250. Dodatek do spisu nauczycieli szkół średnich w Galicyi i na Śląsku zawierający uzupełnienia oraz zmiany, dokonane w ciągu roku 1909 / Henryk Kopia, nakł. Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych; Z druk. Ludowej. – Lwów, 1910. – 46 s.

Науково-публіцистична спадщина В.О. Гериновича

251. Геринович В. О. Адрийські пристані / В. О. Геринович // Руслан. – Львів, 1913. – Ч. 15. – 22 січня. – С. 1.

252. Геринович В. О. Антрацит на Кам'янецьчині / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – Ч. 10. – 25 січня. – С. 6.

253. Геринович В. О. Антропогеографія України / В. О. Геринович – Берлін : [б. в.], 1921. – 88 с.
254. Геринович В. О. Арабія (до подій у Палестині) / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 110 – 3 жовтня. – С. 2.
255. Геринович В. О. Афганістан / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 148. – 27 груд. – С. 4.
256. Геринович В. О. Біблійний потоп в науковому освітленні / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 2 лютого. – Ч. 15. ; Ч. 18 – 8 лютого. ; Ч. 19. – 14 лютого. – С. 8.
257. Геринович В. О. Бібліографія. Бюллетень ВАРНІТСО. №2. Москва, 1928 / В.О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 113. – 2 жовт. – С. 4.
258. Геринович В. О. Буре вугілля на Кам'яничині / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 105. – 21 верес. – С. 5.
259. Геринович В. О. В Кам'янці / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1922. – Ч. 88. – 25 квіт. – С. 2.
260. Геринович В. О. Велика Пятниця у нашого народа. Велика Субота у нашого народа / В. О. Геринович // Руслан. – Львів, 1913. – Ч. 93. – неділя. – 27 цвітня. – С. 1.
261. Геринович В. О. Великий рух народньої оборони (із організаційного руху) / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – Ч. 28. – 7 трав. – С. 3.
262. Геринович В. О. Вивчаймо виробничі сили Кам'яничини. Організуймо гідрологічні та метеорологічні станції / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 6. – 21 січня. – С. 7.
263. Геринович В. О. Вивчаймо й використовуємо особливості природи Кам'яничини / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 30. – 20 квіт. – С. 8.
264. Геринович В. О. Вивчаймо свій край. Де-що про Могилів-Подільський / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 91. – 19 лист. – С. 8.

265. Геринович В. О. Вивчаймо свій край. Де-що про Могилів-Подільський / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 92. – 22 лист. – С. 6.

266. Геринович В. О. Визначення кам'янецького земляного мила / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 82. – 3 серп. – С. 4.

267. Геринович В. О. Використовуймо природні виробничі сили Кам'яниччини / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 124. – 7 лист. – С. 7.

268. Геринович В. О. Виполоти радянську ниву від шкідливого бур'яну / В. О. Геринович // Студент Прикордоння. Газета вищих шкіл м. Кам'янця-Подільського. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 2. – 29 лист. – С. 2.

269. Геринович В. О. Виявляймо джерела другорядного експорту. На допомогу соціалістичному будівництву. Про наші невикористані експортні можливості / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – Ч. 25. – 5 берез. – С. 4.

270. Геринович В. О. Вірмени в Кам'янці / В. О. Геринович // Краєзнавство. – Харків, 1928. – № 1 – С. 20–25.

271. Геринович В. О. Всесоюзна асоціація робітників науки й техніки для сприяння соціалістичному будівництву (ВАРНІТСО) / В. О. Геринович // Нові шляхи. – Львів, 1930. – Т. 5. – С. 149–150.

272. Геринович В. О. Всесоюзний з'їзд АВІОХЕМУ в Москві 17–25 січня / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 15. – 23 лютого. – С. 7.

273. Геринович В. О. Вступ до Географії / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 11. – 5 черв. – С. 162–166.

274. Геринович В. О. Ганьба запроданцям польського фашизму / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 132. – 28 лист. – С. 3.

275. Геринович В. О. Географічна карта земель, де живуть українці / В. О. Геринович // Рудницький С. Коротка географія України / С. Рудницький // Попул. б-ка „Лан”. – К.-Львів, 1910. – № 5–7. – 154 с.
276. Геринович В. О. Географія Сходу Європи (Ледомор’я, Балтія, Польща, Україна, Білорусь, Московщина, Каспійщина): лекції читані в Кам’янець-Подільському Університеті / В. О. Геринович. – Кам’янець-Подільський : [б.в.], 1920.
277. Геринович В. О. Географія України / В. О. Геринович. – Вінниця : Всеукр. держ. вид-во. Подільська філія, 1922. – 131 с.
278. Геринович В. О. Географія України. – Ч. II : Антропогеографія / В. О. Геринович. – Кам’янець-Подільський : Дністер, 1920. – 202 с.
279. Геринович В. О. Географія фізична (Геотермічний степень. Здогад Віліяма Томзона) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 13. – 5 липня. – С. 191–193.
280. Геринович В. О. Географія фізична (Земля. Нутро землі) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 11. – 20 черв. – С. 173–176.
281. Геринович В. О. Голос з фронту / В. О. Геринович // Стрілець (Часопись для українського війська). – Станіславів, 1919. – Ч. 8. – 10 лютого. – С. 2.
282. Геринович В. О. Голос Кам’янець-Подільського відділу Уторнітсо по справі виборів до ВУАН / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1929. – Ч. 51. – 18 трав. – С. 3.
283. Геринович В. О. Горючі (так звані бітумінові) лупаки Західного Поділля / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1930. – № 79. – 20 серп. – С. 3.
284. Геринович В. О. Готуймось до тижня оборони! / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1928. – 3 липня. – Ч. 75. – С. 3.
285. Геринович В. О. Громадські організації і Жовтень / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1926. – 7 лист. – Ч. 84. – С. 12.

286. Геринович В. О. Два фронти / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – 3 квіт. – С. 1.
287. Геринович В. О. Де пропадають мільйони... / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 60. – 6 черв. – С. 6.
288. Геринович В. О. Дещо з життя муравлів / В. О. Геринович // Складанка: коштом і заходом т-ва „Просвіта” – 3 друк. НТШ, під заряд. К. Беднарського. – Львів, 1907. – Ч. 319. – С. 3–7.
289. Геринович В. О. Дещо про нові погляди на єство географії / В. О. Геринович // Зреферовано на засіданні математично-природописно-лікарської секції. – Львів, 1913. – Ч. 56. – верес.-груд. – С. 20–21.
290. Геринович В. О. Деякі дані з обслідування матеріяльного стану членів СНР м. Кам'янця на перше півріччя 1924 р. / В. О. Геринович // Бюлетень секції наукових робітників в Кам'янці на Поділлі з нагоди 10-річчя Великого Жовтня. – Кам'янець-Подільський, 1928. – С. 12–14.
291. Геринович В. О. Деякі моменти буржуазної географії в світлі критики / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1931. – № 118. – 30 верес. – С. 2.
292. Геринович В. О. Дніпрельстан / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 7 лист. – Ч. 84. – С. 11.
293. Геринович В. О. Дніпрельстан і Західне Поділля / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 79. – 12 жовт. – С. 4.
294. Геринович В. О. Дніпрельстан і Західне Поділля / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 80. – 15 жовт. – С. 5.
295. Геринович В. О. До западної української етнографічної границі / В. О. Геринович // Українське слово. – Львів, 1917. – Ч. 226. – 9 жовт. ; Ч. 227. – 10 жовт. ; Ч. 228. – 11 жовт. ; Ч. 229. – 12 жовт. – С. 1–2.
296. Геринович В. О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / В. О. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / за ред. : В. Гериновича, Ф. Кондрацького,

М. Курневича, І. Любарського, Д. Ходорковського, А. Чепорнюка. – Кам'янець-Подільський : Друк. ім. Леніна, 1927. – Т. 2. – С. 1–24.

297. Геринович В. О. До історії шовківництва на західній Придністрянщині (В межах УСРР) / В. О. Геринович // Краєзнавство. – Харків, 1929. – № 3–10. – С. 69–74.

298. Геринович В. О. До наших краєзнавчих осередків / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч.12. – 12 лютого. – С. 8.

299. Геринович В. О. До організації! Плян організації українських сіл / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – 14 трав. – С. 2–3.

300. Геринович В. О. До питання Сходу Європи / В. О. Геринович // (Уваги антропогеографа) // Наш шлях. – Кам'янець-Подільський, 1919. – Ч. 2. – 26 лист. – Ч. 5. – 28 лист. – С. 1–2.

301. Геринович В. О. До проблеми електрифікації Кам'яниччини / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 61. – 9 черв. – С. 6.

302. Геринович В. О. До уваги дослідників революційного руху / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 88. – 13 серп. – С. 6.

303. Геринович В. О. До української орієнтації. (Вступ. – Україна і Московщина. – Україна і Польща. – Німеччина і її сусіди. – Основи українсько-німецької орієнтації) / В. О. Геринович // Українське слово. – Львів, 1918. – Ч. 202–203. – 5–6 верес. ; Ч. 205. – 8 верес. ; Ч. 211. – 15 верес. ; Ч. 215–216. – 20–21 верес. – С. 1–2.

304. Геринович В. О. Др. С. Рудницький. Коротка географія України / В. О. Геринович // Руслан. – Львів, 1911. – Ч. 8. – 12 січня. – С. 3–4.

305. Геринович В. О. Дунаєвецька текстильна фабрика (з нагоди століття її існування) / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 113. – 10 жовт. – С. 6.

306. Геринович В. О. Екскурсант Кам'яниччини (з планом

Кам'янецького замку з року 1699 з „La Galerie agrèable du Monde” і маршрутом) / В. О. Герінович. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1928. – 75 с.

307. Герінович В. О. Експедиція Всесоюзного Геологічного З'їзду в Кам'янці / В. О. Герінович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 16 жовт. – Ч. 79. – С. 4.

308. Герінович В. О. Етнічний хаос на Балкані / В. О. Герінович // Руслан. – Львів, 1913. – Ч. 190. – четвер. – 28 серп. ; Ч. 192. – субота. – 30 серп. – С. 3–4.

309. Герінович В. О. Євреї в Кам'янці (До історії заселення Кам'яниччини) / В. О. Герінович // Краєзнавство. – Харків, 1929. – № 3–10. – С. 44–48.

310. Герінович В. О. Єфремовщина історією засуджена на загибель / В. О. Герінович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 135. – 27 лист. – С. 2.

311. Герінович В. О. Жителі Марса / В. О. Герінович. – Winnipeg : накл. „Руської книгарні”, 1914. – 27 с.

312. Герінович В. О. Жителі Марса / В. О. Герінович. – 3 друк. т-ва „Руська Рада” ; під заряд. І. Захарка. – Чернівці : Селянська Каса, 1911. – 40 с.

313. Герінович В. О. Жовнір-Українець в австрійсько-угорській армії / В. О. Герінович // Вістник Союзу визволення України. – Відень, 1916. – Ч. 100. – 28 мая. – С. 353–354.

314. Герінович В. О. З Будапешту до Відня / В. О. Герінович // Руслан. – Львів, 1911. – Ч. 192–195. – 31 серп.; 3 верес. – С. 1–2.

315. Герінович В. О. З діяльності Кам'янець-Подільського Краєзнавчого Комітету в ділянці культури технічних рослин / В. О. Герінович // Вісник прикладної ботаніки. – Харків, 1930. – трав.-серп. – № 3–4. – С. 153.

316. Герінович В. О. З організаційного руху Комарянщини / В. О. Герінович // Стрілець. – Стрий, 1919. – 16 трав. – С. 2.

317. Геринович В. О. З Пленума Кам'янець-Подільського Окружного Виконавчого Комітету / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 67. – 14 черв. – С. 2.

318. Геринович В. О. З практики робітничого університету в Кам'янці на Поділлі / В. О. Геринович // Шлях освіти. – Харків, 1926. – № 12. – С. 139–143.

319. Геринович В. О. Засоби для боротьби з посухою / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1921. – Ч. 99. – 28 груд. – С. 1–2.

320. Геринович В. О. Західне-український вчений про Радянську Україну / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 46. – 18 черв. – С. 7.

321. Геринович В. О. Західня границя української етнографічної території / В. О. Геринович // Вістник Союзу визволення України. – Відень, 1915. – Ч. 47–48. – 14 падолиста. – С. 4–6.

322. Геринович В. О. Збирайте народні терміни / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 11 груд. – Ч. 94. – С. 8.

323. Геринович В. О. Земля Франца Йосифа / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 89. – 15 серп. – С. 4.

324. Геринович В. О. Земляне мило на Кам'яниччині / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 75. – 16 липня. – С. 6.

325. Геринович В. О. Зміни і коливання клімату в історичні часи / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1922. – Ч. 26. – 1 лютого. – С. 1.

326. Геринович В. О. Значіння землі Франца Йосифа для науки і господарювання / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 90. – 17 серп. – С. 4.

327. Геринович В. О. Значіння України під нинішню пору / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – 7 трав. – С. 2–3.

328. Геринович В. О. Іван Франко / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 57. – 1 черв. – С. 3.

329. Геринович В. О. Інститут Народньої Освіти в Кам'янці на Поділлі в 1927–28 акад. році / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 17 – 7 лютого. – С. 6. ; Ч. 18. – 9 лютого. – С. 4.

330. Геринович В. О. Кам'янець на Поділлі / В. О. Геринович // Краєзнавство. – Харків, 1930. – № 1–5. – С. 8–16.

331. Геринович В. О. Кам'янецька округа / В. О. Геринович // Краєзнавство. – Харків, 1927. – № 1. – С. 26–29.

332. Геринович В. О. Кам'янецький ботанічний садок / В. О. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / за ред. : В. Гериновича, Ф. Кондрацького, М. Курневича, І. Любарського, Д. Ходорковського, А. Чепорнюка. – Кам'янець-Подільський : Друк. ім. Леніна, 1926. – Т. 1. – С. 19–25.

333. Геринович В. О. Кам'янецьчина / В. О. Геринович // Краєзнавство. – Харків, 1929. – № 1–2. – С. 59.

334. Геринович В. О. Кам'янецьчина / В. О. Геринович. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1927. – Ч. 2 : Населення і його економічна діяльність. – 168 с.

335. Геринович В. О. Кам'янецьчина : часть географічна / В. О. Геринович. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1926. – Ч. 1 : Природа. – 68 с.

336. Геринович В. О. Карта найважніших місцевостей з історії українського народу X – XX ст. (Розмір 1 : 7,400.000) / В. О. Геринович // Б. Барвінський. Коротка історія українського народу (з 21 образками і 1 картою). – Львів, 1922. – 126 с. : іл.

337. Геринович В. О. Карта розселення слов'ян: границі цілої Словянщини і границі розселення українських племен в часі утворення Руської держави (IX – X століття). (Розмір 1 : 15,000.000) / В. О. Геринович // Б. Барвінський. Історія українського народу. – [2-е вид., доп., перероб.]. – Львів : накл. книгарні А. Бардаха, 1922. – 138 с. : іл.

338. Геринович В. О. Картини з географії Поділля. Календар на рік 1923 / В. О. Геринович. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1923.
339. Геринович В. О. Китайсько-Східна залізниця / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 79. – 23 липня. – С. 2.
340. Геринович В. О. Клімат Кам'янецького повіту / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1922. – Ч. 32. – 8 лютого. – С. 1.
341. Геринович В. О. Кліматичні умови України і її сільське господарство / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1921. – Ч. 6. – 7 верес. ; Ч. 88. – 15 груд. – С. 1.
342. Геринович В. О. Концентрація однородних науково-навчальних цінностей в Кам'янці / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 4 квіт. – Ч. 26. – С. 4.
343. Геринович В. О. Копальняні багатства Української Галичини / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1921. – Ч. 48. – 28 жовт. ; Ч. 51. – 31 жовт. ; Ч. 86. – 13 груд. ; Ч. 88. – 15 груд. – С. 1.
344. Геринович В. О. Краєзнавство і його значіння / В. О. Геринович // Подільський господар. – Кам'янець-Подільський, 1926. – Ч. I. – квітень. – С. 4.
345. Геринович В. О. Краєзнавство і соціалістичне будівництво (тези для доповідів) / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 91. – 20 серп. – С. 4.
346. Геринович В. О. Краєзнавці повинні взяти найактивнішу участь у готуванні й проведенні весняної засівкампанії / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – Ч. 8. – 21 січня. – С. 6.
347. Геринович В. О. Кривчанські печери / В. О. Геринович // Діло. – Львів, 1909. – Ч. 183–184. – субота, понеділок. – 21–23 серп. – С. 1–2.
348. Геринович В. О. Лист до редакції / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1931. – 22 липня. – № 84. – С. 4.

349. Геринович В. О. Лист до редакції I – V / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – Ч. 21. – 15 квіт. – С. 3–4. ; Ч. 22. – 20 квіт. – С. 4. ; Ч. 23. – 25 квіт. – С. 3. ; Ч. 28. – 7 трав. – С. 2. ; Ч. 30. – 11 трав. – С. 1–2.
350. Геринович В. О. Листи з поля бою / В. О. Геринович // Вістник Союзу визволення України. – Відень, 1917. – Ч. 136. – 4 лютого. – С. 90–93.
351. Геринович В. О. Методика і методологія / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1924. – 4 вересня. – С. 4.
352. Геринович В. О. Мінеральні копалини нашої області і їх пристосування в господарстві / В. О. Геринович // Більшовицька правда. – Кам'янець-Подільський, 1932. – 8 трав. – С. 4.
353. Геринович В. О. Мукшанська знахідка / В. О. Геринович // Всесвіт. – Харків, 1927. – № 1–3. – 23 січня. – С. 8.
354. Геринович В. О. На боротьбу з ярками повинна стати вся громада / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 3. – 8 січня. – С. 6.
355. Геринович В. О. На допомогу Авіохемові / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 11 груд. – Ч. 94. – С. 2.
356. Геринович В. О. На допомогу працюючим західної України! / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 78. – 8 жовт. – С. 1.
357. Геринович В. О. На проломі / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – Ч. 19. – 10 квіт. – С. 1.
358. Геринович В. О. Навчальний процес уgruntувати на конкретних питаннях господарського й культурного будівництва / В. О. Геринович // Комсомолец прикордоння. – Кам'янець-Подільський, 1929. – № 17. – 16 черв. – С. 3.
359. Геринович В. О. Найважніші права природи (Що то є право не пропащої матерії? Що то є право не пропащої сили?) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 7–8. – 5 цвітня. – С. 98–100.

360. Геринович В. О. Нарис Економічної Географії України: часть географічна / В. О. Геринович – Кам'янець-Подільський : Вид-во ревстудвиконкому Кам'янецького укр. ун-ту, 1920. – Т. 1. – 188 с.

361. Геринович В. О. Нарис Економічної Географії України: часть географічна / В. О. Геринович – Кам'янець-Подільський : Вид-во ревстудвиконкому Кам'янецького укр. ун-ту, 1921. – Т. 2. – 144 с.

362. Геринович В. О. Нариси до землеписи Угорскої України (Науковий фейлетон) / В. О. Геринович // Руслан. – Львів, 1912. – Ч. 34. – середа – 14 лютого. ; Ч. 54. – субота 9 марця. ; Ч. 56. – виторник – 12 марця. ; Ч. 58. – четвер – 14 березня. – С. 4.

363. Геринович В. О. Населення на запад від Буга / В. О. Геринович // Українське слово. – Львів, 1917. – Ч. 253. – 9 лист. – С. 1.

364. Геринович В. О. Наукове значіння Кам'яниччини (До питання про охорону пам'яток природи і культури) / В. О. Геринович // Культура і Побут. – Харків, 1926. – 24 грудня. – Ч. 51-52. – С. 11.

365. Геринович В. О. Наукові робітники і робітничий університет в Кам'янці на Поділля / В. О. Геринович // Бюлетень секції наукових робітників в Кам'янці на Поділлі з нагоди 10-річчя Великого Жовтня. – Кам'янець-Подільський, 1928. – С. 14–15.

366. Геринович В. О. Національний світогляд / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – 17 черв. – С. 3.

367. Геринович В. О. Начерки української западної етнографічної границі / В. О. Геринович // Українське слово. – Львів, 1918. – Ч. 38–39. – 19-20 лютого. – С. 1–2. ; Ч. 42. – 23 лютого. – С. 2. ; Ч. 49–51. – 3-6 берез. – С. 3.; Ч. 54. – 9 берез. – С. 2.

368. Геринович В. О. Начеркнене полуденникової лінії / В. О. Геринович // Хроніка НТШ у Львові, 1911. – Вип. III. – Ч. 47. – май.-серп. – С. 14.

369. Геринович В. О. Наша „сусідка” – Румунія / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 90. – 17 серп. – С. 1. ; Ч. 91. – 20 серп. – С. 2.

370. Геринович В. О. Наші Товтри / В. О. Геринович // Краєзнавство. – Харків, 1930. – № 1–5. – С. 16–29.

371. Геринович В. О. Не тільки вивчити, але й допомогти перебудувати. До окружної краєзнавчої конференції Кам'янецьчини / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 68. – 27 черв. – С. 4.

372. Геринович В. О. Неолітичні відкритки в Кам'янецькій окрузі / В. О. Геринович // Наук. зб. за 1926. – К., 1926. – С. 15–23.

373. Геринович В. О. Нові шляхи роботи Кам'янецького Авіохему / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 13 лист. – Ч. 86. – С. 6.

374. Геринович В. О. Ново-відкриті трипільські стоянки на Кам'янецьчині / В. О. Геринович // Науковий збірник за рік 1926 : записки Українського наук. т-ва у Києві. – К. : Держ. вид-во України, 1926. – Т. XXI. – С. 3–6.

375. Геринович В. О. Огляд навчання Кам'янець-Подільського інституту народної освіти на 1926-1927 рік / В. О. Геринович, Ф. А. Кондрацький // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / за ред. : В. Гериновича, Ф. Кондрацького, М. Курневича, І. Любарського, Д. Ходорковського, А. Чепорнюка. – Кам'янець-Подільський : друк. ім. Леніна, 1926. – Т. 1. – С. 1–8.

376. Геринович В. О. Ожидана книжка / В. О. Геринович // Діло. – Львів, 1910. – Ч. 281. – п'ятниця. – 16 груд. – С. 2–3.

377. Геринович В. О. Основи географії / В. О. Геринович. – [2-е вид.]. – Харків-Київ : Держ. вид-во України, Держ. трест „Київ друк”, друк. № 2, 1924. – 93 с. – дод. листи з мапами : земних півкуль і України.

378. Геринович В. О. Основи географії / В. О. Геринович. – [3-тє вид.]. – Харків-Одеса : Держ. вид-во України, 3-я Держ. друк. ім. т. Троцького, 1924. – 93 с. – дод. арк. з мапами.

379. Геринович В. О. Основи географії / В. О. Геринович. – Катеринослав-Харків : Держ. вид-во України, 1922. – 70 с.

380. Геринович В. О. Основи географії: для ужитку 12 кляси / В. О. Геринович. – Кам'янець-Подільський : Дністер, 1920. – 84 с.
381. Геринович В. О. Основи географії: для ужитку 3 і 4 кляси / В. О. Геринович. – Кам'янець-Подільський : Дністер, 1920. – 84 с.
382. Геринович В. О. Палестина – зброя англійського імперіялізму / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 111. – 5 жовт. – С. 2.
383. Геринович В. О. Пам'яті поета-революціонера. Чий Шевченко? – Шевченко наш! / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 19. – 8 берез. – С. 3.
384. Геринович В. О. Первісна людина. З нагоди родезійської находки / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1921. – 29 січня. – С. 1.
385. Геринович В. О. Перед днем 18 мая 1910 року / В. О. Геринович // Діло. – Львів, 1910. – Ч. 102–103. – середа-четвер. – 11–12 цвітня. – С. 1–3.
386. Геринович В. О. Перша округова красназавча конференція / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 13 черв. – Ч. 45. – С. 4.
387. Геринович В. О. Петро Миколаєвич Бучинський / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 73. – 21 верес. – С. 7.
388. Геринович В. О. Питанє про третичного чоловіка в новійшій літературі / В. О. Геринович // Літ.-наук. вістник. – Львів – Київ, 1909. – Річник XII. – Кн. V. – Т. XLVI. – трав. – С. 331–345.
389. Геринович В. О. Підвищення кваліфікації учительства / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 63. – 2 черв. – С. 5.
390. Геринович В. О. Піднімім її / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – Ч. 24. – 27 квіт. – С. 1–2.
391. Геринович В. О. По чім можна предсказати погоду / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1922. – Ч. 62. – 18 берез. – С. 4.

392. Геринович В. О. Подільські фосфорити / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1922. – Ч. 34–35. – 10–11 лютого.; Ч. 38. – 15 лютого. – С. 1.

393. Геринович В. О. Поняття, ціль і методи географії / В. О. Геринович // Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ / за ред. : В. Левицького, І. Раковського, С. Рудницького. – Львів, 1919. – Т. XVIII. – XIX. – С. 1–19.

394. Геринович В. О. Популярна географія України / В. О. Геринович. – Берлін, [б. в.], 1920.

395. Геринович В. О. Порадник екскурсанта Кам'яниччини. З планом Кам'янецького замку з року 1699 / В. О. Геринович ; Кам'янець-Подільський : окр. краєзнав. ком. – Кам'янець-Подільський : Друк ім. Леніна, 1928. – 102 с.

396. Геринович В. О. Похорон проф. Бучинського / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 73. – 21 верес. – С. 7.

397. Геринович В. О. Правила прийому до Кам. ІНО 1928/29 академ. рік / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 12 липня. – Ч. 79. – С. 4.

398. Геринович В. О. Предпосилки і мета наступу польського імперіялізму / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 76–77. – 16–18 липня. – С. 2.

399. Геринович В. О. Природні виробничі сили Кам'яниччини / В. О. Геринович / передм. К. Сухомліна. – [2-е вид., доп.]. – Харків : ПЕУ ВРНГ УСРР, Бюро використання природних ресурсів, 1931. – 83 с.

400. Геринович В. О. Природні виробничі сили Кам'яниччини / В. О. Геринович – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільська округова плянова комісія, 1930. – 46 с.

401. Геринович В. О. Природні виробничі сили Могилівщини / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – Ч. 4. – 11 січня. – С. 4.

402. Геринович В. О. Природописні відносини наддністрянського низу / В. О. Геринович // Руслан. – Львів, 1911. – Ч. 206–207. – 16–17 верес. – С. 4. ; Ч. 209. – 20 верес. – С. 3–4.

403. Геринович В. О. Причинки до проблем Сходу Європи / В. О. Геринович // Відбитка із „Записок Кам’янець-Подільського Державного Українського Університету”, 1920. – Т. II. – 12 с.

404. Геринович В. О. Про археологічні розкопки в с. Кадиївцях, Довжецького і в с. Великій Мукші, Китайгородського району / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1926. – Ч. 66. – 2 верес. – С. 4.

405. Геринович В. О. Про воздух: (Оповіданє про свїйства воздуха та про передказуванє погоди) / В. О. Геринович. – Накл. і друком „Заг. друк.”. – Львів, 1908. – 59 с.

406. Геринович В. О. Про вулькани (Як відбуваються вибухи вульканів) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 20. – 20 жовт. – С. 312–313. ; Ч. 22. – 20 падолиста. – С. 322–323. ; Ч. 23. – 5 груд. – С. 337–338.

407. Геринович В. О. Про вулькани. (Вульканічні острови і причини вульканічних вибухів) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 24. – 20 груд. – С. 354–355.

408. Геринович В. О. Про джерела мінеральних вод на Кам’яниччині. Вивчаймо й використовуймо наші природні багатства / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1929. – Ч. 122. – 31 жовт. – С. 3.

409. Геринович В. О. Про консервацію Кам’янецької фортеці / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1930. – № 18. – 15 лютого. – С. 6.

410. Геринович В. О. Про Манджурію / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1929. – Ч. 78. – 20 липня. – С. 2.

411. Геринович В. О. Про переможця, що всіх побідить / В. О. Геринович // Збірник художніх творів і нарисів з життя українського народу і історії України 1917 – 1919 рр. – К., 1920. – С. 71–73.

412. Геринович В. О. Про яри і ярки Кам'янецьчини та засоби боротьби з ними / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Ч. 2. – 5 січня. – С. 6.

413. Геринович В. О. Провідник по Київщині / В. О. Геринович. – Вінниця на Поділлі : Вид-во Нар. Мін. Преси і Проп. У. Н. Р., 1919. – 36 с.

414. Геринович В. О. Провідник по Поділлі / В. О. Геринович // Українська Народня Республіка. – Вінниця : Вид-во Нар. Мін. Преси і Проп. У. Н. Р., 1919. – 32 с.

415. Геринович В. О. Проект використання водяної енергії Дністра і його Подільських приток для електрифікації Подоля і Бесарабії / В. О. Геринович. – К. : [б. в.], 1931.

416. Геринович В. О. Проект відводнення наддністрянської низини / В. О. Геринович // Руслан. – Львів, 1912. – Ч. 136. – середа. – 6 червця. ; Ч. 138. – п'ятниця. – 21 червця. – С. 4.

417. Геринович В. О. Простір і його значіння / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – Ч. 32–33. – 16, 18 трав. – С. 2–3.

418. Геринович В. О. Простір і число населення Польської держави / В. О. Геринович // Наш шлях. – Кам'янець-Подільський, 1919. – Ч. 15. – 11 груд. – С. 1–2.

419. Геринович В. О. Радсоюз і Китай / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 80. – 25 липня. – С. 2.

420. Геринович В. О. Робітники науки й техніки на допомогу соціалістичному будівництву. До організації Кам'янецької філії Українського т-ва робітників науки й техніки для сприяння соціалістичному будівництву / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 44. – 12 квіт. – С. 5.

421. Геринович В. О. Робітничий університет у Кам'янці на Поділлі / В. О. Геринович // Шлях освіти. – Харків, 1926. – № 8–9. – С. 172–174.

422. Геринович В. О. Розвиток географії від 1901 – 1907 рр. / В. О. Геринович // Хроніка НТШ у Львові, 1909. – Вип. II. – Ч. 38. – січ.–квіт. – С. 14.

423. Геринович В. О. Роля робітничого університету в нашій будівництві. До наради в справі розгляду цілевої установки Р. У. / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 86. – 28 липня. – С. 7.

424. Геринович В. О. Свята Тереза і Сін Долор / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 2 лютого. – Ч. 15. – С. 6.

425. Геринович В. О. Скористаємо широкі перспективи промислового шовківництва на терені Західнього Поділля й Наддністрянщини (Порядком утворення громадської думки) / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 92. – 22 серпня. – С. 6.

426. Геринович В. О. Сліди старовинної людини на Кам'яничині / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 73 – 9 липня. – С. 4.

427. Геринович В. О. Сонце і місяць (Віддаль і величина сонця. Місяць. Величина місяця.) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 2. – 20 січня. – С. 19–23.

428. Геринович В. О. Стоянка неолітичної людини біля с. Велика Мукша Китайгородського району Кам'янець-Подільської округи / В. О. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / за ред. : В. Гериновича, Ф. Кондрацького, М. Курневича, І. Любарського, Д. Ходорковського, А. Чепорнюка. – Кам'янець-Подільський : друк. ім. Леніна, 1926. – Т. 1. – С. 14–17.

429. Геринович В. О. Сучасні легенди / В. О. Геринович // Вістник Союзу визволення України. – Відень, 1916. – Ч. 98. – 14 мая. – С. 321–322. ; Ч. 99. – 21 мая. – С. 337–338. ; Ч. 102. – 11 черв. – С. 387–388. ; Ч. 103. – 18 черв. – С. 405–406. ; Ч. 103. – 18 черв. – С. 423–424.

430. Геринович В. О. Сучасні погляди на географію (Концепція проф. В. П. Семенова-Тянь-Шанського) / В. О. Геринович // Виробнича думка (тижневий додаток до газети „Народній учитель”). – Харків, 1929. – № 2. – 9 січня. – С. 13–16.

431. Геринович В. О. Схід Європи (резюме) / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам’янець-Подільський, 1921. – Ч. 89. – 16 груд. – С. 1.

432. Геринович В. О. Сьвітові страхіття / В. О. Геринович // Наш шлях. – Кам’янець-Подільський, 1919. – Ч. 16–17. – 12–13 груд. ; Ч. 19. – 16 груд. – С. 1–2.

433. Геринович В. О. Т. Д. Ганицький / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1928. – 3 берез. – Ч. 28. – С. 8.

434. Геринович В. О. Теория Канта-Ляплясса (Докази з астрономії) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Ілюстроване письмо для науки і забави руским діточкам і молодіжи. – Львів, 1906. – XVII Річник. – Ч. 3. – 5 лютого. – 3 друк. НТШ, під зарядом К. Беднарського. – С. 38–40.

435. Геринович В. О. Теория Канта-Ляплясса (Докази з фізики і хемії) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 4. – 20 лютого. – С. 50–51.

436. Геринович В. О. Теория Канта-Ляплясса (Хаос. Мраквина. Сонце.): ілюстроване письмо для науки і забави руським діточкам і молодіжи / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – XVII Річник. – Ч. 1. – 1–5 січня. – 3 друк. НТШ, під заряд. К. Беднарського. – С. 10–12.

437. Геринович В. О. Теория Вегенера про виникнення континентів і океанів / В. О. Геринович // Записки Кам’янець-Подільського інституту народної освіти / за ред. : В. Гериновича, Ф. Кондрацького, М. Курневича, І. Любарського, Д. Ходорковського, А. Чепорнюка. – Кам’янець-Подільський : друк. ім. Леніна, 1926. – Т. 1. – С. 32–41.

438. Геринович В. О. Товтри на Кам’янеччині. (До екскурсії, що її влаштує Кам. І.Н.О. та Окружний Красзнавчий Комітет 3 червня / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1928. – 24 трав. – Ч. 59. – С. 6.

439. Геринович В. О. Трясенє землі (Експльозийні) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 19. – 5 жовт. – С. 270–273.
440. Геринович В. О. Трясенє землі (Тектонічні трясеня землі) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 17–18. – 5 верес. – С. 246–248.
441. Геринович В. О. Трясенє землі / В. О. Геринович – Накл. і друком „Заг. друк.”. – Львів, 1909. – Академічна Ч. 8. – 24 с.
442. Геринович В. О. У 13 рік вступимо єдиним усупільненим господарством / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1929. – Ч. 124. – 7 лист. – С. 3.
443. Геринович В. О. Україна, звідки пішла її назва, як і чому вона поширилася? / В. О. Геринович. – Львів : накл. авт., з друк. Ставропігійського ін.-та під управою Ю. Сидорака, 1918. – 16 с.
444. Геринович В. О. Україна у відношенню до Європейського Сходу / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам’янець-Подільський, 1921. – Ч. 82 – 83. – 8–9 груд. – С. 1.
445. Геринович В. О. Українське військо а Українська Народна Республіка / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – 1 квіт. – С. 1.
446. Геринович В. О. Фізична географія (Здогад Аргенія. Вулькани) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 16. – 20 серп. – С. 230–231.
447. Геринович В. О. Фізична географія (Здогад Райера. Здогад Ріттера) / В. О. Геринович // Дзвінок. – Львів, 1906. – Ч. 14–15. – 20 липня. – С. 206–208.
448. Геринович В. О. Фізична географія : для шкіл і самоосвіти / В. О. Геринович. – Катеринослав – Харків : Держ. вид-во України, 1922. – 92 с.
449. Геринович В. О. Фізична географія / В. О. Геринович. – Кам’янець-Подільський, 1920. – Ч. III. – (Машинопис). – 102 с.
450. Геринович В. О. Фізична географія : для ужитку 12 кляси / В. О. Геринович. – Кам’янець-Подільський : Дністер, 1920. – 83 с.
451. Геринович В. О. Фронт а запіле / В. О. Геринович // Стрілець. – Стрий, 1919. – Ч. 24. – 27 квіт. – С. 1–2.

452. Геринович В. О. Хлібне багатство України / В. О. Геринович – Кам'янець на Поділлі : Управління преси та інформацій, 1919. – Ч. 103. – 8 с.
453. Геринович В. О. Целестин на Кам'яничині / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 91. – 25 серп. – С. 4.
454. Геринович В. О. Шевченкові дні і Західня Україна / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 26. – 12 берез. – С. 2.
455. Геринович В. О. Ширше розгорнути вивчення надр району / В. О. Геринович // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1932. – № 72. – 26 трав. – С. 3.
456. Геринович В. О. Яри Поділля та їх економічне значіння / В. О. Геринович // Червона правда. – Кам'янець-Подільський, 1922. – Ч. 15 – 16. – 18–19 січня. – С. 1.
457. Геринович В. О. Dołyiny rzek wschodnio-karpackich i podolskich / В. О. Геринович, W. Łożiński. – Lwów, 1905. – (Рец. на публ.) // Записки НТШ. – Т. LXXX. – Львів, 1907. – С. 232–236.
458. Геринович В. О. Zarys geografii rozumowej. Wydanie III / В. О. Геринович, W. Nalkowski. – Warszawa, 1907. – 703 s. – (Рец. на публ.) // Записки НТШ. – Т. LXXIV. – Львів, 1906. – С. 232–235.

Періодичні видання

459. А. М. Представник геологічного українського комітету про Кам'янецькі горючі лупаки / А. М. // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 90. – 23 серп. – С. 6.
460. А. М. Геолог Палій Р. М. про кам'янецьке земляне мило / А. М. // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 89. – 20 серп. – С. 6.
461. А. Радянська громадськість ганьбить контрреволюційних змовників. Студентство й професура кам'янецьких ВИШ-ів ганьблять контрреволюційну діяльність Єфремова і К-о. Вимагаємо найсуворішої кари контрреволюційним шкідникам / А. // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 132. – 28 лист. – С. 3.

462. Академічне життя. Лекції географії // Україна. – Кам'янець-Подільський, 1919. – Ч. 10. – 21 серп. – С. 4.

463. Академічне життя. Початок занять // Україна. – Кам'янець-Подільський, 1919. – Ч. 46. – 7 жовт. – С. 4.

464. Б. Народній університет у м. Кам'янці / Б // Україна. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 19 жовт. – С. 1.

465. Басарабія буде радянською! Трудящі Басарабії зломлять багнет румунських захватників. В 12-ті роковини румунської окупації – пам'ятай про Басарабію, допоможи їй в боротьбі за визволення! (З відзови Центральної Ради товариства басарабців до робітників та трудящого селянства всього світу) // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – Ч. 12. – 31 січня. – С. 3.

466. Бернацький В. Єфремов свідомий ворог нашої культури / В. Бернацький // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 135. – 27 лист. – С. 2.

467. В ІНО // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 18 груд. – Ч. 96. – С. 8.

468. В Кам'янецькій Окрраді ТСО-Авіахему // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 63. – 2 черв. – С. 7.

469. В Народньому Університеті // Наш шлях (щоденна демократична безпартійна газета). – Кам'янець-Подільський, 1920. – Ч. 17. – 30 січня. – С. 2.

470. В Народньому Університеті // Наш шлях (щоденна демократична безпартійна газета). – Кам'янець-Подільський, 1920. – Ч. 19. – 1 лютого. – С. 2.

471. Васільєв В. Нам з академіком Єфремовим не по дорозі / В. Васільєв // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 135. – 27 лист. – С. 2.

472. Вирок Найвищого Суду УСРР // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – 23 квіт. – С. 2.

473. Від редакції // Вісник природознавства. – Харків, 1927. – № 1. – липень. – С. 1–2.

474. Відбувся краєзнавчий з'їзд Кам'янецьчини // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – 2 липня. – Ч. 70. – С. 4.
475. Воєнні приготування в Росії // Руслан. – Львів, 1913. – Ч. 142. – 29 червця. – С. 1–2.
476. Всеукраїнська Академія Наук суворо засуджує виступ С. Єфремова // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 2. – 5 січня. – С. 2.
477. Гординчук М. Володимир Герінович у Станіславівці / Спогади жительки с. Станіславки Кам'янець-Подільського р-ну записав М. Гординчук / М. Гординчук // Кам'янець-Подільський вістник. – Кам'янець-Подільський, 1996. – 20 липня. – С. 3.
478. Горючі лупаки на Кам'янецьчині // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 106. – 3 жовт. – С. 6.
479. Готові відбити замах на наше соціалістичне будівництво // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – 23 берез. – № 32. – С. 2.
480. Дальша робота експедиції ВУФКУ // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 13 верес. – Ч. 105. – С. 6.
481. Діноель. Вище більшовицьку пильність у теорії і практиці / Діноель // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1932. – № 8. – 14 січня. – С. 2.
482. Довірочні збори членів „Християнсько-суспільного Союзу” // Руслан. – Львів, 1911. – Ч. 287. – четвер. – 28 груд. – С. 1–3.
483. Досягнення експедиції 1930 р. по гіпсах і целестинах // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 105. – 29 верес. – С. 6.
484. Живан В. Радукраїна не потребує таких вчених як Єфремов / В. Живан // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 24 лист. – Ч. 134. – С. 2.
485. З „истино-рускаго” багна // Руслан. – Львів, 1912. – Ч. 55. – неділя. – 10 марця. – С. 1–2.
486. З Українського Народнього Університету в Кам'янці // Україна. – Кам'янець-Подільський, 1919. – Ч. 82. – 5 лист. – С. 2.

487. З Християнсько-суспільного багна // Діло. – Львів, 1911. – Ч. 283. – субота, 23 груд. – С. 2–3.
488. За більшовицьку непримиренність до ворогів партії Леніна – Сталіна // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1934. – 18 лист. – С. 2.
489. За більшовицьку партійність у практичній роботі // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1932. – № 6. – 10 січня. – С. 2.
490. Загальна мобілізація // Руслан. – Львів, 1914. – Ч. 171. – неділя. – 2 серп. – С. 1–2.
491. Загальні збори Християнсько-суспільного Союзу у Львові // Руслан. – Львів, 1914. – Ч. 28–29. – субота–неділя. – 7–8 лютого. – С. 1.
492. Задачі Габзбурської монархії з оглядом на Балкан! // Руслан. – Львів, 1913. – Ч. 117. – четвер. – 29 мая. – С. 1.
493. Збудуймо повітряну „Правду” // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – 7 жовт. – № 108. – С. 4.
494. Звіт з установчих зборів „Руського Християнсько-Суспільного Союзу” у Львові дня 29 червня 1911 р. // Руслан. – Львів, 1911. – Ч. 162. – 25 липня. – С. 2. ; Ч. 181. – 16 серп. – С. 2–3.
495. Зюбровський С. Підсумки першої округової конференції спілок „Безвірників” на Проскурівщині / С. Зюбровський // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 25 лютого. – Ч. 25. – С. 8.
496. Ів. Г. Природа і економічний стан Галичини / Г. Ів. // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 12 трав. – Ч. 54. – С. 6.
497. Інж. Фанько. Наука на Радянській Україні (з приводу бюлетеню Комісаріяту Освіти в УСРР п. н. „Наука на Україні”) / Інж. Фанько // Діло. – Львів, 1928. – Ч. 253. – 13 лист. – С. 1–2.
498. Кам'янецький український державний університет. Спогади Студента // Пам'ятки України: історія та культура: спецвипуск. Річник XXXII. – К., 2000. – Ч. 3–4. – С. 110–113.
499. Каталог книгарні „Свободи” // Свобода. – Джерзи Ситі, Н. Дж., 1925. – 5 квіт. – Ч. 78. – С. 4.

500. Курневич М. Громадський осуд – відповідь на виступ академіка Єфремова / М. Курневич // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 135. – 27 лист. – С. 2.
501. Ленінградські геологи в Кам'янці // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – 3 серп. – С. 4.
502. Лепікаш Л. Грунтознавчі дослідження на Проскурівщині / Л. Лепікаш // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 6 жовт. – Ч. 115. – С. 6.
503. Лівобічний. За Українську Академію Наук I – III / Лівобічний // Діло. – Львів, 1928. – Ч. 109–111. – 18 трав. – 20 трав. – С. 1-2.
504. Марцинюк А. Починається виробництво земляного мила / А. Марцинюк // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 87. – 15 серп. – С. 6.
505. Н. К. Перший випуск Кам'янець-Подільського Робітничого університету / Н. К. // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 71. – 23 черв. – С. 6.
506. Надіслані замітки про напасти „Діла” п.з. „Наші християнські суспільники” // Руслан. – Львів, 1911. – Ч. 216. – субота 30 верес. – С. 1.
507. Наукові робітники м. Кам'янця плямують ганебні вчинки організаторів і учасників СВУ // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 133. – 30 лист. – С. 2.
508. Наукові робітники протестують // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – 23 берез. – № 32. – С. 2.
509. Округова Красназнавча Конференція // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1926. – 8 черв. – Ч. 42. – С. 4.
510. Онацький Є. Я думаю про тебе, Тоті... (з мого римського щоденника) / Є. Онацький // Свобода. – Джерзи Ситі, Н. Дж., 1935. – 15 черв. – Ч. 138. – С. 2.
511. Оповідання // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1931. – № 158. – 24 груд. – С. 6.

512. Основи, задачі і змагання „Християнсько-суспільного сторонництва” // Руслан. – Львів, 1912. – Ч. 56. – 12 марця. – С. 1–2.

513. Основи, задачі і змагання „Християнсько-суспільного сторонництва” // Руслан. – Львів, 1912. – Ч. 52. – середа. – 7 марця. – С. 1. ; Ч. 53. – 8 марця. – С. 1–2.

514. Павлишин О. Й. Організація цивільної влади ЗУНР в повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) / О. Й. Павлишин // Україна модерна. – Львів, 1999. – Ч. 2–3. За 1997 – 1998 рр. – С. 132–193.

515. Партія за допомогою широких трудящих мас, перевіряє й чистить свої лави. На чистці провідного складу Кам’янецької парторганізації // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1929. – Ч. 64. – 18 черв. – С. 2.

516. Пачовський В. Биться чи мириться? / В. Пачовський // Станіславів, 1919. – Ч. 5. – 29 січня. – С. 1–3.

517. Піхота. Поручники // Вістник Державного Секретаріату Військових справ ЗО УНР. – Станіславів, 1919. – Ч. 5. – 31 січня. – С. 2.

518. Подяка від Організаційного Комітету 2-го Всесоюзного З’їзду Геологів // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1926. – 13 лист. – Ч. 86. – С. 2.

519. Премислер. Що читати про Кам’яничину. Д-р Вол. Геринович. Кам’яничина, Ч. I. Природа / Премислер // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1926. – 24 лист. – Ч. 89. – С. 6.

520. Приказ Н. К. Г. А. Ч. 42 – 4 Команду // Стрілець. – Стрий, 1919. – Ч. 19. – 10 квіт. – С. 1.

521. Проробкою листа тов. Сталіна, озброїтись для боротьби на ідеологічному фронті // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1932. – № 7. – 12 січня. – С. 2.

522. Просвітня діяльність Галицька Армія // Стрілець. – Стрий, 1919. – Ч. 69. – 10 верес. – С. 1.

523. Робітник. Розповсюдити корисну книжку / Робітник // Червоний кордон. – Кам’янець-Подільський, 1930. – 16 трав. – № 52. – С. 4.

524. Руский Народе! // Руслан. – Львів, 1913. – Ч. 111. – четвер. – 23 мая. – С. 1.

525. Русова С. В. Геринович. Географія України. Ч. II. Антропогеографія / С. Русова // Наш шлях (літературно-науковий додаток). – Кам'янець-Подільський, 1920. – Ч. 9. – 25 квіт. – С. 2–4.

526. Спис пожертв на хворих і поранених козаків // Наш шлях (щоденна демократична безпартійна газета). – Кам'янець-Подільський, 1920. – Ч. 17. – 30 січня. – С. 2. ; Ч. 20–21. – 4–5 лютого. – С. 2, 4. ; Ч. 27. – 26 груд. – С. 2. ; Ч. 33. – 19 лютого. – С. 4.

527. Справа „Спілки визволення України”. Засідання Найвищого суду УСРР 9 березня 1930 р. // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – Ч. 28. – 13 берез. – С. 2.

528. Становище „Християнсько-суспільного Союзу” в справі соймової виборчої реформи // Руслан. – Львів, 1913. – Ч. 79. – четвер. – 10 цвітня. – С. 1.

529. Студенти плямують злочинний виступ проф. Єфремова // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – Ч. 135. – 27 лист. – С. 2.

530. Студинський К. О. За Українську Академію Наук I / К. О. Студинський // Діло. – Львів, 1928. – Ч. 105. – 13 трав. – С. 1–2.

531. Українська контрреволюція перед пролетарським судом // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 38. – 8 квіт. – С. 2.

532. Університетське життя // Наш шлях („літературно-науковий додаток”). – Кам'янець-Подільський, 1920. – Ч. 63. – 28 берез. – С. 4.

533. Федорук С. Втягнути професуру до роботи осередку „Безвірник”. (Кам'янець – ІНО) / С. Федорук // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 29 лист. – Ч. 136. – С. 6.

534. Фурманчук Ю. Партія чисткою зміцнює й гартує свої лави до нових перемог. Очистили організацію від чужого й розкладеного елемента / Ю. Фурманчук // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1929. – Ч. 73. – 9 липня. – С. 2.

535. Ч-н. Вища Рада народного господарства про мінеральні багатства Кам'янецьчини. На Кам'янецьчину виїзять експедиції Укргеолкому / Ч-н. // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – № 69. – 1 липня. – С. 6.

536. Ще прийде край пануванню бояр. На конференції товариства басарабців // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1930. – Ч.12. – 31 січня. – С. 3.

537. Ю. Ш. Кам'янецьчину на культурфільм / Ю. Ш. // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1928. – 28 липня. – Ч. 86. – С. 7.

Наукові видання, монографії, статті

538. Бабіньській Г. (Польща) Національні й етнічні меншини в Польщі у світлі перепису населення 2002 року / Г. Бабіньській // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – К. : 2005. – № 1. – січень–берез. – С. 84–95.

539. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників XIX – XX ст.: Історіографія. Бібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : [б.в.], 1993. – 480 с.

540. Берковський В. Г. Матеріали фонду 166 ЦДАВО України як джерело до історії освіти на Кам'янецьчині (20 – 30-ті роки XX ст.) / В. Г. Берковський // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 9: Матеріали п'ятого круглого столу. „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”. – С. 358–369.

541. Божко Л. В. Внесок Володимира Геріновича у вивчення етнографії Поділля (20-ті роки XX ст.) / Л. В. Божко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського : зб. наук. праць. Серія : Історія. – Вінниця, 2007. – Вип. 12. – С. 181–184.

542. Винник Н. М. Українські політичні партії Галичини наприкінці XIX – на початку XX століття в сучасній українській історіографії / Н. М. Винник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – Вип. 1. – С. 199–204.

543. Геринович В. О. Стоянка неолітичної людини біля с. Великої Мукші Китайгородського району Кам'янець-Подільської округи / В. О. Геринович // Зап. / Кам'янець-Поділ., ін-т нар. Освіти. – 1926. – Т. 1. – С. 14–17 : іл. – Рец. : Магура С. С. // Записки Всеукраїнського археологічного комітету. – К. : 1930. – Т. 1. – С. 318–321.

544. Геринович О. О. „Криниця життя”: спогади, творчість, педагогіка / О. О. Геринович. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. – 140 с.

545. Громадянин. Тульчинська округа / Громадянин // Красзнавство. – Харків, 1928. – № 6–10. – С. 74–75.

546. Даниленко В. М. Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30-ті роки) / В. Даниленко, Г. Касьянов // К. : Наук. думка, 1991. – 96 с.

547. Дубняк К. Матеріали до методології географії / К. Дубняк // Записки НДІГ та К. – Рік II. – 1928-29. – Вип. 2. – Харків, 1930. – С. 241–251.

548. Желеховський А. II Всесоюзна конференція в справі вивчення продукційних сил / А. Желеховський // Вісник природознавства. – Харків, 1928. – № 5–6. – травень-червень. – С. 225–232.

549. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні: навч. посіб. / Я. І. Жупанський. – Львів : Світ, 1997. – 264 с. : іл.

550. З любов'ю до України, з повагою до людей: до 30-річчя науково-педагогічної діяльності О. М. Завальнюка / уклад. О. Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – 212 с. : іл.

551. Завальнюк О. М. „Винним себе визнав...” (В. О. Геринович) / О. М. Завальнюк, М. Б. Петров // Репресоване красзнавство (20 – 30-ті роки) – К. : Рідний край ; Хмельницький : ред.-вид. відділ, 1991. – С. 178–183.

552. Завальнюк О. М. Будівництво української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917 – 1920) / О. М. Завальнюк, Ю. В. Телячий. – Кам'янець-Подільський : Абетка НОВА, 2001. – 212 с.

553. Завальнюк О. М. Бучинський Петро Миколайович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарніцький ; Кам'янець-Подільський національний університет ім.

Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 32 с. (Серія „Керівники навчального закладу”).

554. Завальнюк О. М. В. О. Геринович: сторінки біографії 1883 – 1949 рр. / О. М. Завальнюк // Реабілітовані історією: у 27 т. : Хмельницька область / ред. : М. П. Вавринчук (голова), В. С. Грищук [та ін.] ; упоряд. : В. Ю. Васильєв, Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Хмельницький, 2008. – Кн. 1. – 934 с.

555. Завальнюк О. М. В. О. Геринович – приват-доцент Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919 – 1921 рр.) / О. М. Завальнюк // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. наук. праць. – К. : Ін-т історії НАН України, 2004. – Вип. 25. – С. 183–193.

556. Завальнюк О. М. Володимир Олександрович Геринович / О. М. Завальнюк // Зневажена Клію. – К. : НАН України. Ін-т іст. України, 2005. – С. 116–141.

557. Завальнюк О. М. Геринович Володимир Олександрович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / О. М. Завальнюк ; Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 28 с. – („Серія Керівники навчального закладу”).

558. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський державний Український університет: від ідеї заснування до ліквідації (1917 – 1921 рр.) / О. М. Завальнюк, А. О. Копилов // Український історичний журнал. – К. : 1999. – № 5. – С. 81–92.

559. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський державний університет (1918 – 2003 рр.) : іст. нарис / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2003. – 108 с.

560. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський державний університет : іст. нарис / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарніцький. – [5-те вид., доопрац. і допов.]. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 228 с.

561. Завальнюк О. М. Реабілітований помертню (В. О. Геринович) / О. М. Завальнюк // Зневажена КЛІО : зб. статей. – К. : Ін-т іст. Укр. НАН України, 2004. – С. 99–124.

562. Завальнюк О. М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918 – 1921 рр.) / О. М. Завальнюк // Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – 632 с.

563. Завальнюк О. М. Періодичні видання науковців, студентів і управлінців Кам'янець-Подільського державного українського університету: задум і реалізація (1918 – 1920 рр.) / О. М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. – Т. 15 : Присвячено 65-річчю Великої Перемоги. – С. 40–51.

564. Заставецький Б. І. Володимир Геринович як географ і краєзнавець / Б. Заставецький, О. Заставецька, Б. Федунік // Історія української географії і картографії : матер. наук. конф., присвяченої 95-річчю від дня народження професора Володимира Кубійовича (Тернопіль, 25-26 груд. 1995 р.). – Тернопіль, 1995. – С. 176–177.

565. Заставний Ф. Д. Володимир Олександрович Геринович / Ф. Д. Заставний // Географія України : у 2 кн. – Львів : Світ, 1994. – 472 с. : іл.

566. Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / відп. ред. Я. Ісаєвич, упоряд. Ф. Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість : зб. наук. праць 8 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2001. – 960 с., 32 с. іл.

567. Історичні установи Всеукраїнської Академії Наук в р. 1928/9. Комісія районного дослідження Полудневої України // Україна (науковий журнал українознавство). – К. : Держ. вид-во України, 1929. – Кн. 36. – С. 168.

568. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення / О. М. Завальнюк (заг. ред.). – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – 408 с. + 29 арк. іл.

569. Кам'янець-Подільська округа // Краєзнавство. – Харків, 1928. – № 2–3. – С. 46.

570. Комарніцький О. Б. Вплив матеріального становища на навчальну діяльність студентів Кам'янець-Подільського інституту соціального виховання (педагогічного інституту) у першій половині 30-х рр. ХХ ст. / О. Б. Комарніцький // Матеріали ХІІ Подільської іст.-краєзнав. конф. / редкол : О. М. Завальнюк (співголова), В. І. Войтович, Л. В. Баженов (відп. ред.) та ін. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Т. 2. – С. 208–217.

571. Комарніцький О. Б. Громадська діяльність студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / О. Б. Комарніцький // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 19 : На пошану академіка В. А. Смолія. – С. 502–510.

572. Комарніцький О. Б. Журнал „Студент революції” про подільське студентство середини 20-х рр. ХХ ст. / О. Б. Комарніцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 12 : Матеріали восьмого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка”. – С. 406–414.

573. Комарніцький О. Б. Матеріальне становище студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти у 1920-ті рр. / О. Б. Комарніцький // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / [редкол. : В. С. Степанков (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. – Вип. 2. – С. 100–109.

574. Комарніцький О. Б. Навчальна діяльність студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (соціального виховання, педінституту) у 20-ті – першій половині 30-х рр. ХХ ст. / О. Б. Комарніцький, Л. М. Бабій // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 13 : Присвячено 90-річчю Кам'янецької доби УНР. – С. 137–158.

575. Комарніцький О. Б. Репресії радянського режиму проти студентів Кам'янецького педагогічного ВНЗ наприкінці 20-х – у першій половині 30-х рр. ХХ століття / О. Б. Комарніцький // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / [редкол. : В. С. Степанков (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 3 : До 20-річчя кафедри історії України. – С. 297–306.

576. Комарніцький О. Б. Студентство Кам'янець-Подільського інституту народної освіти у середині 1920-х рр.: матеріальне становище, навчальна і політична діяльність (на матеріалах газети „Червоний кордон”) / О. Б. Комарніцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. – Т. 15 : Присвячено 65-річчю Великої Перемоги. – С. 63–77.

577. Комарніцький О. Б. Доля Огієнкового університету (за сторінками Кам'янецької преси 1921 – 1923 рр.) / О. Б. Комарніцький // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія історична та філологічна [редкол. : О. М. Завальнюк (гол. ред.), Є. І. Сохацька (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. VII. – С. 96–105.

578. Комарніцький О. Б. Студентство Кам'янець-Подільського інституту народної освіти у другій половині 20-х рр. ХХ ст. : на матеріалах газети „Червоний кордон” / О. Б. Комарніцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. – Т. 16 : Матеріали круглого столу „Освіта, культура і просвітницький рух на Поділлі”. – С. 173–185.

579. Комарніцький О. Б. Студентство Кам'янець-Подільського інституту народної освіти в період репресій (20-ті роки ХХ ст.) / О. Б. Комарніцький // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія історична та філологічна / [редкол. : Є. І. Сохацька (відп. ред.), О. М. Завальнюк (голова) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-

Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. – Вип. VI. – С. 52–60.

580. Копержинський К. Кам'янець-Подільський ІНО! Його праця і значення для трудових мас / К. Копержинський // Шлях освіти. – Харків, 1922. – № 5 вересень. – С. 330–335.

581. Короткий звіт науково-дослідної кафедри при Кам'янець-Подільському ІНО за 1925-26 рік // Наука на Україні. – Бюлетень Укрнауки ДВУ, 1927. – № 2–4. – С. 187–189.

582. Костиця М. Ю. Науково-краєзнавча спадщина В. О. Гериновича / М. Ю. Костиця // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: географія. – Тернопіль, 2006. – № 2. – С. 12–17.

583. Котоній О. К. Науково-теоретична спадщина В.О. Гериновича / О. К. Котоній // Кам'яничина в контексті історії Поділля : матер. Всеукр. наук. симпозіуму : наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 1997. – Т. 1. – С. 114–115.

584. Криворотченко М. Звіт Комітету Краєзнавства на 1 січня 1929 року / М. Криворотченко // Краєзнавство. – Харків, 1928. – № 6–10. – С. 90–96.

585. Кузеля З. Ф. Предісторія, археологія, історія штуки / З. Ф. Кузеля // ЛНВ. – Львів ; К., 1909. – Т. XLVI. – Кн. V. – С. 331–345. : (Рец. на публ). : Геринович Володимир. Питання про третичного чоловіка в новішій літературі // Записки наук. т-ва ім. Шевченка у Львові, 1910. – ХСV. – С. 191–196.

586. Курневич М. В. Кам'янецька Секція Наукових Робітників за 4 роки її існування (жовтень 1923 р. – жовтень 1927 р.) / М. Курневич // Бюлетень секції наукових робітників в Кам'янці на Поділлі з нагоди 10-річчя Великого Жовтня. – Кам'янець-Подільський, 1928. – С. 1–9.

587. Литвин М. Р. Українські Січові Стрільці: до 500-річчя козацької слави / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – К. : Знання України, 1992. – 48 с.

588. Литература по вопросам народного просвещения (на русском и украинском языках), вышедшая за время с 1917 по 1922 гг. // Путь просвещения. – Харьков, 1922. – № 6 октябрь. – С. 267–278.

589. Марочко В. І. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929 – 1941 рр.) / В. І. Марочко, Г. Хілліг. – К. : Наук. світ, 2003. – 302 с.

590. Мельник Е. М. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та втрати (1921 – 1930 рр.) / Е. М. Мельник, А. Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський : (Кам.-Под. держ. пед. ун-т), 1998. – С. 28–40.

591. Менделюк А. Українська етнографічна границя та особливості її формування (за проф. В. О. Геріновичем) / А. Менделюк // Історія української географії. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – Вип. 15. – С. 40–45.

592. Менделюк А. Чорне море як чинник політичного й економічного розвитку країн Східної Європи (за матеріалами праць проф. В. О. Геріновича) / А. Менделюк // Європейська та євроантлантична інтеграція і транскордонне співробітництво : Тези доповідей V міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 15-16 травня 2008 р. Т. 2. – С. 116–118.

593. Миловидов Л. Краєзнавство й підручник у школі / Л. Миловидов // Шлях освіти. – Харків, 1928. – жовтень № 10. – С. 61–72.

594. Місінкевич Л. Л. Реабілітація жертв сталінських репресій на Поділлі у 1987 – 1989 рр. / Л. Л. Місінкевич // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 8 : Матеріали четвертого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку XXI ст.”. – С. 169–183.

595. Н. П. I Всесоюзний з'їзд у справі вивчення продукційних сил СРСР / Н. П. // Вісник природознавства. – Харків, 1927. – № 1. – липень. – С. 56–57.

596. Н. П. Положення про Оргбюро Всеукраїнських З'їздів у справі вивчення продукційних сил / Н. П. // Вісник природознавства. – Харків, 1927. – № 2. – С. 120.

597. Н. П. Природничі обслідування С. Г. Науков. К-ту України / Н.П. // Вісник природознавства. – Харків, 1927. – № 1. – липень. – С. 55.

598. Новітня українська суспільна географія. Хрестоматія / упор. та автор біографічних статей проф. О. Шаблій. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 1008 с.

599. Олена Степанів: наукові праці, есе, спогади / упоряд. О. Шаблій. – Львів : Видавн. центр наук. т-ва ім. Шевченка, 2003. – 608 с.

600. Остання адреса: розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937 – 1938 роках : в 2 т. – [2-е вид., доп.]. – К. : Сфера, 2003. – LXII, 470 с., 11 л. : іл.

601. Островий В. М. В. О. Геринович: хроніка життя та діяльності (1883 – 1949 рр.) / В. М. Островий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 5 : Матеріали круглого столу. „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку XXI ст.” – С. 161–176.

602. Островий В. М. В. О. Геринович – учень та послідовник засновника української географії С. Л. Рудницького / В. М. Островий // Історія української географії та і картографії. Частина I: Збірник матеріалів Третьої Міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-літньому ювілею академіка Степана Рудницького. Тернопіль, 6-7 грудня 2007. – С. 47–50.

603. Островий В. М. Внесок В. О. Гериновича у розвиток бібліотеки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти 1923 – 1928 рр. / В. М. Островий // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Подільський національний університет ; наукова бібліотека ; редкол. : О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) [та ін.]. – Вип. I. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет, 2008. – С. 63-71.

604. Островий В. М. Громадсько-політична та просвітницька діяльність В. О. Гериновича в складі Християнсько-суспільної партії 1911 – 1914 рр. на Галичині / В. М. Островий // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів, присвяченої 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету. – Вип. 7 : у 5-ти томах. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2008. – Т. 1. – С. 63–65.

605. Островий В. М. Навчальний процес у Кам'янець-Подільському інституті народної освіти у 1923 – 1928 рр. / В. М. Островий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 13 : Присвячено 90-річчю Кам'янецької доби УНР. – С. 159–173.

606. Островий В. М. Наукова та громадсько-політична діяльність В. О. Гериновича в роки Української революції (1917 – 1920) / В. М. Островий, Ю. В. Телячий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 8 : Матеріали четвертого круглого столу. „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку XXI ст.”. – С. 234–248.

607. Островий В. М. Участь ректора Кам'янець-Подільського інституту народної освіти В. О. Гериновича у розв'язанні питань матеріально-технічної бази вузу (1923 – 1928 рр.) / В. М. Островий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. – Т. 18 : Матеріали круглого столу „Освіта, культура і просвітницький рух на Поділлі”. – С. 215–242.

608. Островий В. М. В. О. Геринович, ректор інституту народної освіти, про робітничий університет в Кам'янці на Поділлі / В. М. Островий // Матеріали другої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції „Соціум. Наука. Культура”. – Ч. 2 (29-31 січня 2007 р.). – К. : ТОВ „ТК Меганом”, 2007. – С. 21–24.

609. Островий В. М. В. О. Герінович на захисті інтересів Української Народної Республіки (за матеріалами преси 1919 р.) / В. М. Островий // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. – Вип. 8 ; у 5-ти томах. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. – Т. 1. – С. 62–63.

610. Островий В. М. В. О. Герінович у лавах австро-угорської армії 1915 – 1917 рр. / В. М. Островий // Матеріали третьої Всеукраїнської науково-практичної інтернет – конференції „Україна наукова” Ч. I. (20-22 груд. 2007 р.). – К. : ТОВ „ТК Меганом”, 2007. – С. 27–30.

611. Островий В. М. Праця В. О. Геріновича в Кам'янець-Подільському інституті народної освіти (соціального виховання) (лютий 1929 – червень 1932 рр.) / В. М. Островий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 14. – С. 265–282.

612. Островий В. М. Професор В. О. Герінович: вибір між науковими переконаннями та реаліями суспільно-політичного життя / В. М. Островий // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори : у 3 т. – Т. I. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2009. – С. 163–166.

613. Островий В. М. В. О. Герінович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (1923 – 1928 рр.) / В. М. Островий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 6 : Матеріали другого круглого столу. „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку XXI ст.” – С. 122–133.

614. Островий В. М. Постать В. О. Геріновича у працях подільських дослідників (1991 – 2007 рр.) / В. М. Островий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 10 : Матеріали шостого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”. – С. 72–77.

615. Островий В. М. Дослідження Поділля в науково-теоретичній спадщині Володимира Геріновича / В. М. Островий // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія / за ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип. 2. – С. 241–246.

616. Островий В. М. В. О. Герінович: з матеріалів слідства ДПУ УСРР 1932 – 1933 рр. / В. М. Островий // Гілея: науковий вісник : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2012. – Вип. 67 (№ 12). – С. 79–84.

617. Підсумки української конференції в справі вивчення продукційних сил (11-13 березня 1927 р.). (З матеріалів Оргбюра Всеукраїнських Конференцій в справі вивчення продукційних сил при Укрдержплані // Вісник природознавства. – Харків, 1927. – № 3–4. – верес.-жовт. – С. 227–232.

618. Польові роботи Укргеолкому влітку 1927 року // Вісник природознавства. – Харків, 1927. – № 2. – С. 116.

619. Про стан Радапарату з матеріялами чистки // Постанови ІV поширеного пленуму Кам'янецького округового виконавчого комітету ІХ скликання (28-31 груд. 1929 р.). – Кам'янець-Подільський : Видання Секретаріату Кам'янецького Окрвиконкому, 1929. – 32 с.

620. Проект Єдиної школи на Вкраїні. Книга перша: основна школа. – Кам'янець-Подільський : Дністер, 1919. – 172 с.

621. Прокопчук В. С. Всеукраїнська спілка краєзнавців та її осередки на Правобережній Україні / В. С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 6 : Матеріали другого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у ХVІІІ – на початку ХХІ ст.” – С. 214–230.

622. Прокопчук В. С. Інституціоналізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х років ХХ ст. / В. С. Прокопчук ; наук. ред. П. Т. Тронько ; Мін. освіти і науки України, Кам'янець-Подільський нац. ун-т. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – 600 с.

623. Прокопчук В. С. Історичне краєзнавство Правобережної України 30-х років ХХ – початку ХХІ ст.: від репресій, занепаду – до відродження, розквіту / В. С. Прокопчук. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. – 600 с.

624. Прокопчук В. С. Кондрацький Франц Іванович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / В. С. Прокопчук ; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 72 с. – (Серія „Керівники навчального закладу”).

625. Прокопчук В. С. Краєзнавство в Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918 – 1920 рр.) / В. С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. пед. ун-т, 1998. – С. 20–28.

626. Прокопчук В. С. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність / В. С. Прокопчук. – К. : [б.в.], 1995. – 204 с.

627. Прокопчук В. С. Під егідою Українського комітету краєзнавства / В. С. Прокопчук. – Кам'янець-Подільський : Абетка – Нова, 2004. – 312 с.

628. Прокопчук В. С. Український комітет краєзнавства: з хроніки діяльності / В. С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 8 : Матеріали четвертого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у ХVІІІ – на початку ХХІ ст.” – С. 286–304.

629. Прокопчук В. С. Творці й діяльні члени українського комітету краєзнавства / В. С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 5 : Матеріали круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у ХVІІІ – на початку ХХІ ст.” – С. 212–234.

630. Професор Каленик Геренчук / упоряд. С. Кукурудза. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 343 с.

631. Романюк Т. Ярослав Пастернак: родина, особистість, творчість / Т. Романюк // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Вип. 14. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. – С. 454–493.

632. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914 – 1939) / О. С. Рубльов // К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 648 с.

633. Рудницький С. Коротка географія України / С. Рудницький // Попул. б-ка „Лан”. – К.-Львів, 1910. – № 5–7. – 154 с.

634. Рудницький С. Досягнення географії України в десятиріччя жовтневої революції / С. Рудницький // Вісник природознавства. – Харків, 1927. – № 5–6. – лист.-груд. – С. 273–277.

635. Ряппо Я. З'їзд у справі дослідження продукційних сил та народного господарства України / Я. Ряппо // Радянська освіта. – Харків, 1925. – берез. – Ч. 3. – С. 79–80.

636. Савчук В. О. В. О. Герінович – краєзнавець, дослідник Дунаєвеччини / В. О. Савчук // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій : матер. наук. краєзн. конф. – К. : Рідний край, 1997. – С. 237–238.

637. Савчук В. О. Журнал „Краєзнавство” та його внесок у розвиток краєзнавчого руху в Україні (20-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) / В.О. Савчук // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: наук. зб. – Кам'янець-Подільський : Абетка – НОВА, 2002. – 424 с.

638. Савчук В. О. Концептуалізація краєзнавства як науки в неопублікованих працях В. О. Геріновича / В. О. Савчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 12 : Матеріали восьмого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка”. – С. 340–351.

639. Савчук В. О. Краєзнавчий рух міста Кам'янця-Подільського у 1921 – 1923 рр. / В. О. Савчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 6: Матеріали другого круглого столу. „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку XXI ст.” – С. 204–213.

640. Савчук В. О. Політичні репресії проти науково-краєзнавчої інтелігенції Кам'янця-Подільського у 20-30-х рр. XX ст. : [у тому числі викладачів ІНО] / В. О. Савчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Т. 18. На пошану проф. В. С. Степанкова. – С. 9–18.

641. Савчук В. О. Кам'янець-Подільський як центр науково-краєзнавчого руху Поділля першої половини 20-х років XX ст.: проблеми формування та діяльності / В.О. Савчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т. 9 : Матеріали п'ятого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”. – С. 276–286.

642. Сіцінський Ю. Й. Хроніка. Наукова робота в Кам'янці на Поділлі за останнє десятиліття (1914 – 1924 рр.) / Є. Сіцінський // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / за ред. В. О. Геріновича, М. В. Курневича, Ф. А. Кондрацького та І. А. Любарського). – Кам'янець-Подільський, 1926. – Т. I. – С. 172–177.

643. Сіцінський Ю. Й. Матеріали до археології Західнього Поділля / Ю. Й. Сіцінський // Записки Всеукраїнського археологічного комітету. – К., 1930. – Т. 1. – С. 25–44.

644. Сохоцький І. Військова канцелярія диктатора / І. Сохоцький // Українська Галицька армія в 40-річчя її участі у Визвольних змаганнях: документи до історії. – Вінніпег-Канада : вид-во „Канадійського фермера”, Д. Микитюка, 1958. – 674 с.

645. Телячий Ю. В. Подільський період життя й діяльності П. І. Холодного (1918 – 1920 рр.): з хронічки подій / Ю. В. Телячий,

Г. О. Куриленко // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 7 : Матеріали другого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку ХХІ ст.” – С. 145–154.

646. Томашівський С. Т. В справі етнографічної карти України-Руси / С. Т. Томашівський // Хроніка НТШ у Львові. – Львів, 1907. – Вип. III. – Ч. 31. – май.-серп. – С. 21.

647. Тронько П. Т. Родовід українського краєзнавства / П. Тронько // Краєзнавство. – К. : 1993. – № 1. – С. 4–7.

648. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи) / П. Т. Тронько. – К. : [б.в.], 2000. – 270 с.

649. Турлей Г. Підготовча робота на Україні до 1-го Всесоюзного З'їзду в справі вивчення продукційних сил / Г. Турлей // Вісник природознавства. – Харків, 1927. – № 3–4. – верес.-жовт. – С. 211.

650. Хроніка НТШ у Львові за 1920 р. (накл. т-ва з друк. НТШ). – Львів, 1920. – Вип. 1–2. – Ч. 63–64 : Звідомленє за час від 1.07.1918 до кінця 1920 р. – 114 с.

651. Хроніка НТШ у Львові за 1923 – 1925 рр. – Львів, 1924. – Ч. 67–68. – 176 с.

652. Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії й сучасності України / В. С. Чишко. – К. : БМТ, 1996. – 239 с.

653. Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький – фундатор української географії / О. І. Шаблій. – Львів-Мюнхен : ред.-вид. відділ Львівського держ. ун-ту, 1993. – 223 с.

654. Шаблій О. І. Володимир Кубійович : енциклопедія життя і творчості / О. І. Шаблій. – Париж-Львів : Фенікс, Укр. акад. друк., 1996. – 500 с.

655. Шаблій О. І. Львівська суспільно-географічна школа : (до 60-річчя кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка) / О. І. Шаблій. – Львів : [б.в.], 2004. – 168 с.

656. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2001. – 744 с. : 27 іл.

657. Шаблій О. І. Життєвий шлях і напрямки наукової діяльності професора Володимира Геріновича / О. Шаблій, О. Вісьтак, А. Менделюк // Історія української географії : всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – Вип. 17. – С. 8–16.

658. Шаблій О. І. Науковий семінар з нагоди 125-річного ювілею професора Володимира Геріновича / О. І. Шаблій // Історія української географії : всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – Вип. 18. – С. 113–114.

659. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії / О. І. Шаблій. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

660. Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький – фундатор української географії / О. І. Шаблій. – Львів : [б.в.], 2004. – 226 с.

661. Шаблій О. І. Владимир Герінович / О. І. Шаблій // Отечественные географы (1917 – 1992). – СПб., 1995. – Т. 3. – С. 119.

662. Шаблій О. І. Внесок Володимира Геріновича в теорію і методологію географічної науки / О. І. Шаблій // Історія української географії : всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – Вип. 17. – С. 17–21.

663. Шевчук С. М. Антропогеографічний напрямок в історії становлення методології української суспільної географії / С. М. Шевчук // Історія української географії та картографії. Частина I: Збірник матеріалів Третьої Міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-літньому ювілею академіка Степана Рудницького. – Тернопіль, 6-7 груд. 2007. – С. 118–122.

664. Штойко П. І. Архівно-слідчі справи репресованих географів Українського науково-дослідного інституту географії та картографії / П. І. Штойко // Історія української географії : всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – Вип. 6. – С. 96–102.

665. Штойко П. І. Видавнича діяльність Українського науково-дослідного інституту географії та картографії / П. І. Штойко // Історія української географії : всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль, 2000. – Вип. 2. – С. 27–33.

666. Штойко П. І. Географія в діалозі культур. Замість вступу (с. 5-40) / П. І. Штойко // Листування Степана Рудницького. – Львів : Вид-во НТШ, 2006. – 435 с.

667. Штойко П. І. Основні напрями географічних студій Володимира Гериновича / П. І. Штойко // Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. – Вип.104 : Географія. – Чернівці : ЧНУ, 2001. – С. 100–104.

668. Штойко П. І. Степан Рудницький 1877 – 1937 : життєписно-бібліографічний нарис / П. І. Штойко ; Наукове т-во Шевченка у Львові / О. Купчинський (відп. ред.). – Львів : [б.в.], 1997. – 181 с.

669. Штойко П. І. Україна як географічне поняття: проблема визначення / П. І. Штойко // Вісник Львівського Університету. Серія географічна, 2009. – Вип. 36. – С. 321–329.

670. Як стоїть справа вивчення продукційних сил України на місцях? // Вісник природознавства. – Харків, 1929. – № 1–2. – січень-квітень. – С. 70.

Довідкова література

671. Антошевський Т. Християнсько-суспільна партія / Т. Антошевський // Довідник з історії України / за ред. І. З. Підкови, Р. М. Шуста – К. : Генеза, 1999. – Т. 3 : (Р-Я) – 688 с. : іл.

672. Бібліографія наукового товариства імені Шевченка / НТШ. Комісія бібліогр. і книгознав. ; уклад. В. Майхер, ред. О. Купчинський. – Львів, 2003. – Т. І. – ССXL (1892 – 2000). – 939 с.

673. Географічна енциклопедія України : в 3т. / редкол. : М. Маринич (відповід. ред.) [та ін.] – К. : „Укр. енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 1989 – 1993. – Т. 3 : П-Я. – 480 с. : іл.

674. Даниленко В. Геринович Володимир Олександрович / Віктор Даниленко // Українські історики. Бібліографічний довідник. – Вип. 3. Серія „Українські історики”. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – С. 56-57.

675. Довідник з історії України / за ред. І. З. Підкови, Р. М. Шуста. – К. : Генеза, 1999. – Т. 1 (А-Й). – 239 с. : іл.

676. Енциклопедія Українознавства: (Словникова частина 2) / В. Кубійович (голов. ред.), М. Глобенко (заст. головн. ред.). – Львів : Молоде життя, 1993. – 800 с.

677. Ясінський Б. Літературно науковий вістник : покажчик змісту / Б. Ясінський. – К. : Смолоскип, 2000. – Т. 1–109 : (1898 – 1932). – 544 с.

Автореферати

678. Бездрабко В. В. Журнал „Краєзнавство” та його роль у розвитку історичних регіональних досліджень 1920 – 1930-х рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.06 „Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни” / В. В. Бездрабко. – К., 2000. – 19 с.

679. Вісьтак О. І. Суспільно-географічні дослідження українських вчених Галичини у міжвоєнний період (1919 – 1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географ. наук : спец. 11.00.02 „Економічна та соціальна географія” / О. І. Вісьтак. – Л., 2001. – 19 с.

680. Заболотна І. М. Археографічна діяльність та джерелознавчі студії І. П. Крип’якевича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.06 „Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни” / І. М. Заболотна. – К., 2005. – 19 с.

681. Пилат О. І. Громадсько-політична діяльність Семена Вітика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 „Історія України” / О. І. Пилат. – Л., 2008. – 18 с.

682. Прокопчук В. С. Інституціоналізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х років ХХ – початку ХХІ ст.: етапи, форми, напрями діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. істор. наук : спец. 07.00.01 „Історія України” / В. С. Прокопчук. – Чернівці, 2009. – 34 с.

683. Романець О. В. М. Ф. Кащенко – вчений, педагог, організатор науки (1855 – 1935) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.07 „Історія науки і техніки” / О. В. Романець. – К., 2003. – 19 с.

684. Синявська О. О. Історик О. І. Маркевич: життя та творчість : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 „Історія України” / О. О. Синявська. – О., 2001. – 20 с.

685. Шевчишен М. Ю. Внесок професора В. В. Садовського в українську суспільну географію : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географ. наук : спец. 11.00.13 „Історія географії” / М. Ю. Шевчишен. – Л., 2010. – 20 с.

Електронні ресурси

686. Зайончковский А. М. Первая Мировая война. – СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2002. – 878, [2] с. ил., цв. ил. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://militera.lib.ru/h/zayonchkovsky1/index.html>

687. Футулуйчук Василь. Українська Галицька армія: військово-патріотичне виховання та вишкіл (1918 – 1920 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.irekw.internetdsl.pl/ugapatr.html/>.

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ГРОМАДСЬКА
ДІЯЛЬНІСТЬ В.О. ГЕРИНОВИЧА
(1900-ті-1940-і рр.)**

Монографія

О 77 Островий В.М. Науково-педагогічна та громадська діяльність В. О. Гериновича (1900-ті – 1940-і рр.): монографія / [Островий В.М.].
Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2021. 256 с.

Комп'ютерний набір та упорядкування: Островий В.М.
Художнє оформлення: Колісник С. А.

Підписано до друку 27.01.2021 р.
Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman. Умовн. друк. арк. 20.3
Тираж 300 прим.

Надруковано ФОП Мельник А.А.
м. Хмельницький вул. Чорновола 37, тел (0382) 74-32-22

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції. Серія ДК №1942 від 15.09.2008